

**A KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT
KIADVÁNYA**

A TARTALOMBÓL

Szómália, egy folyamatosan forrongó ország
A 2013-as fordulat: az egyiptomi nyár
A Bruszilov áttörés (1916. június 4. – 1916.
augusztus 20.)
A francia beavatkozás első éve Maliban
Egy konfliktus „lezárásának” margójára
Mi vezetett az M23 mozgalom bukásához?
A NATO és Oroszország kapcsolatrendszere
Recenziók

2014

2. szám

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Kovács József altábornagy, főigazgató
A Tudományos Tanács elnöke

Szerkesztőbizottság

Elnök:	Dr. Béres János dandártábornok
Tagok:	Dr. Magyar Sándor alezredes Dr. Tóth Sándor alezredes Keszman Oszkár alezredes, PhD hallgató Dr. Sabjanics István hadnagy, PhD hallgató Dr. Dövényi Zoltán DSc Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok Doktori Iskola Prof. Szakály Sándor NKE rektorhelyettes Dr. Sz. Kovács Éva Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára Dr. Kobilka István ezredes a Tudományos Tanács titkára
Szerkesztő:	Dr. Kobilka István ezredes
Olvasó szerkesztő:	Ledács Kiss Jenő nyá. ezredes
Tördelő szerkesztő:	Szabó Beatrix törzsszászlós

TARTALOM

ORSZÁGISMERTETŐ

- ERŐS IZABELLA - MOLNÁR ERIK, Ifj.
Szomália, egy folyamatosan forrongó ország..... 5

ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK

- DR. BESENYŐ JÁNOS alezredes - MILETICS PÉTER
A 2013-as fordulat: az egyiptomi nyár 27
- KOÓS GÁBOR nyá. alezredes –
PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY egyetemi tanár, CSC
A Bruszilov áttörés (1916. június 4. – 1916. augusztus 20.) 62
- DR. VARGA JÁNOS
Fegyvert, s vitézt énekelt 80

AKTUÁLIS

- VECSEY MARIANN hadnagy NKE BSc hallgató
A francia beavatkozás első éve Maliban 88

KONZULTÁCIÓ

- NAGY SÁNDOR ezredes
Egy konfliktus „lezárásának” margójára
Mi vezetett az M23 mozgalom bukásához? 111
- DR: SALLAI JÁNOS nyá. hőr. ezredes –
DR: KOBOLKA ISTVÁN ezredes
Kivándorlás első törvényi szabályozásai a XX. század elején
Magyarországon és annak mai aktualitása 123

DOKTORANDUSZOK FÓRUMA

- OROSZ LÁSZLÓ NKE doktorandusz
A NATO és Oroszország kapcsolatrendszere..... 148

CSATLÓS FRUZSINA NKE doktorandusz A menekültkérdés kezelésének nemzetbiztonsági aspektusai válságövezetekben és itthon	159
GYÖRFFY ÁGNES százados NKE PhD doktorandusz – OLÁH LÁSZLÓ szakértő A „speciális beosztásban” (nemzetbiztonsági) szolgálatot teljesítő nők pályaszocializációja	168
GERENCSÉR ÁRPÁD NKE doktorandusz A Kaukázus térség szerepe a nemzetközi szervezett bűnözés területén	177

AZ OLVASÓHOZ

Dr. KAISER FERENC egyetemi docens Recenzió Resperger István – Kis Álmos Péter – Somkuti Bálint: „Aszimmetrikus hadviselés a modern korban Kis háborúk nagy hatással” című könyvéről	188
DR. BÚR GÁBOR Recenzió Besenyő János – Miletics Péter: Országismertető: Mali című kiadványáról	191
CONTENTS	194
SZERZŐINK	196
A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI	197

ERŐS IZABELLA - MOLNÁR ERIK, Ifj.

SZOMÁLIA, EGY FOLYAMATOSAN FORRONGÓ ORSZÁG

Absztrakt

Szomália a világ talán legtörékenyebb stabilitású országa. Ezen tanulmány a függetlenség elnyerése óta eltelt időt kívánja bemutatni egészen a 21. század első évtizedéig. Egyúttal megpróbálja bemutatni a polgárháború okait és azokat a hatásokat – személyek, klánok, a hidegháborús versengés – amelyek idáig jutatták az országot. A tanulmány objektív képet kíván nyújtani a szomáliai helyzetről és egyúttal bemutatja azokat a lépéseket – legyenek azok csak próbálkozások – és eredményeket, amelyek a béke megteremtése érdekében történtek.

Kulcsszavak: Szomália, Afrika, Afrika szarva, beavatkozás, AU, polgárháború, al-Shabaab, AMISOM, Átmeneti Szövetségi Kormány

Abstract

Somalia is one of the most political unstable countries in the world. In this study, we are going to what has exactly happened in Somalia from independence till the end of the first decade of the 21st century. This article is also trying to give an explanation for the civil war in Somalia. So as what have stressed the divisive effects of personalities, clan affiliations, or Cold War competition. The article tries to show objectively the situation in Somalia and the attempts and efforts on building peace.

Keywords: Somalia, Africa, Horn of Africa, intervention, failed state, AU, civil war, al-Shabaab, AMISOM, TFG

Szomália, egy folyamatosan forrongó ország

Manapság Szomáliával kapcsolatban az emberek gondolata az afrikai kalózkodást és egy állami kontrollt nélkülöző országot társít össze. Ez az Afrika szarván elhelyezkedő állam ma a világ legszegényebb országainak egyike és már évek óta előkelő helyet foglal el a világ legveszélyesebb országainak listáján. A nemzetközi statisztikák kimutatásai alapján a lakosság nagy része mély szegénységben él. Az egészségügyi világszervezet (WHO) legutóbbi statisztikái szerint az átlagos életkor a férfiaknál 48, a nőknél pedig 52 év.¹ Szomália az afrikai országok összehasonlításakor is szinte mindig a lista legvégén helyezkedik el,

¹ WHO adatbázis: Szomália

egyike a lakosság számára legalacsonyabb életszínvonalat biztosító országoknak. A 10 milliós lélekszámot meghaladó lakosággal rendelkező országnak több mint 20 éven át nem volt olyan kormányzata, mely egyszerre nemzetközileg is és ugyanakkor a szomáliai társadalom által is elfogadott lenne, mint az államhatalom legitim gyakorlója. Az országot évtizedekig de facto klánok uralták, amelyek folyamatos rivalizálása az elmúlt évtizedekben csatatérre változtatták az országot (Lehmann 2007, 127.). A jelenlegi szomáliai kormány egy éve van hatalmon és a nemzetközi közösségek teljes támogatását élvezi. Azonban kérdéses, hogy meddig tud fennmaradni ez a még ma is törékeny remény az állami motor újraindulására.

Ezen tanulmány a szomáliai helyzetről a függetlenség elnyerésétől a 21. század első évtizedéig kísérel meg összefoglalni a jelentősebb eseményeket, amelyeket ez a folyamatosan forrongó ország átélt.

A régmúlt idők

A szomáliai népcsoportokról a régi írások már a 14. században említést tesznek. A szűkös természeti erőforrásokkal rendelkező terület az ott élő népcsoportoknak mindig is jó okot nyújtott egy konfliktus kirobbantásához. Azonban évszázadokig a klánok tekintélyes öregeinek komoly ráhatásuk volt az ilyen összetűzések megfékezésében és a békéltetésben. A gyarmatosítás a 19. században a berlini konferencia eredményeként kezdődött meg itt is (Besenyő, Kis-Álmos, Resperger 2010, 41-42.). Azonban a szomáli népek harciassága az európai hódítókat is meglepte. A britek 20 éven keresztül harcoltak Mohamed Abdullah Hassan sejk függetlenségért harcoló csapatai ellen. A harcok következményeként a lakosság egyharmada vesztette életét. Mivel az országot soha sem tudták a teljes ellenőrzésük alá vonni a britek, így többször is felmerült a területről való teljes kivonulás lehetősége. Azonban az olaszok 1935-ös etiópiai inváziója után a britek a maradás mellett döntöttek. Az elkövetkező évtizedekben Szomália északi területei brit, a déliek pedig olasz igazgatás alá kerültek. Az európai gyarmatosítók jelenléte nem eredményezett gazdasági fejlődést. Amikor pedig már nyilvánvalóvá vált, hogy a területeket fel kell adniuk, már csak a gyors és olcsó kiűréssel foglalkoztak. A csekély belső gazdasági erővel rendelkező Szomáliát úgy hagyták maguk mögött, hogy sem megfelelő infrastruktúrával, sem pedig annak kiépítése lehetőségével nem rendelkezett (Erdős 2011, 2-3.).

A hidegháború éveit és a konfliktus kirobbanása

A Szomáli Köztársaság 1960. július 1-jén jött létre az előzőleg függetlenné vált Brit Szomáliföld és Olasz Szomáliföld egyesülése által (Besenyő 2011, 30.). A függetlenedést követő kilenc évben parlamentáris demokrácia működött az országban. Ez alatt az időszak alatt folyt az addig két különálló terület működésének egységesítése. Ez a rövid időszak 1969-ben ért véget, amikor is Abdirashid Ali Sharmarke köztársasági elnököt meggyilkolták. Ezt követően Mohamed Sziad Barre, a hadsereg parancsnoka puccsal magához ragadta a hatalmat. Sziad Barre létrehozta a Legfelsőbb Forradalmi Tanácsot, amelynek elnöke is lett. Betiltotta a

politikai pártokat, feloszlatta a Nemzetgyűlést és felfüggesztette az alkotmányt (Hegedűs 2006, 214-215.).

A hidegháború alatt az Amerikai Egyesült Államok és Szovjetunió számára is fontos volt a közel-keleti térség ellenőrzése, ezért Szomália geostratégiai kulcsfontosságú szerepet töltött be e két nagyhatalom számára (Lehmann 2007, 129.). Ezek után Szomália eleinte a Szovjetunióval került szorosabb politikai és gazdasági kapcsolatba, és Sziad Barre Szomália számára szocialista típusú fejlődést képzelt el. 1974-ben barátsági és segítségnyújtási szerződést kötött a két ország. Ez a szerződés Szomália számára gazdasági támogatást és fegyverekkel való ellátást jelentett, míg a szovjetek támaszpontokat létesíthettek az ország területén (Hegedűs 2006, 215.). Szomália és a Szovjetunió kapcsolatában a fordulópontot az 1977-es év jelentette, amikor is Szomália megtámadta a szomszédos Etiópiát abból a célból, hogy az ogadeni területeket Szomáliához csatolják, mivel ebben a régióban is szomáliak laknak.² A szovjet vezetés ebben a kérdésben az etiópokat támogatta³ és visszavonták a Szomáliába irányuló fegyverszállítmányokat. Ezek után a szomáliai diktátor kiutasította a szovjet tanácsadókat. Miért is történt a szovjet-szomáliai szakítás? A Szovjetunióknak nem állt érdekében a két ország közötti háború, mivel Etiópiában is szovjet baráti rendszer kezdett kialakulni. A háború kezdetekor a szovjetek az etiópok segítségére siettek (Horváthné és Major 2005, 61.). Etiópia a kommunista országok támogatásával a területéről kiverte a szomáliai hadsereget, így végül az ogadeni háború 1978-ban Szomália vereségével zárult (Fage és Tordoff 2004, 439.). A hidegháborús logikának megfelelően az etióp szövetségváltás – és így a szovjetekkel való szakítás – és az ogadeni háborús vereség hatására Szomália az Amerikai Egyesült Államokhoz kezdett közeledni. Az amerikaiak fejlesztési központot nyitottak az országban – amely egyre inkább rá volt szorulva a külföldi segélyekre – cserébe az amerikai hadsereg szabadon használhatott bizonyos katonai létesítményeket, ugyanis 1980-ban a két ország védelmi megállapodást kötött egymással (Horváthné és Major 2005, 62.).

Közben Szomália helyzete már a hidegháborús időszak alatt folyamatosan romlott. Egyrészt az ogadeni háborús vereség gyengítette Sziad Barre hatalmát, másrészt pedig a szomáli társadalom egyre nehezebben tűrte a Sziad Barre rendszerének elnyomó jellegét és erősödött az államtól való tartózkodás is (Menkhaus 2006, 78-80.). Ráadásul Sziad Barre a klánokat a hatalma alatt végig gyengíteni igyekezett és így szinte mindenki érdekében a diktátor elmozdítása állt és ellenzéki mozgalmak alakultak. Szomália északi részén a klánok mozgolódni kezdtek azzal a céllal, hogy függetlenné váljanak. Ez megmutatja, hogy a gyarmati időkből származó megosztottság továbbra is fennmaradt. 1979-ben megalakult a *Somali Salvation Democratic Front*, amelyet a diktátorral szembenálló katonák

² Előzménye a háborúnak, hogy 1974-ben Etiópiában belpolitikai felfordulás volt és ezt kihasználva Sziad Barre újjászervezte a Nyugat-szomáliai Felszabadító Frontot (WSLF), amely etióp területeken működött. 1977 júliusában a szomáliai hadsereg benyomult az ogadeni térségbe, a WSLP támogatására.

³ Mivel az etióp belpolitikai változások hatására az Egyesült Államok és Etiópia közötti kapcsolat meggyengült és ezt használta ki a Szovjetunió. Ezt mutatja az, hogy az amerikaiak által folyósított katonai és gazdasági támogatásokban nem részesült tovább Etiópia – ugyanakkor a helyzet eldöntetlenségét mutatja az, hogy még 1978-ban is történtek amerikai folyósítások (Horváthné és Major 2005, 63.).

hoztak létre, majd 1981-ben az Issaq klán tagjai létrehozták a *Somali National Movementet* (SNM). A klán azért hozta létre a mozgalmát, hogy megdöntsék azt a rezsimet, amely alatt a Szomália északi részén élőket szisztematikusan diszkriminálta.⁴ Az 1980-as évek végén az SNM az északi országrészben átvette a hatalmat, ezen kívül már a délebbre eső területeken is befolyásra tett szert (Hegedűs 2006, 216.).

Az 1980-as évek végére Szomália lassan kikerült az Amerikai Egyesült Államok érdekszférájából, mivel a Szovjetunió gyengülése miatt nem volt szükség a térségben jelentősebb jelenlétre (Lehmann 2007, 130.). A hidegháború időszaka biztosította Sziad Barre rezsimjének a fennmaradását, ugyanis ez időszak alatt az ország nagy mennyiségű gazdasági és katonai segélyezésben részesült, így fenn tudta tartani a rendszerét. Azonban a hidegháború időszakának vége felé Szomália stratégiai jelentősége csökkent, így az országba irányuló támogatásoknak már feltételeket szabtak. 1988-1989 folyamán a nyugati donor országok – és így az Amerikai Egyesült Államok is – befagyasztották a segélyezést, reagálva az északi országrészben az SNM-mel folyó harcokra és az emberi jogok sorozatos megsértésére (World Bank 2005, 10.). Szomáliában a segélyek leállása katasztrófához vezetett, mivel az ország történelme során nagymértékben a segélyektől függött (Hegedűs 2006, 216.). Sziad Barre is csak addig tudta fenntartani a rendszerét, amíg folyamatosak voltak az országba irányuló fegyver- és élelmiszer-támogatások. Azonban Szomália már az 1980-as évek közepétől kudarcos államnak volt mondható, mivel – részlegesen – a biztonsági szektor kivételével a többi kormányzati intézmény diszfunkcionális volt (Besenyő 2010, 30). Így a közoktatási rendszer – amely az 1970-es évek büszkesége volt – összeomlott.⁵ Az állam által irányított gazdaság teljesítménye nagymértékben esett; a korrupció pedig hatalmas mértékeket öltött (Menkhaus 2006, 80.). 1989-től fegyveres összecsapások, menekültáradatok és éhínség jellemezte az országot. 1990-ben három, klán alapon szerveződött ellenzéki mozgalom (*Somali National Movement* – Issaq-klán, *United Somali Congress* – Hawiye-klán, *Somali Patriotic Movement* – Ogaden-klán) összefogta erőit Sziad Barre ellenében, akit 1991 januárjában sikerült is megbuktatniuk. Ezután a Hawiye- és az Ogaden-klán egymás ellen fordultak és állandóvá váltak közöttük a fegyveres összecsapások. A központi hatalmat ebben a káoszban semelyikük nem tudta megszerezni. Ez idő alatt északon a SNM önálló közigazgatás kiépítésébe kezdett és kikiáltotta a Szomáliföldi Köztársaságot, majd szabad választások szervezésébe fogott (Csuhány 2007:I.).

⁴ A két volt gyarmat egyesülését követően a politikai életben a déliek dominanciája volt jellemző és ugyanez mutatkozott meg a fejlesztési segélyekben is. A szomáliai hadseregben a szomáliföldiek nagy arányban reprezentálták magukat, így a háborúban is közülük került ki a legtöbb áldozat. A szomáliföldieket más szempontból is nehéz helyzetbe hozta a háború, mivel az etiópiai Ogadenből menekülő szomáliak – körülbelül egy millióan – Szomáliföldre menekültek, melynek következtében az ott élők számára szűkössé váltak az erőforrások (Hettyey 2008 és International Crisis Group 2006, 5).

⁵ Az 1970-es években Sziad Barre rezsimje a költségvetés tizenegy százalékát költötte az oktatásra. Ez az összeg azonban folyamatosan csökkent az 1980-as évek folyamán és 1990-re 1,5 százalékra csökkent. Következésképp az írástudatlanság és oktatással kapcsolatos egyéb mutatók romlani kezdtek (UNDP 2001, 82.).

A polgárháborús helyzet megoldására 1991 nyarán Dzsibutiban Nemzeti Megbékélési Konferenciát szerveztek, amelyet az USC kezdeményezett. A konferencián a SNM-en kívül az összes fontosabb csoport részt vett. Megállapodtak abban, hogy Sziad Barre újjászervezett erőit (*Somali National Front* - SNF) legyőzik és visszaállítják az 1960-ban megalkotott alkotmányt. Ezen kívül általános tüzszünetet hirdettek. Ideiglenes köztársasági elnöknek Ali Mahdi Muhammadot fogadták el (USC), valamint egy hetvenkét tagú ideiglenes kormány megalakításáról is döntöttek. E közben az USC pártelnökévé Mohamed Farah Aididet választották, aminek a következtében Ali Mahdi belső ellenzéke megerősödött, majd 1991 őszén Mogadishu birtoklásáért fegyveres harcok kezdődtek az ideiglenes elnök és a pártelnök támogatói között. Az év végén Ali Mahdi az ENSZ-hez fordult segítségért (Csuhány 2007:I.).

Az, hogy a klánok Sziad Barre rezsimének megbuktatása után egymás ellen fordultak, az részben az előző rendszer „oszd meg és uralkodj” taktikájának is részben betudható, ugyanis Sziad Barre a klánok gyengítése mellett a klánok közötti ellentéteket feltüzeltelte. Így a diktátor elmozdítására létrejött klánok közötti koalíció csak a céljuk eléréséig tudott megmaradni (Menkhaus 2006, 80.). A leginkább az ország déli részein zajló polgárháborút a klánok közötti harcokon túl megoldatlan területi viták és területfoglalások, közjavak fosztogatása jellemezte és a fegyverek birtoklása szinte általánossá vált. Mogadishu nagy része Megjelentek a hadurak is, akiknek érdekében állt az, hogy ez a helyzet továbbra is fennmaradjon. A külföldre menekültek és a belső menekültek száma már megközelítette az egymilliót (Menkhaus 2006, 81.).

Az állam mondhatni teljesen összeomlott, mivel nem maradt egy legitim központi hatalom; a közszolgáltatások, ha hozzáférhetőek voltak, akkor is csak korlátozottan. Teljes volt a létbizonytalanság, hiszen a fegyveres összecsapásokon kívül az élelmiszerhiány és a tiszta ivóvízhez való hozzájutás nehézsége csak tovább súlyosbította a helyzetet. A humanitárius szállítmányok többsége nem jutott el a rászorulókhöz, mivel a hadurak számára megszerzendő prédává váltak, akik miután megszerezték a segélyeket, azokat a szomszédos országokban fegyverekre cserélték, így továbbra is tudták biztosítani a hatalmuk alapjául szolgáló muníciót.

A szomáliai beavatkozás

A nemzetközi közösség figyelmét a szomáliai helyzet súlyosságára a súlyos éhínség és a menekültek számának növekedése hívta fel. 1991 elején az ENSZ helyi képviselete bezárta az irodáit a fővárosban, igaz az ország északi felében folytatódott az ENSZ segélyszervezeteinek tevékenysége (Bíró 2003).

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1992. január 23-án a 733. számú határozatával embargót rendelt el az országba irányuló fegyverszállítmányokra⁶ és felszólította a szembenálló feleket, hogy a humanitárius segélyek célbajuttatása érdekében

⁶ Az Alapokmány VII. fejezete alapján általános és teljes embargót rendelt el a határozat az országba irányuló fegyver- és katonai felszerelések Szomáliába szállítására (ENSZ BT 1992).

kössenek fegyverszünetet – amelyet márciusban Ali Mahdi Muhammad és Mohamed Farah Aidid alá is írtak. A felek beleegyeztek abba is, hogy az ENSZ megfigyelő missziót küldjön az országba (Sulyok 2004, 279-280.). A harcok azonban tovább folytatódtak.

Az ENSZ célja eleinte a békéltetés volt. 1992 áprilisában az ENSZ Biztonsági Tanácsa 751. számú határozatával felhatalmazást adott UNOSOM I (*United Nations Operation in Somalia I*) néven a tűzszünet ellenőrzésére és a humanitárius segélyek célbajuttatásának biztosítására. A felhatalmazás értelmében fegyver alkalmazására kizárólag önvédelem esetén kerülhetett sor. A kis létszámú egység csak júliusban érkezett meg Szomáliába (Lehmann 2007, 132.).

Azonban szembenálló különböző klánok és hadura(i)k közötti harcok folytatódtak. Az SNF támadásait Aidid csapatai – akik a *Somali National Alliance*-ban tömörültek – visszaverték, sőt a hadúr kezére került Közép- és Dél-Szomália nagy része. Ali Mahdi pedig az SNF-fel szövetkezett (Csuhány 2007:I.).

1992 augusztusában a Biztonsági Tanács az UNOSOM létszámának megemeléséről hozott határozatot, mivel a szembenálló felek ehhez hozzájárultak. A Pakisztán által felajánlott ötszáz fős kontingens azonban túl kicsinek bizonyult és ezért a tevékenységük is csak a mogadishui kikötőre és repülőtérre irányult. Tehát a misszióknak létszáma és a mandátuma miatt szűk mozgási lehetőségei voltak, és ezért nem bizonyult hatékonyak. Ezen kívül ősszel a segélyszállítmányok célba juttatásában további nehézségeik adódtak, mivel az egymással harcoló csoportok lezárták a két legnagyobb kikötőt. A hadurak továbbra is fosztogatták a segélyeket és ráadásul támadások érték a békefenntartókat és a segélyezésben résztvevőket – Aidid hadúr az UNOSOM ellen fordult (Sulyok 2004, 280-281.). Ekkorra az ország romokban hevert és az amúgy is rossz helyzetet aszály nehezítette. ENSZ-jelentések szerint négy és fél millió ember közvetlen életveszélyben élt (Lehmann 2007, 132.).

Id. George Bush kilátásba helyezte, hogy egy esetleges ENSZ-felkérés esetén az Amerikai Egyesült Államok hajlandó egy nagyobb létszámú csapattal részt venni egy többnemzetiségű műveletben. Az Egyesült Államok milyen indításból döntött a szomáliai beavatkozás mellett? Az egyik, talán leggyakoribb magyarázata a beavatkozásnak az, hogy a Szomáliában történtek és a katasztrófális humanitárius helyzet óriási publicitást kaptak, és az amerikai közvélemény nyomására a Bush-adminisztráció a beavatkozás mellett döntött. Ezt a jelenséget szokták „*CNN effect*”-nek nevezni.⁷ 1992 novemberére a szomáliai humanitárius helyzet tolerálása erkölcsileg már vállalhatatlan volt. E magyarázatot több kritika is érte, például az, hogy a humanitárius helyzet nem egyik pillanatról a másikra vált katasztrófálissá. Az Egyesült Államok egyfajta „döntéskényszer” előtt állt abban a kérdésben, hogy Boszniában vagy Szomáliában avatkozik-e be inkább. A döntést – hogy Szomáliában avatkoznak be – id. George Bush azután hozta meg, miután Bill Clinton megnyerte az elnökválasztást (Western 2002, 115-118.). Valószínűsíthető,

⁷ Ezt nagyszerűen érzékelteti a következő idézet is: „*CNN got us into Somalia, and CNN got us out.*” Warren P. Strobel-t idézi Jon Western. Tehát ez a nagymértékű publicitás a későbbiekben a visszajára is fordította az eseményeket (Western 2002, 114.).

hogy a döntés mögött állt az is, hogy az amerikaiak egy iszlamista politikai szervezet (az al-Ittihad al Islam) térnyerése miatt is aggódtak. (Lehmann 2007, 132.). A másik kritika pedig az, hogy a szomáliai beavatkozás melletti döntés esetében a CNN-hatás használata nem világít rá a valós összefüggésekre. Steven Livingston⁸ tanulmányában kiemeli azt, hogy az Egyesült Államok már jóval azelőtt, hogy a média rávilágított volna a szomáliai krízisre, segélyezési akciókat folytatott, élelmiszert juttatva az országba. Sőt a külügyi szféra egy része a médiát eszközként használta arra, hogy felhívja a figyelmet a szomáliai eseményekre és a Fehér Házban a főbb döntéshozókat meggyőzze arról, hogy Szomáliában egy nagyobb elköteleződés mellett foglaljanak állást. A média hatása a döntés meghozatala kapcsán marginálisnak volt mondható, ugyanis azt inkább a bürokrácia sürgette és politikai megfontolások következménye volt. A szomáliai eseményekről szóló tudósítások nagy része az amerikai hivatalos intézkedéseket követték, nem pedig fordítva.⁹ Az amerikai katonai jelenlét fokozódásával egyre növekedett a Szomáliával kapcsolatos tudósítások száma. (Livingston 1997, 7-15.). Következésképp a szomáliai beavatkozás és a CNN-hatás közötti kapcsolat így már egészen másképpen fest, mint ahogyan az az általános hiedelem szerint történt.

1992 decemberében az ENSZ Biztonsági Tanácsának 794. számú határozatával felkérték az Amerikai Egyesült Államokat az UNITAF (*United Task Force*) vezetésére. A hatékonyabb humanitárius segítségnyújtás érdekében lehetőséget kapott az UNITAF „minden szükséges eszköz” használatára.¹⁰ Nem sokkal később megkezdődött az *Operation Restore Hope* nevű hadművelet. A beavatkozás kezdeti sikerei optimizmusra adtak okot, mivel javult a biztonsági helyzet és ezáltal a segélyek is nagyobb arányban jutottak el a rászorulókhöz (Hegedűs 2006, 218.). A sikerhez az is hozzátartozott, hogy a nagy létszámú kontingensnek köszönhetően vissza tudták verni a fegyveres támadásokat (Sulyok 2004, 281.). 1993 februárjában viszont az SNF megtámadta Kismayu városát, ahol az UNITAF nem tudott megfelelőképpen reagálni a kihívók harcmodorára. Ez után az SNA a nemzetközi erőket azzal vádolta, hogy a várost az SNF-nek akarják kijátszani és ezért az UNITAF ellen fordultak. Ezután több tiltakozást is tartottak a szomáliak, és az összecsapások következtében legalább száz tiltakozó életét vesztette. Az UNITAF-on belül problémát jelentett az is, hogy a misszió céljai nem voltak egyértelműek, az amerikaiaknak nem volt céljuk a szomáliai csoportok lefegyverzése, míg az ENSZ ezt a célt is kitűzte maga elé. Mivel Szomáliában a humanitárius helyzet javult és némi fegyvert is lefoglaltak a nemzetközi erők, az amerikaiak az irányító szerepet az ENSZ-nek kívánták átadni, és fokozatosan kivonták egységeiket az UNITAF-ból. Ahogyan csökkent a létszáma a nemzetközi erőknek, úgy a harcok is erősödni

⁸ Steven Livingston a tanulmányában három fajta CNN-hatást különböztet meg egymástól: a média, mint a politikai döntéshozatalt gyorsító, akadályozó, illetve a politikai napirendet meghatározó tényező.

⁹ Így volt ez a Fehér Ház 1992. augusztus 14-ei bejelentése után, mely szerint amerikai katonai szállítórepülőket küldenek a segélyek célbajuttatására, és az után is, hogy id. Bush elnök bejelentette, hogy amerikai katonákat terveznek Szomáliába telepíteni (Livingston 1997, 8.).

¹⁰ „a szomáliai konfliktus olyan mértékű emberi tragédiához vezetett, és ezt a humanitárius segélyek szétosztása elé gördített nehézségek olya mértékig fokozták, hogy az már a nemzetközi békét és biztonságot veszélyezteti” az ENSZ Biztonsági Tanácsa, 1992 decembere (Csuhány 2007:II.).

kezdetek, mivel az ENSZ még nem volt felkészülve a műveletek irányítására (Csuhány 2007:II.).

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1993 márciusában a 814. számú határozatával döntött az UNOSOM II. életre hívásáról. Több mint harminc ország vett benne részt huszonnyolcezer katonájával. A misszióknak joga volt erőszakot alkalmazni feladatainak végrehajtása érdekében is, például a béke megteremtése, illetve fenntartása, a segélyszállítmányok és a menekültek védelme esetén vagy éppen a lefegyverzés esetén – tehát itt már nemcsak önvédelem esetében volt rá lehetőség (Csuhány 2007:II.). Így ez az ENSZ-misszió az első példája a békekikényszerítésnek. Az UNOSOM II. az ENSZ és az Egyesült Államok közös akciója volt. Az ENSZ-erők és a somáliai hadurak közötti harcok folyamatosak voltak. Az ENSZ katonáit többször is támadások érték, például amikor egy fegyverraktár ellenőrzése közben Aidid fegyveresei pakisztáni katonákat csaltak csapdába, és a tűzharcban huszonnégy pakisztáni katona meghalt, többen pedig megsebesültek (Sulyok 2004, 282.). Ezeket az akciókat komoly megtorlások követték – ebben az esetben három napon keresztül tartó bombázás folyt Aidid hadúr bázisai ellen, melynek során több száz somáliai meghalt (Hegedűs 2006, 218.). A hadúr ellen hajtóvadászat kezdődött; az Egyesült Államok egy elit egységet (a Task Force Rangert) is küldött erre a célra (Sulyok 2004, 282.).

Az UNOSOM hajtóvadászata és balul sikerült akciói a somáliaiakból ellenérzéseket váltottak ki. A nemzetközi erők közül kikerülő áldozatok és sebesültek számának növekedése miatt pedig Olaszország, különböző segélyszervezetek, az ENSZ humanitárius ügyekért felelős részlege és az Afrikai Egységsszervezet is a katonai műveletek felfüggesztése mellett érveltek. Ugyanakkor az amerikai katonák egyre több összecsapásban vettek részt, az egyikben közülük hárman életüket veszítették. Ezután több olyan akciót is végrehajtottak, amelyekben a polgári lakosságot nem vették figyelembe, az egyik ilyen akcióban 1993. október 3-án, Mogadishuban, egy rajtaütés során – amely Aidid hadúr feltételezett tartózkodási helye ellen irányult – több mint ezer somáliai mellett tizennyolc amerikai katona is életét veszítette¹¹ (Csuhány 2007:II.). Bill Clinton amerikai elnök ezt követően bejelentette, hogy a Szomáliában lévő csapatok létszámát ideiglenesen megnöveli, de egyben azt is kijelentette, hogy 1994 márciusáig kivonják az amerikai egységeket az országból.¹² Kijelentette, hogy politikai megoldásra kell törekedni (Sulyok 2004, 283.).

Ezután több európai ország is követte az Egyesült Államokat. 1994-ben megkezdődött a csapatok kivonása Szomáliából (Sulyok 2004, 283.). Az UNOSOM létszáma csökkent és a mandátuma is változott, mivel a humanitárius segítségnyújtás

¹¹ Ez az eset volt a Black Hawk Down.

¹² Az amerikai csapatok kivonulásában a CNN-hatás is szerepet játszott – ez esetben a média, mint a politikai döntéshozatalt akadályozó tényező. A Clinton adminisztráció nem tudta megszerezni a Kongresszus, a véleményvezérek és a közvélemény kellő támogatását egy komolyabb somáliai elköteleződéshez. Az amerikaiakban – látván a közvetítésekben az amerikai katonák holttestét – a Vietnam-szindróma ismét feléledt és így az amerikaiak részvétel az UNOSOM misszióban megpecsételődött (Livingston 1997, 15.).

biztosítása és az újjáépítés került előtérbe a béke kikényszerítésével szemben.¹³ Az ENSZ-katonák véglegesen 1995. március 2-án hagyták el az országot (Csuhány 2007:II.). A beavatkozás költségei egyenlően oszlottak meg az ENSZ és az Egyesült Államok között ezek 1990-1995 között összesen 4,4 milliárd amerikai dollárt tettek ki (Lehmann 2007, 134.). Az UNOSOM II. nem volt sikeres, hiszen nem volt képes a tűzszünetet elérni, a helyzet nem javult Szomáliában, sőt talán még véresebbé is fajult. A hadurak rivalizálása azóta is tart az országban.

Összességében elmondható tehát, hogy az 1990-es évek elején megvalósult, az ENSZ, illetve az Egyesült Államok által szervezett akció nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A beavatkozás sikertelenségét követően az államépítésbe vetett hit megingott, az országok, különösképpen az Egyesült Államok vonakodtak elköteleződni másol ilyen akciókban (Menkhaus 2006, 81-82.). A somáliai emberi jogi jogsértések a különböző hadurak között zajló harcok következményei voltak. Már a válság korai szakaszában nagy méreteket öltött az élethez való jog megsértése. Hiszen az alapvető közszolgáltatások megbénultak, az infrastruktúra elpusztult és a lakosságot folyamatos támadások érték. A fegyveresek a segélyeket fosztogatták, ami gyakran azzal járt, hogy a segélyezésben részt vevő személyeket megkínózták vagy meggyilkolták. Tehát ezek az emberi jogi és humanitárius jogi jogsértések alapul szolgálhattak egy humanitárius intervencióhoz (Sulyok 2004, 283.).

Miért vallhatott kudarcot az Amerikai Egyesült Államok és az ENSZ a somáliai humanitárius intervencióban? Az ENSZ békefenntartó tevékenységének mérlege 1990-es években többnyire sikeresnek volt mondható, viszont a somáliai beavatkozásra ez nem mondható el. A kérdés összetett választ igényel, mivel egyszerre több tényező vetette vissza céljai elérésében az UNOSOM-ot. Gondot jelentett, hogy későn reagált a nemzetközi közösség a somáliai helyzetre és egyszerre túl sok célt tűztek maguk elé, és ezek a célok nem voltak igazán egyértelműek a misszióban résztvevő felek számára. Ezen kívül nemzetközi erők közötti egyeztetés is nehézségekbe ütközött (Lehmann 2007, 133.).

A másik fő probléma pedig az lehetett, hogy a résztvevők nem igazán vették figyelembe Szomália sajátosságait, miszerint ott még mindig meghatározóak a törzsi kötelékek és a társadalom tagjai számára a törzsi identitás (Besenyő, Kis-Álmos, Resperger 2010, 9-12). Az ENSZ a hadurakra koncentrálna megfeledezett a klánok többi vezető tagjairól. A tárgyalások során a hadurakkal tárgyaltak, háttérbe szorítva így a klánok vezetőségét, megnövelve a hadurak befolyását. Ezen kívül nem támogatták a klánok közötti konferenciákat, amelyeket azok a hadurak nélkül rendeztek meg, azzal a céllal, hogy a béke és a megegyezés lehetőségeit keressék. Az idő közben a klánok fölé „nőtt” hadurak pedig ezeket a kísérleteket csírájukban próbálták meg elfojtani. Pozitív dolog volt, hogy az UNOSOM kísérletet tett egy

¹³ Kevesen tudnak róla, hogy a Magyar Honvédség az UNOSOM II. műveletbe egy zászlóalj szintű tábori kórházat ajánlott fel, ami aztán politikai és pénzügyi okok miatt nem valósult meg. erről bővebben: Besenyő János: A Magyar Honvédség részvétele az ENSZ békeműveleteiben, In: Válságkezelés és békefenntartás az ENSZ-ben, 58-74 oldal

közigazgatási rendszer létrehozására, azonban a túlzott sietség miatt a létrehozott tanácsok gyengék voltak a harcosokkal szemben. A missziót kihasználva a hadurak különböző trükkök által tovább tudták növelni hatalmukat, például a csoportjaik részt vettek a rendőri kiképzéseken – amelyet az ENSZ egy független rendőri erő felállítására szánt –, és az ott kapott fegyverekkel és pénzzel még erősebbek lettek. Ezen kívül a haduraknak még más bevételi forrásaik is voltak, például a misszió a nemzetközi segélyek elosztására és a védelmük érdekében gyakran alkalmazott olyan helyi embereket, akik gyakran a gerillákhoz voltak köthetőek. Az UNOSOM-ot több bíráló is érte humanitárius és emberi jogi kérdésekkel kapcsolatban, mivel a jogsértéseket elmulasztotta számon kérni a hadurakon, ráadásul ők is követtek el jogsértéseket, mivel a civil lakosságot sokszor kemény katonai támadások érték. Ezen kívül kritikával illették őket azzal kapcsolatban is, hogy a segélyszervezeteknek és az őket segítő somáliaiaknak a védelméről nem gondoskodtak megfelelően (Csuhány 2007:II.).

Az „ENSZ-kudarccal” kapcsolatban Linda Polman könyvében rávilágít arra, hogy a tagállamok – és legfőképpen az Amerikai Egyesült Államok – ha az ENSZ keretében zajló akciók sikertelennek bizonyulnak, akkor a felelősséget a világszervezetre hárítják. Ezt a jelenséget írja le a „kékre festés”¹⁴ fogalmával. Így volt ez Szomáliával kapcsolatban is, amikor Clinton elnök az ENSZ Közgyűlése előtt kifejtette azt, hogy a szervezet sokszor az erején felül vállalkozik. Pedig az ENSZ nem maga „vállalkozik” ezen feladatokra, hanem a tagállamai döntenek a missziókról; a szervezet megpróbálja az ezekhez szükséges katonai és anyagi eszközöket biztosítani a tagállamok felajánlásaiból – már ha azok egyáltalán beérkeznek. Polman kiemeli, hogy az Egyesült Államok volt a misszió kezdeményezője és egyben parancsnoka is, azonban mihelyt az akció akadályokba ütközött és sikere kérdésesnek tűnt bejelentette, hogy katonáit kivonja Szomáliából és a misszió anyagi támogatását is befejezi. Ez pedig az egész misszió további sorsára rányomta a bélyegét, a résztvevő országok sorra követték az Egyesült Államok példáját, akik pedig továbbra is ottmaradtak – jellemzően a fejlődő világ országainak katonái – kellő felszereltség és szakértelem hiányában aligha fordíthaták a misszió végkimenetelét sikeressé. (Polman 2005, 25-35.)

A fegyveres összecsapások Szomáliában 1988-1992 között voltak a legkiterjedtebbek. 1995 óta ezek a fegyveres összecsapások lokalizálódtak, és ezt részben az UNOSOM javára lehet írni (Menkhaus 2004, 28.).

1990-1995 között a humanitárius segélyek összege körülbelül 7,3 milliárd amerikai dollár volt. A polgárháború és az éhínség áldozatait egyes források 250.000 főre becsülték, míg az ENSZ ezt a számot 400.000 főre becsülte. A harcok következtében 1,8 millió menekültet kellett más országoknak befogadni – ebből Kenyába és Etiópiába menekültek a legtöbben. A nemzetközi közösség ezeket az országokat is támogatta, mivel a menekültek megjelenése az amúgy sem erős államokban problémákat okozott, mivel az ottani erőforrások is szűkössé váltak, és az élelmiszerárak megdrágultak (Menkhaus 2006, 81. és Lehmann 2007, 134.).

¹⁴ A könyvben „kérfestés” fogalmát használta a fordító, de a „kékre festés” kifejezést találóbbnak hat.

Az ENSZ szomáliai sikertelensége óta csupán diplomáciai eszközökkel vesz részt az Afrika szarván zajló polgárháború mérséklésében.

Szomália a beavatkozást követően

Szomália egyszerre több hatalmi csoportosulás rivalizálásának színtere, amelyben részt vesz az átmeneti kormány az Afrikai Unió AMISOM kontingensével támogatva, az iszlamista szervezetek, az egyes klánok, a hadurak és a kalózok. E szereplők részben egymás ellen harcolnak, részben egymást támogatják, azonban fontos itt megjegyezni, hogy mindennek rendkívül dinamikus jellege van (Besenyő 2010, 49-50.). Következésképpen ez az évtizedek óta tartó konfliktus egy rendkívül bonyolult „rendszer” alkot. A harcok a hatalmi pozíciókon túl a természeti és gazdasági erőforrásokért folynak.

Az intervenciót követően 1995 és 2006 között a fegyveres konfliktusok lokalizálódtak és az intenzitásuk is megváltozott, amely azt is jelentette, hogy az összecsapások kevesebb áldozattal jártak, és rövidebb ideig tartottak. Ez több okból alakult így. Egyrészt azért, mert a rokonok kevésbé támogatták egymást a klánon belüli viszályokban, ezen kívül pedig a klánok idősebb tagjai már jobb pozícióba kerültek a közbenjáráshoz. Másrészt azért, mert a klánok pénz és muníció szűkébe kerültek és csökkentették a hadurak támogatását. A mogadishui üzletemberek¹⁵ a klánokkal együttműködve pedig megtagadták a haduraknak a védelmi pénzek fizetését, mivel a pénzükéért cserébe azok nem garantálták számukra a biztonságot. Sőt az üzletemberek a haduraktól kivásároltak fegyvereseket és azokat a saria bíróságok irányítása alá vonták, amely pozitív változást hozott. A saria milíciák támogatottsága 2000-ben átmenetileg csökkent, amikor az átmeneti nemzeti kormány (Transitional National Government – TNG) megalakult,¹⁶ mivel az üzletemberek akkor a kormányt támogatták, de miután az megbukott, a saria bíróságok és milíciáik újra kaptak támogatást, illetve az üzletemberek magánbiztonsági erőiket is létrehozták (Menkhaus 2004, 28. és Menkhaus 2006, 87-88.).

A fegyveres konfliktus természetének megváltozásán túl az 1990-es évek második felében a helyi politikai közösségek természetében is változás történt, ugyanis azok sokkal inkább szervezettebbé váltak. Többnyire ez az alkánok idősebbjeinek, az üzletembereknek és a muszlim vallási vezetőknek az összefogását jelentette, mely leginkább a pénzügyekre és a – fentebb említett – saria bíróságok igazgatására vonatkozott. Ezen bíróságok – a belső feszültségek ellenére – gátat tudtak szabni a törvény nélküliségnek, biztosítani tudták a jog uralmát, azonban ez

¹⁵ Mivel Szomáliában már évtizedek óta nem létezik egy működőképes állam, amely képes lenne a közszolgáltatások nyújtását legalább egy alapvető szinten ellátni, ezért több ilyen szolgáltatási funkciót a szomáli pénzemberek látnak el. Így a helyi üzletemberek üzemeltetnek például erőműveket, postai és telefonszolgáltatásokat, ezen kívül oktatási és közegészségügyi szolgáltató rendszereket is fenntartanak (Gettleman 2009, 64.).

¹⁶ Az artai (Dzsibuti) Szomáli Megbékélési Konferencia eredményeképpen jött létre az átmeneti kormány 2000 augusztusában (Dagne 2009, 96.).

csupán helyi szinten volt működőképes, a különböző települések, klánok illetve az alkánok között nem – megmutatva ezen összefogások korlátozottságát. A saría bíróságok általában azon a területeken tudtak működni, ahol a hadurak és milíciáik ereje visszaszorult. A saría bíróságok ez időszak alatt a tradicionális szomáli (klán) szokásjog, a *xeer* illetve az iszlám¹⁷ törvénykezés, a saría alapján működtek. Itt fontos megjegyezni, hogy a bíróságok eleinte az iszlám radikális értelmezéseit elutasították (Menkhaus 2006, 85-86.). Tehát a helyi közösségek kiépítették a közigazgatási struktúrák bizonyos szintjét, így a rendőrséget, az igazságszolgáltatást és alapvető egészségügyi szolgáltatásokat, sőt az adózást is (Norell 2008, 9.).

A szomáliai történésekre nagy hatással bírnak a térség országai és a különböző szövetségi csoportosulások is. A régió szomszédos országai igyekeznek kiterjeszteni a befolyásukat Szomáliára, mindezt úgy, hogy néhányan közülük különböző klánokat támogatnak. Ezen országok eltérő érdekei nincsenek pozitív hatással Szomáliára nézve, mivel ezek egy esetleges szomáliai megbékélés és egy politikai megoldás ellen hatnak. A politikai megegyezést illetően az Afrikai Uniónak és az Arab Ligának¹⁸ is megvannak a saját érdekeik (World Bank 2005, 37.).

A beavatkozást követően számos békekonferencián történt kísérlet arra, hogy a szomáliak közötti harcoknak véget vessenek. Ezen törekvések az ENSZ és a szomszédos országok kormányainak támogatását élvezték. Azonban ezek a kísérletek sorra kudarcba fulladtak, sőt a nemzetközi szereplők egymással ellentétes érdekei is hozzájárultak ehhez, így például több békekísérlet is azért siklott ki, mert egy másik kezdeményezést indítottak el.¹⁹ Több próbálkozás után végül a kenyai folyamat bizonyult viszonylag eredményesnek, ahol számos delegáció képviseltette magát. A szomáliföldi kormányzat azonban a kenyai tárgyalási folyamatban nem vett részt. A résztvevő felek átmeneti tűzszünet megállapodást írtak alá, 2003-ban pedig egy átmeneti alkotmányt²⁰ fogadtak el. 2004-ben, Nairobiban összeült az átmeneti szomáli parlament (*Transitional Federal Parliament*), amely 275 tagja képviseli a főbb politikai erőket és klánokat. Elnöknek – egy korábbi hadurat – Abdullah Yusuf Ahmedet választották meg. Azonban az ekkor létrejött Átmeneti Szövetségi Kormány (*Transitional Federal Government* – TFG) nem tudta megkezdeni a működését Mogadishuban, mivel a város több hadura is szembekerült az átmeneti kormánnyal, annak ellenére, hogy néhányan közülük aláírták a megállapodást és miniszterek is lettek. Következésképpen a TFG-t a belső megosztottság és külső támogatás hiányában teljes életképtelenség jellemezte már a kezdeti időkben is. Az átmeneti kormány csak hét hónap eltelté után tudta a

¹⁷ Szomália vallásilag homogén országnak számít, hiszen a lakosság 95%-a az iszlám szunnita ágának követője (Hegedűs 2006, 219.).

¹⁸ Ugyanis mindkét szervezetnek tagja Szomália.

¹⁹ Példa erre, hogy az 1996-ban Sodere-ben (Etiópia) elindított békefolyamatot az 1997. évi kairói (Egyiptom) találkozó hiúsította meg. További példák a békefolyamatokra: 1998-ban Bosasoban (Szomália), 2000-ben Artában (Dzsibuti), 2002-ben Eldoretben (Kenya) (Dagne 2009, 96.).

²⁰ Az alkotmányban meghatározták a klánoknak és a nőknek járó helyek számát és megállapították abban is, hogy a törvénykezés alapjául az saría fog szolgálni (Dagne 2009, 97.). Az alapokmány az átmeneti időszakot öt évre irányozta elő, melyet követően országos választások megtartását tervezték (CIA 2011).

székhelyét Kenyából Szomáliába helyezni, ráadásul Mogadishuban egészen 2006 végéig nem tudott fellépni (Dagne 2009, 96-97.; Menkhaus 2006, 74.; Menkhaus 2010, 331.). Az ENSZ által támogatott átmeneti kormány jelenleg sem birtokolja a legitím erőszak monopóliumát; nem képes ellenőrzés alá vonni az ország területét és a békét sem tudja garantálni.

Az ország a világ egyik legveszélyesebb része, amely megfelelő terepül szolgál az iszlamista lázadóknak, a haduraknak, kalóznak és a szabadúszó fegyvereseknek. A konfliktus főleg Szomália déli részén mondható komolynak (Gettleman 2009:I., 62.). Ugyanakkor Szomália északi részén a két autonóm entitás Szomáliföld és Puntföld területén viszonylagos béke és stabilitás tapasztalható, ahol a klánok szövetségén alapulva működőképes kormányzat jött létre (Silva 2010, 563.).

A „Szomáliföldi Köztársaság” 1991. május 3-án kiáltotta ki függetlenségét (miután Sziad Barre rezsimjének megdöntése után a szövetséges klánok által létrehozott kormányban a szomáliföldiek képviselőinek, az SNM-nek nem adtak helyet). Szomáliföldön kétkamarás parlament működik, és választásokat is tartanak²¹. A terület saját alkotmánnyal, rendőri erővel, hadsereggel, sőt valutával és útlevéllal is rendelkezik. A stabilitásnak köszönhetően a gazdaság és a közszolgáltatások is újra működnek. A volt brit gyarmat függetlenségét eddig azonban a nemzetközi közösség egyetlenegy tagja sem ismerte el, amely a külföldi segélyek elérhetőségét korlátozza (Hegedüs 2006, 223-224. és Silva 2010, 564.).

Puntföldön is elfogadásra került 1998-ban egy átmeneti alkotmány és megkezdődött a közigazgatás kiépítése is. A két autonóm terület a jövőjét azonban máshogyan képzelel el, hiszen míg Szomáliföld független állam kíván maradni és arra törekszik, hogy a nemzetközi közösség tagjai elismerjék önálló államként, addig Puntföld az alkotmánya szerint magát Szomália államalkotó, autonóm egységként deklarálja. A két szomszédos entitásnak egyébként területi vitái vannak egymással²² (Hegedüs 2006, 223-224.).

Az előbbieken túl még miért kérdéses egy egységes, erős Szomália léte? A hadurak „működése” mellett azzal is magyarázható Szomália helyzete – az állam összeomlása –, hogy a törzseknek, klánoknak kiemelkedő szerepe van és hiányzik a központi hatalom, az „állam” tradíciója. Igaz, történetek próbálkozások. Sziad Barre hatalomra kerülése után a szomáli hagyományokkal szembement, és a rokonsági, klán kötelékek fontosságát próbálta csökkenteni. A nomád, pásztorkodó csoportok letelepítésére programot indított, ezen kívül megpróbálta felszámolni az úgynevezett diya-csoportokat, amelyek a szomáli társadalmon belül fontos gazdasági és társadalmi egységet alkotnak. A diktátor egymás ellen fordította a klánokat azzal a céllal, hogy elejét vegye egy, a rezsimével szembeni összefogásnak. Miután Sziad Barre rendszere megbukott és nem jött létre egy új központi hatalom, ez – többek között – amiatt is alakult így, hogy a szomáli szövetségi csoportosulások

²¹ A 2010 júliusában tartott választásokon az ellenzéki elnökjelölt nyert, mely után megtörtént a békés hatalomátadás. Ez is mutatja, hogy Szomáliföldön kialakult rendszer működőképes és demokratikus jegyeket is magán viseli (BBC 2010).

²² Szomáliföld Sool és Sanag régióira Puntföld etnikai alapon formál igényt (Silva 2010, 564.).

dinamikusan változó képet mutatnak, amely nem kedvez egy központi kormányzat megteremtésének (Hegedűs 2006, 219-221.). Tehát Sziaid Barre célja – egy erős központi hatalom létrehozása, amelyet tisztelnek – nem vált a szomáliaiak „tradíciójává”. Ezen okok miatt is nehezen stabilizálható, tartható egyben Szomália.

Az évek során az iszlamista törekvések is megjelentek Szomáliában. A szomáliai fegyveres csoportosulásokra és az iszlamista csoportokra az 1990-es években egyaránt jellemző volt a gyakori átszerveződés, illetve az, hogy sok közülük már megszűnt. Éppen ezért ezeknek a csoportoknak a felépítéséről keveset tud az irodalom. Az iszlám fundamentalista-csoportosulások közül az 1990-es években három szervezet emelkedett ki, az *al-Ittihad al-Islami*, az *al-Islah* és az *al-Tabligh* (Dagne 2007, 13.).

Az országban különböző arab szervezetek is megjelentek (köztük szaúd-arábiai vahhabiták is), amelyek Korán iskolákat, mecseteket és szociális ellátó szervezeteket hoztak létre. A saría bíróságok között idő közben pedig létrejött egy laza hálózat, melynek alapja a saría lett. Ezt a hálózatot nevezték az (Szomáli) Iszlám Törvényszékek Uniójának (*«Somali» Islamic Courts Union – «S»ICU*). Az ICU egy ernyőszervezet volt, mely az iszlamista csoportok és ideológiák széles skáláját lefedte. 2004-ben Mogadishuban és környékén a saría bíróságok növekvő hálózata a keményvonalasabb iszlamisták ellenőrzése alá került. Azonban az ICU hálózatának tagjai közül többen nem azonosultak a szigorú, vahábita irányvonalat követőkkel. Az üzlemberek továbbra is támogatták a saría bíróságokat, mivel általuk garantálva volt az üzleteik számára egy biztonságosabb környezet. (Gettleman 2009:I., 64-65.; Menkhaus 2006, 86.; Norell 2008, 12.).

2001. szeptember 11-ei terrortámadásokat követően Szomáliát ismételtelen nagyobb figyelem övezte, mivel attól tartottak, hogy Szomáliából egy második Afganisztán válhat. Leginkább az Amerikai Egyesült Államok tekintett aggodalommal erre a lehetőségre, annak ellenére, hogy több nyugati szakértő szerint a szomáliai viszonyok összetettsége még az al-Káida számára sem igazán kedvezőek. Ennek ellenére a Bush-adminisztrációban még inkább felerősödtek ezen félelmek, látván az iszlamisták hatalmának gyors növekedését és azt, hogy információik szerint Mogadishuban külföldi al-Káida tagok tartózkodnak. 2006 elején a hadurak – amerikai pártfogással – megalapították a Szövetség a Béke Helyreállítására és a Terrorizmus Ellen-t (*Alliance for the Restoration of Peace and Counter-Terrorism – ARPCT*). 2006 folyamán Mogadishuban harcok törtek ki az iszlamisták és a hadurak szövetségi erői között, akiket a háttérben az Egyesült Államok támogatott,²³ a CIA-n (*Central Intelligence Agency*) keresztül. Azonban ez az akció a szomáli társadalom számára hamarosan nyilvánvalóvá vált, melynek következtében az iszlamisták nemhogy visszaszorultak volna, hanem még nagyobb népszerűsége tettek szert. Így a hadurak támogatása pont az ellenkező hatást váltotta ki, mint amit el szerettek volna érni vele. 2006 júniusában az Iszlám Törvényszékek Uniója döntő nyereségét követően Mogadishuban megszerezte a hatalmat, ezt követően pedig az ország déli és középső részeire is kiterjesztette a

²³ Az akció célja az al-Káida gyanús elemek megsemmisítése volt, akiket a feltételezések szerint az al-Shabaab csoport támogatott.

hatalmát, így több stratégiaiilag is fontos területet is az ellenőrzésük alatt tartottak (Gettleman 2009:I., 64-65. és Norell 2008, 11.).

A mérsékelt és a szélsőséges iszlamisták közötti törésvonal azonban hamar láthatóvá vált és a keményvonalasak egyre nagyobb befolyásra tettek szert az ICU-n belül. Az szélsőségesek közül az al-Shabaab emelkedett ki, amely az ICU katonai szárnyából szerveződő radikális iszlamista csoport. Az al-Shabaab az iszlám szigorú vahhábista irányzatát követi. Az al-Shabaab vezetőit kapcsolatba hozták az al-Kaidához köthető terroristákkal. (Gettleman 2009:I., 65.).

Az iszlamisták hat hónapos uralmuk alatt rég nem látott nyugalom volt, ugyanis az egymással szembenálló klánok között béke volt, sőt a civilek nagy részét is lefegyverezték. Ez időszak alatt a kormányzati struktúrák kiépítése is megkezdődött. A viszonylagos rend és biztonság, az alapvető szolgáltatások helyreállítása tehát mind az üzletembereknek, mind a lakosságnak pozitívum volt az előző időszakokhoz képest. Ez időszak alatt a nemzetközi segélyek is nagyobb mértékben jutottak el az arra rászorulóknak (Gartenstein-Ross 2009 és Norell 2008, 12.).

Azonban lakosság gyakran szenvedett ez időszak alatt is a megfélemlítésektől, ugyanis – főleg a szélsőséges – iszlamisták a saría egy szigorú olvasatának betartását követelték meg. Az iszlamisták – többek között – betiltották a koedukált oktatást, a mozikat, a futballmeccsek nézését. A lakosság tagjai között nagy felháborodást keltett az, hogy betiltották a khat²⁴ használatát, azonban miután 2007 elején az etióp hadsereg megtörte az iszlamisták hatalmát, újból megjelent az utcákon a khat. Az iszlamisták ezen intézkedései sok esetben elidegenítették a lakosságot. Az ICU a kalóztámadások számát is jelentősen lecsökkentette, egyrészt kihasználta a klánokkal való kapcsolataikat, másrészt pedig lecsaptak a kalózokra (Abdulle 2007; Gettleman 2009:I., 65.).

Az etióp katonai beavatkozás és az AMISOM életre hívása

Az etióp hadsereg az Átmeneti Szövetségi Kormány kérésére 2006 decemberében bevonult Szomáliába, amely az Iszlám Törvényszékek Uniójának terjeszkedését volt hivatott megállítani. Következésképp az átmeneti szövetségi kormány és az Iszlám Törvényszékek Uniója közötti harcok még inkább sokrétűvé tették a különböző regionális és nemzetközi érdekeket.

²⁴ A khatot évszázadok óta használják Afrika szarván. A leveleknek pszichostimuláns hatása van. A cserje eredetileg az etióp fennsíkon őshonos. Azonban az igények növekedése miatt több országban termesztik. A khat fogyasztása azonban a szomáliai polgárháború kitérését követően megnövekedett és sokan függővé váltak tőle. A harcosok a khatot kimerültség miatt rágták, ugyanis a khat éberségre és az éhségérzetre is pozitívan hat. Míg azok, akik a harcokban nem vettek részt, a fizikai és szellemi komfortérzés miatt rágták a khatot. A khat-függőség következtében az emberek mentálisan munkaképtelenné, közömbössé, érdektelenné válnak. Így gazdasági szempontból a függőség kihatással van a termelékenységre és a jövedelmekre (World Bank 2005, 26.).

A szomáliai eseményekben a legfontosabb külső szereplő Etiópia. Etiópia biztonsági érdekei több szálon is összefüggnek a szomáliai történésekkel. A két ország közötti kapcsolatot alapjaiban meghatározza az, hogy az etiópiai Ogaden régióban szomáliak élnek. Etiópia érdekeivel ellentétben áll az, hogy Szomáliában iszlamista rendszer jöjjön létre, egyrészt azért mert Etiópia keresztény vezetőkkel rendelkezik, azonban a lakosság közel fele muszlim; másrészt azért mert az Ogaden régióban lévő szomáli lázadó csoportok így nagyobb felfordulást okozhatnak az ország számára és a radikális iszlamista ideológia exportja is megtörténhet. Etiópia vezetése a katonai beavatkozását azzal indokolta, hogy az ICU komoly fenyegetést jelent az egész régió számára, mivel szerinte az egész ICU egy szélsőséges csoport, amely az al-Káidával áll kapcsolatban. (Dagne 2009, 98. és Gettleman 2009:I., 68.). Etiópia egyéb céljai között van például a tengeri kijáráthoz jutás Szomália területén keresztül, ez pedig azt kívánja meg, hogy a szomszédos országban béke legyen. A TFG etióp támogatásának hátterében más is áll, ugyanis az ICU-t a háttérben Eritrea támogatta. Etiópia és Eritrea közötti kapcsolat ma sem mentes a konfliktusoktól.²⁵ Az eritreai támogatást az a cél vezérli, hogy az etióp ambíciókat megghiúsítsa. Az etióp-eritreai háború alatt Eritrea az etiópiai Oromo felkelőket támogatta, akik Szomáliából működtek. A háború után a támogatás mértéke csökkent, igaz az eritreaiak még kapcsolatban állnak az Ogadeni Nemzeti Felszabadító Fronttal (*Ogaden National Liberation Front* – ONLF) és más etióp lázadó csoportokkal. Eritrea – pénzbeli támogatása mellett – többször szállított fegyvert az Iszlám Törvényszékek Uniójának és az ONLF-nek, és az etióp hadsereg kivonását követelte Szomáliából (ICG 2006:II., 19-20.).

A két autonóm entitás, Puntföld és Szomáliföld szoros kapcsolatban állnak Etiópiával. Etiópia pozitív hozzáállása Szomáliföldhöz biztosítja, hogy sakkban tartja a pánszomáli nacionalizmus²⁶ és az iszlám fundamentalizmus terjedését, mivel Szomáliföld szekuláris berendezkedésű, és következésképp megpróbálja feltartóztatni az iszlám fundamentalisták térnyerését (World Bank 2005, 38.).

Az etióp katonai beavatkozás nemzetközi megítélése negatív volt, illetve az Egyesült Államokat is számos kritika érte. Az etióp jelenlét következtében Szomáliában még nagyobb lett az instabilitás, a hatalmi erők még polarizáltabbá váltak, mely által egy esetleges megbékélés esélye a korábbiaknál is kisebbé vált (Besenyő, Kis-Álmos, Resperger 2010, 52-53.). Nyilvánvaló volt, hogy ha az etióp hadsereg kivonul Szomáliából, akkor a TFG összeomlása elkerülhetetlenné válna, mivel az képtelen megvédeni magát. Az Arab Liga, az Afrikai Unió és az Európai Bizottság is ENSZ békefenntartó erők bevetését szorgalmazta. Nemzetközi diplomáciai nyomásra végül 2007. február 20-án az ENSZ 1744. számú

²⁵ A két ország 1998-2000 között háborút vívott egymással, amely kétszáz ezer halálos áldozattal járt.

²⁶ A pánszomáli elképzelés lényege, hogy a szomáliak által lakott területek egy országot képezzenek. Így „Nagy-Szomália” részét képeznék Szomália (a két korábbi gyarmat, Brit és Olasz Szomáliföld együtt), Kenya Észak-keleti tartománya, Etiópia keleti része (Ogaden régió) és Dzsibuti. A szomáliai zászlóban lévő fehér ötágú csillag is a szomáliak összetartozását szimbolizálja, ugyanis az Afrika szarván a szomáliak által lakott területeket szimbolizálja (CIA [2011]).

határozatával²⁷ felhatalmazta az Afrikai Uniót egy szomáliai misszióra (*African Union Mission to Somalia – AMISOM*). Az AMISOM legfőbb feladata a TFG védelme lett, ezen kívül a szomáliai megbékélést és a humanitárius ellátást hivatott előmozdítani. A nyolcezer főre tervezett AMISOM békefenntartó misszióba, azonban az afrikai államok vonakodtak katonákat felajánlani a misszió számára a mogadishui biztonsági helyzet romlása miatt. A misszióba a legelső kontingenst Uganda küldte, amely a maga 1400 főnyi seregével nem volt képes megfelelően támogatni a TFG-t, így az etióp erők tovább kényszerültek maradni Szomáliában. Az AMISOM-ot tehát széles mandátuma ellenére katonai és pénzügyi erőforrások²⁸, illetve megfelelő intézményi háttér és szakértelem hiánya jellemzi (Blok 2010, 4.; Dagne 2009, 98-99.; Menkhaus 2007, 383-384.).

2007 és 2008 folyamán a TFG és az etióp csapatok fennhatósága alá tartozó területek nagysága fokozatosan csökkent, mivel a lázadók és különösképpen az al-Shabaab erői Dél-Szomália és Mogadishu egyre nagyobb részét az ellenőrzésük alá vonták (Menkhaus 2010, 332.).

Az iszlamista lázadó csoportok között 2007 szeptemberében szakadás történt, ugyanis a korábbi Iszlám Törvényszékek Uniójának vezetői részt vettek az Eritreában tartott ellenzékiek konferenciáján, ahol életre hívták a Szomália Felszabadítása Szövetséget (*Alliance for the Re-Liberation of Somalia – ARS*). Az al-Shabaab vezetése nem vett részt a konferencián, igaz a szervezet alapítója, Sheikh Hassan Dahir 'Aweys'²⁹ viszont részt vett rajta. Az al-Shabaabnak az ARS-sel szemben fenntartásai voltak, egyrészt az, hogy szerintük az ARS mérsékelt és nacionalista, másrészt pedig azt kifogásolták, hogy az ARS más csoportok felé is közeledik, melyek között az iszlámhoz „kevésbé hű” felek is vannak (például «volt» TFG tagokhoz). Így az al-Shabaab az ARS ellen támadásokat indított, mondván, hogy az hitehagyott és nem fogadja el az al-Shabaab ideológiáját, így a globális dzsihadra való felszólítást sem (African Confidential 2008 és Gartenstein-Ross 2009).

2008 márciusában az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma az al-Shabaabot a terroristaszervezetnek nevezte. Ezt követően a szervezet és szövetségeseinek pozíciói megerősödtek és a nemzetközi dzsihadista csoportokkal való kapcsolat is megerősödött, ez által pedig a pénzügyi támogatások és fegyverek behozatala megnövekedett, ráadásul külföldi radikális iszlamista ideológiával rendelkező fegyveresek is nagyobb számban érkeztek Szomáliába.

²⁷ E határozat kitér a szomáliai fegyverembargóra is, amely szerint a fegyverembargót továbbra is fenntartja a nemzetközi közösség, azonban két a misszió érdekében szükséges kivételt is meghatároztak. Az Afrikai Unió békefenntartó missziójának engedélyezik, hogy a szükséges fegyvereket, katonai felszereléseket az országba bevigyék. Ezen kívül a szomáliai biztonsági szektor fejlesztéséhez szükséges fegyver- és technikai segítségnyújtást is engedélyezett (ENSZ BT [2007]). Az évek óta fennálló fegyverembargó ellenére azonban folyamatosak voltak az országba érkező fegyverutánpótlás-szállítmányok.

²⁸ Az donor országok 2009 áprilisában 213 millió dollár értékű támogatást irányoztak elő a szomáliai biztonsági szervek és az AMISOM fejlesztésére. Az ígért összegnek csak egy része érkezett meg 2009 végére (Soder [2010] p.3.).

²⁹ Hassan Dahir 'Aweys' korábban az Al-Itihaad parancsnoka volt.

Következésképpen a radikális elemek további megerősödésével a mérsékelt erők elszigetelődtek és a szomáliai helyzet tovább rosszabbodott (Norell 2008, 15.). Mindezek fényében az al-Shabaab felvétele a terroristalista még inkább felerősítette a radikális (nemzetközi) fegyveres elemek jelenlétét Szomáliában, mivel így ország „vonzereje” ezen dzsihádisták csoportok számára megnövekedett.

Szomália az etióp kivonulást követően

Etiópia a csapatait végelegesen 2009 januárjában vonta ki Szomáliából. Az etióp kivonulás által létrejött politikai vákumot a radikális iszlamisták igyekeztek kihasználni és az etiópok helyébe lépni. (Ibrahim 2009:I.).

2009. január 30-án a megduplázott létszámú átmeneti szomáliai parlament³⁰ Dzsibutiban tartott ülésén Sheikh Sharif Sheikh Ahmedet, a korábbi Iszlám Törvényszékek Uniójának tagját, az ARS vezetőjét választották meg elnöknek. Az átmeneti alkotmány módosításával az átmeneti intézmények (TFG és TFP) mandátumát 2011 augusztusáig meghosszabbították, ugyanis az eredetileg 2009-ig szólt volna. Február 14-én pedig Sheikh Sharif a miniszterelnöknek Omar Abdirashid Ali Sharmarke-t nevezte ki, aki korábban Sierra Leonében és Szudánban az ENSZ munkatársaként dolgozott³¹ (CIA 2011 és Ibrahim 2009:II.).

Szomáliával kapcsolatosan pozitív várakozások voltak az etióp hadsereg kivonulását és a TFG-be a mérsékelt iszlamisták bevonását követően. Egyrészt azért, mert az akkori várakozások szerint a mérsékelt bevonása a kormányzásba értelmetlenné tette volna, és ezáltal hatástalanította volna a további lázadásokat. Másrészt pedig azért, mert a kormány így előmozdíthatta volna a humanitárius segélyek áramlását az országba, ezáltal pedig a humanitárius krízisnek véget lehetett volna vetni és politikai stabilizáció irányába is elmozdulás történhetett volna. A várakozások azonban nem teljesültek; az al-Shabaab az új TFG-t a nyugati országokkal és Etiópiával való kollaborációval vádolta meg. A radikális iszlamista lázadók folytatták a harcot a TFG-vel és az azt védő AMISOM csapataival szemben (Menkhaus 2010, 336.).

Mivel az összecsapások viszont a mérsékelt iszlamista elnök megválasztása után sem álltak le, így a személyéhez fűzött remények is hamar elszálltak. A szélsőséges iszlamistáknak a megüresedett hatalmi űrt hamar sikerült betölteniük, így például a harmadik legnagyobb város – Baidoa – elfoglalásához mindössze néhány napra volt szükségük. Baidoa volt az egyik olyan város, ahol a TFG az ott vívott harcokban jelentősebb ellenállásra volt képes³². Az al-Shababb rövid idő alatt

³⁰ Az új parlamentben 200 helyet kapott az ARS és 75 helyet a civil társadalmat és az üzleti életet képviselők (Africa Confidential 2009, 10.).

³¹ Az ENSZ főtitkár különleges képviselője Ahmadou Ould Abdallah, az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság viszont Nur Hassan Hussein Addet szerették volna inkább miniszterelnöknek látni. Sharmarke a Szomália korábbi elnökének, Abdirashid Ali Sharmarkenek a fia. (Africa Confidential [2009] p.10.).

³² Míg a TFG tagjai a mérsékelt iszlamistákkal együtt Baidoa-ból Dzsibutiba utaztak, lényegében „üresen” hagyták a várost, így szabad utat kaptak a lázadók Baidoa-ba

elfoglalta Dél- és Közép-Szomália jelentős részeit, míg a TFG visszaszorult Mogadishuba, ahol csupán egy kis területet tudott ellenőrzése alatt tartani (Ibrahim 2009:1.). 2009 során kétszáz AMISOM katona vesztette életét, köztük a misszió parancsnokhelyettese is. Az AMISOM a második legveszélyesebb misszó az afganisztáni NATO vezetési Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő (*International Security Assistance Force - ISAF*) után (Soder 2010, 3.).

A 21. század első évtizedén túl, a fordulat

2011-ben a TFG katonái – az AMISOM misszióval támogatva – és az al-Shabaab továbbra is intenzív harcokat vívnak egymással. 2011 februárjában a TFG és szövetségesei többoldalú támadást indítottak az al-Shabaab ellen, amelyhez az etióp határ mentén az etióp hadsereg is becsatlakozott. 2011 augusztusában a TFG erői és az AMISOM csapatai jelentős sikereket értek el a Mogadishuban az al-Shabaabbal szemben (Györe 2011). Ugyancsak a 2011-es évben Kenya avatkozott be nagyobb erővel, amelyet sokáig kétkedve fogadtak a szakértők az Afrikai Unió és Kenya szomáliai politikáját – ugyanis az ottani komplex politikai viszonyok nem megfelelő módon kezelése a gyenge TFG ellen játszik és az a szélsőségesebb iszlamisták irányába terelheti a lakosságot, mellyel nagyobb befolyásra tehetnek szert. Azonban mára az al-Shabaab – a 2006 és 2010 közötti terjeszkedése során, amikor is az ország jelentős részét irányítása alá tudta vonni – kezd visszaszorulni, a mostani kormány pedig már bő egy éve került hatalomra. Az ez alatt eltelt időben kínai segítséggel a partszakasz nagy részét a kalóztól is megtisztították. Igaz, itt az érdem nem pusztán a szövetséges beavatkozásoké, hiszen az al-Shabaab irányítása alatt a cél az iszlám állam létrehozása volt, ami pedig – sariára hivatkozva – büntette a kalózkodást. Ennek az lett a következménye, hogy a szomáliai kalózkodás többsége felhagyott tevékenységükkel, a külföldi hajótársaságok pedig újra biztonságosan közlekedhettek a korábban veszélyes vizeken – amelyeken rendszeresen teljesítettek szolgálatot külföldi hadihajók is, de korábban nem tudták felszámolni kalózkodást (Besenyő, Kis-Álmos 2009. 48.). Így az al-Shabaab és az iszlám törvénykezés visszaszorulásával fennállhat a kalózkodás kiújulásának a veszélye. Hiszen hiába van új és látszólag aktív kormánya Szomáliának, ha a kabinet továbbra sem képes az ország teljes területét ellenőrizni. Erre Uhuru Kenyatta kenyai elnök – még a nairobi bevásárlóközpontban történt tüszejtés után is – úgy reagált, hogy a kenyai katonák addig maradnak Szomáliában, amíg nem sikerül stabilizálni az országot (HVG 2013).

Közben még a 2013-as évben az Európai Unió nem csak kiképző műveletet indított az országban (Besenyő 2013/a, 436-451), de 650 millió eurót ajánlott fel Szomália újjépítésére a Brüsszelben lezajlott segélykonferencián. A felajánlott összegből egy három éves tervet finanszíroznak, amellyel az oktatást, az egészségügyet és más közszolgáltatásokat fejlesztenek majd. 2008 óta az Európai Unió már több mint 1 milliárd eurót utalt a szomáliai kormánynak, a mostani konferencián a pedig több mint egymilliárd euró gyűlt össze. A legnagyobb adományozók között van Kína is (Euronews 2014). Ráadásul az évtizedeken

(Ibrahim [2009:1.]).

keresztül tartó polgárháború kitörése óta először ismerte el a szomáliai vezetést az Egyesült Államok kormánya 2013. januárban, majd katonai tanácsadókat küldött Szomáliába, hogy tanácsadó munkájukkal támogassák az Afrikai Unió ottani katonai műveletét.

Szomália most újabb esélyt kapott arra, hogy rendezett állammá váljon, de a múlt tanúságai alapján még mindig nem lehet rá befutóként tekinteni.

Felhasznált irodalom:

1. Abdulle, Sahal [2007]: Somali Islamist are gone – so 'khat' is back!
<http://www.reuters.com/article/worldNews/idUSL0291421520070102?pageNumber=1&virtualBrandChannel=0>
2. Africa Confidential [2008]: Missing the target. 2008. március 14. Vol. 49. N°6
3. http://www.africa-confidential.com/article/id/2502/Missing_the_target
4. BBC [2010]: Somaliland opposition candidate Silanyo wins election.
<http://www.bbc.co.uk/news/10485613>
5. Besenyő János, Kis-Álmos Péter és Resperger István (2010): Országismertető-Szomália, „Sereg Szemle” kiadvány, Székesfehérvár, 2010, ISBN: 978-963-89037-3-0, 84 oldal
http://www.kalasznyikov.hu/dokumentumok/orszagismerteto_szomalia.pdf
6. Besenyő János, Kis-Álmos Péter (2009): Kelet-Afrika tengeri farkasai - A szomáliai kalózok fénykora, Afrika Tanulmányok, 2009, III. évfolyam, 3-4. szám, 46-58. oldal (közösen)
http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/847_1.pdf
7. Besenyő János (2011): A szomáliai stabilitás és a nemzetközi közösség, Afrika Tanulmányok, 2011. V. évfolyam, 1. szám, 29-41 oldal
8. Besenyő János (2010) A szomáliai kalózkérdés: Milyen érdekek mentén? Mediterrán Világ, kulturális folyóirat, 2010-13, ISSN: 1787-7350, 43-79. oldal
9. Besenyő János (2013): A Magyar Honvédség részvétele az ENSZ békeműveleteiben – In: Válságkezelés és békefenntartás az ENSZ-ben, konferencia kötete. Szerk.: Szenes Zoltán, ISBN: 978-615-5305-13-9, Budapest, 2013.58-74 oldal
10. Besenyő János (2013/a): Magyar Békefenntartók Afrikában, A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat kiadványa, Budapest, ISBN 978-963-08-5497-9, 488 oldal
11. Bíró Gáspár [2003]: Bevezetés a nemzetközi politikai viszonyok tanulmányozásába. Osiris Kiadó, Budapest.
12. Blok, Jan Tijmen Ninck [2010]: State Failure in Somalia: Causes of Instability and Insecurity
http://www.atlcom.nl/ap_archive/pdf/AP%202010%20nr.%202/Ninck%20Blok.pdf
13. CIA [2011]: The World Factbook
14. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html>
15. Cseh Péter Dr. [2007]: Szomália – küzdelmek Afrika szarván I.

18. http://www.kitekinto.hu/hatter/2007/02/23/szomalial_kuzdelmek_afrika_szarvan
19. Csuhány Péter Dr.[2007]: „Sólyom végveszélyben” – küzdelmek Afrika szarván II.
20. <http://www.kitekinto.hu/cikk.php?cikk=665&s=tags>
21. ENSZ BT [2007] 1744. számú határozata
22. <http://un-somalia.org/docs/Resolution%201744%20AMISOM.pdf>
23. Dagne, Ted [2007]: CRS Report for Congress: Somalia: Current Conditions and Prospects for a Lasting Peace. Congressional Research Service 2007. <http://somalitalk.com/2007/dec/teddagne.pdf>
24. Dagne, Ted [2009]: Somalia: Prospects for a Lasting Peace. Mediterranean Quarterly, Volume 20, Number 2, Spring 2009, 95-112. oldal
25. Erdős Attila [2011]: Szomália – a nemzetépítés kudarca. Grotius E-Könyvtár, Grotius tudományos folyóirat.
26. http://www.grotius.hu/doc/pub/OSWWDO/2011_221_erdos_attila_szomalial_nemzetep%C3%ADtes_kudarca.pdf
27. Euronews [2013]: Szomália talpra állhat
28. <http://hu.euronews.com/2013/09/16/szomalial-talpra-allhat/>
29. Gartenstein-Ross, Daveed [2009]: The Strategic Challenge of Somalia's Al-Shabaab. Middle East Quarterly, Fall 2009, Vol. 16, Issue 4, <http://www.meforum.org/2486/somalia-al-shabaab-strategic-challenge?gclid=CLT-qeawsKMCFYxi2godo0-W3w>
30. Gettleman, Jeffrey [2009:I.]: The Most Dangerous Place in the World. The Axis of Upheaval: Somalia. Foreign Policy, 2009, March-April. 60-69. oldal
31. Gettleman, Jeffrey [2011]: African Union Considers Sending Ethiopian Troops to Somalia
32. http://www.nytimes.com/2011/11/18/world/africa/african-union-may-send-ethiopian-troops-to-somalia.html?_r=1
33. Györe Adrienn [2011:IV.]: Kivonult az al-Shabab, jöhetnek a békefenntartók
34. http://kitekinto.hu/afrika/2011/08/10/kivonult_az_al-shabab_johetnek_a_bekefenntartok/
35. Hegedűs Kata [2006]: Szomália – a véget nem érő háború országa. In: Marton Péter (szerk.): Államok és államkudarok a globalizálódó világban [States and State Failure in a Globalising World], Teleki László Intézet Külpolitikai Tanulmányok Központja. 212-242. oldal,
36. http://www.kulugyiintezet.hu/kulpol/kutatas/bukott/TLI_KTK_%C3%81llamok%C3%89s%C3%81llamkudarcok.pdf
37. Hettyey András [2008]: Afrikának is van Koszovója – Szomáliföld: van vagy nincs? http://www.kitekinto.hu/afrika/2008/02/19/afrikanak_is_van_koszovoja
38. Horváthné Angyal Boglárka – Major Katalin [2005]: Etióp külpolitikai fordulat a '70-es években. Kül-Világ II. évfolyam 2005/4. szám. 54-66. oldal
39. HVG [2013]: Nem vonulnak ki a kenyai katonák Szomáliából
40. http://hvg.hu/vilag/20131001_kenyai_katonak_szomalial
41. Ibrahim Mohammed [2009:I.]: Islamists overrun Somalia City as Ethiopians Leave
42. <http://www.nytimes.com/2009/01/27/world/africa/27somalia.html>
43. Ibrahim Mohammed [2009:II.]: Moderate Elected President in Somalia
44. <http://www.nytimes.com/2009/01/31/world/africa/31somalia.html>

45. International Crisis Group [2006:1.]: Somaliland: Time for African Union Leadership
46. <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/africa/horn-of-africa/somalia/Somaliland%20Time%20for%20African%20Union%20Leadership.ashx>
47. Lehmann Kristóf [2007]: Szomália – a sötétben hagyott nemzet. Általános Vállalkozási Főiskola Tudományos Közlemények 18. szám, 2007. szeptember. 127-138. oldal
48. Livingston, Steven [1997]: Clarifying the CNN Effect: An Examination of Media Effects According to Type of Military Intervention. Harvard University John F. Kennedy School of Government, Research Paper R-18, June 1997
49. <http://www.genocide-watch.org/images/1997ClarifyingtheCNNEffect-Livingston.pdf>
50. Menkhaus, Ken [2004]: Somalia: State Collapse and the Threat of Terrorism. Oxford University Press for The International Institute for Strategic Studies
51. Menkhaus, Ken [2006]: Governance without Government in Somalia. International Security, Winter 2006/07, Vol. 31 Issue 3, 74-106. oldal
52. Menkhaus, Ken [2007]: The Crisis in Somalia: Tragedy in Five Acts. African Affairs, 2007, 106/204, 357-390. oldal
53. Menkhaus, Ken [2010]: Stabilisation and humanitarian access in a collapsed state: the Somali case. Disasters, 2010, 34(S3): S320-S341
54. Norell, Magnus [2008]: Islamist Network in Somalia. FOI Somalia Papers: Report 2.
55. Silva, Mario [2010]: Somalia: State Failure, Piracy, and the Challenge to International Law. Virginia Journal of International Law, 2010, Vol. 50. No. 3. 553-578. oldal
56. Soder, Kirsten [2010]: Multilateral Peace Operations: Africa 2009
57. Stockholm International Peace Research Institute, 2010 július
58. Sulyok Gábor [2004]: A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata. Gondolat Kiadó, Budapest.
59. Polman, Linda [2005]: Nem tettünk semmit. Miért nem derül ki az igazság, mikor az ENSZ bevonul. Magyar Narancs – Athenaeum Kiadó, Budapest 2006.
60. UNDP [2001]: Human Development Report Somalia 2001
61. http://78.136.31.142/en/reports/nationalreports/africa/somalia/somalia_2001_en.pdf
62. Western, Jon [2002]: Sources of Humanitarian Intervention, Beliefs, Information, and Advocacy in the U.S. Decisions on Somalia And Bosnia. International Security Volume. 26.: Number 4. 112-142. oldal
63. World Bank [2005]: Conflict in Somalia: Drivers and Dynamics
64. <http://siteresources.worldbank.org/INTSOMALIA/Resources/conflictinsomalia.pdf>

DR. BESENYŐ JÁNOS ALEZREDES –
MILETICS PÉTER

A 2013-AS FORDULAT: AZ EGYIPTOMI NYÁR

Absztrakt

Írásunkban megkíséreltük bemutatni a 2011-es forradalmat követő eseményeket, illetve azok következményeit. Felvázoltuk a hadsereg beavatkozását kiváltó gazdasági, politikai és társadalmi tényezőket, amelyek eredményeként megbukott az iszlamista politikai hatalom. Röviden bemutattuk az ún. egyiptomi nyár – a második nilusi forradalom – menetét, az ellenzék fellépését, illetve a Morsi és a Muszlim Testvériség válságkezelésben mutatott inkompetenciáját. Ezen túl vázoltuk az egyiptomi fordulat geopolitikai következményeit részben az iszlamista politikai erőkre, másrészt a térség államközi-hatalmi kapcsolatait illetően.

Kulcsszavak: Muszlim Testvériség, iszlamista, szalafista, Tamarod, Hamasz, Közel-Kelet, Törökország, Rijád, etióp duzzasztógát

Abstract

In this work an attempt was made to show the events after the 2011 revolution and its outcomes. Economical, political and social factors evoking the interference of the army resulted in the fall of the Islamic political power was outlined. A brief introduction to the process of the so called Egyptian Summer, the 2nd Nilotic Revolution, the actions of the opposition as well as the incapability of the Morsi and Muslim Brotherhood organisations in crisis management was given as well. In addition, geopolitical consequences of the volte-face in Egypt and their effect on the Islamic political strengths as well as foreign relations and power in the area was sketched, too.

Keywords: Muslim Brotherhood, Islamist, Salafist, Tamarod, Hamas, Middle East, Turkey, Riyadh, Grand Ethiopian Renaissance Dam

Bevezető

2013. július 3-án a hadsereg eltávolította a hatalomból Mohamed Morsi elnököt, aki korábban az iszlamista Muszlim Testvériség egyik vezetője volt. Úgy tűnt, hogy a mozgalom politikai ideológiáját szimbolizáló FJP – és maga a Testvériség – igazolta a XXI. század elején megfogalmazott elemzői véleményt, miszerint a politikai iszlám a modern hatalomgyakorlás megfelelő eszköze lehet. Ezt alapozta meg, hogy az iráni sííta szakrális rendszer – az Irakkal folytatott hosszú háborút követően – számos térségben sikerrel terjesztette ki az új típusú – iszlám

teokrácia – állam befolyását. A világi rezsimiek fennmaradását az iszlamista politikai pártok kihívása fenyegette, akik azt hirdették, hogy az iszlám a megfelelő válasz a modern állam irányításával kapcsolatos problémákra.¹

Politikai helyzet a fordulat előtt

Az egyiptomi rendszerváltást követően számos elemző abban bízott, hogy egy optimista forgatókönyv valósul meg: abban hittek, hogy az iszlamisták valóban elkötelezettek a társadalmi béke, a politikai pluralizmus megvalósítása érdekében, amelyet a Muzulmán Testvériség reformista szárnya deklarált.² Ezért társadalmi támogatottsága jelentősen megnövekedett, de kérdéses volt, hogy a hosszú időn keresztül illegálisban működő szervezet képes-e átlátható, legitim eszközökkel élni más politikai pártokkal való együttműködésében és a hatalom gyakorlásában.³

Kezdetben úgy tűnt, Egyiptomban megvalósulhat a politikai pluralizmusra épülő tunéziai modell. Az új kormány működésének első periódusában a koalíció működése azt igazolta, hogy képes megjeleníteni a koptok és a nők érdekeit, és nem egyszerűen a XIX. század végén megfogalmazott iszlám állam egyszerű leképeződéseként jelent meg, leginkább a pluralista iszlám al-Wasat⁴ csoport nézeteihez hasonlóan. Egyes elemzők azonban már ekkor felvetették annak lehetőségét, hogy a Testvériség által vezetett koalíció elnyomó egy-párti rendszerré válhat, sokkal inkább az iráni mintához hasonlóan és válsághelyzet alakulhat ki.⁵

A Mubarak után felálló kormányzat számára megoldandó társadalmi probléma volt a bűnözés, a foglalkoztatás kérdése, a jogrend megteremtése. Fontos feladat lett volna a törvényi szabályozás, amely megteremti az új beruházások számára kiszámítható gazdasági klímát. A csökkenő gazdasági teljesítmény növelte a

¹ <http://www.economist.com/blogs/erasmus/2013/07/islam-egypt-and-political-theory> (2013-10-05)

² Besenyő J.- Gömöri R.: Arab Spring, Christian Fall? – The situation of Christian minorities in the Middle East after the Arab Spring (Gömöri Rolanddal közösen) – International Institute for Counter-Terrorism, Herzliya, 2013. June

<http://www.ict.org.il/LinkClick.aspx?fileticket=5m1IqFJOa44%3d&tabid=66> (2013-08-15)

³ <http://www.theglobalexperts.org/comment-analysis/abdallah-schleifer-egyptian-presidential-elections-analysis> (2013-08-20)

⁴ 1996-ban Abou Elela Mady vezetésével kiléptek a Muszlim Testvériségből, hivatalosan csupán 2011. február 19-én vált legitím politikai iszlamista háttérrel rendelkező alakulattá. Politikai célja a liberális politikai iszlám megvalósítása – a párt választási listáján koptok és nők is szerepeltek –, a saria és a liberális demokrácia elveinek összehangolása. Leginkább a török Igazság és Élet Párjához hasonlították.

<http://www.reuters.com/article/2011/02/19/us-egypt-idUSTRE7003UW20110219> (2013-08-20)

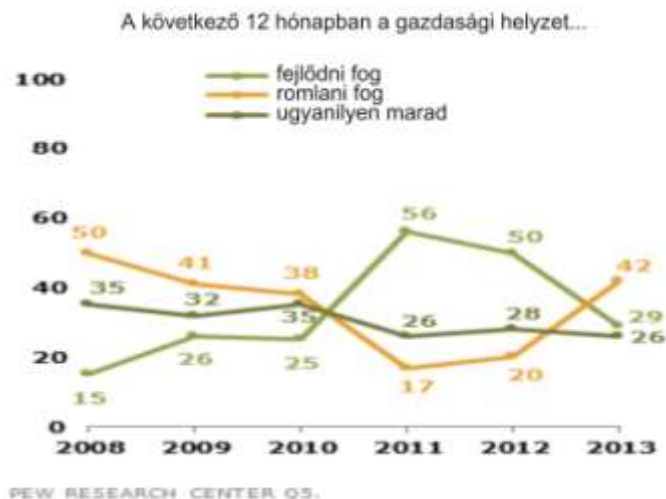
<http://www.sify.com/news/egypt-court-approves-country-s-first-islamic-party-news-international-lctu4fiafed.html> (2013-08-20)

<http://www.jpost.com/Breaking-News/Egypt-licenses-first-moderate-Islamic-party> (2013-08-20)

⁵ Besenyő J.: Arab tavasz - politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban – Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, VIII. évfolyam, 2011/4. pp. 51-75.

<http://www.theglobalexperts.org/comment-analysis/abdallah-schleifer-egyptian-presidential-elections-analysis> (2013-08-21)

munkanélküliséget, társadalmi és politikai kockázatokat generált, különösen az agrár és ipari munkavállalók és az alsó középosztály körében. A politikai iszlám tehát nem képes irányelveket adni a modern állam működtetéséhez, nem rendelkezik megfelelő alapokkal a közigazgatás területén, mivel a kiindulópontot jelentő családi jog sem egységes.⁶ Mindez nem jelenti azt, hogy a politikai ideológia történelemformáló szerepét tagadni kellene, de a modern társadalmakat érő komplex kihívásokra nem tűnik elégséges válasznak.⁷

1. ábra

Forrás: 2013. máj. 16. - Over Next 12 Months, Will. Economy...? PEW RESEARCH CENTER Q5

Az egyiptomi forradalmat követően Morsi kormányzása nem hozott valódi demokráciát, valójában az egységkormány percepciója sem realizálódott. Az új kormányzat sokkal inkább az iszlamista hatalom megszilárdítására törekedett, mint a forradalom időszakában megfogalmazott jelszó – Kenyér, Szabadság és Igazság – megvalósítására és nem sikerült megnyernie a hadsereg támogatását sem.⁸

Az egyiptomi gazdaság állapota 2013-ra

2013-ra a makrogazdaság állapota az átlagos egyiptomi polgár számára a víz árának növekedésében – 2013. július 1-jén az egyiptomi inflációs ráta 27,1% volt⁹ –, az áramszünetek gyakoriságában, az üzemanyagokért és élelmiszerekért egyre hosszabb sorokban állásban jelentkezett és azt sugallta, hogy Morsi alatt csökkent az

⁶ <http://www.economist.com/blogs/erasmus/2013/07/islam-egypt-and-political-theory> (2013-08-25)

⁷ <http://www.economist.com/blogs/erasmus/2013/07/islam-egypt-and-political-theory> (2013-08-25)

⁸ <http://saisaonline.org/analysis/egypt-beyond-morsi/> (2013-08-25)

⁹ <http://www.cato.org/blog/muslim-brotherhoods-legacy-controls-shortages-inflation> (2013-10-05)

életszínvonal. Ezzel párhuzamosan növekedett a csalódottság a Testvériségben, mert az elnökkel együtt soha sem fogalmazott meg átfogó gazdasági reformokat.¹⁰

Ennek következményeként csökkent a politikai bizalom, amely erodálta az iszlamista párt hatalmát. 2013 júniusára már csak a szavazók 28%-a támogatta a kormányzatot (a választásokon még 57%). Az elmúlt két évben a GDP növekedése visszaesett 3,5%-ra – a 2011-es események előtt 5,6% volt – miközben a munkanélküliségi ráta 8,9%-ról jelentősen emelkedett (becslések 13,2-20% közé teszik). Az IMF-megállapodás nem realizálódott, gazdasági értelemben az állam magára maradt. Morsi kormánya folyamatos küzdelmet folytatott a költségvetési egyensúly fenntartása érdekében, miközben a deficit 50%-kal nőtt a pénzügyi év első 11 hónapjában (205 milliárd egyiptomi fonttal – 29,2 milliárd \$-ral emelkedett). Ez a GDP 11,8%-át tette ki. Katari és más külső forrásokra támaszkodva sikerült elkerülni a pénzügyi összeomlást, de a külső adósság 38,8 milliárd \$-ra emelkedett a 2012/2013-as pénzügyi év második negyedében, szemben az előző évben regisztrált 34,4 milliárddal. A legnagyobb problémát nem a mutatók romlása jelentette, hanem sokkal inkább az, hogy a kormányzat gyakorlatilag meg sem próbálta gazdasági reformok bevezetését.¹¹

2013-ra a gazdasági nehézségek defenzívebb, akár önállóság-, elszigetelődéspárti percepciók formálódását eredményezték, amelyekben az erős állami ellenőrzés, a nacionalista gazdaságpolitikai igénylése is megjelent. Ebben a rendszerben fontosabbá vált a politikai lojalitás, mint a szakmai kompetencia, ami sajátosan erősítette a gazdasági és politikai rendszer dilemmáit. Részben ez okozta az IMF-megállapodás kudarcát, amely viszonylagos pénzügyi stabilitást biztosíthatott volna Egyiptomnak.¹²

Gazdaságpolitikai mulasztások

FJP és Morsi érdemben nem foglalkozott az ország gazdasági problémáival (fenntarthatatlan államháztartás, a rurális terek elszegényedése, fiatalok munkanélkülisége).¹³ 2013 júniusára az egyiptomi devizatartalékok 1,12 milliárd \$-ral (14,92 milliárdra) csökkentek,¹⁴ a kiáramlás felgyorsulását elsősorban az áruk (élelmiszeripari termékek) és üzemanyagok importja okozta. A fizetéseképtelenség elkerülése érdekében a kormányzatnak hiteles reformokat kellett volna kidolgoznia, amely fokozatosan megszünteti a támogatásokat, vagy legalább felváltja azt egy kevésbé pazarló, célzott szociális segélyprogrammal. Kivitelezése azonban a politikai környezet miatt gyakorlatilag lehetetlennek bizonyult.¹⁵ A politikai bizonytalanságot fokozta az intézmények működésének hiányosságai, amelyek

¹⁰ <http://www.vocativ.com/07-2013/its-the-egyptian-economy-stupid/> (2013-10-06)

¹¹ <http://www.ibtimes.com/egypts-economy-after-morsi-ouster-quick-decisions-needed-1334533?fs=ce89e> (2013-10-06)

¹² <http://www.project-syndicate.org/commentary/high-hopes-and-large-disappointments-for-egypt-by-mohamed-a-el-erian> (2013-10-07)

¹³ <http://articles.latimes.com/2013/jun/28/opinion/la-oe-rohac-egypt-morsi-20130628> (2013-10-07)

¹⁴ <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/75959/Business/Economy/Egypt-Forex-Reserves-affected-by-imports,-gold-pri.aspx> (2013-10-07)

¹⁵ <http://www.imf.org/external/np/fad/subsidies/index.htm> (2013-10-10)

gátolták a vállalkozói szabadságok érvényesülését, az üzleti szféra működését.¹⁶ A Morsi-kormányzat időszakában a bürokrácia és a felesleges szabályozás akadályozta a reformok bevezetését és a gazdasági/vállalkozói szabadság kialakulását.¹⁷

Az iszlamista kormányzat a hosszútávon fenntartható gazdasági növekedés helyett a rövid távú politikai előnyöket választotta, de elszámította magát. A politikai polarizáció felerősödése miatt Morsi nem tudta megteremteni azt a nemzeti konszenzust, amely szükséges és elégséges feltétele lett volna az átfogó, piac-központú gazdasági reformok bevezetésének. Az az egyiptomi kormányzat, amely nem biztosítja a társadalom alapvető igényeinek kielégítését, tartósan nem maradhat hatalmon. Ezért nem történt meg a támogatási rendszer átalakítása a választásokat megelőzően, mivel a Muszlim Testvériség tartott a politikai katasztrófától. (Ám mindenképp szükséges a szociális támogatások reformja a közeli jövőben.) Habár a politika primátusa felülírta a gazdasági racionalitást, ennek ellenére az összeomló nemzeti valuta a háztartások költségvetésére olyan nyomást gyakorolt, amely politikai krízist generált.¹⁸

Az egyiptomi költségvetést az energiatámogatások havonta 1,6 milliárd \$-ral terhelték, a tervezett megtakarítások 330 millióval (évi 4 milliárd \$) csökkentettek volna. Mindennek olyan társadalmi-politikai kockázata volt, amelyet a Morsi-kormány nem kockáztatott. Az egyiptomi támogatási rendszer vörös vonalat jelent, amelyet a politikai hatalom birtokosai korábban sem léptek át, a Mubarak uralmát követő iszlamista kormány pedig nem tehette, mivel elsősorban a társadalmi igazságosság és a szegénység elleni küzdelem stratégiai jelszavai biztosították politikai tőkét. A fenntarthatatlan támogatási rendszer és a szociális kihívás gazdasági csapdjából Morsi nem volt képes kivezetni az államot. (Az IMF a hosszú távú átmenet folyamatát javasolta, amely lehetővé teszi a politikai kormányzat és a társadalom felkészülését és alkalmazkodását, mivel tartott egy gyors gazdaságpolitikai fordulat kockázataitól.)¹⁹

Az egyiptomi gazdaságot érintő legjelentősebb kihívást a politikai elit tehetetlensége jelentette, amelyre a társadalom érzékenyen reagált. Egy májusi felmérés szerint az egyiptomiak 66%-a a demokratikus kormányzati formát preferálta, 51%-a pedig még a gazdasági kockázatok ellenére is ezt választotta volna. A lojalitás azonban megváltozott, amikor választaniuk kellett a szilárd demokrácia és az erős gazdaság között: a válaszadók 52%-a szerint a jó gazdasági körülmények prioritását választotta, amely fontosabb, mint a demokrácia (45% voksolt erre). Ami a gazdasági várakozásokat illeti, csak 29%-a várt gazdasági növekedést (50%-os csökkenés), míg 42% szerint a gazdaság helyzete romlani fog a következő évben (20%-os növekedés), miközben a megkérdezettek 76%-a úgy vélte, hogy az ország gazdasági helyzete rossz.²⁰

¹⁶ <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/egypt/> (2013-10-10)

¹⁷ <http://www.cato.org/blog/egypt-its-economy-stupid> (2013-10-10)

¹⁸ <http://www.csmonitor.com/World/Security-Watch/Backchannels/2013/0225/Egypt-s-economy-is-collapsing-and-no-one-is-stopping-it> (2013-10-10)

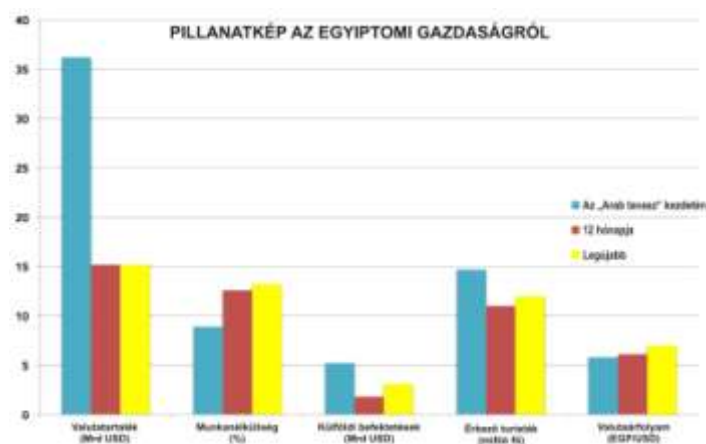
¹⁹ <http://mepc.org/articles-commentary/commentary/egypts-economy-looks-2013?print> (2013-10-10)

²⁰ <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-10)

A romló makrogazdasági környezet miatt a tervezett költségvetési hiányt (9,6%) sem sikerült tartani, amely a kormányzati gazdaságpolitikai hitelességét rontotta, amelynek ellensúlyozására Kairó kölcsönök felvételére kényszerült. Mindennek eredményeként az eladósodás mértéke jelentősen megnőtt: egy év alatt a 34,4 milliárdról 43,8 milliárd \$-ra nőtt. A külföldi adósság mellett nyomasztó a belső tartozás, amelynek mértéke elérte a 198 milliárd \$-t, tehát Egyiptom teljes adósságszolgálatára 26 milliárd \$/év a tervezett 19,8 milliárddal szemben.²¹

Gazdaság-társadalom

A munkanélküliség – kormányzati becslések szerint – meghaladta a 13%-ot. A Morsi által vezetett politikai hatalom ugyan 800.000 új munkahely megteremtésével számolt, de ez nem csökkenthette a problémát, mivel a munkanélküliek mintegy 3,5 milliós táborát becslések szerint évente 700-750.000 álláskereső növeli. A 27,3 millió munkavállaló 21,4%-a idénymunkás, legalább 46,5%-a nem rendelkezik munkaszerződéssel, 67%-ának nincs társadalombiztosítása.²² A foglalkoztatottság mutatóinak romlása, a tömegessé váló elszegényedés – a népesség legalább 25%-a a szegénységi küszöb alatt élt –, valamint a rossz munkakörülmények újratermelték a társadalmi válság alapjait, amelyet a gazdasági növekedés nem volt képes ellensúlyozni. A makrogazdasági helyzet kihívásai mellett a kormányzat által elkövetett gazdasági és politikai hibák frusztrálták a társadalmat.²³

2. ábra

Forrás: <http://www.vocativ.com/07-2013/its-the-egyptian-economy-stupid/> (2013-10-06)

Az állam rosszul alkalmazott gazdasági szerepvállalása, az állam működésének átláthatatlansága is nehézségeket okozott. Növelhette volna a gazdaság

²¹ <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-10)

²² <http://www.strategic-culture.org/pview/2013/07/05/egypt-deeper-uncertainty-or-ray-of-hope.html>

²³ <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-10)

hatékonyaságát, ha támogatások helyett inkább a termelőágazatok kaptak volna közvetlen támogatást, ha a gazdaságpolitika fókuszába a munkaerő 75%-át foglalkoztató kis- és középvállalkozások kerültek volna. Morsi elmulasztotta a társadalom számára bemutatni a valós gazdasági kihívásokat, egy átfogó gazdasági stratégia kialakítását, amely megfelelő strukturális változásokkal fenntartható növekedési pályára állíthatná volna Egyiptomot, így nem sikerült olyan nemzeti egységet formálnia, amely támogatta volna gazdaságpolitikai elképzeléseit.²⁴ Az egyiptomi gazdaság rugalmatlansága az állam bukását okozhatja. Az urbánus, művelt társadalmi réteg megléte ellenére az egyiptomi társadalom megőrizte alapvetően pre-modern jellemzőit: az írástudók aránya 73,9%,²⁵ miközben a rosszul működő felsőoktatási rendszer nem képes a globalizált világ igényeinek megfelelően működő gazdaság elvárásai szerint képzett munkaerő kibocsátására.²⁶

A kormány nem volt képes csökkenteni az importfüggőséget, az élelmiszer-tartalékok kritikus szintre csökkentek, a lakosság több mint 50%-a napi 2 \$ bevétellel rendelkezik. Az egyiptomiak harmada alultáplált, 40%-a nem fogyaszt fehérjét. Ennek ismeretében Morsi elutasította az élelmiszer-támogatások csökkentését, amely azonban rontotta Egyiptom hitelképességét. Tovább rontotta a helyzetet az állam politikai célzatú beavatkozása a földgáz-import elosztásába, amely azonban a gazdaság fokozatos leállásához vezetett. Az alacsony kamatozású hitelek csak átmenetileg jelentettek megoldást a 40 milliárd \$-os kereskedelmi deficitet felhalmozó Kairó számára, mert az egyiptomi gazdasági válság nem ciklikus, hanem strukturális jellegű, így a gazdaság fenntarthatósága megkérdőjelezhető. Az iszlamista kormány gazdasági bukása az államhatalom összeomlását eredményezte: Egyiptom 2013 júniusára a Testvériség gazdaságpolitikai hozzá nem értése következményeként gyakorlatilag banánköztársasággá vált.²⁷

Az egyiptomi nyár

A választások után egy évvel Egyiptom politikai és gazdasági válságba került. A Mubarak-rezim bukása felfedte az autoriter struktúra időszakának társadalmi és gazdasági kihívások mélységét.²⁸ A rosszul vezérelt átmenet súlyosbította a helyzetet, akadályozva az jelentős politikai reformok bevezetését. A sikeres demokratizálódás folyamata két kritikus tényezőre épül: társadalmi konszenzus az alkotmányos és törvényes kormányzati hatalom gyakorlása a politikai folyamatokat és a pártpolitikát illetően, illetve államszervezeti és intézményi reformok végrehajtása. Egyiptomban azonban nem teremtődött meg a politikai folyamatok irányításával kapcsolatos átfogó egyetértés, így nem sikerült meggátolni a politikai polarizálódást.²⁹

²⁴ <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2013/06/2013615122844106819.html> (2013-10-09)

²⁵ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2013-10-09)

²⁶ <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-10)

²⁷ <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-10)

²⁸ <http://www.hamptoninstitution.org/egyptunderempirepartthree.html#.UvdexWJ5Pul> (2013-10-10)

²⁹ <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/33/104/26701/Elections-/Political-Parties/The-Egyptian-Current%20.aspx> (2013-10-09)

Számos politikai csoport követelte a bukott rezsim alkotmányának (1971) eltörlését,³⁰ habár az iszlamista pártok álláspontja nem volt egészen egyértelmű annak ellenére, hogy a korábbi alkotmányt nem iszlám jogtudósok fogalmazták meg, hanem liberális/szekuláris szellemben íródott. A Fegyveres Erők Legfelső Tanácsa (Supreme Council of the Armed Forces-SCAF³¹) – Mubarak bukása és Morsi megválasztása között irányította az államot – népszavazást kezdeményezett az alkotmányról,³² majd ignorálta annak eredményét, amely csak fokozta a politikai káoszt. Egyiptomban az alkotmányozási folyamat csak a Muszlim Testvériség hatalomra kerülését követően, sajátosan indulhatott meg.³³

Az alkotmányozó nemzetgyűlés összetétele miatt számos egyiptomi a kormányzó politikai erőt kiszolgáló testületként percepcionálta azt, amely bizalmi válságot generált, az ellenzék szerint az alkotmányt a domináns iszlamisták érdekei szerint fogalmazták.³⁴

A kormányzat politikai hibái

A politikai struktúra polarizációját erősítette Morsi 2012 novemberi alkotmányjogi lépése, amelynek célja az elnöki hatalom megerősítése volt,³⁵ amelyet követően az ellenzék a politikai rendszer megszállásával vádolta az iszlamista erőket, kiváltotta az ifjúság tiltakozását,³⁶ valamint az elnökválasztást követelő Tamarod petíciós mozgalmát. Habár ekkor a hadsereg még a Testvériség uralmát támogatta, több egyiptomi mégis erős politikai alternatívának tekintette az iszlamistákkal szemben. A polarizáció megakadályozta a politikai és intézményi reformok bevezetését: a politikai elit és a közvélemény jelentős része úgy vélekedett, hogy a Muszlim Testvériség reform helyett ellenőrzése alá kívánja vonni az államot. Másrészt az iszlamisták – a hatalom birtokában – egyre inkább úgy

³⁰ <http://www.constitutionnet.org/country/constitutional-history-egypt> (2013-10-09)

³¹ Az egyiptomi hadsereg vezető beosztású tisztjéből álló irányító testület, amelynek vezetője a köztársasági elnök.

Besenyő J.: Arab tavasz - politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban – Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, VIII. évfolyam, 2011/4. pp. 51-75.

<http://www.webcitation.org/5wTMNq7Mb> (2013-10-07)

³² A választási bizottság szerint a 2011. március 19-i referendumon a választók 41%-a (45 millió) vett részt és a szavazók 77,2%-a támogatta a nyolc cikkely módosítását, míg 22,8% ellenezte azt.

[http://www.ifes.org/Content/Publications/White-Papers/2011/~/_media/Files/Publications/White%20Paper Report/2011/2011_egypt_briefing_paper_II.pdf](http://www.ifes.org/Content/Publications/White-Papers/2011/~/_media/Files/Publications/White%20Paper%20Report/2011/2011_egypt_briefing_paper_II.pdf) (2013-10-10)

<http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5gLzgMRN5vmANBUJBTTJqVayXqWEg?docId=CNG.0f69b85278e292f4cec1b79291e88739.671&hl=en> (2013-10-10)

http://www.thestar.com/news/world/2011/03/20/constitutional_amendments_approved_in_egypt_referendum.html (2013-10-10)

³³ <http://carnegie-mec.org/2013/07/01/how-egypt-s-reform-process-stalled/gcwz> (2013-10-10)

³⁴ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20554079> (2013-10-11)

³⁵ http://www.constitutionnet.org/files/final_constitution_30_nov_2012_-english_-_idea.pdf (2013-10-11)

³⁶ http://www.huffingtonpost.com/2013/01/28/black-bloc-egypt-masked-protesters_n_2568909.html (2013-10-12)

2013 májusában a Testvériség és politikai szövetségesei nyomást gyakoroltak a Felsőházra (Shura Council⁴¹), hogy vitassa meg a bírói hatalommal kapcsolatos jogszabályokat. Javasolták a bírák nyugdíjkorhatárának módosítását – 70 évről 60-ra csökkentve – amelynek eredményeként 13.000 bíróból 3.500 kényszerült visszavonulásra,⁴² amely felvetette annak gyanúját, hogy a Testvériséggel szimpatizáló jogtudósokkal kívánta betölteni a bírói állásokat. Ezzel párhuzamosan az iszlamista kormányzóerők az igazságszolgáltatás megtisztítását követelték, mivel az gyakran összeütközésbe került a Testvériség által dominált kormány politikájával.⁴³

Az ellenzékkel folytatott politikai vitákban a Muszlim Testvériség egyre konzervatívabb álláspontra helyezkedett távolodva korábbi forradalmi retorikájától, amelyet egyre inkább eszköznek tekintettek riválisaikkal szemben és elsősorban az állami intézmények ellenőrzése vált céllá a valós reformok bevezetése helyett.⁴⁴ Az iszlamista mozgalom valójában a bírósági testület támogatásával válhatott ténylegesen legitim politikai erővé.⁴⁵ (Az igazságszolgáltatás választási szerepét 2010-ben felszámolták, amely jelentős mértékben hozzájárult a forradalom kirobbanásához.⁴⁶)

2011-ben még politikai konszenzus volt abban, hogy a parlamenti és elnökválasztást bírósági felügyelet alatt kell megtartani, amely tükrözte az intézménybe vetett társadalmi bizalmat.⁴⁷ Habár az egyiptomi igazságszolgáltatási rendszer reformja szükséges volt, de a Testvériség politikai tisztogatása indokolatlan és elhibázott politikai lépésnek bizonyult. Egyiptomban nem volt tartósan fenntartható a politikai átalakulással és a hatalomgyakorlás mintáival kapcsolatos társadalmi konszenzus, miközben a növekvő bizonytalanságot elmélyítette a gazdasági és politikai válság.⁴⁸

A politikai válság és a Tamarod

A 2013-as nyári események történelmi jelentőséggel bírnak, de valójában csak hosszabb átmeneti időszakot követően derülhet ki, hogy a bizonytalan demokratikus

⁴¹ A testület feladata a nemzeti egység megszilárdítása, a társadalmi béke fenntartása. A tagság – 264 fő, közülük 13 nő – kétharmadát választással, a többieket a köztársaság elnöke nevezi ki, mandátumuk hat évre szól.

<http://www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?ArtID=3092#.UvdsNmJ5Puk> (2013-10-11)

⁴² <http://www.todayszaman.com/news-317955-the-battle-between-the-president-and-judges.html> (2013-10-12)

⁴³ <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/04/muslim-brotherhood-judiciary-purge-egypt.html> (2013-10-12)

⁴⁴ <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/in-power-but-not-in-control> (2013-10-12)

⁴⁵ A Muszlim Testvériség épp az igazságszolgáltatási rendszer hatékony működésének köszönhetően 2005-ös választási sikerét (88 mandátumot nyert).

<http://www.merip.org/mer/mer240/brotherhood-goes-parliament> (2013-10-12)

⁴⁶ http://www.iai.it/pdf/mediterraneo/MedPro/MedPro-technical-paper_04.pdf (2013-10-12)

⁴⁷ <http://www.intlawgrrls.com/2012/12/egyptian-judicial-independence-rule-of.html> (2013-10-12)

⁴⁸ <http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> (2013-10-12)

fejlődés folytatódik-e. A Tamarod-mozgalom⁴⁹ hirtelen billentette át a stagnáló politikai egyensúlyt, ám a politikai zűrzavart a hadsereg kihasználta és visszaállította korábbi politikai legitimitását, hiszen céljai részben egyezést mutattak a Tamaroddal. Június 30-ra kialakult egy kormányellenes tömeg, amelyet részben az elnöki hatalomgyakorlás autoriter mintái, másrészt elhibázott gazdaságpolitikáját kritizálók alkottak. Mindezt Morsi június 21-én tartott politikai lépése váltotta ki.⁵⁰ A Muszlim Testvériség által támogatott kormányzati politika azonban nem volt hatékony: a nilusi forradalom előtt Egyiptom 45. helyen állt a bukott államok rangsorában (Failed States Index), 2013-ra azonban már a 31. helyre csúszott.⁵¹ A Belügyminisztérium adatai szerint 2012-re Egyiptomban a közbiztonság mutatói is jelentősen romlottak, a társadalom a bűnözés áldozatává vált.⁵²

A kormányzat képtelen megbirkózni a kihívásokkal. Ennek sajátos beismerése volt a június 26-i 2,5 órás elnöki beszéd, amelynek stratégiai célja a zavargások lecsendesítése volt. Morsi hangsúlyozta a nemzeti megbékélést szolgáló párbeszéd jelentőségét, valamint ígéretet tett egy bizottság felállításáról, amely megvizsgálja a sokak által vitatott 2012-es alkotmányt. Ezzel együtt azonban a problémákért jórészt politikai riválisait tette felelőssé, elutasította lemondását, az új választások kiírását, amely azonban nem a kívánt eredményt, hanem a politikai erőszak terjedését hozta.⁵³

Az NSF (National Salvation Front) válaszként megvonta bizalmát az elnöktől, akinek kormányzati tevékenységét, valamint iszlamista csoporttudatot tükröző politikai és vallási retorikáját is súlyos kritikával illette.⁵⁴ A június 30-i tömegtüntetések egyértelműen Morsit tették felelőssé az Egyiptomot sújtó politikai és gazdasági nehézségekért, a Tamarod pedig az elnök távozását és új választások kiírását sürgette. A kairói Tahrír-téren július 1-jén összegyűlt több mint egymillió tömeg jelezte, hogy a kormányzattal szembenálló erők jelentős tömegbázissal rendelkeznek. Az elnök és a Muszlim Testvériség támogatóit a demokratikus választások legitimitációját hangsúlyozva hívta utcára a politikai vezetés. A helyenként erőszakba torkolló eseményeknek több halálos áldozata volt.⁵⁵

⁴⁹ Egy alulról szerveződő egyiptomi mozgalom, amely az iszlamista elnök és kormányzat békés távozását fogalmazta meg politikai céljaként. A mozgalom 2013. április végén alakult meg, követelte a gazdasági és társadalmi krízishelyzet megoldását.

<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23131953> (2013-10-12)

⁵⁰ <http://english.ahram.org.eg/News/74585.aspx> (2013-10-12)

⁵¹ Jelenleg a 34. helyen áll.

<http://ffp.statesindex.org/rankings-2011-sortable> (2013-10-12)

<http://ffp.statesindex.org/rankings-2012-sortable> (2013-10-12)

<http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable> (2013-10-12)

⁵² [http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7ffac226-adab-11e2-a2c7-](http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7ffac226-adab-11e2-a2c7-00144feabdc0.html#axzz2spMgQQEj)

[00144feabdc0.html#axzz2spMgQQEj](http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7ffac226-adab-11e2-a2c7-00144feabdc0.html#axzz2spMgQQEj) (2013-10-12)

⁵³ <http://www.voanews.com/content/egypt-morsi-protests-speech/1690114.html> (2013-10-12)

<http://www.bloomberg.com/news/2013-06-28/thousands-rally-in-cairo-as-violence-flares-in-alexandria.html> (2013-10-12)

⁵⁴ <http://www.businessweek.com/news/2013-07-02/egypt-s-mursi-asks-military-to-withdraw-two-day-ultimatum> (2013-10-14)

<http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2013/0628/Islamists-anti-Morsi-protesters-end-week-on-alarming-note> (2013-10-14)

⁵⁵ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23125387> (2013-10-14)

Az egyiptomi hadsereg és az ellenzéki mozgalom

Az egyiptomi eseményekben a hadsereg sajátos szerepet játszott, az események kezdetén még passzív szemlélődő volt. Igaz, a tábornokok jelezték, készek megakadályozni a politikai káosz kialakulását. 2013. július elején azonban a hadsereg vezetői által kiadott 48 órás ultimátummal a fegyveres erők aktív politikaformáló erővé váltak,⁵⁶ a nemzeti lobogóval díszített harcjárművek felvonulása szimbolizálta az ellenzék és a fegyveres erők közötti politikai uniót.⁵⁷ Megfogalmazódott az ellentmondásos 2012-es alkotmány felfüggesztése, valamint a parlament feloszlatása, habár a kommunikében a katonai vezetés jelezte, nem kíván aktív politikai erővé válni. Mindez erősen hasonló volt a SCAF 2011-es nyilatkozatában megfogalmazottakhoz. Nem meglepő módon a kormányellenes tüntetők üdvözölték az ultimátumot.⁵⁸

Az ellenzéki Nyilatkozatot 22 millió állampolgár írta alá⁵⁹ az elnök távozását, illetve felelősségre vonását követelte (népszavazás is dönthet személyéről). Válaszul Morsi kihívó beszéde megerősítette a közvélemény polarizáltságát, miközben a laza szövetségbe tömörülő ellenzéki pártok – szocialisták, liberálisok, nacionalisták, mérsékelt iszlamisták és a szalafisták – jelezték, hogy ellenzik a katonai hatalmat. Mindez azt sugallta, hogy ezen politikai erők elfogadják a hadsereg támogatását, de nem kívánják átengedni a hatalmat. Viszont a biztonság hiánya, a munkanélküliség, valamint az emelkedő árak, az üzemanyaghiány, az áramkimaradások erősítik a hadsereg pozícióit Egyiptomban.⁶⁰

Morsi nyilatkozatában hangsúlyozta saját legitimitását és a hadsereg ultimátumának törvénytelenységét, amellyel gyakorlatilag kizárta a kompromisszum lehetőségét a politikai ellenfelek között. Bár az elnök ragaszkodott saját hatalmi

⁵⁶ A nemzeti televízióban felolvasott közleményben a hadsereg vezetése bejelentette, amennyiben az elnök nem fogadja el a tüntetők követeléseit, akkor a hadsereg a történelmi körülményekre hivatkozva megteszi a szükséges lépéseket, hogy helyreállítsa a békét és a stabilitást.

http://www.nytimes.com/2013/07/02/world/middleeast/egypt-protests.html?pagewanted=all&_r=0 (2013-10-15)

⁵⁷ Az állami televízióban beolvasott közleményben a hadsereg vezetése azt követelte, hogy az elnök feleljen meg a közösség politikai elvárásainak, ellenkező esetben a fegyveres erők oldják meg a kialakult válsághelyzetet.

http://www.nytimes.com/2013/07/02/world/middleeast/egypt-protests.html?hp&_r=2& (2013-10-15)

⁵⁸ <http://edition.cnn.com/2013/07/01/world/meast/egypt-protests/> (2013-10-15)

⁵⁹ Május 1-jén a világi ellenzék bejelentette, megkezdik az aláírások gyűjtését Morsi lemondásáért. Május 29-én a mozgalom a Tamarod ("felkelés") nevet vette fel és deklarálta 7.540.535 aláírás összegyűjtését. Június végén szövivőjük – Mahmud Badr – jelezte, hogy a petíciót 22.134.465-en írták alá. A 2012-es választásokon Morsi a szavazatok 51,7%-ával – 13,23 millió voks – nyert.

<http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20130630171728> (2013-10-15)

⁶⁰ <http://carnegieendowment.org/2013/07/04/after-egyptian-coup/gd97> (2013-10-15)

pozíciójához, a kormányzat azon szereplőinek magatartása miatt, akiket nem a Muszlim Testvériség delegált, a központi hatalom összeomlott.⁶¹

Az elnökkel szembenállók esetenként nemcsak Kairóban, hanem az ország más részein megtámadták az MB/FJP központokat. A Belügyminisztérium bejelentette, hogy sehol sem nyújt védelmet az iszlamista szervezet székhelyeinek. Az utcai incidensek veszélyes precedenst teremtettek, miközben a szembenálló politikai felek a kezdeti időszakban nem lehettek bizonyosak az elnök, a kabinet, az igazságszolgáltatás, és a fegyveres erők reakciójában. A helyzet a későbbiekben egyértelművé vált: a hadsereg ultimátumát követte a belügyminisztériumé. A helyzetet súlyosbította az elnök találkozója a főügyésszel, majd pedig Morsi és az MB/FJP politikai ügyetlensége az ellenzéki újságírókkal szemben. Az elnök a nyilvánosság előtt a társadalmi béke fenntartását hangsúlyozta, felszólítva támogatóit és az ellenzékét is, de az MB bejelentette, hogy minden hatalomátvételi kísérlet ellen erővel lépnek fel, illetve az egyiptomiaktól mártíriumot igényelt a fegyveres erőkkel szemben. Az MB egyik radikális iszlám szövetségese – Gama'a al-Islamiya⁶² – egyik vezetője szerint a hadsereg ultimátumával igazolta, hogy a szekularizmust támogatja.⁶³

⁶¹ Bár Az elnök ragaszkodott a hatalomhoz, de miniszterek és három kormányzóvivők, a katonai tanácsadó – a korábbi vezérkari főnök (Sami Anan) – lemondása megbénította a kormányzatot.

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/201371122823125310.html> (2013-10-17)

⁶² Egyiptomi szunnita iszlám mozgalom, amelyet az Egyesült Államok és az Európai Unió terrorista szervezetnek tekint. A csoport célja az iszlám állam megteremtése volt. 1992-1998. között Irántól és Szudántól, valamint az al-Kaida szervezetétől kapott támogatást, miközben a kormányzatot az Egyesült Államok segítette. 2003-at követően felhagyott az erőszakkal, majd a 2011-es egyiptomi forradalom során politikai párttá (Building and Development Party-BDP) szerveződött, amely a 2011-12-es választásokon 13 képviselői mandátumot szerzett. A BDP a szalafista Al-Nour párt vezette blokk keretében vett részt a választásokon, programjában hangsúlyozta a saria alapján működő képviselői demokrácia intézményeinek fontosságát, elutasítva a teokrácia bármely formáját, kiemelt helyet kapott a piacgazdaság, illetve túlméretezett állami bürokrácia kérdése. A 2012. október 12-i konferenciáról kiadott nyilatkozatban megerősítették a pártnak a saria, az új alkotmány iránti elkötelezettségét, és utaltak arra, hogy akár erőszakkal is megvédelmezik ezeket az értékeket.

<http://www.egyig.com/en/> (2013-10-17)

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2005/l_340/l_34020051223en00640066.pdf (2013-10-17)

http://www.ucdp.uu.se/gpdata/gpcountry.php?id=50®ionSelect=10-Middle_East (2013-10-17)

<http://hiwarportal.dedi.org/eg/key/the-construction-and-development-party-al-jamaah-al-islamiya/> (2013-10-17)

<http://www.egyptindependent.com/news/egyptian-court-approves-new-political-parties> (2013-10-17)

<http://www.egyptindependent.com/news/jamaa-al-islamiya-field-150-parliamentary-candidates> (2013-10-17)

[http://www.jadaliyya.com/pages/index/3172/islamist-bloc-\(alliance-for-egypt\)](http://www.jadaliyya.com/pages/index/3172/islamist-bloc-(alliance-for-egypt)) (2013-10-17)

<http://egypt.electionnaire.com/parties/?id=11> (2013-10-17)

<http://www.egyptindependent.com/news/jama-al-islamiya-we-will-fight-sharia-even-if-blood-shed> (2013-10-17)

⁶³ <http://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2013/07/03/Why-Cairo-is-not-burning-yet-.html> (2013-10-18)

A kormányzat, illetve a Testvériség reakciói sajátosan ambivalens értelműek voltak. Morsi és a Muszlim Testvériség nem vette komolyan sem az államot sújtó gazdasági nehézségeket, sem a növekvő politikai feszültségeket, azokat figyelmen kívül hagyva megkísérelte saját ideológiai percepcióinak megfelelően átformálni az egyiptomi politikai rendszert.⁶⁴ Morsi lehetőségei meglehetősen korlátozottak voltak, mivel elsősorban a választási legitimitációval tudta hatalmát igazolni. A hatalomhoz való feltétlen ragaszkodás közvetlen konfrontálódást eredményezett volna a hadsereggel, amely katasztrófát eredményezhetett volna. Megoldás lehetett volna az elnöki hatalom megosztása és egy nemzeti egységkormány kialakítása, vagy a lemondás és az előrehozott választások kiírása. Morsi elutasította a hadsereg követeléseit, de jelezte igényét egy megbékélést szolgáló társadalmi párbeszédre. A hatalom válságát azonban jelezte a kabinet több miniszterének lemondása.⁶⁵

Július 2-án az ellenzéki erők országos demonstrációt tartottak Egyiptomban. A következő napon a hadsereg körülfárta az elnöki palotát és átvette a nemzeti média irányítását, majd Abdel Fattah al-Sisi tábornok bejelentette Morsi eltávolítását, a 2012-es alkotmány felfüggesztését, a hatalom átadását az ideiglenes köztársasági elnöknek, valamint az új választások kiírását is kilátásba helyezte. A tábornok azt is bejelentette, hogy a cél az egységes – senkit sem kizáró – egyiptomi társadalom megteremtése, a feszültségek, a megosztottság felszámolása.⁶⁶

Morsi hatalomban töltött utolsó órái nem voltak heroikusak⁶⁷: fegyver helyett verbális eszközökkel próbálta igazolni legitimitását, amely azonban nem tette mártírrá. A legitim választáson aratott politikai siker talán igazolja Morsit, de az iszlamisták képtelenek voltak a hatékony kormányzásra. Ezért őket terheli felelősség az egyiptomi társadalmi-gazdasági problémákért. A fontos állami intézmények nem fogadták el az új politikai vezetés autoritását, az ellenzék politikai kohéziója megerősödött. Morsi és a Testvériség szinte minden hibát elkövetett: elidegenítette potenciális politikai partnereit, figyelmen kívül hagyta a növekvő társadalmi elégedetlenséget, csupán saját hatalmának konszolidálására fókuszált és politikai retorikája nem volt képes egy idő után elérni az egyiptomi tömegeket. Ezért elnöksége egyben a Muszlim Testvériség hatalmas politikai kudarca: kérdés, képes lesz-e ebből levonni a megfelelő tanulságot.⁶⁸

A fordulat és a bukás értelmezése

Néhány nappal a kairói tömegtüntetéseket követően a hadsereg eltávolította a legitim módon megválasztott elnököt. A katonai erők fellépését a közvélemény

⁶⁴ <http://www.hsd.org/?view&did=732139> pp. 35-58. (2013-11-10)

⁶⁵ <http://www.timesofisrael.com/egyptian-foreign-minister-resigns-as-morsi-remains-defiant/> (2013-10-17)

⁶⁶ A nemzeti egységet szimbolizálta a kopt pápa, az iszlám klérus vezetőjének, illetve a liberális és szalafista párt képviselőjének jelenléte.

<http://www.reuters.com/article/2013/07/03/us-egypt-protests-idUSBRE95Q0NO20130703> (2013-10-20)

⁶⁷ http://www.nytimes.com/2013/07/04/world/middleeast/egypt.html?hp&_r=2& (2013-10-20)

⁶⁸ <http://www.newrepublic.com/article/113762/egypt-coup-mohamed-morsi-out-muslim-brotherhood-disarray> (2013-10-20)

támogatása kísérte, felfüggesztették az Alkotmányt és Adli Mansour lett az ideiglenes elnök. 2011-hez viszonyítva azonban társadalom megosztottabb, ami nem teszi könnyebbé az új politikai vezetés számára átfogó reformok bevezetését. Az új egyiptomi állam irányítóinak el kell kerülnie a Morsi által elkövetett hibákat, stabilizálni kell az ország gazdaságát, megalapozni a fenntartható demokrácia intézményeit. A 2013-as forradalom áldozata a Muszlim Testvériség, ám az egyiptomi társadalom politikai polarizációja sokkal előrehaladottabb, mint 2011-ben.⁶⁹

Az egyiptomi Muszlim Testvériség és társszervezetei rendkívül sikeres nem állami szervezet az arab történelemben,⁷⁰ amely szorosan összefügg a szervezeti struktúrával és az alkalmazkodóképességgel. Mindezekre támaszkodva sikerült megalapozni iszlamista politikai szerepét,⁷¹ amely azonban mára válságba került. A korábbi történelmi időszakokban a szervezeti rendszer tette hatékony ellenzéki erővé, adaptációs képessége pedig lehetővé tette, hogy kihasználja az autoriter rezsim politikai rendszerének gyenge pontjait.⁷² Az egyiptomi Muszlim Testvériség kihasználta a 2011-es felkelést, gyorsan alkalmazkodott a változásokhoz, politikai riválisainál jobban kihasználta a kínálkozó politikai lehetőségeket.⁷³ Az eredetileg a karitatív tevékenység, az oktatás, a kölcsönösség és hit értékein álló reformmozgalom az utóbbi évtizedekben elsősorban politikai szervezetté fejlődött.⁷⁴ Az általa képviselt politikai projekt azonban az egyiptomi nyár időszakában összeomlott, mert nem rendelkezett az állam irányításához szükséges mintákkal,⁷⁵ miközben kérdéses a tapasztalatok feldolgozása, percepcionálása. A bukást részben a Testvériség rossz döntései okozták, miközben 2011-2012 között a mozgalom domináns politikai szereplővé vált az egyiptomi közéletben. Talán nem is a politikai stratégia, inkább a váratlan helyzetek felismerésének, az alkalmazkodóképesség hiánya volt meghatározó, miközben az iszlamista vezetés társadalom iránti közömbössége miatt hosszú folyamat lehet csak a Morsi elnöksége idején az egyiptomi társadalom jelentős részében kialakult bizalmatlanság felszámolása.⁷⁶

⁶⁹ <http://carnegieendowment.org/2013/07/04/after-egyptian-coup/gd97> (2013-10-15)

⁷⁰ http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2012/RAND_MG1247.pdf (2013-10-21)

<http://www.cfr.org/egypt/egypts-muslim-brotherhood/p23991> (2013-10-21)

⁷¹ <http://www.merip.org/mer/mer205/what-political-islam> (2013-10-21)

<http://ufdc.ufl.edu/UF00091523/00646> 82013-10-21)

⁷² Besenyő J.: Arab tavasz - politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban – Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, VIII. évfolyam, 2011/4. pp. 51-75.

⁷³ <http://www.cfr.org/egypt/egypts-muslim-brotherhood/p23991> (2013-10-21)

⁷⁴ <http://www.cfr.org/egypt/egypts-muslim-brotherhood/p23991> (2013-10-21)

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/399387/Muslim-Brotherhood> (2013-10-25)

⁷⁵ Ahmed Mohamed Amr Darrag a Testvériség egyik vezetője. Az 1958-ban született politikus az FJP egyik alapítója, a Gizai szervezet főtitkára. Talajmérnöki diplomát szerzett az University of Cairo-n, talajmechanikából doktorált 1987-ben a Purdue University-n. Jellemző módon tagadta a koptok üldözését, a szekták közötti feszültség meglétét, a 2013-as események előtt úgy vélekedett, hogy nem volt elhibázott lépés a mozgalom aktív politikai szerepvállalása.

<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/whos-who-in-the-muslim-brotherhood> (2013-10-25)

⁷⁶ <http://www.newrepublic.com/article/113762/egypt-coup-mohamed-morsi-out-muslim-brotherhood-disarray> (2013-10-20)

Az FJP által folyamatosan hangoztatott politikai legitimitás azonban nem változtatta meg alapvetően a politikai közvélemény struktúráját, ahogy Morsi korábbi érvelése sem.⁷⁷ Az iszlamista kormányzat legitimitása azonban inkompetenciával párosult, amely kizárta a politikai és gazdasági stabilizálódást. Tehát a politikai rendszer átláthatósága, elszámoltathatósága legalább olyan fontos volt, mint legitimitása. Morsi leváltása feltehetően történelmi következményekkel jár, amelyből tanulságokat meríthetnek a régió iszlamista mozgalmi és politikai rendszerei – Törökország és Tunézia – egyaránt, amelyek a közelmúltban átértékelték saját politikai és társadalmi kríziseiket. Az egyiptomi elnök bukása⁷⁸ talán az iszlamizmus politikai befolyásának csökkenését, a szalafista ideológia megerősödését jelzi az észak-afrikai térségben.⁷⁹

A Testvériség egyes tagjai attól is tartottak, hogy a politikai események nem csupán a mozgalom hibáinak köszönhetően alakultak ily módon. Az mozgalom szervezeti kohéziója rugalmas autoriter logikára épült, amely azonban paranoiddá vált, amikor elhagyta a tradicionális politikai mezőket, gyakorlatlanul megkísérelte a kormányzó párttá szerveződést és Egyiptom irányítását.⁸⁰ Ebben a folyamatban manifesztálódott az FJP megszületése, amely a hierarchiára, a koordinációra és a fegyelemre épült. A tévedés a politikai stratégiában volt: a Testvériség vezetői úgy vélték, lehetséges nyerni és kormányozni egyedüli politikai erőként is. Mindez azonban ellentmond a történelmi tapasztalatoknak: az 1990-es évek elején az algériai FIS⁸¹ győzelmét megakadályozta a hadsereg fellépése,⁸² 2006-ban Palesztinában nemzetközi és belső politikai szereplők szabotálták a Hamasz hatalomgyakorlását.⁸³ Mindezek alapján egyre inkább úgy tűnik, hogy a Testvériség akkor maradhat meghatározó politikai tényező, ha a politikai erőszak eszköztárához nyúl. Az sem mellékes azonban, hogy a Morsi hatalmát megdőntő politikai koalíció milyen módon közelít az iszlamista politikai erőközpont felé.⁸⁴

⁷⁷ <http://rt.com/news/cairo-clashes-killed-report-575/> (2013-10-24)

⁷⁸ http://www.juancole.com/2013/07/egypts-revocation-democracy.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+juancole%2Fybn+%28Infor%29 (2013-10-25)

⁷⁹ <http://www.theguardian.com/world/2013/feb/09/violent-salafists-threaten-arab-spring-democracies> (2013-10-27)

⁸⁰ Morsi, al-Shatir, Muhammad Badi nem rendelkeztek valódi politikai és államigazgatási tapasztalatokkal.

<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/whos-who-in-the-muslim-brotherhood> (2013-10-25)

⁸¹ 1989-ben alakult algériai iszlamista politikai párt (Front Islamique du Salut- Islamic Salvation Front), amely az 1990-es önkormányzati, majd 1991-ben a nemzetgyűlési választások első fordulójában jelentős sikert ért el. A kormányzat törölte a második fordulót és a FIS számos vezetőjét letartóztatták. Ezt követően a FIS és más szélsőséges csoportok elhúzódozó gerillaháborút indítottak a kormányerők ellen.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/295755/Islamic-Salvation-Front> (2013-10-27)

⁸² Besenyő János: Az Al-Kaida térnyerése a Maghreb régióban, Seregszemle, VIII. évfolyam, 3. szám, 2010. július-szeptember pp. 148-154.

<http://www.scribd.com/doc/126275001/Sereg-Szemle-VIII-efolyam-3-szam-2010-julius-szeptember-148-154-oldal> (2013-10-27)

⁸³ <http://washingtonbureau.typepad.com/jerusalem/2008/12/olmert-aide-supports-free-gaza.html> (2013-10-27)

⁸⁴ <http://www.newrepublic.com/article/113762/egypt-coup-mohamed-morsi-out-muslim-brotherhood-disarray> (2013-10-20)

2013. július 3-át a kormányellenes tüntetők nem tekintették puccsnak, az elnök leváltása számukra stratégiai cél – annak politikai magatartása, a tisztázatlan körülmények között áterőszakolt alkotmány, amelybe a saria elemeit is beemelték, a nők jogainak, valamint a vallás- és sajtószabadság csorbulása – volt. A haderő pedig azért nem értelmezte katonai hatalomátvételné az eseményeket, mert megakadályozta a szembenálló politikai táborok között az erőszak eszkalálódását, és az állam és a politikai hatalom konszolidálására tett kísérletet.⁸⁵

Egyes elemzők szerint a hadsereg célja nem a hatalom megszerzése, hanem a politikai változások elősegítése volt, ezért nem is definiálható puccsként. Viszont a fegyveres erők beavatkozása nem sikerült automatikusan megeremteni a nemzeti kohéziót. A politikai hatalom újjászerveződését követően sem szűnt meg a politikai erőszak a szembenálló ideológiai csoportok között. A feszültséget növelte, hogy a hatóságok elrendelték a Testvériség számos vezetőjének letartóztatását, a médiaszervezetek ellenőrzését, amelyet az Amnesty International elítélt, mint a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozását. Az új kormány alakításánál a szalafista Nour Párt kifogást emelt, amikor ElBaradei lett a miniszterelnök, hiszen a konzervatív vallási ideológia szemben áll a liberális orientációt követő politikussal, miközben az új kormány felállításának szükségességét nem tagadta.⁸⁶ A későbbi alelnök megvédte a hadsereget – eltávolította az autoriter intézkedéseivel legitimitását aláásó Morsit⁸⁷ –, amely július 8-án összetűzésbe keveredett a Testvériség fegyvereseivel. A Hazem el-Beblawi⁸⁸ miniszterelnök vezette új kormány felállítását követően – július 9. – bejelentették, hogy a választásokra 2014 első felében kerül sor.⁸⁹

A második nílusi forradalom megakadályozta Morsit abban, hogy ideológiai alapokon egyesítve a hatalmi ágakat autoriter iszlamista hatalmi rendszert alakítson ki, ám a gazdasági kihívások által gerjesztett erősödő társadalmi ellenállás jelezte, hogy a 2011-es forradalom nem zárult le.⁹⁰

⁸⁵ <http://jurist.org/datetime/2013/07/steven-aiello-egypt-aid.php> (2013-10-27)

<http://www.bloomberg.com/news/2013-06-23/egypt-military-says-it-may-intervene-to-prevent-conflict.html> (2013-10-28)

⁸⁶ <http://www.dailynewsegypt.com/2013/07/08/al-nour-party-withdraws-from-al-sisis-roadmap/> (2013-10-27)

⁸⁷ <http://www.spiegel.de/international/world/interview-with-egyptian-politician-mohamed-elbaradei-a-909976.html> (2013-10-28)

⁸⁸ Az 1936. október 17-én született liberális egyiptomi közgazdász Kairóban született. Az University of Cairo-n tanult jogot (1957), majd posztgraduális közgazdász végzettségét a University of Grenoble-on szerezte 1961-ben. PhD fokozatot közgazdaságtanból 1964-ben a University of Paris 1-en (Pantheon-Sorbonne) kapott.

<http://www.reuters.com/article/2011/07/17/us-egypt-minister-factbox-idUSTRE76G18Z20110717> (2013-10-30)

http://www.erf.org.eg/CMS/uploads/pdf/1194810121_Hazem_El_Beblawi_CV_07.pdf (2013-10-29)

⁸⁹ <http://news.sky.com/story/1113204/egypt-cabinet-jobs-for-muslim-brotherhood> (2013-10-31)

⁹⁰ http://www.cftau.org/wp-content/uploads/pdfs/Directors_Brief_Egypt_Prof_Uzi_Rabi%20%20040713.pdf (2013-10-31)

<http://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB55.pdf> (2013-10-31)

A választások lehetőséget nyújtanak az iszlamistákkal szemben álló politikai csoportosulásoknak – amelyek 2012-ben alulmaradtak a Testvériséggel szemben⁹¹ –, hogy hatalomra jussanak. A Morsi megbuktatását előkészítő Tamarod vezetői meghatározó szerephez juthatnak, amennyiben képesek kidolgozni egy olyan politikai stratégiát, amelynek segítségével megtartható a mozgalom mozgósítási képessége. Természetesen az események további menetére jelentős hatást gyakorolnak az egyiptomi állam különböző intézményei, valamint számolni kell a Muszlim Testvériség politikai ambícióival és reakcióival.⁹² Az iszlamista közösségekben azonban a szalafista csoportok szerezhettek hosszabb távon jelentős politikai tőkét, mivel Morsi bukása az iszlamizmus kudarcát jelenti.⁹³

Az iszlamizmus kudarca és az új hatalom feladatai

Az egyiptomi állam vezetőinek átfogó stabilizációs gazdasági és társadalmi stratégiát kell kidolgoznia tanulva elődei hibáiból.⁹⁴ Az új vezetésnek befogadóvá kell válnia, a politikai rendszerben elfogadottá kell tenni a „nincs győztes és legyőzött percepciót”⁹⁵ a struktúra újjáépítése és működtetése érdekében. Az egykori politikai ellenzéknek számolnia kell a fegyveres erők politikai szándékaival, ahogy az átment során nem hagyható figyelmen kívül a politikai kudarcot valló, ám változatlanul jelentős társadalmi bázissal rendelkező politikai szereplő, a Muszlim Testvériség sem. Az lett volna az optimális, ha valamennyi politikai szereplő tartózkodik az erőszaktól, a Testvériség vezetőinek letartóztatása azonban rövidtávon lehetetlenné teszi a konszolidációt.⁹⁶

A katonai beavatkozás igazolta az egyiptomi politikai iszlám kudarcát, hiszen nem élt az arab tavasz kínálta lehetőséggel, nem volt képes kialakítani azt a politikai-társadalmi konszenzust, amely alapot kínált volna a válság kezelésére. Eközben a hadsereg társadalmi presztízse jelentősen emelkedett, mivel a társadalom semlegesnek tekintette,⁹⁷ ám ez változhat, amennyiben a fegyveres erők népszerűtlen intézkedések meghozatalára kényszerülnek, amely akár az egyiptomi állam nemzetbiztonságát is veszélyeztetheti.⁹⁸

A fegyveres erők politikai szerepvállalása precedens értékű is lehet, ha a hadsereg gyámkodik a politikai stabilitás megteremtése felett, amely a jövőben is

⁹¹ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-16665748> (2013-11-03)

⁹² <http://www.newrepublic.com/article/113762/egypt-coup-mohamed-morsi-out-muslim-brotherhood-disarray> (2013-10-20)

⁹³ <http://oxfamblogs.org/fp2p/what-to-read-and-watch-on-egypt/> (2013-10-30)

<http://carnegieendowment.org/2013/07/04/after-egyptian-coup/gd97> (2013-10-15)

⁹⁴ <http://www.foreignaffairs.com/articles/139555/nathan-j-brown/redoing-the-egyptian-revolution> (2013-11-03)

⁹⁵ <http://www.thenational.ae/thenationalconversation/comment/no-victor-no-vanquished-in-egypts-current-transition> (2013-11-05)

<http://www.project-syndicate.org/commentary/lessons-for-egypt-s-next-government-by-ishac-diwan-and-hedilarki-d9809302217098700c9a8ce8> (2013-11-05)

⁹⁶ <http://blogs.lse.ac.uk/mec/> (2013-11-05)

⁹⁷ <http://www.economist.com/news/briefing/21580533-egyptian-army-widespread-popular-support-has-ended-presidency-muhammad-morsi> (2013-11-06)

<http://www.english.rfi.fr/africa/20121213-army-egypt-politically-neutral> (2013-11-05)

⁹⁸ <http://www.foreignpolicyjournal.com/2013/07/09/egypts-predicament/> (2013-11-05)

ürügyet jelenthet a katonai beavatkozásra. Az egyiptomi arab tavaszt követően az egyiptomi nyár megszilárdította a fegyveres erők politikai pozícióit, amely akadály lehet a demokratizálódás folyamatának.⁹⁹ Mivel a hadsereg vezetése 2011-ben tapasztalatlanak bizonyult a válságkezelésben, nincs biztosíték arra, hogy 2013-ban hozzáértőként irányítja az államot az átmenet időszakában.¹⁰⁰ Kérdés, hogy mi történik, amennyiben a választásokon nem a katonai elit számára kedvező fordulat következik be? Amennyiben az algériai mintákat követik a politikai események akár polgárháború kitörése is prognosztizálható, hiszen csak az egyiptomi iszlamisták egyes vezetői fogadták el a demokratikus szabályokat. A fegyveres erők fellépése legitimálhatja a politikai erőszak alkalmazását, amelyet a Testvériség és az FJP vezetőivel szemben alkalmazott korlátozások erősíthetnek.¹⁰¹ Mindez azonban azt a politikai ideát körvonalazza, hogy a fegyveres erők semlegessége a múlté, elkötelezte magát az iszlamistákkal szemben álló politikai erők oldalán, így a lehetséges jövőbeni politikai konfrontációkban nem töltheti be a harmadik erő szerepét.¹⁰²

Kérdéses, hogy fejlődhet a demokrácia olyan politikai közegben, ahol a választásokkal hatalomra került legitim politikai erők katonai erővel leválthatók, hiszen ott nem biztosítottak a hatalomgyakorlás és -váltás szükséges és elégséges feltételei. A hitelességi válság, valamint a társadalmi polarizáció a közeljövőben feltehetően az egyiptomi politikai közélet kísérője lesz, miközben a társadalomnak olyan jelentős kérdésekre kell válaszokat találnia, mint az állam identitása, a politika és az ideológia megfelelő referenciakeretei, valamint a vallás és a politika összefüggései.¹⁰³

A rendkívül heterogén ellenzéki csoportok közös politikai célja a Muszlim Testvériség és szövetségeseik hatalomból történő eltávolítása volt, a köztük lévő politikai ellentétek csak ezt követően kerültek/kerülnek felszínre, így nehezen prognosztizálható a társadalmi-gazdasági jólét megteremtésének intervalluma. Valójában nem az események definiálása lényeges, mindez elsősorban belpolitikai kérdés, a külső nagyhatalmi szereplők lehetőségei a folyamatot illetően meglehetősen korlátozottak: a konszenzusra épülő egyiptomi politika támogatása, a Muszlim Testvériség politikai elnyomása elleni tiltakozás.¹⁰⁴ A lényeges kérdés, hogy a fordulat mennyire árt, vagy használ a demokratizálódásnak Egyiptomban, illetve milyen regionális geopolitikai következményekkel jár.¹⁰⁵

Az egyiptomi tőzsdei mutatók a fordulatot követően emelkedtek, amely erősítheti befektetői bizalmat, ám a gazdaság átalakítása hosszú és bonyolult folyamat lesz. Az ideiglenes elnök vezette kormánynak is meg kell küzdenie a

⁹⁹ <http://www.npr.org/blogs/parallels/2013/07/03/198420406/egypts-military-reasserts-its-enduring-power> (2013-11-06)

¹⁰⁰ <http://www.theblaze.com/stories/2013/07/03/morsi-adviser-says-military-coup-is-underway/> (2013-11-04)

¹⁰¹ <http://news.sky.com/story/1111276/egypt-coup-islamists-call-for-a-mass-protest> (2013-11-06)

¹⁰² <http://www.foreignpolicyjournal.com/2013/07/09/egypts-predicament/> (2013-11-05)

¹⁰³ http://www.sant.ox.ac.uk/esc/docs/Dahrendorf_A.ClarkEssay.pdf (2013-11-03)

¹⁰⁴ <http://www.forbes.com/sites/dougbandow/2013/08/19/for-president-obama-and-congress-to-subsidize-egypt-today-is-to-underwrite-murder/> (2013-11-03)

¹⁰⁵ <http://www.foreignpolicyjournal.com/2013/07/09/egypts-predicament/> (2013-11-05)

gazdasági kihívásokkal, amely viszonylag gyors, konszenzusos – megteremteni a politikai fejlődés, a gazdasági növekedés alapjaként a nemzet politikai kohézióját¹⁰⁶ – döntések meghozatalát igényli. Talán a legfontosabb feladat a befektetői bizalom helyreállítása, a politikai krízis felszámolása és átfogó politikai és gazdasági stratégia kidolgozása. A bizonytalanság által jellemzett politikai és gazdasági klíma stabilizálását már az ideiglenes kormányoknak el kell kezdenie, a kihívások kezelésével az új elit nem várhat.¹⁰⁷

A legfontosabb azonban – a pénzügyi támogatásokon túl – olyan hosszú távú gazdasági stratégia kialakítása, amely fenntartható növekedést generál. A katonai hatalomátvétellel kapcsolatos esetleges amerikai segélyezés befagyasztása azért jelentős, mert hatással lehet más pénzügyi támogatók magatartására is.¹⁰⁸

A gazdasági dilemmák megoldásához kapcsolódik, hogy 2013 őszén újraindultak a tárgyalások az új egyiptomi vezetés és az IMF között, amelyek fókuszában egy 4,8 milliárd \$-os hitelcsomag állt. Ezzel kapcsolatban azonban a kairói vezetés véleménye megosztott volt: egyesek úgy vélték, hogy annak felvétele – ismerve a feltételeket – nem sürgető, mások szerint a megállapodás fontossága abban állt, hogy növelte volna az Egyiptommal kapcsolatos nemzetközi pénzügyi bizalmat, de önmagában nem jelent végeleges megoldást az állam gazdasági problémáira a szükséges reformok bevezetése nélkül.¹⁰⁹

Egyiptom a II. Nílusi-forradalmat követően jelentős hiteket kapott az Öböl-államoktól – ennek eredményeként devizatartalékai csaknem 18,7 milliárd \$-t tettek ki¹¹⁰ – de tartva a reformok társadalmi következményeitől, novemberben úgy döntött, hogy inkább az Öböl-államok által ígért – Szaúd-Arábia, az Egyesült Arab Emírségek és Kuvait – mintegy 12 milliárd \$-os támogatással igyekezik élénkíteni gazdaságát. Az ortodox megoldások helyett egy kockázatosnak tűnő gazdaságélénkítő programot hirdetett, amely szerint emelik a nyugdíjak, a minimálbérek és infrastrukturális fejlesztések indulnak, míg a turizmus és a közvetlen külföldi befektetések élénkítése fellendíti a gazdaságot.¹¹¹

A válság megoldását segítheti elő a Muszlim Testvériség javaslata, amelynek középpontjában a politikai válság kezelése érdekében elindítandó nemzeti párbeszéd állt. A pátthelyzet feloldását kezdeményező hivatalos közlemény nem tartalmazta feltételként Morsi hatalomba való visszahelyezését – akinek tárgyalása (erőszakra való felbujtással vádolják) meglehetősen sajátosan alakul¹¹² –, viszont hangsúlyozta

¹⁰⁶ <http://www.project-syndicate.org/commentary/high-hopes-and-large-disappointments-for-egypt-by-mohamed-a-el-erian> (2013-10-07)

¹⁰⁷ <http://www.ibtimes.com/egypts-economy-after-morsi-ouster-quick-decisions-needed-1334533?fs=ce89e> (2013-10-06)

¹⁰⁸ <http://www.project-syndicate.org/commentary/egypt-s-broken-economy> (2013-11-06)

¹⁰⁹ <http://www.dailynewsegypt.com/2013/11/10/outside-looking-in-an-international-perspective-on-egypts-economy/> (2013-11-04)

¹¹⁰ <http://www.dailynewsegypt.com/2013/11/10/outside-looking-in-an-international-perspective-on-egypts-eco-nomy/> (2013-11-04)

¹¹¹ <http://finance.yahoo.com/news/analysis-egypt-relies-gulf-aid-090355107.html> (2013-11-07)

¹¹² <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/11/morsi-court-trial-error-20131114636919424.html> (2013-11-07)

az alkotmányos legitimitás és a demokratikus folyamatok jelentőségét. A politikai megbékélés folyamata azonban biztosan hosszabb ideig tart majd,¹¹³ talán ezt jelzi, hogy november 12-én Egyiptomban megszűnt a rendkívüli állapot, habár a hadsereg segíti a rendőrséget a rend fenntartásában.¹¹⁴

A fordulat geopolitikai hatásai

A hadsereg július 3-i szerepvállalása nehezen egyeztethető össze a célként megfogalmazott politikai rendszer megteremtésével, hatása túlterjed az egyiptomi állam geopolitikai keretein, nem segítve a belső és a regionális stabilitást. A tábornokok célja – a tradícióknak megfelelően – hogy megakadályozzák egy demokratikus folyamat eredményeként versengő hatalmi központokra széthulló államtér kialakulását.¹¹⁵

Nemzetközi szinten sem elhanyagolható az államtér geográfiai helyzete, a demográfia dinamikája, a gazdaság állapota, a politikai stabilitás, amely hatékony és erős állami hatalom kiépítésével és ellenőrzésével oldható meg. A történelmi modell a fáraók korában alakult ki, amelyet a megszállók átvettek: erős központi hatalom által kiépített katonai erő. Ez a minta formálódott úja Nasszer 1952-es puccsát követően, de nem hagyhatók figyelmen kívül a globális és regionális hatások sem.¹¹⁶

Ezért van jelentősége annak, hogyan reagált az egyiptomi nyár eseményeire a nemzetközi közösség, valamint az események milyen hatást gyakorolnak az arab államokra. Az egyiptomi események rövid távú regionális hatása közvetlenül elsősorban a Hamasz¹¹⁷ szervezetét – és a Sínai-félsziget térségét – érintette, amellyel Morsi jószomszédi viszonyt tartott fenn. Hosszabb távon talán meggyőzheti az iszlamista mozgalmakat, hogy tartósan nem képesek a kizárólagos politikai hatalom fenntartására.¹¹⁸

Az egyiptomi politikai válság felvetett néhány fontos geopolitikai problémát: képes-e fenntartani az egyiptomi hadsereg a Gázai-övezet, a Szezi-csatorna térségének biztonságát, amely Nyugat és a regionális hatalmak számára sem közömbös. A Közel-Kelet térségének eseményei – a szíriai polgárháború, a szunnita befolyás ellen küzdő Irán – elsőbbséget élveznek a Nyugat geopolitikai percepcióiban Egyiptommal szemben. Az államtér geopolitikai jelentősége természetesen nem csökkent, annak ellenére, hogy a szunnita arab világot jelenleg nem Kairó irányítja. Egykor Egyiptom az arab világ domináns politikai és vallási központja volt. A most is jelentős regionális hatással bíró intézményei – Al-Azhar, a Muszlim Testvériség – ellenére a modern korban nem sikerült hegemon helyzetbe

¹¹³ <http://www.albawaba.com/news/egypt-muslim-brotherhood-534336> (2013-11-07)

¹¹⁴ <http://www.foxnews.com/world/2013/11/12/egypt-announces-end-state-emergency/?intcmp=latestnews> (2013-11-07)

¹¹⁵ <http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/07/09/the-weakening-of-egypts-military-state/> (2013-11-07)

¹¹⁶ <http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/07/09/the-weakening-of-egypts-military-state/> (2013-11-07)

¹¹⁷ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/253202/Hamas> (2013-11-10)

<http://www.cfr.org/israel/hamas/p8968> (2013-11-10)

¹¹⁸ <http://carnegieendowment.org/2013/07/04/after-egyptian-coup/gd97> (2013-10-15)

kerülnie. A Szezi-csatorna kiemelt globális jelentőségű szállítási útvonal maradt, a Gázai-övezet közelsége, az izraeli-egyiptomi viszony sokkal nagyobb hatással van a Washington-Kairó kapcsolatok minőségére, mint a kormányzat összetétele. Mindaddig, míg a hadsereg képes fenntartani a geopolitikai stabilitást, az Egyesült Államokat nem igazán zavarja az egyiptomi belpolitika alakulása. Ám sem a nyugati, sem más arab államok által nyújtott segítség nem kínál megoldást az egyiptomi államteret érintő tradicionális gazdasági és földrajzi kihívásokra.¹¹⁹

Miközben senki sem szeretné az állam összeomlását, egyetlen globális vagy regionális hatalom sem vállalja fel az újjászervezés pénzügyi terheit. Így az egyiptomi hadseregre hárul megteremteni a gazdasági-társadalmi stabilitás alapjait az egymással rivalizáló világi és iszlamista csoportok között, miközben nem alakít ki közvetlen katonai hatalmat. A stabilizációs folyamat ellen ható tényező, hogy a sivatagi ország erőforrásait, a gazdaság fejlettségi színvonalát meghaladja a népesség növekedésének jelenlegi üteme. Így ha Egyiptom relatív hatalmi képessége nem javul, regionális érdekérvényesítő képessége gyengül.¹²⁰

4. ábra

Egyiptom

Forrás: Országismertető – Egyiptom

Szerző: Besenyő János, Miletics Péter

Morsi eltávolítását követően az egyiptomi hadsereg vezetői tiszteletben tartották Washington és a Nyugat számára két preferált territórium geopolitikai

¹¹⁹ <http://www.bi-me.com/main.php?c=3&cg=4&t=1&id=62411> (2013-11-07)

¹²⁰ <http://www.bi-me.com/main.php?c=3&cg=4&t=1&id=62411> (2013-11-07)

biztonságát: Izrael, valamint a Szezei-csatorna térsége (fenntartani a nemzetközi kereskedelmi hajózás útvonalát). Valójában a belpolitikai események kevésbé érdeklik a nyugati hatalmakat, amennyiben geopolitikai érdekeiket alapvetően nem fenyegeti kihívás.¹²¹

A hadsereg rendkívüli állapotot hirdetett a Szezei-csatornával határos területeken – South Sinai és Suez tartományok –, miután militáns iszlamisták támadást intéztek a tengerparti Arish-ban működő regionális közlekedési csomópont (légi kikötő) ellen.¹²² A szállítási útvonal biztonságpolitikai fenyegetettsége miatt emelkedtek a világszerte olajárak. A geopolitikai kockázatokat szemlélíteti, hogy bár Egyiptom nem jelentős olajtermelő, de a csatornán naponta mintegy 3 millió hordó nyersolaj halad át, illetve a térségben húzódik a magas stratégiai értékkel rendelkező Szezei-Mediterrán csővezeték, Ain Sukhna termináltól a Szezei-öblön keresztül a Földközi-tengernél elhelyezkedő Sidir Kerir-ig. Az esemény regionális hatását igazolja, hogy a szomszédos Líbia legnagyobb finomítója – Es Sider¹²³ – is leállásra kényszerült az egyiptomi politikai események következtében.¹²⁴

Szeptemberben az egyiptomi hadsereg helikopterek és harckocsik bevetésével támadást indított az iszlamista-dzsihadista erők ellen a Sínai-félsziget északi részén Rafah és Sheikh Zuweyid városok térségében, válaszul a Kairóban elkövetett sikertelen öngyilkos merényletre. A helyi lakosság nagyobb része abban bízott, hogy a katonai művelet stabilizálja a térséget. Katonai források szerint az iszlamisták egy része a félsziget középső hegyvidéki területi felé menekült, de a műveletekben sikerült megsemmisíteni a Gázába vezető földalatti alagúthálózat több mint 80%-át és a terrorizmus elleni háborút a hadsereg addig folytatja, míg az el nem éri célját.¹²⁵ Ezzel párhuzamosan a hadsereg felszólította a Hamaszt, hogy működjön együtt és

¹²¹ <http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/07/09/the-weakening-of-egypts-military-state/> (2013-11-07)

¹²² A hírt a harmadik hadsereg parancsnoka – Osama Askar – jelentette be az állami televízióban.

http://voiceofrussia.com/news/2013_07_29/State-of-emergency-likely-to-be-introduced-in-Sinai-Cairo-1735/ (2013-11-10)

¹²³ A kikötő exportkapacitása a Waha Oil Co. – az egyik legnagyobb közös vállalat Líbiában, amelyben amerikai vállalkozások (Marathon Oil Corp.-MRO, a ConocoPhillips (COP) és a Hess Corp. (HES) is érdekeltségekkel rendelkeznek. A líbiai termelés volumene a közvetlen válság által kiváltott geopolitikai krízis hatására 1 millió hordó/nap szint alá süllyedt. A Waha 1956-ban kezdte meg működését az északi Bahi olajmező feltárását követően, majd gyorsan fejlődött. 1960-ban indult meg a Waha Defa olajmezők geológiai feltérképezése, 1961-ben a Gialo Samah olajmező, 1962-ben pedig Zaggut, Belhedan, Khalifa, Balat, Masrab, Harash és al-Faregh lelőhelyek kitermelése.

http://www.etc-cte.ec.gc.ca/databases/Oilproperties/pdf/WEB_Es_Sider.pdf (2013-11-08)

http://en.noclibya.com.ly/index.php?option=com_content&task=view&id=68&Itemid=0 (2013-11-08)

http://www.marathonoil.com/Global_Operations/Libya/Operations/ (2013-11-08)

<http://www.conocophillips.com/who-we-are/Pages/default.aspx> (2013-11-09)

<http://www.hess.com/operations/default.aspx> (2013-11-09)

¹²⁴ www.firstencastfinancial.com/news/story/54005-egypt-army-declares-state-emergency-suez-after-islamist-attackstate-tv (2013-11-10)

¹²⁵ <http://www.theguardian.com/world/2013/sep/07/egypt-suspected-militants-sinai> (2013-11-10)

<http://icmu.nyc.gr/%20Egyptian-general-says-entering-Gaza-is-a-political-decision> (2013-11-10)

biztosítsa a határ menti területeket. Emellett felvetődött egy 500-1000 méter mélységű puffér-zóna kialakítása a gázai határvonal mentén, mivel a kairói vezetés a szélsőségesek támogatásával vádolta a gázai kormányzatot.¹²⁶

Egyiptom és a Nyugat

Az Egyesült Államok vezetése tartózkodóan reagált az egyiptomi fordulatra, Kairó pedig igyekezett biztosítani a washingtoni kormányt, hogy a hadsereg lépésében a nép akarata fejeződött ki.¹²⁷ Az elmúlt 10 évben az amerikai politika elfogadta az egyes országokban bekövetkező politikai fordulatokat, ezeket nem követte intervenció. Így történt ez Egyiptomban is. Ez azt jelenti, hogy az Egyesült Államok nem támogatja a diktatórikus rezsimeket? Nem lehetséges, hogy a tekintélyelvű hatalmi rendszerek bukását követően kialakult politikai és gazdasági káosz gazdasági és akár geopolitikai előnyöket jelent a Nyugat számára?¹²⁸

Az arab tavasz nem fenyegette Nyugat pozícióit még akkor sem, ha a Muszlim Testvériség kerül hatalomra, hiszen Egyiptom gazdasági dependenciája ezt nem igazán teszi lehetővé. A forradalmak általában a gazdasági struktúrák krízisét eredményezték, igazolva, hogy annak nem a diktatórikus rendszerek okozói, hanem a történelmileg kialakult gazdaság- és társadalomszerkezet, a kulturális minták és a szegénység.¹²⁹

A közel-keleti régió iránt az utóbbi időszakban valamelyest csökkent az Egyesült Államok közvetlen geopolitikai érdeklődése – pontosabban az egyiptomi államtér helyett Irán és Szíria került fókuszba –, amely pedig a stabilitás szempontjából nem elhanyagolható tényező.¹³⁰

Többek azt a felfogást támogatták, hogy az Egyesült Államoknak csökkentenie kell az egyiptomi államnak szánt támogatást, mert az események katonai hatalomátvételnélként definiálhatók. Az USA által évente folyósított csaknem 1,5 milliárd \$¹³¹ rendkívül fontos a sebezhető egyiptomi gazdaság számára, az államtér geostratégiai helyzete miatt jelentős szerepe van az amerikai regionális befolyás fenntartásában.¹³²

¹²⁶ <http://www.middleeastmonitor.com/news/africa/7372-egyptian-army-expands-operations-in-sinai> (2013-11-10)

¹²⁷ Kamel Amr külügyminiszter július 4-én John Kerry külügyi államtitkárnak jelezte aényt. <http://www.haaretz.com/news/middle-east/.premium-1.533673> (2013-11-10)

¹²⁸ <http://www.irdiplomacy.ir/en/page/1918084/Muslim+Brotherhood%E2%80%99s+Failure.html> (2013-11-11)

¹²⁹ <http://www.irdiplomacy.ir/en/page/1918084/Muslim+Brotherhood%E2%80%99s+Failure.html> (2013-11-11)

¹³⁰ <http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/07/09/the-weakening-of-egypts-military-state/> ((2013-11-07)

¹³¹ <http://www.vaughns-1-pagers.com/politics/us-foreign-aid.htm> (2013-11-12)

¹³² <http://www.csmonitor.com/USA/Foreign-Policy/2013/0820/Crisis-in-Egypt-US-seeks-to-preserve-influence.-Is-there-any-left> (2013-11-12)
<http://www.defenseone.com/threats/2013/08/hagel-admits-us-influence-egypt-limited/68924/> (2013-11-12)

A segélyek jelentőségére utalt, hogy számos egyiptomi politikai szereplő – köztük Sameh Seif el-Yazal nyugalmazott tábornok¹³³ – az eseményeket nem puccsként percepcionálta, hanem a nemzeti érdekek kifejeződéséként, amely előkészíti a demokratikus rendszer kialakítását. Természetesen nem kizárt – hiszen számos történelmi példa létezik¹³⁴ –, hogy a demokratikus folyamatok által hatalomra került politikai vezetés visszaél azzal. Az egyiptomi eseményeket Washington nem értelmezheti mechanikusan, ha az elemzések és az egyiptomi események igazolják, hogy a hadsereg egy antidemokratikus rendszert távolított el, az új pedig elkötelezett az alkotmányos demokrácia iránt, akkor Kairó biztosan számíthat amerikai támogatásra. Mindez kiszélesíti az Egyesült Államok térségi mozgásterét, egyben lehetővé teszi geopolitikai érdekeinek hatékonyabb érvényesítését.¹³⁵

Egyes elemzők szerint az egyiptomi események inkább azt igazolták, hogy az Egyesült Államok nem volt képes befolyásolni a regionális eseményeket. Habár az egyiptomi állam abszolút gazdasági függésben van az amerikai segélyektől, de az USA-nak nagyobb szüksége lehet Egyiptomra geopolitikai érdekeinek érvényesítésére a Mediterráneum keleti medencéjében. Néhány szakértő azt a következtetést vonta le, hogy az arab tavasz, az egyiptomi nyár eseményei felszámolták az amerikai katonai-stratégiai legyőzhetetlenség mítoszát, amelyeket a korábbi – rosszul átgondolt – iraki és afganisztáni beavatkozások már gyengítettek.¹³⁶ Tehát az Egyesült Államoknak (és Európának) újra kell fogalmaznia térségi geopolitikai érdekeit, visszaállítani stratégiai hitelességét.¹³⁷

Amikor az Egyesült Államok felfüggesztette az Egyiptomnak nyújtott 1,5 milliárd \$-os szubvenció egy részét – továbbra is a támogatója az oktatást és az egészségügyet, valamint a terrorizmus elleni műveleteket, valamint a katonai kiképzést –, azt Kairó elítélte, és maga az amerikai vezetés jelentős része is kockázatosnak minősítette, mivel az egyiptomi hadsereg 1978 óta az amerikai Közel-Kelet-stratégia egyik pillére. Az eszközök és felszerelések pótlására Egyiptom nagyvonalú pénzügyi támogatást kapott Szaúd-Arábiától és az Egyesült Arab Emírségektől, illetve arra ösztönözheti Kairót, hogy más államok katonai – elsősorban Oroszország – segítségét vegye igénybe, ami gyengítheti a regionális amerikai befolyást. Izrael sem támogatta Washington lépését, hiszen alapvető stratégiai érdeke az Egyiptommal fenntartott béke.¹³⁸

A Kairó-Washington stratégiai partnerséget a közös kihívások azonban fenntarthatják, habár az amerikai lépés erősítheti az egyiptomi nacionalizmus erőit. Ám

¹³³<http://thelead.blogs.cnn.com/2013/07/03/former-egyptian-general-military-has-no-plans-to-run-the-country/> (2013-11-12)

¹³⁴ Többek között Irán, Venezuela és Oroszország.

¹³⁵<http://www.newsmax.com/Newsfront/corker-engel-egypt-coup/2013/08/25/id/522140> (2013-11-12)
<http://carnegieendowment.org/2013/07/03/egypt-and-c-word/gd5h> (2013-11-12)

¹³⁶ <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub752.pdf> (2013-11-12)

<http://americamiddleeast.files.wordpress.com/2012/09/hearts-and-minds-in-afghanistan-explaining-the-absence-of-victory-exum-20111.pdf> (2013-11-12)

¹³⁷<http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Egypt-Better-Prepared-for-Future-after-Power-Change.html> (2013-11-12)

¹³⁸<http://mondoweiss.net/2013/08/us-aid-to-egypt-is-not-for-egypt-but-israel-jj-goldberg-explains.html> (2013-11-12)

az egyiptomi hadsereg Sínai hátországában növekvő bizonytalanság miatt szükséges van az amerikai haditechnikai és logisztikai támogatásra, hiszen az esetleges orosz fegyverrendszerek hatékony alkalmazására csak három-négy év után lenne lehetőség. A közös katonai kihívás a jelenlegi feszültségek ellenére feltehetően egyben tartja az Egyiptom, az Egyesült Államok és Izrael közötti szövetséget.¹³⁹

Egyiptom és más hatalmak

Mindez azonban lehetőséget nyújtott Moszkvának, hogy bővítse regionális kapcsolatait, elsősorban fegyver-export formájában. Az egyiptomi-orosz közeledés fontos üzenet lehet, amelynek keretében egyes források szerint szóba került egy orosz haditengerészeti bázis kialakításának lehetősége Alexandriában.¹⁴⁰

Nigéria, Törökország és Tunézia elítélte Morsi eltávolítását, Katar, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek támogatásukról biztosították a július 4-én hivatalba lépett új egyiptomi ideiglenes elnököt.¹⁴¹

Törökország és Recep Tayyip Erdogan¹⁴² számára az egyiptomi nyár stratégiai rémálmodot jelenthetett, amit az isztambuli, ankarai tiltakozások erősíthettek, miközben a növekvő török pénzügyi dilemma¹⁴³ is emlékeztethette a Morsi bukása előtti helyzetre. A korábbi időszakban a régióban a török minta példa értékű volt, most azonban mintha ebben is fordulat következett volna, a török kormánypártnak el kell kerülnie az egyiptomi Testvériség által elkövetett gazdasági és társadalmi hibákat. A török katonai hatalomátvétel esélye meglehetősen csekély, mivel Erdogan „lefejezte” a török hadsereget,¹⁴⁴ amely akár hatással lehet a hadsereg teljesítményére is egy esetleges lokális vagy regionális konfliktusban. A hadsereg ellenőrzését az egyiptomi elnök azonban nem volt képes megszerezni, mindössze néhány tábornok menesztését sikerült elérnie. Mindkét állam politikai hagyományaiban jelentős a fegyveres erők szerepe, amely mélyen beágyazódott a helyi társadalmakba.¹⁴⁵ Kérdés, vajon a török kormányzat levonta-e az egyiptomi nyár tanulságait, vagy megkísérli a divide et impera elvének érvényesítését.¹⁴⁶

¹³⁹ <http://www.voanews.com/content/common-threats-keep-egypt-us-relations-going/1767997.html> (2013-11-12)

¹⁴⁰ <http://allafrica.com/stories/201311141357.html> (2013-11-14)

¹⁴¹ <http://www.maannews.net/eng/ViewDetails.aspx?ID=611041> (2013-11-14)

¹⁴² Törökország miniszterelnöke 2003. március 14-e óta. Az 1954. február 26-án született iszlamista politikus a török Igazság és Fejlődés Pártjának (AKP) elnöke, aki a Marmara University-n szerzett diplomát 1981-ben. 2013 nyarán a Gezi parki incidens jelezte a tekintélyelvű rezsimjének növekvő társadalmi elutasítását.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/913988/Recep-Tayyip-Erdogan> (2013-11-14)

¹⁴³ <http://www.meforum.org/3134/turkey-economic-miracle> (2013-11-14)

<http://hat4uk.wordpress.com/2012/01/17/turkey-why-erdogonomics-are-about-to-burst-his-own-bubble/> (2013-11-14)

¹⁴⁴ <http://www.bloomberg.com/news/2013-08-05/turkey-court-jails-ex-generals-for-plotting-coup-against-erdogan.html> (2013-11-14)

¹⁴⁵ Ezért jelentett potenciális veszélyt, amikor a török miniszterelnök-helyettes – Bulent Arinc – a hadsereg bevetésével fenyegette meg a tüntetőket. Hasonló eset volt, amikor az egyiptomi kormányzat a hadsereget vetette be Port Szaid-ban 2013 januárjában.

<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-22938860> (2013-11-14)

Mindkét ország a mérsékelt iszlám kísérleti terepe volt, amelynek demokrácia-felfogása azonban jelentősen eltér a liberális értelmezéstől. Ezzel magyarázható, hogy a török – a népszerű reformok mellett – és az egyiptomi kormány korlátozta a sajtó- és a polgári szabadságjogokat, alkotmánytervezeteiket sokan ellenezték. Egyiptomban a társadalmi csoportok ellentéteit kiélezte a gazdaság hanyatlása, miközben a török gazdaság teljesítménye jelentős volt, amely az iszlamistákat megelőző kormány reformjai alapoztak meg.¹⁴⁷ Kérdéses, hogy a növekvő pénzügyi buborék vajon ösztönzi-e a befektetőket, hogy az európai és amerikai befektetési piacok felé orientálódjanak, ahogy ez bekövetkezett Görögország esetében.¹⁴⁸

A török miniszterelnök az egyiptomi eseményekben, a hadsereg fellépésében egy globális összeesküvést vizionált a muszlim világban, amelynek hátterében az izraeli kormány áll. Valójában ez inkább a választóinak szólt, akik számára Nyugat bukását és a török állam küszöbön álló győzelmét jósolta, viszont erősítette a török társadalom megosztottságát. Az amerikai reakciókat követően azonban tagadták Izrael szerepét az eseményekben, amely igazolta, hogy Erdoğan belső fogyasztásra szánta szavait, azok nem a hivatalos Ankara külpolitikai szándékait tükrözték.¹⁴⁹

Szaúd-Arábia a legnagyobb támogatásban részesíti az új egyiptomi kormányzatot, mivel az egyiptomi neo-szalafizmus megkérdőjelezi a szaúdi fundamentalista wahhabizmus az arab világban betöltött domináns szerepét. Emellett Rijád ezáltal erősítheti szíriai pozícióit is. Szaúd-Arábia érdekelt Bashar al-Assad rezsimjének megdöntésében, egy stabil, Irán-ellenes szunnita politikai entitás felépítésében,¹⁵⁰ ellenben egy geopolitikai ambícióit fenyegető, ellenőrizhetetlen iszlamista iránzat hatalomra kerülését nem támogatja.¹⁵¹

A monarchia egy erős, stabil Egyiptomban látja regionális partnerét, így nem illette kritikával Morsi megbuktatását. Rijad, valamint az Egyesült Arab Emírségek igyekszik enyhíteni az egyiptomi állam gazdasági és élelmiszerellátási gondjain. Geopolitikai dilemma, hogy az egyiptomi iszlamisták – Törökország és Katar támogatásával – képesek lesznek-e a Szezei-csatorna és a Vörös-tenger térségének destabilizálására.¹⁵²

Az egyiptomi nyár politikai történései szorosan összefüggnek a szír polgárháborúval, amelyben kifejeződnek Irán és a szíriai rezsim regionális

<http://archive.indianexpress.com/news/at-least-30-killed-in-egypt-after-football-riot-verdict/1065326/> (2013-11-14)

¹⁴⁶<http://www.dailymaverick.co.za/article/2013-07-04-egypt-crisis-is-erdogans-worst-nightmare/#.Uno78NJ968> p (2013-11-14)

¹⁴⁷ <http://www.invest.gov.tr/en-us/turkey/factsandfigures/pages/economy.aspx> (2013-11-14)

¹⁴⁸ <http://www.dailymaverick.co.za/article/2013-07-04-egypt-crisis-is-erdogans-worst-nightmare/#.Uno78NJ968> p (2013-11-14)

¹⁴⁹ <http://icmu.nyc.gr/%20Erdogan%2C-Israel-and-Egypt> (2013-11-14)

¹⁵⁰ <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33533.pdf> (2013-11-15)

http://csis.org/files/publication/130527_Iran_Gulf_Mil_Bal_III_0.pdf (2013-11-15)

¹⁵¹ <http://www.gloria-center.org/1997/07/kostiner-1997-07-08/> (2013-11-15)

¹⁵² http://www.nytimes.com/2013/07/10/world/middleeast/aid-to-egypt-from-saudis-and-emiratis-is-part-of-struggle-with-qatar-for-influence.html?pagewanted=all&_r=0 (2013-11-15)

geopolitikai ambíciói.¹⁵³ Morsi bukása jelzés a török politikai vezetés számára is, amely megkísérelte egy monolitikus iszlamista társadalom kiépítését, illetve megfogalmazta a neo-ottomanizmuson alapuló külpolitikái céljait a Levante, az Arab-félsziget, valamint a Vörös-tenger régióiban.¹⁵⁴ Talán ebben az összefüggésben látta Teherán a Morsi vezette Egyiptomot, mint a török hatalom levantei ellensúlyaként, habár Irán és Egyiptom geopolitikai rivalizálása Afrika szarván, valamint a szub-szaharai Afrikában nem tűnt el.¹⁵⁵

Az egyiptomi eseményekkel kapcsolatban Rijád arra törekszik, hogy meggyőzze az Egyesült Államokat arról, hogy az új egyiptomi rendszer támogatása számára geopolitikai előnyökkel jár, mivel a török-katari, illetve a szaúdi-UAE stratégiai partnerség Irán domináns hatalmi pozícióit geostratégiai értelemben gyengítik. Kína – Törökország, Irán, Szudán helyett – Szaúd-Arábiában és Egyiptomban látja esetleges regionális partnerét, miközben – Oroszországhoz hasonlóan – ellenzi a szíriai rendszer megdöntésére irányuló nyugati elképzeléseket.¹⁵⁶

Egyes elemzők szerint az sem zárható ki, hogy a hadsereg vezetése külpolitikai problémákra irányítja a közvélemény figyelmét: ilyen például az egyiptomi állam számára létfontosságú Nílus vízmennyiségét érintő etiópai duzzasztómű kérdése. A vízelosztási kérdést a korábbi kormányzatoknak – Mubarak, Morsi – nem sikerült a politikai közvélemény fókuszába állítani: az egyiptomi haderő elméletileg képes műveleteket indítani a népesebb, gazdasági mutatói tekintetében javuló tendenciát mutató Etiópia ellen, de ennek realitása elhanyagolható. Másrészt az etióp állam érdekelt a Szudánnal és Egyiptommal való regionális együttműködésben a Nílus-medencét érintő kérdésekben.¹⁵⁷ Izrael – az újonnan felfedezett energiahordozók kitermelése és kereskedelme – pedig gazdasági lehetőséget kínál, így az ellenséges viszony nem igazán használ Kairónak.¹⁵⁸

Egyiptomnak a nagyhatalmi törekvéseken túl meg kell oldania a Nílusra épülő etióp duzzasztóművel kapcsolatos problémát is. A szudáni-etióp politikai választóvonal közelében megkezdett építkezések mintegy 5000 embert foglalkoztatnak, átadását 2017-re tervezik. Az egyiptomi politikai vezetés attól tart, hogy a gát jelentősen csökkenti a gazdaságilag hasznosítható vízmennyiséget, amelyet a korábbi egyezmények biztosítottak.¹⁵⁹ Ezt tradicionális hidro-dominanciát

¹⁵³ <http://rt.com/op-edge/syria-saudi-conflict-region-iran-407/> (2013-11-15)

<http://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-syria> (2013-11-17)

¹⁵⁴ <http://www.rieas.gr/research-areas/global-issues/greek-studies-gr/1672-turkey-as-a-regional-power-neo-ottomanism-in-action.html> (2013-11-17)

¹⁵⁵ http://idsa.in/idsacomments/IranEgyptRapprochement_ragarwal_080313 (2013-11-17)

<http://www.freepatentsonline.com/article/Harvard-International-Review/167969662.html> (2013-11-17)

<http://www.netcomuk.co.uk/~jpap/deegan.htm> (2013-11-17)

¹⁵⁶ <http://media.hoover.org/sites/default/files/documents/CLM39MS.pdf> (2013-11-17)

¹⁵⁷ <http://www.salmanmasalman.org/wp-content/uploads/2013/02/NileBasinCooperativeFrameworkAgreementArticlePublished2.pdf> (2013-11-17)

¹⁵⁸ <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Egypt-Better-Prepared-for-Future-after-Power-Change.html> (2013-11-12)

¹⁵⁹ 1929-es – britekkel kötött – megállapodás vétójoggal ruházta fel Egyiptomot, 1959-ben Nílus feletti dominanciáját megosztotta Szudánnal.

érte kihívás Etiópia részéről, illetve a folyó felső szakaszán elhelyezkedő államok megállapodása, amely gyakorlatilag azt jelentette, hogy Egyiptom elvesztette ellenőrzését a Nílus vízgyűjtője felett.¹⁶⁰

A szír válság jelentősen módosította Szíria és Egyiptom viszonyát is. Miután Egyiptom békét kötött Izraellel és az USA szövetségesevé vált, Kairó és Damaszkusz viszonya meglehetősen hűvössé vált. A Muszlim Testvériség hatalomra kerülése után Egyiptom megszakította diplomáciai kapcsolatait Szíriával és a Szíriai Nemzeti Koalíciót támogatta. 2013. július 3-a után a két állam viszonyában fordulat következett be, mert az egyiptomi katonai kormányzat is hasonló politikai csoportok és az iszlám fundamentalizmus ellen lépett fel, ebben az értelemben akár együttműködés is kialakulhat a két állam között. A két ország közti diplomáciai viszony helyreállt,¹⁶¹ amelyet elősegített az, hogy az új egyiptomi kormány újraértékelte a Kairó-Damaszkusz viszonyt kezdetben azon az alapon, hogy bár támogatja a felkelést, de a szíriai dzsihadot nem.¹⁶² Később Kairó inkább már a szíriai politikai megoldás mellett foglalt állást, 2013 augusztusában pedig, amikor esély volt egy szíriai amerikai katonai beavatkozásra, a kairói kormányzat kijelentette, hogy lezárja a Szezi-csatornát minden hajó előtt, mely Szíria ellen készül beavatkozni.¹⁶³ Az üzenetet Nyugat és az Egyesült Államok számára címezték.¹⁶⁴

Az egyiptomi nyár politikai fordulata, a II. Nílusi-forradalom folyamata azonban máig nem zárult le, így az események értékelésére még nincs, legfeljebb modellezésére van lehetőség.

Felhasznált irodalom:

1. Besenyő J.: Arab tavasz - politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban – Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, VIII. évfolyam, 2011/4. pp. 51-75.
2. <http://www.webcitation.org/5wTMNq7Mb> (2013-10-07)
3. Besenyő J.: The first anniversary of the „Arab Spring” – What kind of change have taken place since then, Tradecraft Review, Periodical of the Military National Security Service, 2012, 2. Special Issue pp. 5-16.

<http://www.globalresearch.ca/the-geopolitics-of-water-in-the-nile-river-basin/25746> (2013-11-17)

¹⁶⁰<http://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Ethiopia-Ignores-Egypt-Empty-Threats-and-Continues-with-Construction-of-Dam.html> (2013-11-17)

¹⁶¹<http://www.jpost.com/Breaking-News/Egypt-interim-government-re-opens-Syria-embassy-319212> (2013-11-20)

¹⁶²<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/201372013042628686.html> (2013-11-20)

¹⁶³<http://www.amwalalghad.com/en/news/egypt-news/20694-egypt-rejects-military-intervention-in-syria.html> (2013-11-20)

<http://www.jewishpress.com/news/egyptians-may-shut-suez-canal-as-bar-to-west-anti-assad-efforts/2013/08/28/> (2013-11-20)

¹⁶⁴ Sógor D. (2013): Szíria. Országismertető. Kézirat Budapest

4. Besenyő János: Az Al-Kaida térnyerése a Maghreb régióban, Seregszemle, VIII. évfolyam, 3. szám, 2010. július-szeptember pp. 148-154.
5. <http://www.scribd.com/doc/126275001/Sereg-Szemle-VIII-efvolyam-3-szam-2010-julius-szeptember-148-154-oldal> (2013-10-27)
6. Sógor D. (2013): Szíria – országismertető. Kézirat Budapest
7. <http://allafrica.com/stories/201311141357.html> (2013-11-14)
8. <http://americamiddleeast.files.wordpress.com/2012/09/hearts-and-minds-in-afghanistan-explaining-the-absence-of-victory-exum-20111.pdf> (2013-11-12)
9. <http://archive.indianexpress.com/news/at-least-30-killed-in-egypt-after-football-riot-verdict/1065326/> (2013-11-14)
10. <http://articles.latimes.com/2013/jun/28/opinion/la-oe-rohac-egypt-morsi-20130628> (2013-10-07)<http://blogs.lse.ac.uk/mec/> (2013-11-05)
11. <http://carnegieendowment.org/2013/07/03/egypt-and-c-word/gd5h> (2013-11-12)
12. <http://carnegieendowment.org/2013/07/04/after-egyptian-coup/gd97> (2013-10-15)
13. <http://carnegie-mec.org/2013/07/01/how-egypt-s-reform-process-stalled/gcwz> (2013-10-10)
14. http://csis.org/files/publication/130527_Iran_Gulf_Mil_Bal_III_0.pdf (2013-11-15)
15. <http://edition.cnn.com/2013/07/01/world/meast/egypt-protests/> (2013-10-15)
16. <http://egypt.electionnaire.com/parties/?id=11> (2013-10-17)
17. <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/75959/Business/Economy/Egypt-Forex-Reserves-affected-by-imports,-gold-pri.aspx> (2013-10-07)
18. <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/33/104/26701/Elections-/Political-Parties/The-Egyptian-Current%20.aspx> (2013-10-09)
19. <http://english.ahram.org.eg/News/74585.aspx> (2013-10-12)
20. <http://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2013/07/03/Why-Cairo-is-not-burning-yet-.html> (2013-10-18)
21. http://en.noclibya.com.ly/index.php?option=com_content&task=view&id=68&Itemid=0 (2013-11-08)
22. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2005/l_340/l_34020051223en00640066.pdf (2013-10-17)
23. <http://ffp.statesindex.org/rankings-2011-sortable> (2013-10-12)
24. <http://ffp.statesindex.org/rankings-2012-sortable> (2013-10-12)
25. <http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable> (2013-10-12)
26. <http://finance.yahoo.com/news/analysis-egypt-relies-gulf-aid-090355107.html> (2013-11-07)
27. <http://hat4uk.wordpress.com/2012/01/17/turkey-why-erdogonomics-are-about-to-burst-his-own-bubble/> (2013-11-14)
28. <http://hiwarportal.dedi.org.eg/key/the-construction-and-development-party-al-jamaah-al-islamiya/> (2013-10-17)
29. <http://jurist.org/dateline/2013/07/steven-aiello-egypt-aid.php> (2013-10-27)
30. <http://icmu.nyc.gr/%20Egyptian-general-says-entering-Gaza-is-a-political-decision> (2013-11-10)
31. <http://icmu.nyc.gr/%20Erdogan%2C-Israel-and-Egypt> (2013-11-14)
32. http://idsa.in/idsacomments/IranEgyptRapprochement_ragarwal_080313 (2013-11-17)
33. <http://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-syria> (2013-11-17)

34. <http://media.hoover.org/sites/default/files/documents/CLM39MS.pdf> (2013-11-17)
35. <http://mepc.org/articles-commentary/commentary/egypts-economy-looks-2013?print> (2013-10-10)
36. <http://mondoweiss.net/2013/08/us-aid-to-egypt-is-not-for-egypt-but-israel-jj-goldberg-explains.html> (2013-11-12)
37. <http://news.sky.com/story/1111276/egypt-coup-islamists-call-for-a-mass-protest> (2013-11-06)
38. <http://news.sky.com/story/1113204/egypt-cabinet-jobs-for-muslim-brotherhood> (2013-10-31)
39. <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Egypt-Better-Prepared-for-Future-after-Power-Change.html> (2013-11-12)
40. <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Further-Attempts-to-Destabilize-Egypt.html> (2013-10-12)
41. <http://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Ethiopia-Ignores-Egypt-Empty-Threats-and-Continues-with-Construction-of-Dam.html> (2013-11-17)
42. <http://oxfamblogs.org/fp2p/what-to-read-and-watch-on-egypt/> (2013-10-30)
43. <http://rt.com/news/cairo-clashes-killed-report-575/> (2013-10-24)
44. <http://rt.com/op-edge/syria-saudi-conflict-region-iran-407/> (2013-11-15)
45. <http://thelead.blogs.cnn.com/2013/07/03/former-egyptian-general-military-has-no-plans-to-run-the-country/> (2013-11-12)
46. http://ufdc.ufl.edu/UF00091523/00646_82013-10-21
47. <http://www.albawaba.com/news/egypt-muslim-brotherhood-534336> (2013-11-07)
48. <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2013/06/2013615122844106819.html> (2013-10-09)
49. <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/11/morsi-court-trial-error-20131114636919424.html> (2013-11-07)
50. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/201371122823125310.html> (2013-10-17)
51. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/201372013042628686.html> (2013-11-20)
52. <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/04/muslim-brotherhood-judiciary-purge-egypt.html> (2013-10-12)
53. <http://www.amwalalghad.com/en/news/egypt-news/20694-egypt-rejects-military-intervention-in-syria.html> (2013-11-20)
54. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-22938860> (2013-11-14)
55. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-16665748> (2013-11-03)
56. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20554079> (2013-10-11)
57. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23125387> (2013-10-14)
58. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23131953> (2013-10-12)
59. <http://www.bi-me.com/main.php?c=3&cg=4&t=1&id=62411> (2013-11-07)
60. <http://www.bloomberg.com/news/2013-06-23/egypt-military-says-it-may-intervene-to-prevent-conflict.html> (2013-10-28)
61. <http://www.bloomberg.com/news/2013-06-28/thousands-rally-in-cairo-as-violence-flares-in-alexandria.html> (2013-10-12)
62. <http://www.bloomberg.com/news/2013-08-05/turkey-court-jails-ex-generals-for-plotting-coup-against-erdogan.html> (2013-11-14)
63. <http://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB55.pdf> (2013-10-31)
64. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/253202/Hamas> (2013-11-10)

65. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/295755/Islamic-Salvation-Front> (2013-10-27)
66. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/399387/Muslim-Brotherhood> (2013-10-25)
67. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/913988/Recep-Tayyip-Erdogan> (2013-11-14)
68. <http://www.businessweek.com/news/2013-07-02/egypt-s-mursi-asks-military-to-withdraw-two-day-ultimatum> (2013-10-14)
69. <http://www.cato.org/blog/egypt-its-economy-stupid> (2013-10-10)
70. <http://www.cato.org/blog/muslim-brotherhoods-legacy-controls-shortages-inflation> (2013-10-05)
71. <http://www.cfr.org/egypt/egypts-muslim-brotherhood/p23991> (2013-10-21)
72. <http://www.cfr.org/israel/hamas/p8968> (2013-11-10)
73. http://www.cftau.org/wp-content/uploads/pdfs/Directors_Brief_Egypt_Prof_Uzi_Rabi%20%20040713.pdf (2013-10-31)
74. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2013-10-09)
75. <http://www.conocophillips.com/who-we-are/Pages/default.aspx> (2013-11-09)
76. <http://www.constitutionnet.org/country/constitutional-history-egypt> (2013-10-09)
77. http://www.constitutionnet.org/files/final_constitution_30_nov_2012_-english_-idea.pdf (2013-10-11)
78. <http://www.csmonitor.com/USA/Foreign-Policy/2013/0820/Crisis-in-Egypt-US-seeks-to-preserve-influence.-Is-there-any-left> (2013-11-12)
79. <http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2013/0628/Islamists-anti-Morsi-protesters-end-week-on-alarming-note> (2013-10-14)
80. <http://www.csmonitor.com/World/Security-Watch/Backchannels/2013/0225/Egypt-s-economy-is-collapsing-and-no-one-is-stopping-it> (2013-10-10)
81. <http://www.dailymaverick.co.za/article/2013-07-04-egypt-crisis-is-erdogans-worst-nightmare/#.Uno78NJ968> p (2013-11-14)
82. <http://www.dailynewsegypt.com/2013/07/08/al-nour-party-withdraws-from-al-sisis-roadmap/> (2013-10-27)
83. <http://www.dailynewsegypt.com/2013/11/10/outside-looking-in-an-international-perspective-on-egypts-economy/> (2013-11-04)
84. <http://www.defenseone.com/threats/2013/08/hagel-admits-us-influence-egypt-limited/68924/> (2013-11-12)
85. <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/egypt/> (2013-10-10)
86. <http://www.economist.com/blogs/erasmus/2013/07/islam-egypt-and-political-theory> (2013-10-05)
87. <http://www.economist.com/news/briefing/21580533-egyptian-army-widespread-popular-support-has-ended-presidency-muhammad-morsi> (2013-11-06)
88. <http://www.egyig.com/en/> (2013-10-17)
89. <http://www.egyptindependent.com/news/egyptian-court-approves-new-political-parties> (2013-10-17)
90. <http://www.egyptindependent.com/news/jamaa-al-islamiya-field-150-parliamentary-candidates> (2013-10-17)
91. <http://www.egyptindependent.com/news/jama-al-islamiya-we-will-fight-sharia-even-if-blood-shed> (2013-10-17)

92. <http://www.english.rfi.fr/africa/20121213-army-egypt-politically-neutral> (2013-11-05)
93. http://www.erf.org.eg/CMS/uploads/pdf/1194810121_Hazem_EL_Beblawi_CV_07.pdf (2013-10-29)
94. http://www.etc-cte.ec.gc.ca/databases/Oilproperties/pdf/WEB_Es_Sider.pdf (2013-11-08)
95. <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33533.pdf> (2013-11-15)
96. <http://www.firstenergystfinancial.com/news/story/54005-egypt-army-declares-state-emergency-suez-after-islamist-attackstate-tv> (2013-11-10)
97. <http://www.forbes.com/sites/dougbandow/2013/08/19/for-president-obama-and-congress-to-subsidize-egypt-today-is-to-underwrite-murder/> (2013-11-03)
98. <http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/07/09/the-weakening-of-egypts-military-state/> (2013-11-07)
99. <http://www.foreignaffairs.com/articles/139555/nathan-j-brown/redoing-the-egyptian-revolution> (2013-11-03)
100. <http://www.foreignpolicyjournal.com/2013/07/09/egypts-predicament/> (2013-11-05)
101. <http://www.foxnews.com/world/2013/11/12/egypt-announces-end-state-emergency/?intcmp=latestnews> (2013-11-07)
102. <http://www.freepatentsonline.com/article/Harvard-International-Review/167969662.html> (2013-11-17)
103. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7ffac226-adab-11e2-a2c7-00144feabdc0.html#axzz2spMgQQEj> (2013-10-12)
104. <http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-january-2013> (2013-10-11)
105. <http://www.globalresearch.ca/the-geopolitics-of-water-in-the-nile-river-basin/25746> (2013-11-17)
106. <http://www.gloria-center.org/1997/07/kostiner-1997-07-08/> (2013-11-15)
107. <http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5gLzgMRN5vmANBUJBTJJqvayXqWEg?docId=CNG.0f69b85278e292f4cec1b79291e88739.671&hl=en> (2013-10-10)
108. <http://www.haaretz.com/news/middle-east/.premium-1.533673> (2013-11-10)
109. <http://www.hamptoninstitution.org/egyptunderempirepartthree.html#.UvdexWJ5Pul> (2013-10-10)
110. <http://www.hess.com/operations/default.aspx> (2013-11-09)
111. <http://www.hsdl.org/?view&did=732139> pp. 35-58. (2013-11-10)
112. http://www.huffingtonpost.com/2013/01/28/black-bloc-egypt-masked-protesters_n_2568909.html (2013-10-12)
113. http://www.iai.it/pdf/mediterraneo/MedPro/MedPro-technical-paper_04.pdf (2013-10-12)
114. <http://www.ibtimes.com/egypts-economy-after-morsi-ouster-quick-decisions-needed-1334533?fs=ce89e> (2013-10-06)
115. http://www.ifes.org/Content/Publications/White-Papers/2011/~~/media/Files/Publications/White%20Paper Report/2011/2011_egypt_briefing_paper_II.pdf (2013-10-10)
116. <http://www.imf.org/external/np/fad/subsidies/index.htm> (2013-10-10)
117. <http://www.intlawgrrls.com/2012/12/egyptian-judicial-independence-rule-of.html> (2013-10-12)
118. <http://www.invest.gov.tr/en-us/turkey/factsandfigures/pages/economy.aspx> (2013-11-14)

119. <http://www.irdiplomacy.ir/en/page/1918084/Muslim+Brotherhood%E2%80%99s+Failure.html> (2013-11-11)
120. [http://www.jadaliyya.com/pages/index/3172/islamist-bloc-\(alliance-for-egypt\)](http://www.jadaliyya.com/pages/index/3172/islamist-bloc-(alliance-for-egypt)) (2013-10-17)
121. <http://www.jewishpress.com/news/egyptians-may-shut-suez-canal-as-bar-to-west-anti-assad-efforts/2013/08/28/> (2013-11-20)
122. <http://www.jpost.com/Breaking-News/Egypt-interim-government-re-opens-Syria-embassy-319212> (2013-11-20)
123. http://www.juancole.com/2013/07/egypt-revocation-democracy.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+juancole%2Fyymbn+%28Infor (2013-10-25)
124. <http://www.maannews.net/eng/ViewDetails.aspx?ID=611041> (2013-11-14)
125. http://www.marathonoil.com/Global_Operations/Libya/Operations/ (2013-11-08)
126. <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-10)
127. <http://www.meforum.org/3134/turkey-economic-miracle> (2013-11-14)
128. <http://www.merip.org/mer/mer240/brotherhood-goes-parliament> (2013-10-12)
129. <http://www.merip.org/mer/mer205/what-political-islam> (2013-10-21)
130. <http://www.middleeastmonitor.com/news/africa/7372-egyptian-army-expands-operations-in-sinai> (2013-11-10)
131. <http://www.netcomuk.co.uk/~jpap/deegan.htm> (2013-11-17)
132. <http://www.newrepublic.com/article/113762/egypt-coup-mohamed-morsi-out-muslim-brotherhood-disarray> (2013-10-20)
133. <http://www.newsmax.com/Newsfront/corker-engel-egypt-coup/2013/08/25/id/522140> (2013-11-12)
134. <http://www.npr.org/blogs/parallels/2013/07/03/198420406/egypt-military-reasserts-its-enduring-power> (2013-11-06)
135. http://www.nytimes.com/2013/07/02/world/middleeast/egypt-protests.html?hp&_r=2& (2013-10-15)
136. http://www.nytimes.com/2013/07/02/world/middleeast/egypt-protests.html?pagewanted=all&_r=0 (2013-10-15)
137. http://www.nytimes.com/2013/07/04/world/middleeast/egypt.html?hp&_r=2& (2013-10-20)
138. http://www.nytimes.com/2013/07/10/world/middleeast/aid-to-egypt-from-saudis-and-emiratis-is-part-of-struggle-with-qatar-for-influence.html?pagewanted=all&_r=0 (2013-11-15)
139. <http://www.project-syndicate.org/commentary/egypt-s-broken-economy> (2013-11-06)
140. <http://www.project-syndicate.org/commentary/high-hopes-and-large-disappointments-for-egypt-by-mohamed-a-el-erian> (2013-10-07)
141. <http://www.project-syndicate.org/commentary/lessons-for-egypt-s-next-government-by-ishac-diwan-and-hedilarbi-d9809302217098700c9a8ce8> (2013-11-05)
142. http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2012/RAND_MG1247.pdf (2013-10-21)
143. <http://www.reuters.com/article/2011/07/17/us-egypt-minister-factbox-idUSTRE76G18Z20110717> (2013-10-30)
144. <http://www.reuters.com/article/2013/07/03/us-egypt-protests-idUSBRE95Q0NO20130703> (2013-10-20)

145. <http://www.riegas.gr/research-areas/global-issues/greek-studies-gr/1672-turkey-as-a-regional-power-neo-ottomanism-in-action.html> (2013-11-17)
146. <http://www.salmanmasalman.org/wp-content/uploads/2013/02/NileBasinCooperativeFrameworkAgreementArticlePublished2.pdf> (2013-11-17)
147. http://www.sant.ox.ac.uk/esc/docs/Dahrendorf_A.ClarkEssay.pdf (2013-11-03)
148. <http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20130630171728> (2013-10-15)
149. <http://www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?ArtID=3092#.UvdsNmJ5Puk> (2013-10-11)
150. <http://www.spiegel.de/international/world/interview-with-egyptian-politician-mohamed-elbaradei-a-909976.html> (2013-10-28)
151. <http://www.strategic-culture.org/pview/2013/07/05/egypt-deeper-uncertainty-or-ray-of-hope.html> (2013-10-10)
152. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub752.pdf> (2013-11-12)
153. <http://www.theblaze.com/stories/2013/07/03/morsi-adviser-says-military-coup-is-underway/> (2013-11-04)
154. <http://www.theguardian.com/world/2013/feb/09/violent-salafists-threaten-arab-spring-democracies> (2013-10-27)
155. <http://www.theguardian.com/world/2013/sep/07/egypt-suspected-militants-sinai> (2013-11-10)
156. <http://www.thenational.ae/thenationalconversation/comment/no-victor-no-vanquished-in-egypts-current-transition> (2013-11-05)
157. http://www.thestar.com/news/world/2011/03/20/constitutional_amendments_approved_in_egypt_referendum.html (2013-10-10)
158. <http://www.timesofisrael.com/egyptian-foreign-minister-resigns-as-morsi-remains-defiant/> (2013-10-17)
159. <http://www.todayszaman.com/news-317955-the-battle-between-the-president-and-judges.html> (2013-10-12)
160. http://www.ucdp.uu.se/gpdata/gpcountry.php?id=50®ionSelect=10-Middle_East (2013-10-17)
161. <http://www.vaughns-1-pagers.com/politics/us-foreign-aid.htm> (2013-11-12)
162. <http://www.voanews.com/content/common-threats-keep-egypt-us-relations-going/1767997.html> (2013-11-12)
163. <http://www.voanews.com/content/egypt-morsi-protests-speech/1690114.html> (2013-10-12)
164. <http://www.vocativ.com/07-2013/its-the-egyptian-economy-stupid/> (2013-10-06)
165. http://voiceofrussia.com/news/2013_07_29/State-of-emergency-likely-to-be-introduced-in-Sinai-Cairo-1735/ (2013-11-10)
166. <http://www.volokh.com/category/freespeech/blasphemy/page/2/> (2013-10-11)
167. <http://washingtonbureau.typepad.com/jerusalem/2008/12/olmert-aide-supports-free-gaza.html> (2013-10-27)
168. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/in-power-but-not-in-control> (2013-10-12)
169. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/whos-who-in-the-muslim-brotherhood> (2013-10-25)
170. <http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> (2013-10-12)

A BRUSZILOV ÁTTÖRÉS (1916. JÚNIUS 4. – 1916. AUGUSZTUS 20.)

Absztrakt

Az első világháborúval kapcsolatban általában Isonzo, Caporetto és Doberdo emléke él bennünk. Azonban a keleti hadszíntér eseményeiről sem szabad megfeledkeznünk. A német és az osztrák-magyar katonák sok veszteséggel járó, véres harcokat vívtak itt a háború folyamán. Amíg a nyugati hadszíntéren rövid idő alatt állásháború alakult ki, addig a hatalmas kiterjedésű orosz síkságon, a keleti arcvonalon, a lovasság (huszárok) alkalmazásával, nagyobb területek megszerzésével zajló ütközeteket vívtak. Bruszilov összesen több mint 500 ezer gyalogost és 60 ezer lovaszt állított szembe a Monarchia 437 ezer gyalogosával és 30 ezer lovasával. Az igaz, hogy a cári hadsereg vezetéséből sokan nem szorgalmazták a tábornok azon tervét, amelynek értelmében mintegy 450 kilométeres hosszúságban készített elő támadást az arcvonalon, végül mégis engedtek Bruszilovnak, elfogadták a tervet.

Kulcsszavak: keleti hadszíntér, Bruszilov áttörés, gyalogság és lovasság, tüzérségi tüzélkészítés, az Osztrák-Magyar Monarchia veresége.

Abstrakt

The Brusilov Offense had quite an effect on the course of history. Strategically, it weakened the Central Powers on the Italian front and at Verdun. The Austrians were forced to forsake their Italian victory, rushing to fight the Russian in the North. An important factor on the Western Front, the Eastern attacks saw Germany terminating its Verdun Operation to transfer no less than 35 divisions from the Schlieffen right hook to the Eastern Front. This helped to sufficiently undermine Schlieffen plan enough for France to sustain a successful defense. The Offense ruined Austria-Hungary. Weakened by political turmoil, Austria was unable to cope with its losses, of funds and of soldiers. It was forever eliminated as a major military power. The future brought the collapse of the Habsburg Empire and the formation of the Austrian and Hungarian republics.

Keywords: Eastern Front, Brusilov offensive, Central Powers, Habsburg Empire, Russian Empire.

Bevezetés

A ma emlékezők számára tanulságos, hogy Magyarországon, de Európa szinte valamennyi országában úgyszólván minden településen találkozunk első világháborús hősi emlékművekkel, amelyek a haza védelmében elesett katonák előtt tisztelegnek. Mi magyarok, szerencsések vagyunk, hogy a háború nagy véráldozatokat követelő hadműveletei, a csaták és ütközetek nem a mostani ország területén zajlottak, hanem attól több száz kilométerre, a régi határok mentén, vagy még azoktól is távolabb – idegen földön. Az is közismert, hogy az első világháború eseményei mérhetetlen szomorúságot, nélkülözést és nyomort okoztak az otthon maradt hozzátartozóknak. Talán ezért is Przemysl, Limanova, Doberdo és az Isonzo melletti, számos halottat követelő csaták lidércnyomásként nehezedtek a kor emberére – ma is az indokolhatatlan vérontás jelképei.¹

A „Nagy Háború” az értelmetlenül vívott ütközetek és az elpazarolt életek szimbólumává vált mind keleten, mind nyugaton egyaránt, és mint ilyen, napjainkig kísérté és kíséri Magyarország történelmét. A háború második részében az arcvonalak hónapokon keresztül alig változtak, és a nem sok eredményt hozó gyalogsági, lovassági támadásokat napokig tartó tüzérségi tűz előzte meg, a lövedékek egy része nem robbant fel a gránátok által korábban felforgatott és az esőtől átázott, puha talajban. Ennek ellenére az arcvonalakon több millió volt a halottak és a súlyos sebesültek száma, akik nem tértek vissza szeretteikhez, akikről nem tudták név szerint, hogy kicsoda, akiknek a szülőhazától távoli sírjára legtöbbször a következőt írták: „Az Úr ismeri őt” – „Known Unto God.”²

¹ Tisztelt Olvasó! A tanulmány elkészítésével a szerzők nem kívántak a véres és sok áldozatot követelő történelmi eseményhez semmi újat hozzátenni, azt átértékelni, csupán bemutatni a Bruszilov offenzíva jelentőségét, annak újszerűségét a katonai műveletekben. Munkánk során alapvetően Vitéz Aggházy Kamill – Stefán Valér, Julier Ferenc és Niall Ferguson írását használtuk fel. Különösen azokat a fejezeteket, amelyek a Bruszilov offenzíva politikai és katonai előzményeiről, és a végrehajtásról szólnak. Valamint arról, hogyan látták, értékelték azt a szembenálló felek. Ugyanakkor a mondanivaló teljesebbé tételéhez felkutattuk és felhasználtuk a téma hazai és külföldi szakértőinek írásait is. Reményeink szerint ez a tanulmány kifejezi azt a tiszteletet, amit érzünk az elesett több millió ismert és ismeretlen magyar és más nemzetek katonája iránt. Továbbá hasznos információval szolgálunk mindazoknak, akik a katonai műveletek elméleti és gyakorlati fejlődését kutatják.

² 1878. augusztus 24-én rendelte el a honvédelmi miniszter a papíralapú igazolványjegyek használatát a magyar királyi honvédségnél. Az igazolványjegyen az illető csapatteste, rendfokozata, vezeték- és keresztnéve, avatási évfolyama, anyakönyvi lapszáma, lakhelye és születési éve szerepelt. Emellett arról is részletekbe menően rendelkeztek, hogy hol és hogyan kell tartani ezt az azonosításra szolgáló adatsort.

A katonák többségének személyi igazolványjegye ugyan fém kazettában volt, de az igazolványjegyek általában papírból készültek, az adatokat tintával írták fel, amely a rossz időjárás miatt elmállott, elázott, olvashatatlanná vált mire az elesett katonákat sikerült összegyűjteni és eltemetni. A legtöbb fronton sokszor nem volt lehetőség, vagy korlátozott volt a halottak és a sebesültek összegyűjtése és hátraszállítása, ez is akadályozta a későbbi azonosítást.

Baczoni Tamás: Dögcédulák, élet a halál után.

http://www.honvedelem.hu/cikk/42421_dogcedulak 2014. 02. 18.

A háborús szövetségek célkitűzései

Az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikájának főbb irányait és célkitűzéseit a háborút megelőző években az 1879 októberében a Német Császársággal megkötött kettős szövetség szabta meg, amely egyrészt több mint negyven éven át tartó szoros kapcsolatot eredményezett, másrészt azonban többnyire alárendelte az Osztrák-Magyar Monarchia érdekeit Németország világpolitikai és még inkább európai céljainak. Ennek megfelelően Ferenc József birodalmának csak mérsékelt igénye és szűkre szabott mozgástere lehetett, ami leginkább a balkáni befolyás megerősítését és kiterjesztését jelentette. A befolyás látványos eredményeként Ferenc József császár 1908. október 6-án a magyar Szent Korona jogaira való hivatkozással kiáltványban jelentette be Bosznia-Hercegovina annexióját, egyben a novibazári szandzsák katonai kiűrését. Ez a lépés a területi nyereségen túl semmiféle pozitív következménnyel nem járt sem Magyarországon, sem a birodalom szempontjából, sőt, az állandóan ott állomásozó erők csak a katonai kiadásokat növelték. A helyőrség katonái folyamatos veszélyben voltak. A rendkívül robbanásveszélyes boszniai belpolitikai viszonyok pedig a sarajevói merényletbe vezettek.

Németország 1914 augusztusában nem tervezett egy általános háborút. Niall Ferguson elemzése alapján a német gazdaság mutatói és az ipar teljesítménye alapján is megszerezhetette volna az európai vezető szerepet, egyáltalán nem volt szüksége katonai erőszak alkalmazására.³

A háborút megelőző haditervekről megoszlottak a vélemények az Osztrák-Magyar Monarchia vezetésében. Franz Conrad von Hötzendorf vezérkari főnök és a politikai vezetés egy része komoly annexiós terveket fogalmazott meg: Orosz-Lengyelországot fel kell osztani az Osztrák-Magyar Monarchia és Németország között; Montenegrót és Szerbia egy részét annektálni kell; Albániát protektorátus alá kell helyezni; Velencére és környékére ki kell terjeszteni az Osztrák-Magyar Monarchia ellenőrzését.

1914 augusztusára az a kölcsönösen elfogadott álláspont alakult ki az Osztrák-Magyar Monarchia vezetésében, hogy az újonnan megszerzendő lengyel területek Galíciával együtt az Osztrák Császársághoz, Bosznia-Hercegovina és esetleg Dalmácia a Magyar Királysághoz fog tartozni. A szerb és montenegrói területeket szintén Magyarországhoz csatolják. A haditervek maximális és minimális változata a mindenkori hadi helyzetnek megfelelően került előtérbe vagy szorult háttérbe. A koronatanács 1917-ben döntött a minimális program mellett: ez a Monarchia integritásának szavatolását és a szerb uralkodóház cseréjét tartalmazta.

Az antanthatalmak célkitűzései a következők voltak: 1892. augusztus 17-én orosz-francia katonai egyezmény született, melyet kiegészített az 1904. április 8-án megkötött francia-angol egyezmény, az *Entente Cordiale*, azaz „szívélyes viszony,” melyből később az antanthatalmak kifejezés is született. Az antant nem szövetséget jelentett, csupán annyit: a felek lemondanak egymás megtámadásáról, vitás

³ Az első világháború története, Sarajevótól Trianonig. A BBC History különszáma. Kossuth Kiadó Csoport.

8. old.

esetekben egyeztetni próbálnak. A viszony teljesen kölcsönössé vált 1907-ben az angol-orosz szerződés megkötésekor, inentől számítjuk a hármastant létrejöttét.

1. ábra
Szövetségi rendszerek 1914-ben

Nagy-Britannia, Franciaország és a cári Oroszország sem akart háborút kezdeni 1914 nyarán. Ugyanakkor a külpolitika összehangoltságának hiánya oda vezetett, hogy nem tudták megakadályozni a háború kirobbanását.

Aggházy Kamill és Stefán Valér az antanthatalmak tervéről a következőket írják. A franciák vissza akarták szerezni Elzász-Lotaringiát; az angolok meg akarták akadályozni a német területi és gazdasági terjeszkedést; részekre osztani az Osztrák-Magyar Monarchiát. Mindez csak akkor lehetséges, ha sikert érnek el a központi hatalmak hadseregeivel és hadiflottáival szemben.⁴

Oroszországban a háború kitörése esetén két lehetőséggel számoltak a vezérkarban: az „A” terv esetében, amennyiben a németek nyugatra támadnak, akkor az 1. és 2. orosz hadsereg porosz területeket foglal el, míg a 3., 4., 5., 8. hadsereg az Osztrák-Magyar Monarchia ellen támad. Minél gyorsabban, a teljes mozgósítás bevétele nélkül. A második lehetőség a „G” terv volt, amely akkor lépett volna életbe, ha a németek kelet felé támadnak. Ekkor három-három hadsereg védekezett volna az Osztrák-Magyar Monarchia, illetve II. Vilmos német katonái ellen, a teljes mozgósítás befejezéséig, majd támadásba mentek volna át a cári csapatok.

Mindkét katonai szövetség vezérkarai és tábornokai a korábbi háborúk tapasztalatait figyelembe véve gondolkodtak a katonai tervek kidolgozásakor. Azt gondolták, hogy ezt a háborút is egy döntő csatával meg lehet nyerni. Ezért támadó

⁴ Vitéz Aggházy Kamill – Stefán Valér: A világháború (1914 – 1918). Az Országos Közművelődési Tanács Könyvosztálya, Budapest. 1934. 33. old.

hadműveleteket dolgoztak ki, és rövid ideig tartó háborúra számítottak. A haditervekről elmondható, hogy sokáig készültek, és a vezérkarok több lehetőséggel számoltak. A haditervek jól tükrözték, hogy az országok sokáig készültek a háborúra, mindegyikük a támadásban bízott és a győzelem kivívásában, egyikük sem gondolt elhúzódó háborúra.

A haditervek tanulmányozásából az is kiderül, hogy a szövetségesek nagymértékben számítottak egymás támogatására, megsegítésére. Az elmélet azonban most is más volt, mint a gyakorlat, és a haditervekben rögzített elgondolásokat senkinek sem sikerült megvalósítania.⁵

Annak, hogy a balkáni válság világháborúvá tudott terebélyesedni, két mélyreható oka volt Niall Ferguson szerint. *Egyrészt*, az imperializmus erőszakos, a világ újrafelosztását célul tűző területszerző politikája vezetett a háborúhoz. *Másrészt*, a nacionalizmus légkörében a kormányok többé már nem bíztak egymásban: bekövetkezett az európai diplomácia csődje. Ez azt jelentette, hogy a XX. század elején a nagyhatalmak képtelenek voltak nézeteltéréseik békés, tárgyalásztal mellett történő rendezésére.⁶ „*A háború a politika folytatása más eszközökkel.*” – írta még korábban az egyik legnagyobb porosz katonai teoretikus – Clausewitz. 1914 nyarán igaznak bizonyult ez a megállapítása is.

John Keegan könyvének bevezetőjében a következőket írja. „*Miért döntött úgy egy jómódú kontinens, a globális gazdagság és hatalom forrásaként és hajtóerejeként elért sikerei teljében, és egyik, kiemelkedő tudományos és művészeti eredményeket hozó korszakának csúcán, hogy kockára tesz mindent, amit addig magának nyert, és a világnak kínált, az ártalmas, helyi jellegű testvérharc konfliktusának hazárdjátékában?*”

Amikor a konfliktus gyors és döntő végkifejlethez juttatásának reményét néhány hónapon belül mindenütt földbe tiporták, miért határoztak mégis úgy a hadviselő hatalmak, hogy makacsul kitartanak katonai erőfeszítésük mellett, totális háborúra mozgósítanak, és végül fiatal férfilakosságukat teljes egészében kiteszik a kölcsönös és fennmaradásuk szempontjából értelmetlen mészárlásnak? Talán elvek forogtak kockán, de annak a nemzetközi megállapodásnak az elvi sérthetlensége, amely Nagy-Britanniát bevitte a háborúba, aligha érdemelte meg az árat, amit végül fizetett érte. Kockán forgott a nemzeti terület védelme is, az az elv, amelyért Franciaország nemzete egészséges létében majdnem elviselhetetlen kárt okozva harcolt. A kölcsönös biztonsági egyezmények elvének védelmét, amely Németország és Oroszország hadüzenetének mélyebb okaként szolgált, addig a pontig hajszolták, ahol az államszerkezet felbomlása közben a biztonság szó már minden jelentését elveszíti. Az egyszerű államérdekről, Ausztria–Magyarország indítékáról és a

⁵ A háború kezdetén végrehajtott támadások eredményei rámutattak a háború előtti harcászati elvek tarthatatlanságára. A tűz megnövekedett szerepe, a géppuska széles körű alkalmazása lehetetlenné tette a gyalogság sűrű, lánctalakzatban való támadását. A láncokban, rajvonalakban rohamozó katonák néhány lépés távolságra voltak egymástól, ezzel magyarázható, hogy a kezdeti veszteségek elérték a létszám 40-50%-át. A háború későbbi éveiben a gyalogság támadása csak többnapos tüzérségi előkészítés után indult meg. Miután birtokba vették az első árkokat, a tüzérség tüzét a következő terepszakaszra helyezte át. A túlzott módszeresség a támadás ütemének további csökkenéséhez vezetett.

⁶ Niall Ferguson: A világ háborúja. Scolar Kiadó, Budapest. 2012. 72 – 82. old.

háborúskodás minden oka közül a legősibbről pedig kiderült – miközben az imperializmus oszlopai a Habsburgok fejére dőltek –, hogy egyáltalán nem érdeke senkinek” – írta John Keegan.⁷

A Bruszilov áttörés

A katonai irodalomban Bruszilov áttörésnek nevezik az 1916-ban a keleti hadszíntér dél-nyugati arcvonalszakaszán végrehajtott orosz támadást, amely óriási veszteséget okozott az Osztrák-Magyar Monarchia és Németország hadseregeinek. A hadművelet az elnevezést később kapta Bruszilovról, aki a Dél-nyugati Front parancsnoka volt.⁸

Az első világháborúval kapcsolatban általában Isonzo, Caporetto és Doberdo emléke él bennünk. Azonban a keleti hadszíntér eseményeiről sem szabad megfeledkeznünk. A német és az osztrák-magyar katonák sok veszteséggel járó, véres harcokat vívtak itt a háború folyamán. Amíg a nyugati hadszíntéren rövid idő alatt állásháború alakult ki, addig a hatalmas kiterjedésű orosz síkságon, a keleti hadszíntéren, a szembenálló felek a lovasság (huszárok) alkalmazásával nagyobb területek megszerzésével zajló ütközeteket vívtak. Igaz, az utánpótlás akadozása, a lőszerhiány itt is lövészárkba kényszerítette a katonákat.

Az antantállamok vezetése 1915 végén, Párizshoz közel, Chantillyben konferenciát tartottak, ahol a következő év nyarára minden hadszíntéren támadás előkészítéséről és végrehajtásáról döntöttek. Az egy időben indított támadás terve az volt, hogy megakadályozzák a központi hatalmakat a veszélyeztetett arcvonalszakaszokra tartalékokat küldjenek, s így az antanthatalmak valamelyik hadszíntéren döntő eredményt érjenek el, számukra kedvező eredménnyel érjen véget a háború.

A cári Oroszország 1914-ben a gyorsan elért sikerek után – a hadiipar és a gazdaság elmaradottsága miatt – védelembe kényszerült a keleti hadszíntéren, sőt a korábban elfoglalt területek egy részét feladta. Más szóval, 1914-ben a hadiipari termelés még nem biztosított elegendő utánpótlást, elsősorban lőszer, sem a gyalogsági fegyverekhez, sem a tüzérség számára. Továbbá, a keleti hadszíntéren az időjárási viszonyok miatt ősztől kora nyárig csak korlátozott katonai műveleteket lehetett végrehajtani.

Az orosz hadseregeknél a legjelentősebb veszteség a személyi állományban volt, 4,3 millió fő, ebből 1,7 millió fő volt a hadifogoly.

A keleti hadszíntéren, a cári Oroszország számára az 1915-ös év a vereségek éve volt, mert a jól felkészített és felszerelt német csapatok, szövetségeseik

⁷ Az első világháború története, Szarajevótól Trianonig. A BBC History különszáma 18-20. old. Kossuth Kiadó Csoport.

John Keegan Az első világháború. Európa, Budapest 2010. ISBN: 9789630788960 3. old.

⁸ Брусиловский прорыв. Военный архив История.

<http://topwar.ru/20410-brusilovskiy-proryv.html> 2014. 02. 18.

segítségével egyre keletebbre nyomták vissza az orosz csapatokat. A német csapatok a műveleteket gondosan megtervezték, jól előkészítették, és a kornak megfelelő elméletet és gyakorlatot alkalmazták a hadműveletek megvívása során.

1916-ban az első világháború kiteljesedett, katonai műveletek szempontjából elérte a csúcspontját [?!]. Az összes mozgósítható embert behívták és az anyagi készleteket is felhasználták. Mind a központi hatalmak, mind az antant óriási veszteségeket szenvedett el, ennek ellenére egyik fél sem ért el jelentős eredményt, nem látszott a győzelem reménye.

A jól kiépített, több lépcsős árokrendszerek, a nagyszámú tüzérség és géppuskák rendszeresítése, széles körű alkalmazásuk a védelmek áttörhetetlenségét okozták az addig ismert módszerrel.

Alexej Evert tábornoknak, a Nyugati Front parancsnokának álláspontja az volt, hogy az elért arcvonalakat kell megtartani. Evert tábornok kijelentette: amíg nem rendelkezik elegendő tüzérséggel és lőszerrel, addig jobb védekezni! Felderítési adatok alapján ismert volt előtte, hogy a német állásokat a gyengébben felszerelt és kevés tartalékkal rendelkező orosz hadseregek nem képesek áttörni. Így a keleti hadszíntérré oly sokszor jellemző „csendes nyugalom” a Keleti-tenger és a Rokitnómocsarak között időnként egy-egy járőr vállalkozása zavarta meg. Néhány alkalommal előfordult, hogy két-három kilométeres arcvonalszakaszra kiterjedő lövöldözésekre került sor, különösen, ha az ellenség lövészárkaiban gyanús mozgólódás volt tapasztalható. Ekkor a szembenálló felek elsősorban foglyok ejtésére törekedtek, információszerzés céljából.

Az antantállamok vezérkarainak haditerve az orosz Nyugati Frontnak a támadást június közepére írta elő. Az orosz parancsnok, Alexej Evert tábornok, ezt a támadást a főerővel a Polesietől északra akarta megindítani, míg a Polesietől délre levő arcvonalszakasznak tovább kellett volna folytatnia a védelmet, a szembenálló fél folyamatos zavarásával, egy-egy járőr vállalkozásával felderítés céljából.

2. ábra
A. A. Bruszilov tábornok

A Dél-nyugati Front – négy hadseregből álló – arcvonalszakaszának parancsnokságát Ivanov tábornok helyett 1916 márciusában Bruszilov, a világháború legszerencsésebb orosz hadvezére vette át. Helyette az északi szárnyon levő 8. sereg parancsnokságát Kaledin tábornok vette át. Azt is meg kell jegyezni, hogy az antantállamok 1916. évi tavaszi offenzívájában Bruszilov tábornok Dél-nyugati Frontjának nem szántak szerepet, de a támadás itt indult meg, és a váratlan győzelem következtében ide került az arcvonal súlypontja. Az új parancsnok kemény kézzel tartott rendet a beosztott parancsnokai között, nem tűrt ellentmondást a foglyokkal kapcsolatban sem, akiket parancsára ki kellett végezni. Megtiltotta „a barátkozást” az ellenséggel.

Alexej Evert tábornok, Bruszilov frontparancsnok javaslatára módosította a támadás tervét, amennyiben általános támadás előkészítését rendelte el. A támadást Bruszilovnak kellett június közepén megkezdeni. A tervet a hadsereg főparancsnoka, II. Miklós cár is támogatta, mert úgy látta, megvalósításával teljesíti szövetségesi kötelezettségeit.

A Bruszilov vezette támadást követte volna a főtámadás: az orosz közép- és jobbszárny hadseregek együttes előtörése Wilna (a mai Vilnius) irányába. Alexej Evert tábornok egyben utasította három parancsnokát, hogy legkésőbb május végén álljanak készen a támadó hadműveletre.

Az orosz hadseregek jól felkészültek a támadásra. 1916-ban az orosz hadiipar képes volt ellátni a hadseregeket a kor színvonalának megfelelő hadianyaggal és felszereléssel. Ugyanakkor az antantállamok hadieszközöket, fegyvereket, tüzérségi lövegeket és lőszert szállítottak Japán felől. Ilyen módon a támadáshoz elegendő tüzérséggel és az állások mögött felhalmozott lőszerrel rendelkeztek. Megjelentek az orosz csapatoknál a hordozható aknavetők, a gránátvetők és az álcázáshoz szükséges ködgyertyák nagy mennyiségben. Az orosz katonáknál rendszeresítették a szénszűrős gázálcokat, még a lovak többségénél is. A géppuskák száma 2-3-szorosára nőtt az orosz csapatoknál, ez a tény különösen megváltoztatta az erőviszonyokat. A keleti hadszíntéren az erőviszonyok az oroszok javára billentek, amit a német felderítés sem jelzett előre.

Egyébként a támadás sikerében csak Bruszilov frontparancsnok bízott, aki ismerte az osztrák-magyar hadseregek gyengéit és a csapatok harcértékét. A másik két hadseregparancsnok a német arcvonal áttörését lehetetlennek tartotta.

Bruszilov tábornok, eltérően a központi hatalmak vagy az antant korábban alkalmazott támadó módszerétől, nem egyetlen, a teljes arcvonalszakaszra tervezett áttörést, hanem mind a négy hadseregének külön támadó feladatot adott, mégpedig északról délre sorrendben: Kaledin hadserege Luckot; Szacharov Lemberget; Cserbacsev Buczacot és Lecsicki Oknán át Stanislaut kapta az áttörés irányául. A Stanislau irányába végrehajtott támadás a szomszédos Romániát akarta a harcokba bevonni.

Bruszilov frontparancsnok tudta, hogy az osztrák-magyar arcvonalszakaszt több helyen is véglegesen áttörheti, ha az áttörés viszonylag keskeny

arcvonalszakaszra összpontosít, mert nincs az ellenségnek tartaléka ellentámadás végrehajtására.

Alekszej Bruszilov tábornok elképzelésének alap gondolata az volt, hogy Galiciában támadják meg az Osztrák-Magyar Monarchia csapatait. Az offenzíva célja nem titkoltan az osztrák-magyar erők megtörése volt, és az orosz hadvezetésben is éles viták zajlottak arról, helytállóak-e Bruszilov hadműveleti elképzelései vagy sem.

Bruszilov tábornok a támadás előkészítése során összesen több mint 500 ezer gyalogost és 60 ezer lovaszt állított szembe a Monarchia 437 ezer gyalogosával és 30 ezer lovasával. Az igaz, hogy a cári hadsereg vezetéséből sokan nem szorgalmazták a tábornok azon tervét, amelynek értelmében mintegy 450 kilométeres szélességben készített elő támadást az arcvonalon, végül mégis engedtek Bruszilov tábornoknak, elfogadták a tervet.⁹

Május 23-án Bruszilov hadseregei a támadásra való előkészületeket befejezték. A következő napon közölte Alexejev hadseregparancsnok a Dél-nyugati Front Parancsnokságával, hogy az olaszok Dél-Tirolban vereséget szenvedtek és ezért segítséget, tehermentesítő orosz támadást, kérnek. A támadás időpontja tehát a keleti hadszíntéren elérkezett.

Bruszilov tábornok június 4-én 512.000 fős hadseregeivel megkezdte a támadást az osztrák-magyar védelem ellen, amelyet mintegy 440.000 katona védett. Az erőviszonyok a védelemre határozottan kedvezőek voltak. Ennek ellenére a támadás azonban más eredménnyel zárult.

Az osztrák-magyar csapatok három védelmi övezetet hoztak létre, általában 5 kilométeres távközökkel, sok támponttal, reteszállással, és terv szerint a támpontok közötti hézagokba akarták az ellenséget „zsákba húzni.” Az állások többségénél betonkupolákat (tűzfedezéseket) alkalmaztak és többsoros szögcsődrót akadályokat építettek, néhányat elektromos áram alá is helyeztek.

Bruszilov tábornok a korábbi harcok tapasztalatai alapján jól felismerte a tüzéség és gyalogság közötti szoros együttműködés megszervezésének szükségességét. Tudta, hogy a gyalogság sikeres támadása függ az ellenség géppuskaállásainak tüzéségi tűzzel való lefogatásától.

⁹ Брусиловский прорыв. Военный архив История.
<http://topwar.ru/2188-brusilovskij-proryv.html> 2014. 02. 07.

3. ábra
Bruszilov áttörés

Új módszert dolgozott ki az áttörés végrehajtására is. A tüzérségi előkészítés idejét rövidebb időben – néhány órában – határozta meg, de a tűzcsoportok erejét jelentősen fokozta és összpontosította. A gyalogság közvetlenül a tűzhenger után haladt, mélyen lépcsőzve. Így a legelől haladó gyalogságnak nem volt feladata az árkokban és bunkerekben maradt ellenséges erők felszámolása, nekik az ellenállást kellett leküzdeniük, s azonnal továbbnyomulni. Új volt az is, hogy a támadó gyalogság aknavetőket és könnyen mozgatható lövegeket vitt magával, ezzel is fokozva a tüzérségi tűz hatékonyságát.

Az áttörés új módszere és formája leginkább a közvetlenül a támadó gyalogság elé fektetett rövid és intenzív tüzérségi zárótűzben rejlett, ami megakadályozta az osztrák-magyar csapatokat abban, hogy rendezzék soraikat, és tartalékokat vonjanak előre. Az oroszok teljesen összezavarták a védelmi vonalakat, és az első vonalban levő három orosz hadosztály megkezdte előrenyomulását. Nagyban segítettek a főerőket azok az előzetesen támadó osztagok, amelyeknek fő feladata az ellenséges állások gyenge pontjainak áttörése volt, hogy így nyissanak átjárókat a követő erők, nagyobb csapatok számára.

Az áttöréskor Brusilov tábornok még egy addig szokatlan és új módszert alkalmazott. A korábbi védelmi rendszert teljesen átalakította. Az orosz arcvonalat előrevonta közel az ellenséghez, a senki földjét a szokásos másfél kilométerről 100 méterre csökkentette. Az addig alkalmazott támadási módszereket és formákat hosszan tartó tüzérségi előkészítés vezette be, amelynek megszűnése után, messziről indult meg a gyalogos támadás. Ezt a módszert elvetette.

A hadseregparancsnokok szabadon választhatták meg az áttörés szakaszait, ahol 2,5-szeres fölényt hoztak létre élőerőben, s 1,5-szeres fölényt a tüzérségi eszközök számában. A támadás előkészítése alatt folyamatos volt a légi- és a szárazföldi felderítés, melynek adatait az alárendelt parancsnokoknak sokszorosították. A felderítési adatok birtokában terepsztalokon pontosították a helyzetet az alárendelt parancsnokokkal, és gondot fordítottak az ellenség megtévesztésére is az áttörési terepszakaszok vonatkozásában.

Bruszilov tábornok a gyalogság rohamát gyors, jól célzott tüzérségi tüzzel vezette be, ezzel egyidejűleg, meglepetésszerűen közelről indult el a gyalogos támadás, amelyet a jól vezetett tüzérségi tűz folyamatosan tovább kísért.¹⁰ A tüzelőkészítés ideje alatt 2-3 alkalommal tűzszünetet tartottak, megtévesztve ezzel az ellenséget, akik visszafutottak a lövészárkokba a géppuskákhoz és a lángszórókhoz, de szemben találták magukat a támadó orosz gyalogsággal. A nehéztüzérség a tüzet áthelyezte a mélységbe – a harmadik vonalak mögé – pusztítva ezzel az ellenség tartalékait. A könnyű tüzérség az utolsó pillanatig lőtte az első és második védelmi vonal állásait, tüzzel kísérve a gyalogság rohamát.

Bruszilov felhagyott az árokrendszerek ellen vezetett tömegtámadásokkal, ehelyett az ellenséges vonalak gyenge pontjait rohamegységek koncentrált támadásaival törte át, és a keletkezett réseken, hézagokon át érte el a támadás kiszélesítését és a mélységbe való kijutást.

Ez a támadási módszer és forma teljesen új harcászati eljárás volt, és a Bruszilov-hadművelet az orosz katonai elmélet minőségi javulását eredményezte. Más szóval, Bruszilov tábornok kisebb, speciális katonai alakulatokkal (kézigránáttal és aknavetővel felszerelt rohamosztatokkal), támadta meg az ellenség gyenge állásait az osztrák–magyar védelmi vonalakon, amelyekbe réseket nyitottak az orosz hadsereg többi része előtt. Ez a támadási módszer és forma figyelemreméltó eltérés volt az „emberi hullám”-módszertől és formától (más néven a hullámharcrendtől), amely 1915-től a kor összes jelentősebb hadseregében uralkodott. Bruszilov frontparancsnok ezt a módszert megváltoztatta, többlépcsős támadó harcrendet hozott létre (lépcsős előrenyomulás). A tüzérség kiválóan működött együtt a gyalogsággal és folyamatos tüzzel kísérte a támadást, ami fokozta a gyalogság túlélőképességét. A sikert növelte, hogy a kilőtt tüzérségi lövedékek minősége is jó volt, szinte valamennyi felrobbant az ellenség területén. Korábban ez nem volt elmondható. Az összpontosított tüzek (a tűzősszpontosítás) biztosították a gyalogság szinte veszteség nélküli előrenyomulását. Korábban ilyen az első világháborúban egyik hadszíntéren sem volt.

Az osztrák–magyar védelmi vonal egy időben 13 helyen átszakadt, az oroszok az elért eredményeket megerősítették, és megakadályozták a tartalékok előrevonását, az ellentámadást.

¹⁰ Mind elméletben, mind gyakorlatban a Bruszilov áttörésnél alkalmazták először a „tüzérségi tűz előkészítést.” [?!] Ezzel a módszerrel (a belövés eredményét feldolgozva) a dróttakadályokon átjárókat nyitottak, az osztrák–magyar védelem első övét „elsöpörték.”

Брусиловский прорыв. Военный архив История.

<http://topwar.ru/20410-brusilovskiy-proryv.html> 2014. 02. 18.

A Bruszilov áttörés az ellenfél szemszögéből

A keleti hadszíntéren a Bruszilov áttörés előtti helyzetet, és a felerészben magyar, felerészben osztrák csapatok minőségét (harcértékét) Aggházy Kamill és Stefán Valér így foglalta össze:

A lövészárkokban csak a legszükebb létszám volt. A csapatok nagy részét, különösen az újoncokat és a kiképzetlen katonákat az arcvonal mögé vitték kiképzőtáborokba.

Az állásokban, a lövészárkokban rendes, békejellegű napi élet folyt, kényelmesen berendezve, a környéket parkosították, sőt díszítették is. A hosszú békés időszakban a katonák pihentek és elkényelmesedtek, az ellenséggel szemben könnyelműekké váltak. A magasabb parancsnokságokon és környékükön úgy folyt az élet, mint a békehelyőrségekben. Itt a lakosság, ha nem éhezett, nélkülözött volna, csak az újságokból tudta, hogy nem hadgyakorlat, hanem háború van.

Ez a megszokottság, és az óvatosság hiánya volt az egyik oka a békés hangulatot hirtelen elsöprő lucki katasztrófának (a Bruszilov áttörés sikerének).

Magyarország katonai erejének túlnyomó része itt, az oroszokkal állt szemben. Franz Conrad von Hötzendorf vezérkari főnök a magyar csapatok közül az itáliai hadszíntéren a népfölkelésen kívül, valamint a vegyes XV. és XVI. hadtest magyar zászlóaljain felül, csak 3 jó hadosztályt alkalmazott: az Isonzo mellett József főherceg hadtestét és Dél-Tirolban egy hadosztályt. A német haderő kötelékében harcolt 2 erdélyi hadosztály. A többi magyar hadosztály (14) és az egész magyar lovasság a keleti hadszíntéren állomásozott. Kétségtelen, hogy ezek a magyar hadosztályok jelentették a védelem gerincét. Ezek legnagyobb része Bóhm-Ermolli és Bothmer seregéhez tartozott, amelyeknek így magyar többsége volt. Linsingen frontszakaszán viszont a többséget osztrákok tették ki. Pflanzner-Baltin hadserege vegyes volt.

Meg kell említeni, hogy az osztrák csapatok közül a németajkúak – a bécsiek kivételével – már ekkor Dél-Tirolban harcoltak, s így az oroszok ellen főképpen szláv nemzetiségű osztrák csapatok maradtak. Ez hátrányos volt. Az oroszok ellen harcoltak még a horvát hadosztályok. Ezeknek a felerészben szerb legénység miatt már megbízhatatlan volt a harci kedve, lecsökkent a harcértéke. A Bruszilov áttörés első napjaiban a cseh és a szerb katonák minden különösebb harc nélkül megadták magukat. Végül a német csapatok közül ekkor már csupán egy hadosztály maradt a keleti hadszíntéren.¹¹

Franz Conrad von Hötzendorf vezérkari főnök az oroszok előkészületeiből már április első felében egészen világosan látta, hogy nagy támadás készül egyrészt a főherceg, másrészt Pflanzner-Baltin hadserege ellen. Kérdést is intézett a hadseregparancsnokokhoz a védelem szilárdsága felől. Minthogy a parancsnokok megnyugtató választ adtak, ő sem aggályoskodott.

¹¹ Vitéz Aggházy Kamill – Stefán Valér: A világháború (1914 – 1918). Az Országos Közművelődési Tanács Könyvosztálya, Budapest. 1934. 209-211. old.

A támadás megindításáról és annak eredményéről Aggházy Kamill és Stefán Valér a következőket írták:

„Bruszilov támadása az említett helyeken mégis áttörte arcvonalunkat, holott az orosz rohamot felkészülve vártuk. Nem a támadás lepett meg bennünket, hanem annak módszere. A védelem összeroppanásának sokféle magyarázatát iparkodtak adni. Bűnbak gyanánt menesztették Linsingen vezérkari főnökét, aztán József Ferdinánd főherceget, Puhallót és Pflanzler-Baltint. A kudarc fő okát bizonyára a dél tiroli offenzívánkban kell keresnünk. De volt még más ok is.

Tudnunk kell, hogy az orosz hadak velünk szemben fölényben érezték magukat. Nem szívesen támadták meg a németeket, de annál inkább minket. Az elmúlt évek tanúságai szerint mi nem jelentettünk legyőzhetetlen ellenfél. Ezt szláv csapataink megbízhatatlanságainak és a hadvezetés hibáinak rovására kell írunk.

Azok az orosz seregek, amelyek 1916 nyarán ellenünk támadásra indultak, sok győzelemre tekinthettek vissza. Elég, ha arra utalunk, hogy ezek a seregek 1915 nyarán sehol sem szenvedtek döntő vereséget és 1915 őszén a rownoi hadjáratot győzelmesen fejezték be.

Különös szerencsétlenségünk volt, hogy a legügyesebb orosz hadvezérrel akadt dolgunk. Idetartozik az is, hogy József Ferdinánd főherceg hadvezetését különös balszerencse kísérte már 1915-ben is a győzelmes gorlicei hadjárat alatt (Sienawa, Krasznik, Rowno).

A kudarc okaihoz tartozik még az, hogy védőállásaink az oroszok pergőtüzét nem bírták el, mert nem pergőtűz ellen épültek, minthogy az orosz olyan hihetetlen erejű bombázást, mint Luck előtt, mindez ideig nem is alkalmazott.

Csapataink az orosz hadszíntéren divó szokás szerint nem hagyták el a gondjaikra bízott állást, tehát nem vonták ki magukat a pergőtűz alól, hanem az állásokban maradtak az orosz tüzéség céltáblái gyanánt és ott pusztultak el. Az orosz gyalogságnak már nem volt nehéz az életben maradt, de elkábult védőrség legázolása. Ez magyarázza meg minden képzeletet felülmúló veszteségeinket.

Tartalék nem volt elegendő, hogy ellentámadással helyreállítsa a megrepesztett csatafrontot. Ott pedig, ahol mégis volt szláv nemzetiségű tartalék, annak ellentámadása a kellő lendület híján volt és ezért nem is sikerült.”¹²

A Bruszilov támadás sikerének okát hasonlóan látta Julier Ferenc is:

„Meg kell még jegyezniünk, hogy ezredeink mindenütt hadi állományon felül voltak, mert a csatát megelőző több mint fél éves nyugalmi időszak alatt is havonta megkapták a rendszeres pótlást. Az állományok felduzzadása az utolsó két hónapban már azt is lehetővé tette volna, hogy az arcvonal mögött hatalmas tartalékok alakíttassanak. Ez azonban csak szerény mértékben történt meg. Majdnem az egész erő az első vonalban állt.

Semmi esetre sem lett volna az orosz támadásnak nagy sikere, ha mi az első vonalat csak gyengén szálljuk meg vagy legalább a pergőtűz beálltakor kiürítjük és e helyett haderőink felét vagy harmadát, hátul összefogva, az állásokba betört oroszra intézendő nagyarányú ellenlökésre használjuk fel. Ez a támadó harcmodor aknázza volna ki előnyösen éppen a magyar hadosztályokban rejlő nagy lendületet.

Úgy azonban, ahogy történt, az állásokban az "utolsó emberig" kitartó legjobb csapatok hasztalanul véreztek el, vagy estek fogságba. Még valami: a Luck előtt levő

¹² U. o. 210-216. old

homokos talajban az orosz pergőtűz sűrű homokfelhőket vert fel, ami a látást teljesen megakadályozta, egyben puskáink és géppuskáink szerkezetét a homok annyira belepte, hogy műköedésük megszűnt.”¹³

A Bruszilov áttörés értékelése

Kétségtelen, hogy az új módszer alkalmazása teljes sikerrel járt, eredményes volt. Ugyanakkor az orosz haderő nem rendelkezett a támadás sikerének valamennyi feltételével. A nyugati és az északi arcvonalszakaszon az ellenség sokkal erősebb volt. Ahhoz, hogy a teljes mélységben megvalósított áttörés mögött mozgóháborút alakítsanak ki, arra lett volna szükség, hogy az ellenség védelmében keletkezett részen igen nagy tűzerejű csoportosításokat gyorsan átvigyenek, és folyamatosan biztosítsák az utánpótlását. A sikert elért hadseregek meginduljanak észak felé, bekerítve a német csapatokat. Erre pedig az orosz hadseregeknek sem elegendő katonai ereje, sem elegendő tartalékai nem voltak.

A történelem iróniája, hogy az oroszok maguk nem ismerték fel a Bruszilov tábornok által alkalmazott műveleti formában és módszerben rejlő lehetőségeket. Végül Németország hasznosította a módszert, és nagy sikerrel alkalmazta a „rohams csapatokat” az 1918-as offenzíva kezdetén, a nyugati hadszíntéren, amelyet az antanthatalmak gyorsan átvettek, és még nagyobb sikerrel használtak fel.

Az orosz csapatok mindössze pár nap alatt teljes visszavonulásra kényszerítették a Monarchia hadseregeit, és június 8-án elfoglalták Luck városát, ahonnan az osztrák csapatok főparancsnokát, József Ferdinánd főherceget is csak alig sikerült kimenekíteni. Mivel az áttörést korábban ellenző Alekszej Evert tábornok támadása Északon késett, Kaledin 8. hadseregének és Szaharov 11. hadseregének támadása lelassult, eközben a németek erősítést tudtak áthelyezni keletre.

Alekszej Evert tábornok által vezetett – június 18-i – támadás nemcsak gyengének bizonyult, de nem is készítették elő megfelelően. Ez azt eredményezte, hogy az egy héttel később meginduló német ellentámadás az orosz csapatokat visszaszorította az arcvonalon. Bruszilov július 28-án újabb támadást indított, és így sikerült végül eljutni a Kárpátokig, de öldöklő harcok és komoly veszteségek árán. Nehezítette az oroszok előrenyomulását a katonák kimerültsége és az utánpótlás akadozása is, a becslések szerint mintegy 60 ezer katona dezertált a lelkesedés csökkenése és az egyre romló körülmények miatt.

1916 nyár végére, mind a cári hadsereg, mind az osztrák-magyar csapatok eljutottak képességeik és lehetőségeik végső határára. A rendelkezésre álló tartalékok elfogytak, a katonák elfásultak, egyre gyakoribb volt a „lövészárók láz,” amely tovább rontotta az amúgy is alacsony harci kedvet.¹⁴

¹³ Julier Ferenc: 1914 – 1918 A világháború magyar szemmel. Magyar Szemle Társaság, Budapest. 1933. <http://battle.oruzie.su/brusil/61-brusilov> 2014. 02. 05.

¹⁴ Az orvosok számos tünet együttes megjelenését nevezték lövészárók láznak. Újabbán a szakértők azt feltételezik, hogy a milliók életét követelő spanyolnátha első feltűnése lehetett a

A történészek hosszú idő óta vitatják, hogy a Bruszilov áttörés sikere a zseniális tervezésnek, vagy inkább az akkori – kényszer szülte – katonai helyzetnek volt-e köszönhető.

Az mindenesetre tény, hogy az orosz csapatok jelentős külföldi segítség nélkül ezt az áttörést nem lettek volna képesek végrehajtani. Ugyanakkor, zseniális volt az a terv, hogy a többnapos tüzérségi tűz helyett, a 450 kilométeres frontszakasz kijelölt pontjaira viszonylag rövid és erős ösztűzet lőttek. Az újszerűen alkalmazott tüzérség és a hadművelleti módszer – az áttörés – megtette a hatását. A támadás meglepte az ellenséget, az osztrák-magyar frontszakasz összeomlott.

Bruszilov tábornok érdeme, hogy a hadsereg jól kiképzett részeivel, keskeny szakaszokon támadta az osztrák-magyar védőállásokat. Az osztrák-magyar csapatok néhány nap alatt százezer fős veszteséget szenvedtek, és az orosz erők általában 30-50 kilométert haladtak előre.

Azt is el kell mondani, hogy a néhány nappal később – az északi arcvonalszakaszon – indított „hagyományos” orosz támadás nem hozott semmilyen eredményt.

A Bruszilov offenzíva során az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje az összeomlás szélére jutott. Nem lehet tagadni, hogy német segítség nélkül nem tudott volna talpra állni. A főherceg és Pflanze-Baltin seregéből csak roncsok maradtak meg. Az összes veszteség az egymillió főt közelítette, de a német veszteség is 300 ezer fő volt. Bruszilov augusztus elején már 300.000 foglyról és 500 zsákmányolt tüzérségi eszközről tett jelentést. Természetesen a foglyok között akadt német katona is.¹⁵

A német segítségről azt lehet mondani, hogy a német ellentámadásokat szokatlanul gyenge, vagy semmilyen siker sem kísérte. Célszerűbb lett volna egész arcvonalszakaszt az áttörések után azonnal hátravonni és az ide irányított erősítéseket kissé később, de egységesen harcba vetni.

Bruszilov offenzívája többet ért el, mint ahogyan azt Alexej Evert tábornok tervezte. Kényszerítette Franz Conrad von Hötzendorf vezérkarfőnököt, hogy a déli hadműveletet félbeszakítsa. A hadműveletek végére az oroszok elérték a Kárpátok vonalát, és ez a siker valóban enyhítette a nyugati hadszíntéren a Verdunre nehezedő német nyomást.

A Bruszilov offenzíva orosz mérlege más szempontból rettenetes volt, 1,3 millió katona veszett el a sebesültekkel és a hadifoglyokkal együtt.

hadművelési területen pusztító kór. A katonák visszaemlékezéseiben a holttestekből és a megromlott készételekből táplálkozó patkányok szerepelnek elsősorban. Az emberi ürülék és a mosdatlanság büze kibírhatatlan volt. Ezt az állapotot a legyek és a tetvek tették még elviselhetlenebbé. Nedves időben gyakori volt a katonák lábának elüszkösödése, amely a legtöbb esetben amputációhoz vezetett.

Az első világháború története, Szarajevótól Trianonig. A BBC History különszáma. Kossuth Kiadó Csoport. Budapest, 45. old.

¹⁵ Брусиловский прорыв. Развитие наступления.

<http://battle.oruzie.su/brusil/61-brusilov> 2014. 02. 07.

Az offenzíva sikere és az azt követő támadások kényszerítették Erich von Falkenhayn főparancsnokot, hogy néhány hadosztályt a nyugati hadszíntérről keletre küldjön, mikor a nyugati hadszíntéren is az antant nagy támadása küszöbön állt. De a legnagyobb eredménye az volt, hogy az ingadozó románokat végre a beavatkozásra bírta oly időpontban, amikor a központi hatalmak elegendő erőt Romániával nem tudtak szembeállítani. A románokon múlt, hogy a kínálkozó fényes alkalmat a világháború befejezésére nem használták ki.

Befejezés

Taylor brit történész is értékelte az eseményeket, amely így foglalható össze: a Bruszilov-offenzívában az oroszok negyedmillió hadifogyót ejtettek. Ez volt a világháború egyik sikeres hadművelete, amelyet egy tábornokról neveztek el. Azzal ért el sikert, hogy megszegte a szabályokat. Akkor vallott kudarcot, amikor alávetette magát a szabályoknak, és ugyanabba az irányba akarta folytatni az előrenyomulást. Más szóval nem szélesítette ki az áttörést és nem kerítette be az ellenséget. A németek az 1918-as offenzívájukban okultak Bruszilov sikeréből, a kudarcából azonban nem, és ugyanabba a hibába estek. A Bruszilov áttörés komoly politikai következményekkel járt: ekkor tűnt el az osztrák-magyar csapatokból a harci kedv Keleti-hadszíntéren. Nyoma sem maradt az összetartozásnak, a hűségnek; ettől kezdve az Osztrák-Magyar Monarchiát a német erő tartotta a háborúban. Ugyanakkor nemcsak a Habsburgokat tette tönkre a Bruszilov offenzíva, hanem a Romanovokat is. A galíciai veszteségek jelentették az utolsó cseppet, amelytől túlsordult a pohár, és a következő évben kitört a forradalom.¹⁶

Felhasznált irodalom

1. Vitéz Aggházy Kamill – Stefán Valér: A világháború (1914 – 1918).
2. Az Országos Közművelődési Tanács Könyvosztálya Budapest 1934.
3. Julier Ferenc: 1914 – 1918 A világháború magyar szemmel
4. Magyar Szemle Társaság Budapest 1933.
5. Az első világháború története, Szarajevótól Trianonig. A BBC History különszáma 18-20. old. Kossuth Kiadó Csoport.
6. Makkay János: Sir Arthur Evans és Trianon.
7. Századok 131. évf. 6. sz. 1339-1354. old.
8. John Keegan Az első világháború. Európa Budapest 2010. ISBN: 9789630788960 3. old.
9. Doberdói Magyar Emlékkápolna felavatásán elhangzott beszédekből.
10. Pintér – Rózsafi – Stencinger: Magyar ezredek a Doberdó-fennsík védelmében, 7 – 23. old.
11. Hibernia Nova Kiadó – Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009.
12. Niall Ferguson: A világ háborúja.
13. Scholar Kiadó, Budapest, 2012.

¹⁶ A. J. P. Taylor: A Habsburg Monarchia 1809-1918. Scholar Kiadó, Budapest 2011. ISBN: 9632443126 3-5. oldal.

14. Максим Оськин: Брусиловский прорыв.
15. Эксмо, 2010 г.
16. ISBN: 978-5-699-41809-1
17. Алексей Брусилов: Мои воспоминания. Брусиловский прорыв.
18. Эксмо, 2013 г.
19. ISBN: 978-5-699-58111-5

Elektronikus források

1. A nagy háború írásban és képen. Északon és Délen I. kötet. Atheneum, Budapest, é.n. 5-6. 1.
2. <http://adatbank.transindex.ro/regio/kutatooldalok/index.php?a=htm&k=14&p=1002.htm> 2014. 01. 12.
3. Stencinger Norbert: Az első világháború haditervei.
4. http://www.biztonsagpolitika.hu/userfiles/file/PDF/stencinger_vh1.pdf 2014. 01. 18.
5. Az első világháború emlékműveinek képei és az elesett katonák temetői.
6. <https://www.google.hu> 2013. 01. 16.
7. Akik nem felejtnek: a brit katonai temetők példája.
8. <http://taj-kert.blog.hu> 2014. 01. 17.
9. Первая мировая война 1914-1918
10. <http://to-name.ru/historical-events/1-mirovaja-vojna.htm> 2014. 01. 20.
11. Уткин А. И. Первая Мировая война — М.: Алгоритм, 2001. — 592 с.
12. (Серия: История России. Современный взгляд). Тираж 5 000 экз. ISBN 5-9265-0039-7
13. <http://militera.lib.ru/h/utkin2/index.html> 2014. 01. 20.
14. Ярослав Бутаков: Брусиловский прорыв.
15. <http://topwar.ru/2188-brusilovskij-proryv.html> 2014. 02. 05.
16. Брусиловский прорыв. Развитие наступления.
17. <http://battle.oruzie.su/brusil/61-brusilov> 2014. 02. 05.
18. “Эхо Великой войны 1914-1918 г.г. на Волыни.”
19. http://rkka.kiev.ua/?page_id=217 2014. 02. 05

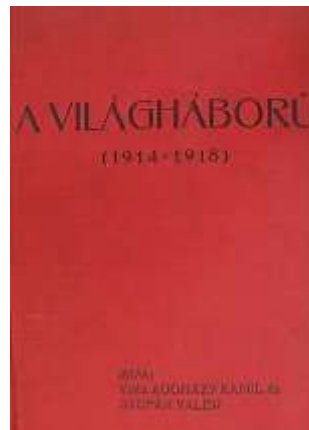
Források – képek – dokumentumok

Bruszilov visszaemlékezése

Julier Ferenc könyve az első világháborúról

Aggházi Kamill-Stefán Valér könyve az első világháborúról

Első világháborús katonai temetők Ukrajnában

Személyi igazolójegyek

FEGYVERT, S VITÉZT ÉNEKELT

Absztrakt

Zrínyi Miklós a magyar főnemesség kiemelkedő képviselőjeként már életében a nemzet nagyjai közé emelkedett, s évszázadokon át erősen ható példája ma is követendő érték. Életművét napjainkban tudományos igényességgel nehéz kutatni, hisz a kutatók tudományágak és tudományterületek szerint specializálódnak, s ma nemigen találunk olyan kutatót, aki egyszerre lenne képes a költő, a közigazgatási vezető, a politikus, a hadvezér, és a hadtudomány klasszikusa teljesítményét mindegyik kutatási terület követelményei szerint vizsgálni. Tetteiben és írásaiban nem nehéz felismerni a máig ható üzeneteket.

Kulcsszavak: Zrínyi Miklós, Ozaly, Szigetvár, költő, prózaíró, közigazgatási vezető, politikus, hadvezér, hadtudós, Zrínyifalva

Abstract

Miklós Zrínyi, an outstanding representative of the Hungarian higher nobility rose among the nation's most significant personalities already in his lifetime. The example he set, which exerted strong influence for several centuries, represents values to be followed even today. These days it is difficult to investigate his life-work with scientific perfection as scientists specialise in various branches and fields of science and we can hardly find a scholar who would be able to examine the performance of the poet, the public administration leader, the politician, the general and the classic of military science according to the requirements of all these areas of science. Yet, the messages that are relevant even today can be easily recognised in his acts and writings.

Keywords: Miklós Zrínyi, Ozaly, Szigetvár, poet, prose-writer, public administration leader, politician, general, military scientist, Zrínyifalva

Zrínyi Miklós 1620. május 1-jén született Ozalyban és 1664. november 18-án mindmáig rejtélyes körülmények között halt meg Zrínyifalván¹. Életútját tanulmányozva sorra tűnnek elénk nemzeti történelmünk sorsdöntő eseményei is. Az ország két ellenség között, három részre szakadva élet-halál harcát vívta. Erdély aranykora lehanyatlott, az ország nagyobb részét megszállva tartó török elleni harc a királyi Magyarországra maradt. A magyar főnemesség kiemelkedő képviselőjeként már életében a nemzet nagyjai közé emelkedett, s évszázadokon át erősen ható

¹ Nemcsak halálának körülményei vitatottak még ma is, hanem születésének idejéről, helyéről is vannak eltérő álláspontok (a szerző).

példája ma is követendő érték. Esetében különösen igazoltnak találhatjuk azt a tételt, hogy a társadalmi körülmények mély hatást gyakorolnak a személyiség alakulására. Tudjuk, hogy mindannyian a világban való létezés egyedi példái vagyunk, mégis kivételesnek kell látnunk kiválóságának sokoldalúságát, hisz egyaránt maradandót alkotott költőként, közigazgatási vezetőként, politikusként, hadvezérként és hadtudósként is. Halálának 350. évfordulójáról megemlékezve tetteiben és írásaiban nem nehéz felismerni a máig ható üzeneteket.

A költő és prózaíró

Se szeri, se száma azoknak a magyar irodalmároknak, akik költői munkásságát is kivételesnek tekintették. A magyar mellett az európai és a világirodalmi hatása is figyelemre méltó.

Az apját hatéves korában elvesztő gyermek neveltetése elősegítette ez irányú tehetsége kibontakozását. Maga a király gondoskodott sorsáról, s nevelője Pázmány Péter volt. A legjobb osztrák és magyar iskolákban, itáliai tanulmányúton szerzethetett korszerű tudást.

Lírai versei – s különösen későbbi feleségéhez írt szerelmes sorai – kiállják a próbát a korabeli művekhez való összehasonlításban, sőt Arany János szerint lírában is felülmúlta kortársait.

Irodalmi hírnevének talán legerősebb alapja a magyar nemességnek dedikált, de nemzeti eposzunkká vált *Szigeti veszedelem*. Témáját a dédapja által vezetett 1566-os szigetvári hősi helytállás adja. Megírásának gondolata több éven át foglalkoztatta, s 1647-1648 telén meg is alkotta. A hosszú előkészület segítette abban, hogy kifinomult szerkezetbe foglalja nagyszerű és felemelő mondanivalóját, jellemeit tisztán megrajzolja, de az 1566 számozott versszak leírására fordított rövid idő több kritikai megjegyzést is hozott számára. Ez nem homályosítja el a mű hatását. A szigetvári védők vesztés csatája nemcsak erkölcsi győzelemmé magasodik, de példát ad a török elnyomás elleni harchoz, a nemzeti összefogáshoz is.

Prózai műveit áthatja a problémaérzékenység. Korának fő problémáival foglalkozik, s a magyar nemzet sorsán nemcsak siránkozik – mint ahogy az akkori divat szerint megtehetné volna –, hanem problémáira megoldást is ajánl. Bajban vagyunk, ha műveit kategóriába próbáljuk sorolni, hisz azokban (különösen a Mátyás király életéről szóló elmélkedésekben) egyszerre van jelen a történelmi, a politikai, a katonai, a hadtudományi és a diplomáciai irányultság.

Hivatalos levelei (Az Udvari Haditanács Elnökének; Válasz Montecuccoli Rajmund tábornagy röpiratára; Jelentés I. Lipót királynak; Emlékirat I. Lipót királyhoz...) is segítenek tevékenységének tanulmányozásában és a történelmi kutatások folytatásában.

Kiterjedt magán levelezésének célja, gondolatainak mélysége és a sorok között is olvasható tartalma oly szorosan összefügg esszéivel, hogy leveleit is prózai örökségébe sorolhatjuk.

A közigazgatási vezető

Zrínyi főúri származása természetessé tette a közigazgatási szerepet. Örökölt és általa is gyarapított vagyona, valamint kiemelkedő, egész Európában visszhangzó hadvezéri sikerei segítették abban, hogy a címek mellett valóságos közigazgatási funkciókhoz is jusson.

1646-ban egyszerre töltötte be Horvátország kapitányi és Zala vármegye főispáni tisztségét. A légrádi csatában nyújtott helytállása is hozzásegítette ahhoz, hogy 1647-ben Horvátország bánjává és főkapitányává nevezzék ki. Jellemző e tisztségekben végzett tevékenységének hitelességére, hogy mind a magyarok, mind a horvátok szemében a nemzeti függetlenségért és a társadalmi haladásért vívott küzdelem mindmáig elismert vezetője.

Nyilván látta, hogy a közigazgatási funkció a politikai célok elérését is segíti, ezért 1655-ben céltudatosan törekedett a nádori cím elnyerésére. A választáson esélyesként indulhatott volna, ekkorra azonban már oly nyilvánvaló volt politikai beállítódása, hogy a király nem is jelölte őt.

A politikus

Zrínyi politikai tevékenységét főúri származása, vagyona, közigazgatási funkciói, háborús sikerei jól megalapozták. Nemcsak Ő kereste a szövetségeket, hanem mások is igyekeztek megnyerni ügyüknek. Előnyére vált, hogy egyformán jól beszélt magyarul, horvátul, latinul, németül, olaszul és törökül.

Élete és munkássága kifejezte korának progresszív magyar gondolatait is. Felismerte az önálló magyar nemzeti király szükségességének eszméjét. Megértette az önálló magyar hadsereg fontosságát és szorgalmazta létrehozását. Hitte, hogy a nemzeti függetlenség és a társadalmi haladás egy tőről fakad. Felhívta a figyelmet arra, hogy a magyar nép ne várjon segítséget az idegenekről, helyette önmagában bízzon, fogjon össze és győzni fog az ellenséggel szemben. Tapasztalatai alapján vallotta, hogy a parasztságot a nemzet fogalmába kell besorolni, hisz ő lehet az alapja a fő fegyvernemnek, a gyalogságnak.

Miután nyilvánvaló lett számára, hogy a Habsburg-uralkodó nem érdekelt a török elleni támadó háborúban, megerősödtek magyar nemzeti érzelmei. Ezt jól példázza, hogy 1644-ben még a Habsburg király mellett harcolt I. Rákóczi György erdélyi fejedelem ellen a Felvidéken, de később a nemzeti király eszménye mellé állt, s annak személyét éppen II. Rákóczi Györgyben, egykori harctéri ellenségének fiában látta. Az a jelenség is kifejezi a helyzet ellentmondásosságát, hogy a jezsuita neveltetésű magyar főnemes (aki akkor már politikai rendjének meghatározó személyisége, „a legjobb magyar” volt) a protestáns erdélyi fejedelemben találta meg a szebb magyar jövő zálogát. Vele kiterjedt levelezést is folytatott, amelynek

tartalma, s a jól érzékelhető kölcsönös megbecsülés ezt a beállítódást egyértelműen megerősíti.

A hadvezér

Az 1637-ben több éves itáliai tanulmányútról hazatért fiatal gróf kényszerűen került a harcmezőre, hisz birtokait a török folyamatosan veszélyeztette. A végvári harc taktikáit mesterien alkalmazva nemcsak kisebb összecsapások megnyerésére volt képes, hanem az egész Muraközből kiverte az ellenséget, s mi több meg is tartotta azt. Az ország és a Habsburg birodalom csataterein megjelenve szerzett pótolhatatlan tapasztalatot és növekvő hírnevet. A harmincéves háborúba a saját költségén felállított csapataival kapcsolódott be.

Habár a Mátyás király életéről szóló elmélkedésekben bírálja Mátyást azért, mert a csatákban személyesen részt vett és vakmerően harcolt, saját gyakorlatában ugyanúgy viselkedett. Hadvezér létére nem került az ellenséggel vívott közelharcot, a csaták közben bátran vállalta a kockázatot. Személyes bátorságára jellemzően 1645-ben Csehországban a svédek elleni háborúban a király életét is megmentette. Más hősi tettei is közszájon forogtak, s természetesen ezek is hozzájárultak hírnevének gyors felröppenéséhez és európai ismertségéhez. Már fiatal korában érzékelhette a személyét tettei alapján övező tiszteletet és az irányában ébredt reményteli várakozásokat.

A császári seregben hadvezérként vett részt a 30 éves háborúban, a győztes törökellenes hadjáratokban. Felismerte a törökellenes támadó háború lehetőségét, a végvári harcokban kitűnt gyors, határozott, manőverező hadvezetésével. Az 1664. évi téli hadjárata az eszéki híd felégetésével végződött. A harctéren megnyert, de a diplomáciában elvesztett szentgotthárdi csata után visszavonult, s még abban az évben mindmáig rejtélyes körülmények között meghalt.

A hadtudós

A törökellenes harcot és nagy vagyont örökölt Zrínyi Miklós hosszú utat tett meg, míg a Habsburg hűségétől eljutott a valós nemzeti érdekeket kifejező tettekig és a rendszerezett magyar hadtudományt megalapozó tudományos munkásságáig.

Valószínű szándéka az volt, hogy megírja az egész hadtudomány foglalatát. Ez kitűnik a *Tábori Kis Tracta*, a *Vitéz Hadnagy*, a *Mátyás király életéről szóló elmélkedések* és az *Az török áfium ellen való orvosság* című műveiből is. Habár ezt a szándékát korai halála meghiúsította, nyilvánvaló, hogy számos hadtudományi kérdésben kora előtt járt. Ezek közül kiemelésre érdemes a hadseregszervezés és az ellátás, valamint az ellátás és a stratégia kapcsolata; a háború valószínűségelmélete; a háború pszichológiája; annak felismerése, hogy a győzelem egyik legfőbb tényezője a hazaszeretet.

Tábori Kis Tracta

Ez a befejezetlen, katonai szabályzatként is értelmezhető, de valószínűleg a hadtudomány egészét felölelni kívánó kézikönyv 1646–51 között keletkezett. A cím szabad fordítása: Értekezés a hadseregről.

A tábor szót kettős értelemben használja. Egyik jelentése szerint hadsereg, melyen azonban nem az egész ország haderejét, hanem annak csak egy bizonyos hadművelési területre, egy hadjáratra kivonuló részét érti. Másik értelmezése szerint az a táborhely, ahol a hadsereg pihen és felkészül a harcra.

A hadseregről, annak összeállításáról az első részben kifejtett nézetei szerint a hadsereg optimális létszáma hegyes, völgyes terepen 24000 fő (6000 lovas, 18000 gyalogos), míg „tágas” helyen 36000 fő (24000 gyalogos, 12000 lovas). Az alapvető fegyvernemnek a gyalogságot tartja, de látja, hogy a gyalogság és a lovasság között mindig az adott körülményeknek megfelelő helyes arányt kell tartani. Nagy jelentőséget tulajdonít a hadseregben megvalósítandó rendnek, melyet „jó hadi tisztek és törvények” kell, hogy biztosítsanak. Részletesen elemzi a hadsereg hierarchikus felépítését és a csapatok összetételét. Miközben olvassuk kiemelését a hadnagy meghatározó szerepéről, lényegében az egyszemélyi parancsnoki rendszerre ismerhetünk rá.

Az anyagellátást szemügyre véve írja, hogy a hadviselés csak pénzzel lehetséges. A katonáknak zsoldot kell fizetni, de alapellátásáról (köntös, fegyver, stb.) a hadnagynak kell gondoskodnia. Az élelmezést elemezve a központi élelmezési ellátás mellett teszi le a voksot. Hazai földön a parasztságot akarja óvni, de ellenséges területen már a katonákat is félti, mert a rablásban elmerült katonát a lakosság agyonveri. Az utánpótlás egyetlen lehetséges megoldására a raktárélelmezést tartja alkalmasnak. A hadsereg vásárlásait az egész ország gazdasága jobb működésének eszközének tekinti, elemzi a pénzforgás nagy hasznát a lakosságra nézve.

A mű második részében a táborhelyről – a helyről ahol a hadsereg megpihen és felkészül – ír.

Aprólékos gonddal, pontosan, méretek szerint leírja a tábort, annak berendezését, a katonák elhelyezését. A csapatokat úgy helyezi el, hogy az megkönnyítse a hadrend felvételét is. Figyelembe veszi, hogy a táborhely kijelölésénél és berendezésénél egészségügyi rendszabályoknak is érvényesülnie kell. Leírja a tábor ésszerű rendjét.

A mű a tábor megerősítéséről szóló gondolatai kifejtése előtt szakad félbe. Befejezetlensége nagy vesztesége a hadtudománynak.

Vitéz Hadnagy

Ez a hadtudományi gyűjtemény 1650–53 között készült, s részei utólag kapták elnevezésüket.

Az első részben Zrínyi hosszabb hadtudományi értekezései (discursusok) kapnak helyet. A második részben ismerhetjük meg Cornelius Tacitus műveinek olvasása közben támadt gondolatait (aforizmák). A harmadikban alkalmi tanácsok rendszertelen keverékeit találjuk (centuriák).

A sok kis részből összeálló lényegi kérdések három téma köré csoportosíthatók: a háború filozófiája; a háború lélektani kérdései; a stratégia alapproblémái.

A háború filozófiájáról vallott nézetei szerint a szerencse a háborúval együtt jár, de a teológia korlátait áttörve a szerencse filozófiájába beleviszi az emberi elemet. A szerencsét teljesen kiküszöbölni nem lehet, ám az ember mégis tehet két dolgot. Egyrészt kihasználni és élni vele, azaz alkalmazkodni a szerencsésen alakuló helyzethez.

Másrészt helyes a befolyásolás is, az események rendjébe való tevékeny beavatkozás. Ez a felfogás rokon Nikiaszéval². A szerencse hatása aktivitással, gyorsasággal, szaktudással korlátozható. A kapitánynak csak keveset szabad a szerencsére bízni, s a hadvezér ereje nem a kezében, hanem a fejében van.

A háború lélektani kérdéseivel Zrínyi előtt – és főleg ilyen mélyen – senki nem foglalkozott. Az ide csoportosítható gondolatok középpontjában a félelem lélektana áll, amelynek szinte minden vonatkozását érinti: kialakulását, megnyilvánulásának különbségeit, a félelmi reakciók lényegét, leküzdésének útját, a pánik elkerülésének feladatait, a megelőzés problémáját. Jelentőséget tulajdonít a parancsnok személyiségének, a kiképzettségnek, a bátorságnak, stb.

A stratégia alapproblémái között említi, hogy a hadi mesterségnek vannak elvei, ezeket meg kell tanulni és rugalmasan alkalmazni. A győzelmet ki kell használni. A harcmód és a fegyverek minősége, a katonák kiképzettsége összhangban van. Nagy jelentősége van a gyors cselekvésnek, cselekvésnek, a terep kihasználásának. A gyalogságot tekinti az alapvető fegyvernemnek.

Mindhárom kérdés kifejtésénél megtalálhatók a hadnagy és a katona vitézségének, jellemtulajdonságainak összetevői, közöttük az állhatatosság, a bátorság, a józanság, az értelem, a tapasztalat, a felkészültség. Hangsúlyozza a rend és fegyelem jelentőségét. Gondolatai középpontjában a nemzet sorsa áll, de a nemzeten ekkor még csak az egyházat és a nemességet érti.

Mátyás király életéről szóló elmélkedések

A mű 1656-1657 telén keletkezett, röpirat a nemzeti királyság eszméje mellett. Kiemeli, hogy a nemzetnek össze kell fognia saját szabadságáért és a királyi hatalomnak korlátlanul kell lennie. Erős és állandó nemzeti hadseregre van szükség. Részletesen elemzi Mátyás királlyá választásának és hatalma

² Nikiasz beszéde a szicíliai vállalkozás előtt (Thuküdidész VI. 20-23). A hadművészet ókori klasszikusai. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest. 1963. 305-307. oldal.

megszilárdításának körülményeit, taktikájának összetevőit az egyes háborúk során. Tevékenységének vizsgálata során a hasznosítható tanulságok megfogalmazását sem veszi szem elől. Így válaszol arra a kérdésre, hogy milyen tulajdonságoknak kell rendelkeznie egy királynak. Mindenekelőtt tudnia kell kormányoznia országát a legnehezebb időkben is. Szilárd államgazdaságot kell kiépítenie ésszerű pénzgazdálkodással. Példamutatónak kell lennie.

Ám Mátyásnak felrója fogyatékoságait is. „Megbocsáss, jó király, nagy vétek volt Szilágyi Mihályt megfogatnod...”³ Bírálja futásáért Zvornik alól,⁴ s szeméretveti ausztriai hadjáratát Bécs elfoglalásával együtt.

A hadvezéri tulajdonságok közül kiemeli a határozott, gyors és kemény fellépést; a tehermentesítő támadások végrehajtását; a jó felderítés megszervezését; a figyelmet elterelő hadműveletek megszervezését; az idő helyes megválasztásának képességét; a parancsolni tudást.

Az török áfium ellen való orvosság

Valószínűleg 1660–61-ben keletkezett a törökellenes röpirat-irodalom, és a magyar hadtudomány e kimagasló alkotása. Az egész nemzethez kiált, s itt már a nemzet fogalmába beveszi a parasztságot is. Figyelmeztet, hogy a nemzet a függetlenségi harcban csak önmagára számíthat, ezért össze kell fognia. Győznünk, vagy halnunk kell, ehhez fegyver, fegyver, fegyver és vitézség kívántatik. Ostorozza a hibákat: a közkatonák kiképzetlenek, a tisztek részegeskednek; a nemesség otthon ül és csak esküdni, hazudozni tud. Sürgeti az állandó nemzeti hadsereg létrehozását, melynek zömét a parasztságnak kell adnia és az alapvető fegyvernemét a gyalogságnak kell képeznie.

A hadműveletek jellegéről és a harcmódról írva a több lépcsős védelem létrehozását szorgalmazza, melynek összetevői – a végvár rendszer harcai, a lovasság beérkezése, gyalogság beérkezése – közös csatában forrnak egybe. Mozgó tartalékokat kell létrehozni. A végvárrendszerre aktív, manőverező tevékenységet kell építeni. Nagy hangsúlyt kell fektetni a kiképzésre, a katonák felkészítésére. A hazaszeretetet semmi mással nem lehet pótolni.

Zrínyi Miklós korának kimagasló alakja volt. A múltba tekintve is érzékelhetjük sokoldalú személyiségének harmonikus fejlettségét. Életművét napjainkban tudományos igényességgel nehéz kutatni, hisz a kutatók tudományágak és tudományterületek szerint specializálódnak, s ma nemigen találunk olyan kutatót, aki egyszerre lenne képes a költő, a közigazgatási vezető, a politikus, a hadvezér, és a hadtudomány klasszikusa teljesítményét mindegyik kutatási terület követelményei szerint vizsgálni. Ám az életút egészének a jubileumi évfordulón való számbavétele pótolhatatlan lehetőséget ad számunkra, hogy felidézzük életpályáját és egyes tetteit, s ezzel együtt átgondoljuk jelen dolgainkat, vezérelveinket, megerősítsük jövőbe mutató céljainkat.

³ Zrínyi Miklós hadtudományi munkái. Zrínyi Katonai Kiadó Budapest. 1976. Mátyás király életéről való elmélkedések. 264. oldal.

⁴ uo. 265. oldal.

Felhasznált irodalom:

- Kulcsár Péter: Zrínyi Miklós összes művei. Prózai munkák. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2004.
- Kovács Sándor Iván: Az író Zrínyi Miklós. Nemzeti klasszikusok. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2006.
- Kaposi Márton: Monográfia Zrínyi Miklós költői nagyságáról.
- <http://www.krater.hu/krater.php?do=3&action=a&pp=1801> (2014.01.31.)
- Sallai János: Zrínyi egy szemináriumi kiselőadás tükrében. HALLGATÓI KÖZLEMÉNYEK (ISSN:1417-7307) 1990:(3) pp. 123-128.
- Zrínyi Miklós összes költeménye.
- <http://mek.oszk.hu/01100/01137/01137.htm> (2014.01.31.)
- Az egyetemes és magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest. 1986.
- Magyarország hadtörténete két kötetben. Hadtörténeti Intézet és Múzeum. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest. 1985.
- Zrínyi Miklós hadtudományi munkái. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest. 1976.

VECSEY MARIANN HADNAGY NKE BSC HALLGATÓ –

A FRANCIA BEAVATKOZÁS ELSŐ ÉVE MALIBAN

Absztrakt

A tanulmány a mali francia beavatkozás okait vizsgálja. Elemzi Franciaország szerepét az események kapcsán. Bemutatja az Operation Serval műveleteit. Áttekinti a francia intervenció szakaszait, valamint leírja azok eredményeit. Ismerteti az ország jelenlegi helyzetét.

Kulcsszavak: Mali, Operation Serval, intervenció, Franciaország, terrorizmus

Abstract

The essay studies the reasons of the French intervention in Mali. It analyzes the role of France in connection with the events. The paper presents the tasks of Operation Serval. It surveys the main phases of the French intervention and their results. The essay reviews the current situation in Mali.

Keywords: Mali, Operation Serval, intervention, France, terrorism

2014. január 11-én volt egy éve annak, hogy az Operation Serval megkezdte működését Maliban. A beavatkozást az országban kialakult helyzet tette szükségessé, a 2012 januárjában kitört tuareg felkelés és az azt követő márciusi puccs azonban önmagában nem volt elegendő a nemzetközi beavatkozás megindításához. Habár ezek az események tették lehetővé a tuaregek további térnyerését, valamint a velük szövetséges iszlamista csoportok megerősödését. A nemzetközi beavatkozás addig váratott magára, amíg meg nem jelent egy, az ország szuverenitását és a tágabb régió stabilitását is veszélyeztető iszlamista fenyegetés. Emellett azonban a francia beavatkozásnak más okai is vannak. Tanulmányomban szeretnék kitérni arra, hogy Franciaországot milyen érdekek hajthatták a Mali konfliktusba való beavatkozás felé. Mali jelenlegi helyzetének megértéséhez azonban nem csak a beavatkozás megindításának körülményei, hanem a már több mint egy éve zajló francia intervenció eseményeinek ismerete is szükséges. Ennek megfelelően megvizsgálom a kiváltó okokat, majd bemutatom az Operation Serval-t és annak különböző szakaszait.

A francia beavatkozás okai

A francia politika Nicolas Sarkozy elnöksége óta különösen nyitott Afrika, illetve egykori gyarmatai felé, illetve az ő politikája tette elfogadhatóvá a

nemzetközi közösség számára Franciaország volt gyarmatairól való gondoskodását. Több bilaterális megállapodás is született Franciaország és különböző afrikai országok közötti katonai, kereskedelmi, politikai együttműködésről. A gyarmatokhoz való kötődés azonban nemcsak Sarkozy elnökségének a sajátja, hanem végigkíséri a francia politikát. Nagyhatalmi jelképként tekintenek rá, illetve a gyarmati idők befektetéseinek megtérülése miatt is fontos a térséggel való szoros kapcsolat, valamint a francia multinacionális cégek sikere is függ az afrikai szerződésektől.¹ Franciaország a konfliktusba való beavatkozását az elnöki meghívólevélre, illetve volt gyarmattartói felelősségére hivatkozva kommunikálta le. Ezt azért fontos megemlíteni, mert a nemzetközi közösség csak ezek megléte mellett tarthatta jogszerűnek Franciaország katonai beavatkozását a jelenlegi konfliktusba. A katonai művelet megindításával Franciaország megőrizte vezető szerepét a térségben, és a különböző nemzetközi szervezetek bevonásával, mint jelen helyzetben az ENSZ, az EU, valamint az AU és az ECOWAS, e szerep megőrzése mellett sikerült a kiadásait is csökkentenie, és erőit, eszközeit megővnia. Maliban a nemzetközi erők közül csak az Operation Servalnak van jogosultsága a harcokba való kényszerítő beavatkozásra, így biztosított Franciaország fölénye az intervenció során.²

Fontos megemlíteni azt, hogy az észak-afrikai térségben mintegy 30.000 francia állampolgár él, ebből nagyjából 6.000 Maliban.³ Emellett az afrikai kontinensen 14.000 francia katona teljesít szolgálatot különböző bázisokon. Az itt állomásozó katonák zöme az idegenlégió, a különleges erők, illetve a tengerészgyalogság kötelékében teljesít szolgálatot, tehát a katonai elit része. A nagyarányú francia katonai jelenlét eredményeképp Franciaország a kontinens bármely pontjára viszonylag gyorsan át tudja csoportosítani csapatait légi szállítással.⁴ Azonban van egy fontos szempont, amit nem szabad figyelmen kívül hagyni, hiszen egyes források ezt említik meg elsősorban, mint a mali francia beavatkozás fő okát. A Malitól nyugatra elhelyezkedő Nigerben találhatóak ugyanis az Areva vállalat uránbányái.⁵ Habár az egyik bánya mára kínai tulajdonba került, a cég maga francia eredetű. A Nigerben kitermelt urán nagy része így Franciaországba kerül. Ez a kereskedelmi kapcsolat fedezi az éves francia uránszükséglet közel 40%-át.⁶ Ebből is látható, hogy a bányák nagy fontossággal bírnak a francia atomenergia-biztonság garantálásában. Az uránt Niger északi részén termelik ki, viszonylag közel, mintegy 400 km-re a Mali határtól. Az országban zajló tuareg felkelés, majd az iszlamista előrenyomulás éreztette hatását Nigerben is, hiszen az Arlit és Agadez körzetében elhelyezkedő bányák ellen 2013 májusában történt bombatámadásokért

¹ Besenyő János, Hetényi Soma: A francia Afrika-politika változása, in: Seregszemle, 2011/3-4. HU ISSN: 2060-3924. p. 205-207.

² Nyulász Viktória: A mali válság kezelésének nemzetközi dimenziója. XIV. Euroatlanti Nyári Egyetem, előadás, Szolnok, 2013. július. 31.

³ Szijj Dóra: A mali válság belpolitikai dimenziója. XIV. Euroatlanti Nyári Egyetem, előadás, Szolnok, 2013. július 31.

⁴ Besenyő, Hetényi: A francia Afrika-politika változása, 2011. p. 201.

⁵ Saeed Shabazz: Is the French Invasion of Mali tied to a Colonial War for Uranium? <http://www.globalresearch.ca/is-the-french-invasion-of-mali-tied-to-a-colonial-war-for-uranium/5321133>. Megtekintve: 2013. szeptember 29.

⁶ Besenyő, Hetényi: 2011. p. 201.

az alapvetően addig Maliban tevékenykedő MUJAO⁷ vállalta a felelősséget, bár a bányákat már korábban is támadta a Niger Justice Movement, amely a Maliban működő MNLA⁸-ra hasonlító, Nigerben működő tuareg szervezet.⁹

A francia beavatkozást tehát több tényező is indokolta; a volt gyarmatról való gondoskodás, a térségben élő francia állampolgárok nagy száma, illetve a nigéri uránbányák. Ezek mellett az indokok mellett azonban van még egy, amely a legnagyobb jelentőséggel bír a beavatkozás megkezdésében. 2012 júniusában az MNLA és az iszlamista szervezetek közötti szövetség felbomlott, és a radikális csoportok átvették a harcok irányítását.¹⁰ A 2012 novemberéig tartó előrenyomulás azonban még nem érte el a nemzetközi beavatkozás azonnali megindításához szükséges ingerküszöböt. Ekkorra az iszlamista csoportok tartották ellenőrzésük alatt Mali északi területeit és néhány déli várost, mint például Leret. A december azonban változást hozott. A hónap végén az iszlamisták újabb műveletbe kezdtek az ország déli részének elfoglalására, amely során bevették Konnát és Moptit. E két város elfoglalása Sévaré közvetlen veszélyeztetettségét jelentette. Sévaré jelentősége a repülőterében áll: Bamakó mellett itt található olyan szilárd burkolatú repülőtér, ahová a nehezebb szállító repülőgépek is biztonságosan leszállíthatók. Sévaré elvesztése tehát jelentősen megnehezítette volna a későbbi műveletek logisztikai támogatását. Emellett a fővároshoz való viszonylagos közelsége miatt Sévaré elfoglalásával Bamakó is veszélybe került volna. Ezek az események indították el azt a nemzetközi folyamatot, amely végül a francia beavatkozáshoz vezetett.¹¹

Operation Serval

A francia művelet megindulását a nemzetközi közösség Mali szempontjából létfontosságúnak tartotta. A beavatkozás azonban ismét megkésett, és nem megelőzés, hanem csak tűzoltás volt. A francia művelet jogi alapját a mali miniszterelnök meghívása jelentette. A műveletek 2013. január 11-én kezdődtek meg, a meghívás 2013. január 10-én érkezett. A gyors fellépés mutatja, hogy a franciák már napokkal korábban készültek a beavatkozásra. Ez bizonyítja a kiváló hírszerzést, hiszen már 7-8-án döntést kellett hoznia a francia államfőnek, illetve a katonai vezetésnek tisztában kellett lennie az iszlamista támadás méreteivel és a mali kormányerők állapotával. A rendkívül gyors reagálást elősegítette a térségben állomásozó, mintegy 3500 francia katona jelenléte is.¹²

A francia intervenciós erők megérkezésekor az iszlamisták ellenőrzésük alatt tartották Mali szinte teljes Északi szélesség 15°-tól északra elhelyezkedő részét,

⁷ MUJAO-Mouvement pour le Tawhíd et du Jihad en Afrique de l'Ouest-Movement for Oneness and Jihad in West Africa

⁸ Nemzeti Mozgalom az Azawad Felszabadításáért-Mouvement National pour la Libération de l'Azawad.

⁹ Niger. <http://www.wise-uranium.org/umopaf.html#AKOUTA>. Megtekintve: 2013. október 10.

¹⁰ Besenyő János: Háború Európa előterében- A Mali krízis, in: Seregszemle, 2013/1. p. 13.

¹¹ Besenyő János: 2013. p. 22.

¹² Marsai Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban-Az Operation Serval és háttere. http://hhk.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2013/SVKK_Elemzesek_2013_1.pdf. Megtekintve: 2013. május 21. p. 8.

továbbá néhány déli várost. Az radikális csoportok 2013. január 7-i előrenyomulásukkal, amelyben az Ansar Dine, az AQIM és a MUJAO egységei is részt vettek, mintegy 200 gépjárművet és több ezer harcost felvonultatva, foglalták el Moptit és Konnát.¹³ Ezek után az iszlamisták már közvetlenül Sevarét fenyegették. A város a reptere miatt kiemelt fontossággal bírt, hiszen Bamakón kívül itt található még olyan szilárdburkolatú repülőtér, ahol a nagyobb tömegű szállító repülőgépek is biztonságosan tudnak landolni. Sevaré elfoglalása lehetetlenné tette volna a sikeres nemzetközi beavatkozást, de a logisztikai szervezést különösen megnehezítette volna. A város jelentősége, hogy elfoglalásával az iszlamisták állandó fenyegetés alatt tudták volna tartani Mali fővárosát. Így amikor Konna és Mopti elesett, az ideiglenes elnök az ENSZ-től és Franciaországtól kért azonnali segítséget. Az azonnali beavatkozást kérő Traoré már másnap katonai segítséget kapott.¹⁴

A francia erők az Operation Serval keretén belül kezdték meg a tevékenységüket Maliban. A területet több napon keresztül a francia légierő repülőgépei és helikopterei légicsapásokkal készítették elő a szárazföldi erők számára. Január 11-én délután Konna és Mopti régiójában a 4. Különleges Erők Helikopter Ezredének¹⁵ Gazelle HOT helikopterei kezdték meg a műveletet egy több járműből álló oszlop harc képtelenné tételével.¹⁶ Ebben a fázisban, január 11-én a francia haderő egy helikopterpilótája, Damien Boiteux hadnagy vesztette életét, ami a terrorista csoportok harcosainak felkészültségét és kiképzettségét jelentette az intervenciós erő számára. A Csádban állomásozó repülőgépek, kettő Mirage F1 CR és hat Mirage 2000D, január 11-től vettek részt a Konna-Léré vonaltól északra elhelyezkedő terrorista csoportok bombázásában. A 1/7-es Provence vadászpilótaosztály négy Rafale-ja, 2013. január 12-én, a Saint Dizier repülőtérrel átcsoportosításra került N'Djaménába. A műveleti siker érdekében a vadászgépeket kettő C135-ös légi utántöltő gép támogatta.¹⁷ Január 14-ig a repülőgépek 8 sikeres feladatot hajtottak végre 12 célpontra.¹⁹ A vadászpilóták egy része, 3 Mirage 2000D, január 14-én átcsoportosításra került Bamakóba.

A légi előkészítő műveletekkel párhuzamosan megkezdődött a szárazföldi csapatok átcsoportosítása is Maliba. 200 fő a francia tengerészgyalogság alakulataiból már január 11-én felkészült a bamakói szárazföldi műveleti csoport

¹³ Paul Melly: France: How was it dragged into the Malian conflict?

<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-21009958>. Megtekintve: 2013. október 12.

¹⁴ Marsai Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban-Az Operation Serval és háttere. p. 8.

¹⁵ 4e régiment d'hélicoptères Forces Spéciales

¹⁶ http://www.slovenskavojska.si/fileadmin/slovenska_vojaska/pdf/vojaski_izzivi/svi_15_3.pdf
Megtekintve: 2014. január 21

¹⁷ Mali: opération Serval, poursuite du déploiement des forces.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-operation-serval-poursuite-du-deploiement-des-forces>. Megtekintve: 2013. október 14.

¹⁸ Mali: lancement de l'opération Serval.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-lancement-de-l-operation-serval>.
Megtekintve: 2013. október 12.

¹⁹ Opération Serval: point de situation du 15 janvier 2013.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-15-janvier-2013>. Megtekintve: 2013. október 14.

megerősítésére. Az alegység szállítását Hercules C130-as szállítórepülőök végezték. Január 13-án az angol légierő kettő C17-ese is megérkezett az Evreux reptérre, hogy az intervencióerők eszközeinek és járműveinek átcsoportosításában vegyen részt. Bamakóba áthelyezték az egyébként Csádban működő Sparrowhawk műveleti csoport egy részét, amelynek bázisára 2013. január 14-én és 15-én több váltásban érkeztek az összefegyvernemi alegységek, akiket az Esterelben állomásozó légi szállító század Airbus A310 és Airbus A340-as gépei szállítottak.²⁰ Így január 15-én már 800 Franciaországból átcsoportosított, és 900 Csádból és Elefántcsontpartról érkezett katona, összesen mintegy 1700 fő kezdte meg a műveleti feladatokat Maliban. A saját erők átcsoportosítása közben megkezdődött az AFISMA parancsnokságának felállítása.²¹

Január 15-én este indult észak felé az első szárazföldi műveleti csoport, amely Sagaie típusú páncélozott felderítő, VAB páncélozott csapatszállító harcjárművekből és VBL Panhard könnyű páncélos járművekből állt. Az ő feladatuk volt Markala ellenőrzés alatt tartása és a Niger folyó megfigyelése. Emellett a légierő is folytatta a légitámadásokat északon, valamint felállításra került és elérte a működőképességet egy sebészeti csoport is. A francia beavatkozás logisztikai támogatását ekkor már Dánia, Hollandia és Nagy-Britannia is segítette, C17-esekkel és C130 Herkulesekkel. Ezek a repülőgépek szállították felszerelést, lőszert és élelmiszert Bamakóba, de érintették a franciaországi és csádi repülőbázisokat is.²²

Január 17-én már 2000 francia katona volt a térségben, és megkezdődött az AFISMA erőinek Maliba való átcsoportosítása is, ami egy nigeri század és 250 fő togói katona megérkezését jelentette.²³ Ezen a napon kapcsolódott be a művelet logisztikai támogatásába Kanada egy C17-essel.²⁴ Január 18-án Idriss Deby, Csád elnöke bejelentette, hogy 2000 katonával járul hozzá a terrortelenes harchoz Maliban. A csádi haderő ideális szövetségesnek ígérkezett az iszlamistákkal és a tuaregekkel szemben, hiszen a '80-as években jelentős tapasztalatot szereztek a sivatagi hadviselésben a Líbiával folytatott határvita rendezése során. A tapasztalatszerzés kiterjedt az ország északi részén kialakult, Maliéhoz hasonló polgárháborús helyzet során alkalmazott irreguláris hadviselés elleni műveletekre is. A csádi haderő jártas a békefenntartó és békekikényszerítő missziókban is a szomszédos országokban kitört felkeléseknek köszönhetően, amelyek gyakran Csádot is érintették, és amelyre legutóbb 2012 decemberében a Közép-afrikai Köztársaságban volt példa. Emellett figyelembe kell venni, hogy az afrikai hadseregek között a mintegy 30.000 fős csádi haderő felajánlott a mali műveletek

²⁰ Mali: opération Serval, poursuite du déploiement des forces.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-operation-serval-poursuite-du-deploiement-des-forces>. Megtekintve: 2013. október 12.

²¹ Opération Serval: montée en puissance du dispositif et poursuite des opérations.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-montee-en-puissance-du-dispositif-et-poursuite-des-operations>. Megtekintve: 2013. október 14.

²² Opération Serval: point de situation du 16 janvier 2013.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-16-janvier-2013>. Megtekintve: 2013. október 14.

²³ http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/40386/hsz_2013_5.pdf
Megtekintve: 2013. november 14.

²⁴ Opération Serval : point de situation du 17 janvier (du 16.01 18h au 17.01 18h).

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-17-janvier-du-16.01-18h-au-17.01-18h>. Megtekintve: 2013. október 14.

számára repülőgépeket, 6 Szuhaj bombázót és több Mi-17-es és Mi-24-es harci helikoptert.²⁵

A mali és a francia haderő egyes források szerint január 18-án visszafoglalta Dibalyt és Konnat.²⁶ Más források szerint Dibalyt csak 21-én sikerült visszafoglalniuk a kormányerőknek.²⁷ A városok elfoglalásával vált lehetővé a Markalában állomásozó csoport Nionnoig való előremozgása. Ezzel egy időben, január 19-éről 20-ára virradóra a francia csapatok elfoglalták Mopti és Sevaré településeket.²⁸ Ennek a műveletnek az előkészítése történhetett január 12-én, amikor helyiek már beszámoltak francia jelenlétről a térségben.²⁹

A francia előrenyomulás január 21-én elérte Doutenzát. A könnyen elért sikerek ellenére Franciaország tovább növelte a térségben katonái létszámát, továbbá folyt az AFISMA erőinek átcsoportosítása is.³⁰ Jelentősebb szárazföldi műveletre január 26-ig nem került sor, de ez alatt az idő alatt sem szűntek meg az északi területeken különböző célokra végrehajtott légitámadások. 26-án egy összhaderőnemi művelet eredményeképpen a francia és mali haderő elfoglalta Gao repülőterét és a Niger stratégiai fontosságú hidját. Ez tette lehetővé a város visszafoglalását az iszlamistáktól. Gao elfoglalása jelentős momentum a harcok menetében, hiszen a logisztikai és egyéb harci támogató és harci kiszolgáló támogató csapatokat északabbra tudták telepíteni, Sevaréba. Ekkor már 2500 francia katona vett részt a műveletekben, továbbá bekapcsolódtak a harcokba nigeri és csádi alakulatok.³¹ Gao elfoglalása után a következő célpont Timbuktu volt, melynek repülőterét január 28-án foglalták el az intervencióerők.³² Január 30-án a francia, mali és afrikai csapatok elfoglalták Kidalt. Ezzel az összes kulcsfontosságú, nagy északi város kormányerők, illetve nemzetközi erők ellenőrzése alá került.³³ A műveletekben 3500 francia katona vett részt, jelentős nemzetközi támogatással. Az afrikai országok, Csád és Niger a harcok e szakaszában is részt vettek katonai erejükkel, a nyugati államok logisztikai támogatása mellett. Kanada 1, Nagy-Britannia 2, Belgium 2, Dánia 1 és

²⁵ Emmanuel Haddad: Mali: Chadian Soldiers Join Battle for Northern Mali.

<http://allafrica.com/stories/201301230206.html>. Megtekintve: 2013. október 15.

²⁶ Marsai Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban-Az Operation Serval és háttere. p. 2.

²⁷ Opération Serval: point de situation du 21 janvier 2013. Opération Serval: point de situation du 21 janvier 2013. Megtekintve: 2013. október 14.

²⁸ Opération Serval: point de situation du 20 janvier 2013.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-20-janvier-2013>. Megtekintve: 2013. október 14.

²⁹ Marsai Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban-Az Operation Serval és háttere. p. 1.

³⁰ Opération Serval: point de situation du 21 janvier 2013.

³¹ Opération Serval: point de situation du 24 janvier 18h au 26 janvier 12h.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-24-janvier-18h-au-26-janvier-12h>. Megtekintve: 2013. október 14.

³² Opération Serval: 48H pour reprendre le contrôle de la boucle du Niger.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-48h-pour-reprendre-le-contrôle-de-la-boucle-du-niger>. Megtekintve: 2013. október 14.

³³ Opération Serval: bilan des opérations du 30 janvier.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-bilan-des-operations-du-30-janvier>. Megtekintve: 2013. október 14.

az USA 3 C17-es szállító repülőgépet működtetett folyamatosan a harcok kiszolgálásának érdekében.³⁴

A műveletek során kiemelkedő volt az összhaderőnemi alkalmi harci kötelékek közötti együttműködés. A francia légierő a mali hadszíntéren képes volt kamatoztatni a líbiai műveletek során szerzett tapasztalatait. A szárazföldi csapatok által alkalmazott harcjárművek megfeleltek a nehéz terep által támasztott követelményeknek, mindemellett elég könnyűek voltak a légi szállításhoz, és nagy tüzerőt képviseltek. Az északi nagyvárosok visszafoglalása a műveletek kezdetétől számított mintegy két héten belül történt meg, jelentős veszteségek nélkül. A harcok első szakasza tehát január 30-án, Kidal visszafoglalásával ért véget.³⁵

Operation Panther

A harcok második szakasza február 19-én kezdődött meg. A hadműveleti szünet lehetővé tette az Operation Panther kidolgozását, az újjászerveződést és a csádi csapatok művelethez való csatlakozását. A harcok e szakasza a Mali északnyugati részén, Kidal régióban található, nagyjából 250.000 km² kiterjedésű, megközelítőleg 600 m-es átlagmagasságú, rendkívül átszegdelt Iforas hegységben folytatódtak.³⁶

A francia intervenciós erők kezdeti sikerei után az iszlamisták taktikát váltottak. Abban reménykedtek, hogy a viszonylag kis francia haderő hamar elveszti ütőképességét a hatalmas műveleti területen.

Február 5-én az AFISMA csádi katonái megkezdték biztosítási feladataikat Kidalban, míg a francia erők és a mali haderő megerősítette Gao-t és Timbuktu.³⁷ Ennek ellenére még ezen a napon egy VBL Panhardokból, tüzérségi eszközökből és AMX-10 RC felderítő páncélvadászokból álló, műszaki részleggel is megerősített századot Gao-ban megtámadtak a felkelők.³⁸ Ezután sor került az első öngyilkos merényletek végrehajtására. Az AFISMA erői ekkor veszítették az első katonáikat egy rajtaütés során. Az atrocitások számának megnövekedése indokolta egy átfogó művelet megtervezését a Kidal észak-keleti hegyvidékébe visszahúzódtott iszlamisták ellen.³⁹

³⁴ Opération Serval: point de situation du 28 janvier 2013.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-28-janvier-2013>. Megtekintve: 2013. október 14.

³⁵ Marsai Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban-Az Operation Serval és háttere. p. 3.

³⁶ Besenyő János, Miletics Péter: Országismertető Mali.

http://www.kalasznyikov.hu/dokumentumok/orszagismerteto_mali.pdf. Megtekintve: 2013. október 15. p.12.

³⁷ Opération Serval: point de situation du 4 février 2013.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-4-fevrier-2013>. Megtekintve: 2013. október 20.

³⁸ Opération Serval : Engagement d'un escadron blindé AMX 10RC de Niamey à Gao.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-engagement-d-un-escadron-blinde-amx-10rc-de-niamey-a-gao>. Megtekintve: 2013. október 20.

³⁹ Marsai Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban-Az Operation Serval és háttere. p. 3.

Február 7-én elkezdődött az Operation Panther előkészítése. Az művelet megkezdésekor a légierő által végrehajtott támadó és logisztikai műveletek száma a francia jelentések szerint megközelítette a százat.⁴⁰ A francia különleges erők egy összhaderőnemi művelet keretében 8-án elfoglalták Tessalit repterét. A művelet során ejtőernyősök szállták meg és biztosították a kifutópályát a szárazföldi komponens megérkezéséig helikopterek és más repülőeszközök biztosítása mellett. A csádi erők még 7-én elindultak Gao-ból a művelet sikerének érdekében.⁴¹ A repülőter biztosításában egy tengerészgyalogos század harccsoport, két ejtőernyős szakasz és a csádi haderő vett részt.⁴²

Február 9-én Gourma régióban a járőrözési feladatot végrehajtó Mirage 2000D-k azonosítottak egy 4 járműből álló, erősen felfegyverzett ellenséges csoportot, melyeket az észlelő gépekkel szorosan együttműködve két Eurocopter Tiger és egy Puma helikopter semlegesített.⁴³ Február elején két belga helikopter kapcsolódott be a francia, és az azt megerősítő AFISMA művelet támogatásába. A géppár MEDEVAC⁴⁴-ot biztosított az északi országrészben tevékenykedő erők számára, akiket a Sevaréba áttelepült sebészeti csoport látott el.⁴⁵

Február 11-én a francia légierő megkezdte az Aguelhok régió felett az előkészítő műveleteket, több mint 80 feladatot hajtottak végre a repülőeszközök, ebből 10 volt légicsapás, több mint harminc szállító feladat a csapatok és felszerelések átcsoportosítására, a többi pedig támogató művelet. Február 14-én a Kidal régióban található Aguelhok települést sikeresen visszafoglalták a szövetséges erők.⁴⁶ Az intervenció erőket január 18-tól kettő Harfang drón is segítette, amelyek feladatai közé nem csak a légi felderítés tartozott, hanem a szárazföldi műveleteket végrehajtó csapatoknak a feladat végrehajtás közben történő támogatása is.⁴⁷ 19-én a Gao-ból útnak indult mali, nigeri és francia erők elfoglalták Bourem városát. A körzetben végrehajtott művelet során jelentős lőszer mennyiséget, gyógyszereket találtak és semmisítettek meg, valamint három BM21-es rakéta-sorozatvetőt és egy

⁴⁰ Actualité. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite>. Megtekintve: 2013. október 14.

⁴¹ Opération Serval: les forces françaises et tchadiennes s'emparent de Tessalit. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-les-forces-francaises-et-tchadiennes-s-emparent-de-tessalit>. Megtekintve: 2013. október 20.

⁴² Point de situation sur l'opération Serval au Mali depuis le jeudi 07 février 18h au lundi 11 février 18h. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/point-de-situation-sur-l-operation-serval-au-mali-depuis-le-jeudi-07-fevrier-18h-au-lundi-11-fevrier-18h>. Megtekintve: 2013. november 12.

⁴³ Point de situation sur l'opération Serval au Mali depuis le jeudi 07 février 18h au lundi 11 février 18h.

⁴⁴ MEDEVAC-medical evacuation-egészségügyi kiemelés

⁴⁵ Opération Serval: point de situation du jeudi 7 février 2013. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-7-fevrier-2013>. Megtekintve: 2013. november 12.

⁴⁶ Opération Serval: point de situation du 14 février 2013. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-14-fevrier-2013>. Megtekintve: 2013. október 21.

⁴⁷ Opération Serval: zoom sur le détachement Harfang. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-zoom-sur-le-detachement-harfang>. Megtekintve: 2013. november 12.

122D30-as tüzérségi löveget foglaltak le.⁴⁸ Az intervenciók erők megjelenését a lakosság pozitívan fogadta. Az előkészítés során ismét bevetésre került a légierő. Február közepétől újabb repülőeszközt kezdtek alkalmazni a franciák, a líbiai műveletek során bevetett Atlantique 2-t. Az összesen két gép Dakarból hajtja vége megfigyelői és felderítő feladatait.⁴⁹ A hónap közepén a francia politikai vezetés bizakodónak tűnt, március végére tették a műveletek befejezését.⁵⁰ Ezt az álláspontot a hegyekben vívott harcok viszonylag magas embervesztései módosították a későbbiekben.

Az Operation Panther előkészítése után az Iforas hegységben kezdődtek meg a harcok február 19-én, Tessalitól 50 km-re délre, amikor a délelőtti órákban egy ejtőernyősökből, ERICS⁵¹-ből, páncélozott felderítőkből álló megerősített szakasz méretű francia felderítő járőre egy a hegyekben bujkáló terroristacsoport tüzet nyitott. A járőr földi támogató eleme 105 mm-es ágyúkkal viszonozta a tüzet. A művelet tűztámogatásában részt vett egy Mirage 2000D géppár is, amelyek két géppuskafélszket is megsemmisítettek, továbbá megérkezett a QRF⁵² is a területre. A több órás tűzharcban vesztette életét a hadműveletek második francia áldozata, Harold Vormezeele főtörzsőrmester, aki a Francia Idegenlégió altisztje volt.⁵³ Egy nappal korábban 150 francia, csádi és mali katona került bevetésre, erős légi támogatás mellett a hegységben az Operation Panther keretein belül, akik feladata a terrorista csoportok szétzilálása, újjászerveződésük megakadályozása és rejtkehelyeik lerombolása volt. Az Iforas hegységben végrehajtott művelet e szakaszában két löszerraktárt semmisített meg a szektorban légitámadásokkal.⁵⁴ Február 20-án a francia erők bejelentették, hogy mintegy 12 terrorista vesztette életét az aznapi műveletekben.⁵⁵ A február 21-én kialakult harcokban az Operation Pantherba bevont csádi haderő nagy veszteségeket szenvedett. A híradások szerint 13 csádi katona vesztette életét az algériai határhoz közel lezajlott összecsapásokban.⁵⁶

Az Iforas hegységben folyó harcok mellett folyamatosak voltak a már elfoglalt városokban a szövetséges erők ellen elkövetett támadások. Az iszlamista csoportok Gaoban, Kidalban és Timbuktaban is követték el merényleteket, vagy egyéb erőszakos cselekményeket katonák, illetve a lakosság ellen. A támadások közel 20

⁴⁸ Opération Serval: point de situation du 21 février 2013.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-21-fevrier-2013>. Megtekintve: 2013. október 21.

⁴⁹ Opération Serval: la traque des Atlantique 2.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-la-traque-des-atlantique-2>. Megtekintve: 2013. november 12.

⁵⁰ Opération Serval: point de situation du 14 février 18h au 18 février 18h.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-14-fevrier-18h-au-18-fevrier-18h>. Megtekintve: 2013. október 21.

⁵¹ ERICS-előretolt repülésirányító csoport

⁵² QRF-quick reaction force-gyors reagálású erő

⁵³ Marsai Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban-Az Operation Serval és háttere. p. 3.

⁵⁴ Mali: décès d'un soldat français. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-deces-d-un-soldat-francais>. Megtekintve: 2013. október 21.

⁵⁵ Opération Serval: point de situation du 21 février 2013. Megtekintve: 2013. október 21.

⁵⁶ Thirteen Chadian soldiers, 65 rebels killed in Mali.

<http://www.reuters.com/article/2013/02/23/us-mali-rebels-chad-idUSBRE91M00420130223>. Megtekintve: 2013. október 21.

terrorista életét követelték. A települések rendjének helyreállításáról a mali haderő gondoskodott.⁵⁷ Február 21-én egy szakasznyi terrorista szivárgott Gao belvárosába, és a mali haderő erőfeszítései ellenére elfoglalta a városházát. A történetek miatt a francia QRF azonnal riasztásra került és meg is jelent a helyszínen. A QRF egy VAB és három VBCI rajból állt, ezt az alegységet erősítette meg egy Gazelle helikopter géppár. A francia és a mali erők együttes erőfeszítése kellett a támadók felszámolásához. Az intervenció erők által ellenőrzés alatt tartott északi településeken megnövekedett a hasonló támadások száma.⁵⁸

A harcok tovább folytatódtak a Tessalit régióban, immár heti 100 légi művelet végrehajtásával. Február 22-én az Iforas hegység területén mozgó, 800 fős csádi műveleti csoport bejelentette, hogy a harcokban mintegy 90 fő terroristát semlegesítettek, és 23 fő volt a saját veszteségük.⁵⁹ Az Operation Panther végrehajtásának sikeressége érdekében a Tessalitban állomásozó francia katonák számát 1.200 főre emelték és a korábban Sevarében tevékenykedő sebészeti csoportot is áthelyezték. Közben az északi települések körzetében különböző terroristák által használt raktárakra bukkantak, amely a francia forrás szerint a lakossággal való együttműködés eredménye.⁶⁰ Február 28-án a francia és mali erők a Gaotól pár kilométerre nyugatra fekvő Kadji felé vonultak, hogy elfoglalják ezt a Niger folyón való áthaladás szempontjából is fontos területet. A művelet előtt mali katonák végezték a felderítést francia támogatással, illetve a terület elfoglalása után a mali rendfenntartó erők vették át a vezető szerepet.⁶¹

Az Operation Panther tovább folytatódott az Iforas hegységben, különös tekintettel az Ametettai völgyre. A francia erők márciusig több 122D30 tüzérségi löveget, aknavetőt, lőszer, felszerelés, és más anyagraktárnak használt barlangot tártak fel és semmisített meg a Tessalittól 50 km-re elhelyezkedő zónában. Ebben az időszakban már mintegy 2.000 francia és 800 csádi katona került bevetésre az Iforas hegységben.⁶² Az intervenció erők számára ismeretlen terepen folyó műveletekben március 2-án egy tűzharcban esett el a harmadik francia katona, Cédric Charenton szakaszvezető. A hónap elején egy Mirage 2000D géppár Imenasnál megsemmisített egy BTR-60-asból, 3 teherautóból és mintegy 40 főnyi légénységből álló ellenséges oszlopot. Feltehetően erre volt válasz a március 6-án Imenastól északkeletre történt támadás, amely során már a negyedik katonát, Wilfried Pingaud őrmestert veszítette

⁵⁷ Opération Serval: point de situation du 21 février 2013. Megtekintve: 2013. október 21.

⁵⁸ Opération Serval: A GAO les FAM repoussent les attaques terroristes.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-a-gao-les-fam-repoussent-les-attaques-terroristes>. Megtekintve: 2013. november 12.

⁵⁹ Opération Serval: point de situation du lundi 25 février 2013.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-lundi-25-fevrier-2013>. Megtekintve: 2013. november 12.

⁶⁰ Opération Serval: point de situation du jeudi 28 février.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-28-fevrier>. Megtekintve: 2013. november 12.

⁶¹ Opération Serval: sécurisation de l'île de Kadji dans la zone de Gao.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-securisation-de-l-ile-de-kadji-dans-la-zone-de-gao>. Megtekintve: 2013. november 12.

⁶² Opération Serval : bilan des opérations du 28 février au 4 mars.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-bilan-des-operations-du-28-fevrier-au-4-mars>. Megtekintve: 2013. november 12.

el a francia haderő.⁶³ A tiszthelyettes halála ébresztette rá a francia politikai vezetést a Mali északi részén uralkodó helyzet súlyosságára. Március 7-én Az Iforas hegység területén újabb felderítő művelet indult a terrorista-csoportok által felhalmozott fegyver, lőszer valamint egyéb anyagi javak feltárására és megsemmisítésére, az általuk használt bújóhelyek felszámolására. A műveletben egy AMX 10RC-vel felszerelt szakasz vett részt kettő vadászpilóta támogatásával. A művelet az Iforas hegységet az algériai határ irányába mozogva vizsgálta át. A március 15-ig jelentősebb harcrintkezés nem történt, azonban egy otffejtett akna felrobbanása megrongált egy AMX 10 RC-t. Március 16-án azonban az Ametettai völgyben dél felé nyomuló francia erőket megtámadták. A támadásban életét veszítette Alexandre Van Dooren szakaszvezető.⁶⁴ A hegységben végrehajtott műveletek mellett az északi településeken tovább folytatódtak az atrocitások, illetve az intervenciók erők folyamatosan tárták fel a terrorista-csoportok fegyver-, illetve lőszerraktárait.⁶⁵

A Gao régióban tevékenykedő, egyre erőszakosabb terrorista-csoportok megsemmisítésére indult el március 12-én az Operation Doro 3. Ez a körzetben állomásozó francia, mali és afrikai erőket vonta be a műveletbe, mintegy 460 főt. A művelet célja a régióban tevékenykedő felkelők semlegesítése, raktáiraik felderítése és a biztonságos környezet megteremtése volt. A műveletben a francia erők egy VBCI gyalogsági harcjárművekkel felszerelt, műszaki alegységgel, tüzérséggel és légi komponenssel megerősített századdal vettek részt. Az Operation Doro 3 erőt folyamatosan támadták a lázadók, ezért a műveleti alegységet megerősítették Caesar lövegekkel, melynek hatására a támadások száma lecsökkent. A művelet során több mint 10 ellenállót semlegesítettek és több járművet pusztítottak el. A művelet március 17-én fejeződött be.⁶⁶

Március 22-én az AFISMA kiegészült a nigériai zászlóaljjal. A nigériai erőket azonnal bevonták a műveletekbe, átvették Ménaka biztosítását és részt vettek más műveletekben is.⁶⁷

Az Iforas hegységben folyamatosan zajló harcok és légicsapások ellenére március végére sem sikerült felszámolni az iszlamista csoportokat, vagy megakadályozni újjászerveződésüket. Az ismeretlen hegyi terep, az iszlamisták utánpótlását elősegítő közeli nyitott határ Algéria felé nem kedvezett a művelet sikerének, habár jelentős veszteségeket (mintegy 100 fő fegyveres, több fegyverraktár és több jármű) okozott a dzsihádistáknak. Többek között ekkor veszítette életét az AQIM regionális vezetője és a felkelés egyik irányítója, akinek a

⁶³ Mali: décès d'un soldat français. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-deces-d-un-soldat-francais3>. Megtekintve: 2013. október 21.

⁶⁴ Mali: décès d'un soldat français. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-deces-d-un-soldat-francais4>. Megtekintve: 2013. november 13.

⁶⁵ Serval: point de situation du lundi 11 mars 2013.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/serval-point-de-situation-du-lundi-11-mars-2013>. Megtekintve: 2013. november 13.

⁶⁶ Opération Serval: Opération Doro 3.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-operation-doro-3>. Megtekintve: 2013. október 21.

⁶⁷ Opération Serval: la MISMA s'installe à Ménaka.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-la-misma-s-installe-a-menaka>. Megtekintve: 2013. november 13.

halálát az Al-Kaida is megerősítette, Abdelhamid Abou Zeid.⁶⁸ A csádi katonák ugyan bejelentették Mokhtar Belmokhtar halálát is, de ez nem bizonyult valós hírek.⁶⁹ A sikerek ellenére a szövetségesek is sok katonát vesztek és az iszlamisták több járművet is, köztük több AMX 10 RC-t megrongáltak vagy megsemmisítettek a harcok során. A művelet során négy francia és több mint 20 szövetséges katona veszítette életét.⁷⁰ Az Operation Panther-ban összesen 2.000 fő, 1.200 francia és 800 csádi katona vett részt.⁷¹ Az Iforas hegységben március 25-én fejeződött be a művelet.⁷²

A harcok harmadik szakasza

Az Operation Panther lezárása csak az Iforas hegység belsejéből való kivonulást jelentette, nem a harcok valós befejezését. A légicsapások sem szüntek meg az ország északi részében. Áprilisban azonban az Operation Serval résztvevői már nemcsak éles műveleteket hajtottak végre, hanem megkezdték az EUTM Mali felkészítését is.⁷³ Emellett az intervenciós erők a különböző északi települések visszafoglalásakor szembesültek azzal, hogy a több hónapon keresztül tartó iszlamista uralom sikeresen radikalizálta a lakosság egy részét. Ezt úgy érhették el, hogy a dzsihádisták vezetői nem engedték rögtön a sáría bevezetését, előbb különböző olyan szolgáltatások nyújtásával nyerték meg az északi lakosságot, amelyekhez egyébként nem juthattak hozzá. Ezzel szerzett népszerűséget mind az AQIM, mind a MUJAO. Lényegében egy felkészült PSYOPS művelet végrehajtásáról volt szó a térségben. Ez nem is olyan meglepő, ha figyelembe vesszük azt, hogy az iszlamistákat esetlegesen Afganisztánból érkezett harcosok képezték ki. Ők a NATO ottani tevékenysége nyomán megismerhették a hasonló műveletek működését, működtetését. A veszélyt az jelentette, hogy az iszlamisták támogatást szereztek az északi városokban, így folyamatosan tudtak embereket toborozni, utánpótláshoz jutottak és állandó információs csatornáik voltak a visszafoglalt területeken is.⁷⁴

Az Operation Doro 3 továbbra is sikeresen működött Gao régióban, továbbá Timbuktu régióban sem szüntek meg a katonai műveletek. A légicsapások ekkor is folyamatosak voltak, de április 15-én 3 Mirage 2000D, 2 Rafale és 1 C135-ös

⁶⁸ Al Qaeda commander Abou Zeid killed in Mali: Algeria's Ennahar TV.

<http://www.reuters.com/article/2013/02/28/us-mali-rebels-qaeda-idUSBRE91R1AD20130228>. Megtekintve: 2013. október 21.

⁶⁹ BBC: Belmokhtar's militants 'merge' with Mali's Mujao. Megtekintve: 2013. szeptember 25.

⁷⁰ Marsai Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban-Az Operation Serval és háttere. p. 4.

⁷¹ Opération Serval: point de situation du jeudi 28 février.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-28-fevrier>. Megtekintve: 2013. október 21.

⁷² Opération Serval : Point de situation du lundi 25 mars.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-lundi-25-mars>. 2013. október 21.

⁷³ Opération Serval: point de situation du jeudi 4 avril 2013.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-4-avril-2013>. Megtekintve: 2013. október 21.

⁷⁴ Marsai Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban-Az Operation Serval és háttere. p. 5.

repülőgép kivonásra került Maliból.⁷⁵ Áprilisban megkezdődött a szárazföldi erők kivonása is. Először a Légi Szállítású Zászlóalj Alkalmi Harccsoportot vonták ki, majd április 22-én megkezdték a 3. Zászlóalj Alkalmi Harccsoport első elemeinek hazaszállítását is, így április végére 500 francia katona került kivonásra Maliból.⁷⁶

Április 16-án Gaotól keletre egy 700 fős műveleti csoport megkezdte az Operation Obiou végrehajtását. A művelet célja a Semit régió biztosítása, a területen tartózkodó felkelőcsoportok szétzilálása és pusztítása volt. Ez a művelet ismét jelentős anyagi készleteket, fegyvereket, lőszerkészleteket, üzemanyagot tárt fel, valamint pusztított el.⁷⁷ A művelet nem vezetett nyílt fegyveres összeütközéshez, azonban a francia erők egy VPS típusú terepjárója IED-re futott április 29-én. A robbanás okozta Stéphane Duval őrmester halálát.⁷⁸ Májusban folytatódott a francia erők kivonása, ekkor 6 helikoptert, 3 Tigrist és 3 Pumát szállítottak vissza Franciaországba.⁷⁹ Ennek ellenére májusban is folyamatosak voltak a légitámadások az északi területeken. A szárazföldi erők ellen továbbra is folyamatosan követtek el merényleteket. Május 13-tól 14-ig Gao régióban végrehajtották a Chaillou műveletet, amely nem járt harcérinkezéssel, de újabb lőszerraktárt tárt fel és semmisített meg.⁸⁰ Május végén már megkezdődtek az újjáépítési feladatok is. Tassiganál Bailey hidat építettek a Nigeren, Gaoban is megkezdődtek különböző építési munkálatok.⁸¹ Május végén még egy kétnapos művelet került végrehajtásra a Sivatagi Zászlóalj Alkalmi Harccsoport több mint 300 katonájának bevonásával, a mali haderő biztosítása mellett. A művelet a hónap közepén végrehajtott feladatok során szerzett információkat hasznosította az iszlamisták logisztikai raktárainak megsemmisítésére.⁸²

Júniusban folytatódott a dandár váltása. A hónapban is végrehajtásra kerültek különböző légi műveletek. Június 8-13-ig Bourem régióban 400 fő bevonásával végrehajtásra került az Operation Orion az iszlamista csoportok és raktárai

⁷⁵ Opération Serval: point de situation sur les opérations du jeudi 18 avril 2013.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-sur-les-operations-du-jeudi-18-avril-2013>. Megtekintve: 2013. október 21.

⁷⁶ Opération Serval: redéploiement et désengagement du GTIA 3.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-redeploiement-et-desengagement-du-gtia-3>. Megtekintve: 2013. október 21.

⁷⁷ Opération Serval: opération Obiou dans l'Est de Gao.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-operation-obiou-dans-l-est-de-gao>. Megtekintve: 2013. október 21.

⁷⁸ Mali: décès d'un soldat français. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-deces-d-un-soldat-francais5>. Megtekintve: 2013. november 12.

⁷⁹ Mali: désengagement de 6 hélicoptères.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-desengagement-de-6-helicopteres>. Megtekintve: 2013. október 21.

⁸⁰ Mali: Point de situation sur l'opération Serval.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-point-de-situation-sur-l-operation-serval>. Megtekintve: 2013. október 22.

⁸¹ Mali: point de situation du 23 mai.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-point-de-situation-du-23-mai>. Megtekintve: 2013. október 22.

⁸² Mali: Point de situation sur les opérations du jeudi 30 mai 18h00.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-point-de-situation-sur-les-operations-du-jeudi-30-mai-18h002>. Megtekintve: 2013. október 22.

felderítésére és megsemmisítésére. A műveletben két VAB-okkal és VBCI-okkal felszerelt század vett részt. A két fázisban végrehajtott akció sikeres volt, több raktárt találtak, amelyek fegyvereket, lőszeret, üzemanyagot, híradó eszközöket, járműveket, optikai eszközöket tartalmaztak, továbbá feltártak és leromboltak egy IED műhelyt.⁸³ Júniusban az Iforas hegység területén is több különböző felderítő műveletet hajtottak végre, ilyen volt az Operation Sirius is. A június 13-tól 18-ig tartó műveletben 120 francia katona vett részt. Három, AMX 10 RC-vel felszerelt felderítő szakasz, egy VAB-okkal rendelkező lövész raj és egy 120 mm-es aknavető szakasz képezte a szárazföldi erőt, egy Rafale géppár és 2 Harfang drón a légierőt. A feladat a Tessalitól délre fekvő Assamal völgy felderítése volt. A művelet során több fegyverraktárt, mintegy három tonna lőszeret derítettek fel és semmisítettek meg. A feladat végrehajtása nem ütközött fegyveres ellenállásba.⁸⁴ Hasonló műveletek zajlottak a hónap végéig Tessalit körzetében és a Nigertől északra. Eközben folytatódott a francia csapatok kivonása, valamint folytak az előkészületek az AFISMA július 1-i ENSZ misszióba való integrálására.⁸⁵

Június 24-én indult el az Operation Netero, amely július 9-én fejeződött be. A műveletbe több mint 600 főt, a Sivtagi Zászlóalj Alkalmi Harcsoport három századát, a Menakában feladatot ellátó nigériai zászlóalj 200 katonáját és 80 rendőrt vontak be, melyek feladata egy nagyjából 10.000 km²-es terület átvizsgálása volt, a Gao keleti régiójában tevékenykedő terroristahálózatok felderítése és semlegesítése, információszerzés és a talált fegyver lerakatok megsemmisítése volt. A műveletet az abban résztvevő erők decentralizáltan, kis csoportokban kezdték meg információszerzéssel, és ezek alapján végeztek csapatösszevonásokat, majd pedig rajtaütéseket a különböző helyszíneken.⁸⁶

Júliusban és augusztus elején az Operation Serval és a Maliban tevékenykedő összes nemzetközi szervezet feladata a választások békés lefolyásának biztosítása volt. Ennek érdekében indították el július 21-én az Operation Centaure-t, amelyben 800 francia katona, többszáz jármű, helikopterek vett részt Rafale vadászpilóták további légi támogatása mellett. A művelet feladata az északi országrészben a választások ellen irányuló cselekmények felderítése, megakadályozása volt. Emellett az északi városokban segítettek a szavazóhelységek felállításában. Ennek a feladatnak a végrehajtásában a francia erők együttműködtek az ENSZ-el. A választások közeledtével megnőtt az iszlámisták visszatérésétől való félelem. Ennek köszönhető az Operation Centaure-ban résztvevő erők igen magas létszáma. A kormány július 6-án feloldotta az országban a szükségállapotot, hogy a mintegy 28

⁸³ Opération Serval: point de situation du jeudi 13 juin à 18 heures.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-13-juin-a-18-heures>. Megtekintve: 2013. október 22.

⁸⁴ Mali : opération Sirius. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-operation-sirius>. Megtekintve: 2013. október 22.

⁸⁵ Opération Serval : Point de situation du jeudi 27 juin 18h00.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-27-juin-18h00>. Megtekintve: 2013. október 22.

⁸⁶ Opération Serval: point de situation du 11 juillet 2013.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-11-juillet-2013>. Megtekintve: 2013. október 22.

elnök-jelölt megkezdhesse kampányát a július 28-i első forduló előtt.⁸⁷ Az atrocitásoktól való félelem néhány esettől eltekintve alaptalannak bizonyult, véleményem szerint a Ramadán hónap miatt, amely 2013-ban július 9-től augusztus 7-ig tartott. A választások augusztus 11-i, második fordulója volt eredményes, a korábbi miniszterelnök, Ibrahim Boubakar Keita nyert.⁸⁸ A választások ideje alatt, augusztus 11-én, történt meg az Operation Serval parancsnoki átadás-átvétele, Grégoire de Saint Quentin tábornok és Marc Foucaud vezérőrnagy között.⁸⁹ Az Operation Centaure augusztus 21-én ért véget, a választások lefolyása zavartalan volt.⁹⁰

Augusztus 31-én egy újabb művelet kezdődött Gao régió északi részében. Az Operation Dragon 400 francia, valamint 150 nigeri és szenegáli katona, valamint mali rendőrök részvételével került végrehajtásra. A művelet feladata felderítés, járőrözés és az észak Maliban lévő nagyobb városokat összekötő utak megfigyelése volt egy Tessalitból érkező oszlop menetbiztosításának megvalósításának céljából. A MINUSMA erői felvették a kapcsolatot a helyi lakossággal, ami biztonságnövelő tényező volt. Az Operation Dragon szeptember 14-én ért véget, amikor Tessalitból Gaoba zökkenőmentesen megérkezett egy 70 járműből, köztük 10 AMX 10 RC-ből és 10 LAV könnyű páncélos járműből álló oszlop.⁹¹

Három nappal később ismét művelet kezdődött, az Operation Constrictor. Feladata a Gao és Bourem között futó utak biztosítása volt, amely az iszlamista csoportok logisztikai ellátásának gyengítését célozta. A műveletben kettő, egyenként 100 fős, műszaki és felderítő alegységgel megerősített összhaderőnemi alegység vett részt váltásokban a mali csendőrök biztosítása mellett. Az El Farat hegységben tevékenykedő alegység jelentős mennyiségű tüzérségi eszközt és lőszert talált feladat végrehajtása során. A művelet folyamán nem csak tüzérségi eszközöket találtak, hanem lőszerlerakatokat is, amelyeket azonnali hatállyal meg is semmisítettek. Az Operation Constrictor október elején ért véget.⁹²

Októberben tovább folytak a felderítő műveletek Mali északi régiójában, ahol folyamatosan kerülnek elő az iszlamista csoportok által felhalmozott fegyver és egyéb, a harc megvívásához szükséges anyagi készletek. Eközben nem szüntek meg a különböző légi műveletek sem az északi országrészben. A jelenlévő nemzetközi erők azonban már nem csak a terrorista csoportok felszámolását célozzák meg,

⁸⁷ Mali state of emergency lifted ahead of election.

<http://www.reuters.com/article/2013/07/06/us-mali-security-idUSBRE96504Z20130706>.

Megtekintve: 2013. október 18.

⁸⁸ Keita wins Mali presidential vote after rival admits defeat.

<http://www.reuters.com/article/2013/08/13/us-mali-election-idUSBRE97B0SG20130813>.

Megtekintve: 2013. augusztus 13.

⁸⁹ Opération Serval: point de situation du jeudi 15 août 2013.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-15-aout-2013>. Megtekintve: 2013. október 22.

⁹⁰ Opération Serval: point de situation du jeudi 22 août 2013.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-22-aout-2013>. Megtekintve: 2013. október 23.

⁹¹ Serval: opération Dragon. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/serval-operation-dragon>. Megtekintve: 2013. október 22.

⁹² Serval: situation update, Thursday, 26 September 2013.

<http://www.defense.gouv.fr/english/content/view/full/218282>. Megtekintve: 2013. október 23.

hanem a városok újjáépítésében is közreműködnek. Az északi országrész nagyobb városai szövetséges kézben vannak, de a dzsihádisták ennek ellenére is folytatják harctevékenységüket az intervenciók ellen.⁹³ Szakértők szerint a támadások megújulásának és felerősödésének háttérében a november 24-én következő parlamenti választások állnak. Ezért a francia erők számítottak a támadások intenzitásának növekedésére, és október 20-án Operation Hydre néven újabb, több száz főt megmozgató műveletet indítottak az északi országrészben.⁹⁴ A műveletben francia, mali és MINUSMA erők vesznek részt. A művelet célja a terrorista csoportokra való nyomásgyakorlás.

A harcok harmadik szakasza lezártnak tekinthető, hiszen az Operation Hydre befejezése után már nem került sor újabb műveletek megindítására, és a térségben tevékenykedő, az Európai Unió által finanszírozott EUTM Mali működése részben feltámasztotta a mali haderőt, amely a kiképzők szerint idővel képes lehet az ország északi területein a közrend, a jogrend és a közbiztonság visszaállítására.⁹⁵

Létszámcsökkenés és a harcok negyedik szakasza

Az Operation Serval erőinek csökkentése tervezetten márciusban indult volna meg, amikor Mali északi régiójában a francia elgondolás szerint stabili-zálódnia kellett volna a helyzetnek.⁹⁶ A tervezett kivonulás év végére már csak mintegy 1.000 fős, állandó kontingenst hagyott volna a térségben gyorsreagálású erők. A Maliban tartózkodó mintegy 4.000 francia katonából azonban októberre még mindig 3.200 fő biztosította a békefenntartó alakulatokat, illetve a nigéri uránbányákat. Ez az ENSZ misszió beérkezett erőinek kis létszámának, gyenge felszereltségének, valamint a harcoló komponens hiányának tudható be.⁹⁷ Az Operation Serval elérni kívánt végállapot megjelölése nélkül indította meg műveleteit Maliban, így teljes kivonulásának időpontja a műveletek megkezdése óta folyamatosan alakul az országban aktuális biztonsági helyzetnek megfelelően. A francia kormányzat 2013 végén kezdte meg a Maliban szolgálatot teljesítő katonák és haditechnikai eszközök létszámának csökkentését, és előzetes tervei szerint 2014 februárjában már csak 1.000 fős kontingens maradt volna az országban, amely fő feladata terrorellenes

⁹³ Serval: Point de situation hebdomadaire du jeudi 17 octobre.

<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/serval-point-de-situation-hebdomadaire-du-jeudi-17-octobre>. Megtekintve: 2013. október 23.

⁹⁴ Újra bevetették a francia katonákat Maliban.

http://hvg.hu/vilag/20131024_ujra_bevetettek_a_francia_katonakat_mali. Megtekintve: 2013. október 24.

⁹⁵ Interjú Zámboi Richárd főhadnaggyal, az EUTM Mali magyar kontingens, mesterlövész kiképző részleg részlegvezetőjével. Debrecen, 2013. 10. 25.

⁹⁶ French troops to begin Mali pullout in March-foreign minister.

<http://www.reuters.com/article/2013/02/05/us-mali-rebels-troops-idUSBRE9141AB20130205>. Megtekintve: 2013. október 18.

⁹⁷ Michelle Nichols, Jackie Frank: UN appeals for more troops helicopters for Mali mission.

<http://www.reuters.com/article/2013/10/16/us-mali-crisis-un-idUSBRE99F14520131016>. Megtekintve: 2013. október 17.

műveletek végrehajtása.⁹⁸ A létszámcsökkentési terveket azonban meghiúsította az ENSZ misszió minimális feltöltöttsége. Habár a MINUSMA mandátuma 11.200 főről szól ennek mintegy fele érkezett meg 2014 februárjáig Maliba. A misszió feltöltése jelentősen növekedhet, amennyiben a Kína, Hollandia és Salvador által felajánlott erők megérkeznek az országba.⁹⁹ Az átcsoportosítás ütemének gyorsítására a francia erők kivonulásának érdekében van szükség, hiszen a tervezett 1.000 fő helyett február elején még mindig 2.300 francia katona teljesített szolgálatot az Operation Serval keretein belül a nyugat-afrikai országban.¹⁰⁰

A francia intervenció erők létszámának csökkentésével ismét változott a feladatrendszer. A hangsúly az újjáépítésre tevődött át, habár terrorellenes műveletek és kiürítő akciók is zajlanak az országban a Nigertől északra elhelyezkedő területekre korlátozódva.¹⁰¹ A harcokat tehát nem tekinthetjük befejezettnek, ennek ellenére azonban egy sikeres misszióról beszélhetünk, hiszen a mali helyzet rendeződni látszik.

Jelenlegi helyzet

Mali demokratikus rendje és gazdasága hosszú idő után tehát helyrejönni látszik. Mindezt alátámasztja az a tény, hogy valóban sikeres választásokon van túl az ország, sikerült stabil kormányt felállítania, és már a francia beavatkozás harmadik szakasza alatt megkezdődött az északi települések újjáépítése. Kedvező tényező még a gazdasági fejlődés megindítása számára az újabb IMF hitelről 2013 decemberében született döntés. A 46,2 millió USD összegű támogatást az ország az infrastruktúra-fejlesztése mellett munkahelyteremtésre és az ország legnagyobb erőforrására, az emberekre kell hogy fordítsa, oktatási és egészségügyi fejlesztéseket is eszközölve.¹⁰²

Mindezek mellett azonban meg kell említeni, hogy Mali északi részén továbbra is folytatódnak a harcok. Az iszlamisták akciói mellett számolni kell a különböző etnikumok között kialakult harcokkal is.¹⁰³ Fontos azonban, hogy a mali kormány egy régóta halogatott folyamatot is elindít a közeljövőben: február második hetében

⁹⁸ France to use unarmed U.S.-made drones to hunt al Qaeda in Mali.
<http://www.reuters.com/article/2013/12/19/mali-france-drones-idUSL6N0JY3RF20131219>.
Megtekintve: 2013. január 09.

⁹⁹ Speed up deployment of peacekeepers to Mali: U.N. official.
<http://www.reuters.com/article/2014/01/16/us-mali-un-idUSBREA0F1P620140116>.
Megtekintve: 2014. február 8.

¹⁰⁰ Serval : point de situation hebdomadaire du jeudi 6 février.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/serval-point-de-situation-hebdomadaire-du-jeudi-6-fevrier>. Megtekintve: 2014. február 8.

¹⁰¹ U.o.

¹⁰² Milan Cuc: Mali on the Mend as Reforms Resume after Security Crisis.
<http://allafrica.com/stories/201401081502.html>. Megtekintve: 2013. január 09.

¹⁰³ Inter-ethnic fighting in north Mali leaves 30 dead.
<http://www.reuters.com/article/2014/02/07/us-mali-clash-idUSBREA1615520140207>.
Megtekintve: 2014. február 8.

megkezdődhetnek a tárgyalások a kormány és a felkelők között.¹⁰⁴ Habár a biztonsági helyzet javulni látszik, nem szabad, hogy a nemzetközi közösség és a térségben működő három misszió túl korán hagyja magára a lábadozó mali demokráciát, hiszen az egy újabb iszlamista térhódításhoz vezethet.

Felhasznált irodalom:

Tanulmányok, monográfiák

1. Besenyő János: The European Union mission in Mali - Hungary's involvement in the mission, Contemporary Military Challenges/Sodobni Vojaski Izzivi (ISSN: 1580-1993), 2013 November, pp. 25-37. (2013), http://www.slovenskavojska.si/fileadmin/slovenska_vojaska/pdf/vojaski_izzivi/svi_15_3.pdf
2. Besenyő János: Az Európai Unió kiképző művelete Maliban és a magyar szerepvállalás, Honvédségi Szemle, 141. évfolyam, 2013/5. szám, 68-76. oldal, http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/40386/hsz_2013_5.pdf
3. Besenyő János: Háború Európa előterében- A Mali krízis, in: Seregszemle, 2013/1. HU ISSN: 2060-3924.
4. Besenyő János, Miletics Péter: Országismertető Mali. http://www.kalasznyikov.hu/dokumentumok/orszagismerteto_mali.pdf. Megtekintve: 2013. október 15.
5. Besenyő János, Hetényi Soma: A francia Afrika-politika változása, in: Seregszemle, 2011/3-4. HU ISSN: 2060-3924.
6. Marsai Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban - Az Operation Serval és háttere. http://hkk.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2013/SVKK_Elemzesek_2013_1.pdf. Megtekintve: 2013. május 21.

Előadások, interjúk

1. Interjú Zámbari Richárd főhadnaggyal, az EUTM Mali magyar kontingens, mesterlövész kiképző részleg részlegvezetőjével. Debrecen, 2013. október 25.
2. Nyulász Viktória: A mali válság kezelésének nemzetközi dimenziója. XIV. Euroatlanti Nyári Egyetem, előadás, Szolnok, 2013. július 31.
3. Szijj Dóra: A mali válság belpolitikai dimenziója. XIV. Euroatlanti Nyári Egyetem, előadás, Szolnok, 2013. július 31.

Cikkek, internetes források

1. Actualité. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite>. Megtekintve: 2013. október 14.
2. Al Qaeda commander Abou Zeid killed in Mali: Algeria's Ennahar TV. <http://www.reuters.com/article/2013/02/28/us-mali-rebels-qaeda-idUSBRE91R1AD20130228>. Megtekintve: 2013. október 21.

¹⁰⁴ Initial talks with Mali rebels may begin next week: PM. <http://www.reuters.com/article/2014/02/07/us-mali-reconciliation-idUSBREA161HR20140207>. Megtekintve: 2014. február 8.

3. BBC: Belmokhtar's militants 'merge' with Mali's Mujao. Metekintve: 2013. szeptember 25.
4. Emmanuel Haddad: Mali: Chadian Soldiers Join Battle for Northern Mali. <http://allafrica.com/stories/201301230206.html>. Megtekintve: 2013. október 15.
5. France to use unarmed U.S.-made drones to hunt al Qaeda in Mali. <http://www.reuters.com/article/2013/12/19/mali-france-drones-idUSL6N0JY3RF20131219>. Megtekintve: 2013. január 09.
6. French troops to begin Mali pullout in March-foreign minister. <http://www.reuters.com/article/2013/02/05/us-mali-rebels-troops-idUSBRE9141AB20130205>. Megtekintve: 2013. október 18.
7. Initial talks with Mali rebels may begin next week: PM. <http://www.reuters.com/article/2014/02/07/us-mali-reconciliation-idUSBREA161HR20140207>. Megtekintve: 2014. február 8.
8. Inter-ethnic fighting in north Mali leaves 30 dead. <http://www.reuters.com/article/2014/02/07/us-mali-clash-idUSBREA1615520140207>. Megtekintve: 2014. február 8.
9. Keita wins Mali presidential vote after rival admits defeat. <http://www.reuters.com/article/2013/08/13/us-mali-election-idUSBRE97B0SG20130813>. Megtekintve: 2013. augusztus 13.
10. Mali: décès d'un soldat français. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-deces-d-un-soldat-francais>. Megtekintve: 2013. október 21.
11. Mali: décès d'un soldat français. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-deces-d-un-soldat-francais4>. Megtekintve: 2013. november 13.
12. Mali: décès d'un soldat français. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-deces-d-un-soldat-francais5>. Megtekintve: 2013. november 12.
13. Mali: décès d'un soldat français. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-deces-d-un-soldat-francais3>. Megtekintve: 2013. október 21.
14. Mali: désengagement de 6 hélicoptères. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-desengagement-de-6-helicopteres>. Megtekintve: 2013. október 21.
15. Mali: lancement de l'opération Serval. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-lancement-de-l-operation-serval>. Megtekintve: 2013. október 12.
16. Mali: opération Serval, poursuite du déploiement des forces. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-operation-serval-poursuite-du-deploiement-des-forces>. Megtekintve: 2013. október 12.
17. Mali: opération Sirius. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-operation-sirius>. Megtekintve: 2013. október 22.
18. Mali: Point de situation sur les opérations du jeudi 30 mai 18h00. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-point-de-situation-sur-les-operations-du-jeudi-30-mai-18h002>. Megtekintve: 2013. október 22.
19. Mali state of emergency lifted ahead of election. <http://www.reuters.com/article/2013/07/06/us-mali-security-idUSBRE96504Z20130706>. Megtekintve: 2013. október 18.

20. Mali: point de situation du 23 mai.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-point-de-situation-du-23-mai>. Megtekintve: 2013. október 22.
21. Mali: Point de situation sur l'opération Serval.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-point-de-situation-sur-l-operation-serval>. Megtekintve: 2013. október 22.
22. Michelle Nichols, Jackie Frank: UN appeals for more troops helicopters for Mali mission. <http://www.reuters.com/article/2013/10/16/us-mali-crisis-un-idUSBRE99F14520131016>. Megtekintve: 2013. október 17.
23. Milan Cuc: Mali on the Mend as Reforms Resume after Security Crisis. <http://allafrica.com/stories/201401081502.html>. Megtekintve: 2013. január 09.
24. MUJAO-Mouvement pour le Tawhîd et du Jihad en Afrique de l'Ouest-Movement for Oneness and Jihad in West Africa
25. Niger. <http://www.wise-uranium.org/umopafr.html#AKOUTA>. Megtekintve: 2013. október 10.
26. Opération Serval: 48H pour reprendre le contrôle de la boucle du Niger.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-48h-pour-reprendre-le-controle-de-la-boucle-du-niger>. Megtekintve: 2013. október 14.
27. Opération Serval: A GAO les FAM repoussent les attaques terroristes.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-a-gao-les-fam-repoussent-les-attaques-terroristes>. Megtekintve: 2013. november 12.
28. Opération Serval: bilan des opérations du 28 février au 4 mars.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-bilan-des-operations-du-28-fevrier-au-4-mars>. Megtekintve: 2013. november 12.
29. Opération Serval: bilan des opérations du 30 janvier.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-bilan-des-operations-du-30-janvier>. Megtekintve: 2013. október 14.
30. Opération Serval: Engagement d'un escadron blindé AMX 10RC de Niamey à Gao. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-engagement-d-un-escadron-blinde-amx-10rc-de-niamey-a-gao>. Megtekintve: 2013. október 20.
31. Opération Serval: la MISMA s'installe à Ménaka.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-la-misma-s-installe-a-menaka>. Megtekintve: 2013. november 13.
32. Opération Serval : la traque des Atlantique 2.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-la-traque-des-atlantique-2>. Megtekintve: 2013. november 12.
33. Opération Serval: les forces françaises et tchadiennes s'emparent de Tessalit.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-les-forces-francaises-et-tchadiennes-s-emparent-de-tessalit>. Megtekintve: 2013. október 20.
34. Opération Serval: Opération Doro 3.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-operation-doro-3>. Megtekintve: 2013. október 21.
35. Opération Serval: opération Obiou dans l'Est de Gao.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-operation-obiou-dans-l-est-de-gao>. Megtekintve: 2013. október 21.

36. Opération Serval: point de situation du 14 février 18h au 18 février 18h.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-14-fevrier-18h-au-18-fevrier-18h>. Megtekintve: 2013. október 21.
37. Opération Serval: point de situation du 15 janvier 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-15-janvier-2013>. Megtekintve: 2013. október 14.
38. Opération Serval: point de situation du 16 janvier 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-16-janvier-2013>. Megtekintve: 2013. október 14.
39. Opération Serval: point de situation du 17 janvier (du 16.01 18h au 17.01 18h).
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-17-janvier-du-16.01-18h-au-17.01-18h>. Megtekintve: 2013. október 14.
40. Opération Serval: point de situation du 20 janvier 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-20-janvier-2013>. Megtekintve: 2013. október 14.
41. Opération Serval: point de situation du 21 février 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-21-fevrier-2013>. Megtekintve: 2013. október 21.
42. Opération Serval: point de situation du 21 janvier 2013. Opération Serval :
 point de situation du 21 janvier 2013. Megtekintve: 2013. október 14.
43. Opération Serval: point de situation du 24 janvier 18h au 26 janvier 12h.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-24-janvier-18h-au-26-janvier-12h>. Megtekintve: 2013. október 14.
44. Opération Serval: point de situation du 4 février 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-4-fevrier-2013>. Megtekintve: 2013. október 20.
45. Opération Serval: point de situation du jeudi 13 juin à 18 heures.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-13-juin-a-18-heures>. Megtekintve: 2013. október 22.
46. Opération Serval: point de situation du jeudi 15 août 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-15-aout-2013>. Megtekintve: 2013. október 22.
47. Opération Serval: point de situation du jeudi 22 août 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-22-aout-2013>. Megtekintve: 2013. október 23.
48. Opération Serval: Point de situation du jeudi 27 juin 18h00.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-27-juin-18h00>. Megtekintve: 2013. október 22.
49. Opération Serval: point de situation du jeudi 28 février.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-28-fevrier>. Megtekintve: 2013. október 21.
50. Opération Serval: point de situation du jeudi 4 avril 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-4-avril-2013>. Megtekintve: 2013. október 21.
51. Opération Serval: point de situation du jeudi 7 février 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-7-fevrier-2013>. Megtekintve: 2013. november 12.

52. Opération Serval: point de situation du lundi 25 février 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-lundi-25-fevrier-2013>. Megtekintve: 2013. november 12.
53. Opération Serval: Point de situation du lundi 25 mars.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-lundi-25-mars>. 2013. október 21.
54. Opération Serval: point de situation sur les opérations du jeudi 18 avril 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-sur-les-operations-du-jeudi-18-avril-2013>. Megtekintve: 2013. október 21.
55. Opération Serval: redéploiement et désengagement du GTIA 3.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-redeploiement-et-desengagement-du-gtia-3>. Megtekintve: 2013. október 21.
56. Opération Serval: sécurisation de l'île de Kadji dans la zone de Gao.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-securisation-de-l-ile-de-kadji-dans-la-zone-de-gao>. Megtekintve: 2013. november 12.
57. Opération Serval: zoom sur le détachement Harfang.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-zoom-sur-le-detachement-harfang>. Megtekintve: 2013. november 12.
58. Opération Serval: montée en puissance du dispositif et poursuite des opérations. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-montee-en-puissance-du-dispositif-et-poursuite-des-operations>. Megtekintve: 2013. október 14.
59. Opération Serval: point de situation du 11 juillet 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-11-juillet-2013>. Megtekintve: 2013. október 22.
60. Opération Serval: point de situation du 14 février 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-14-fevrier-2013>. Megtekintve: 2013. október 21.
61. Opération Serval: point de situation du 28 janvier 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-28-janvier-2013>. Megtekintve: 2013. október 14.
62. Paul Melly: France: How was it dragged into the Malian conflict?
<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-21009958>. Megtekintve: 2013. október 12.
63. Point de situation sur l'opération Serval au Mali depuis le jeudi 07 février 18h au lundi 11 février 18h.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/point-de-situation-sur-l-operation-serval-au-mali-depuis-le-jeudi-07-fevrier-18h-au-lundi-11-fevrier-18h>. Megtekintve: 2013. november 12.
64. Saeed Shabazz: Is the French Invasion of Mali tied to a Colonial War for Uranium? <http://www.globalresearch.ca/is-the-french-invasion-of-mali-tied-to-a-colonial-war-for-uranium/5321133>. Megtekintve: 2013. szeptember 29.
65. Serval: opération Dragon.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/serval-operation-dragon>. Megtekintve: 2013. október 22.

66. Serval: point de situation hebdomadaire du jeudi 6 février.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/serval-point-de-situation-hebdomadaire-du-jeudi-6-fevrier>. Megtekintve: 2014. február 8.
67. Serval: point de situation du lundi 11 mars 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/serval-point-de-situation-du-lundi-11-mars-2013>. Megtekintve: 2013. november 13.
68. Serval: Point de situation hebdomadaire du jeudi 17 octobre.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/serval-point-de-situation-hebdomadaire-du-jeudi-17-octobre>. Megtekintve: 2013. október 23.
69. Serval: situation update, Thursday, 26 September 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/english/content/view/full/218282>. Megtekintve: 2013. október 23.
70. Speed up deployment of peacekeepers to Mali: U.N. official.
<http://www.reuters.com/article/2014/01/16/us-mali-un-idUSBREA0F1P620140116>. Megtekintve: 2014. február 8.
71. Thirteen Chadian soldiers, 65 rebels killed in Mali.
<http://www.reuters.com/article/2013/02/23/us-mali-rebels-chad-idUSBRE91M00420130223>. Megtekintve: 2013. október 21.
72. Újra bevetették a francia katonákat Maliban.
http://hvg.hu/vilag/20131024_ujra_bevetettek_a_francia_katonakat_mali. Megtekintve: 2013. október 24.

KONZULTÁCIÓ

NAGY SÁNODR EZREDES

EGY KONFLIKTUS „LEZÁRÁSÁNAK” MARGÓJÁRA Mi vezetett az M23 mozgalom bukásához?

Absztrakt

A több mint egy éve működő, M23 néven elhíresült fegyveres mozgalom újra elmélyítette a Kongói Demokratikus Köztársaság biztonsági válságát. A mozgalom külső támogatása megerősítette azt a feltevést, hogy a kelet kongói területek biztonsági instabilitása érdeke azoknak a szomszédos országoknak, akik gazdaságilag profitálnak ebből a helyzetből. A béke lehetősége megszületett, de kérdés hogyan fognak vele élni az érintettek.

Kulcsszavak: Fegyveres mozgalom, külső beavatkozás és támogatás, területi integritás, béke megállapodás, biztonság

Abstract

The armed movement that became infamous under the name of M23, that has been operating now for more than a year, did a lot to deepening the security crisis of the Democratic Republic of Congo.

External support for the movement has reinforced the assumption that the instability of eastern Congo territories lies into the interests of those neighboring countries that economically benefit from this situation. The possibility of peace was born, but the question is how the stakeholders will exploit this opportunity

Keywords: Armed movement, external intervention and support, territorial integrity, peace agreements, security

Bevezetés

Közép-Afrikában nem nyugszanak a fegyverek. Először a már több mint egy éve, a Kongói Demokratikus Köztársaság Ruandával és Ugandával határos területén kirobbant, az M23¹ nevével fémjelzett fegyveres konfliktus foglalkoztatta a közvéleményt. Ez előbbi még nem csillapodott, amikor a Közép-afrikai Köztársaságban a Seleka² fegyveres harcot indított Francois Bozize³ elnök hatalma

¹M23: Kongói tuszik és a velük szimpatizáló kormányellenes erőkből létrejött rebellis mozgalom. Március 23-án a 2009. március 23-án aláírt „Gomai egyezmény” után vették fel, ami lezárta a CNDP és a kongói kormány közötti fegyveres konfliktust.

² Seleka: A Középfrikai köztársaságban működő illegális fegyveres csoport.

ellen, ami a korábbi rezsim megdöntéséhez és kegyetlen vérengzéshez vezetett. Azonban míg ez utóbbi inkább tekinthető az országban kirobbant belharcként, addig a kongói konfliktusban két szomszédos ország – Ruanda és Uganda – is érintve volt, mint a rebellis M23 támogatója.

Előzmények

Az elmúlt időszak egyik legfontosabb eseménye és a legsúlyosabb humanitárius katasztrófát okozó fegyveres konfliktus már több mint egy éve, hogy kirobbant. 2012. március 23-a volt a nap mikor is – igaz nem spontán, hanem már hosszú ideje folyt, szigorúan titkolt előkészítés után – a Bosco Ntagandához⁴ hű volt CNDP⁵ fegyveresek, ekkor még a kongói hadsereg (FARDC)⁶ katonái, Dél- és Észak-Kivuban parancsnokaik vezetésével szervezeten dezertáltak. Ezek a kongói tuszik⁷ a 2009-es a CNDP és a kongói kormány között megkötött „Gomai egyezmény”⁸ eredményeként kerültek integrálásra a kormányhadseregbe (rendőrségbe), de igazán sosem váltak az ország védelmezőivé.⁹

Dél-Kivuban a kormányhoz lojális katonai vezetők (Pacifique Masunzu dandártábornok¹⁰ és Delphin Kahimbi ezredes)¹¹ még időben tettek lépéseket a tömeges dezertálás megakadályozására és fogatták el az egységeiket elhagyó parancsnok és katonák nagy részét. A gyors reakció eredményeként csak néhány százan tudtak kapcsolódni a kormányellenes mozgalomhoz. Hozzávetőlegesen 340 fő megalékelve a folyamatos üldözést, önként feladta magát és került először a Luberizi¹² katonai táborba, majd onnan hihetetlen gyorsasággal áthelyezésre az ország középső és nyugati területén levő katonai körzetekbe. Dél-Kivuban ugyan viszonylagos nyugalom lett, de a bizalmatlanság megmérgezte a bajtársi és emberi

³ Francois Bozize: A Középafrikai köztársaság volt elnöke.

⁴ Bosco Ntaganda: Volt CNDP vezető, majd a 2009-es „Gomai Egyezmény” után a kongói hadsereg tábornoka, az M23 mozgalom elindítója. A Nemzetközi Bíróság körözötti listáján van.

⁵ CNDP: (Congr  National pour la Défense de Peuple) Kongói tuszik fegyveres mozgalma a kongói kormány ellen 2007-2009 között.

⁶ FARDC: (Forces Arm es de la République Démocratique du Congo) A kongói kormányhadsereg.

⁷ Tuszi: Kongóban, annak főként a keleti tartományaiban  l  kisebbségi népcsoport. Szoros kapcsolatot tartanak fenn a ruandai és burundi hasonló nemzetiségekkel. E népcsoport a ruandai népirtás kapcsán lett ismert.

⁸ Gomai egyezmény (Traite de Goma): A CNDP és a kongói kormány által  l irt egyezmény a 2007-2009 között húzódó fegyveres konfliktus lezárására.

⁹ Besenyő János, Gyarmati Ádám, Hetényi Soma Ambrus, Pető Gergő, Szijj Dóra  s Resperger István: Országismertető – Kongói Demokratikus Köztársaság, pp.103-104.

¹⁰ Pacifique MASUNZU tábornok: a Dél-Kivu tartományban levő 10. Katonai Körzet parancsnoka. A cikk szerzője négy éven keresztül volt a tábornok közvetlen tanácsadója 2008 és 2013 között.

¹¹ Delphin KAHIMBI ezredes: A hutu FDLR ellen indított katonai offenzíva parancsnoka Dél-Kivuban.

¹² Luberizi: Katonai kiképző tábor Dél-Kivu tartomány déli részén fekvő ugyancsak a Luberizi településen. Korábban az ENSZ pakisztáni katonai erői által folyt itt néhány hónap időtartamban a korábbi dand roknak  sszekov csol si kiképzés.

kapcsolatokat a hadseregben belül. A lakosságon pedig a félelem lett úrrá, mivel az előző évtizedek háborúi mély nyomokat hagytak az emlékezetben.

Észak-Kivuban az déli tartományhoz viszonyítva a biztonsági helyzet nagyon gyorsan eszkalálódott és az M23 a tartomány keleti, Ugandával és Ruandával határos területeinek jelentős részét ellenőrzése alá vonta, majd elfoglalta Gomát is, a tartomány székhelyét. Kongóban a történelem rendre ismétli önmagát, hiszen néhány évvel korábban a Laurent Nkunda¹³ tábornok által vezetett CNDP kísértetiesen hasonló helyzetet teremtett. A kongói hadsereg erői akkor és most is fejvesztve menekültek a rebellis erők elől és hagytak hátra jelentős anyagi- és lőszerkészleteket.¹⁴

A kongói hadsereg gyors vereségsorozata az elnököt és a katonai felső vezetést drasztikus döntések meghozatalára kényszerítette. A csapatok vezetését csak személycserék árán lehetett stabilizálni, felhozni a mélypontra levő morális állapotot, egyáltalán olyan állapotba hozni a térségben levő és az oda átcsoportosított katonai erőket, hogy fel tudják venni a harcot az M23 Uganda és főként Ruanda által támogatott erőivel szemben.

Az ENSZ erők is jelentős támogatást nyújtottak a FARDC-nek, de a végső fordulatot az Addis-Abeba-i¹⁵ döntés eredményeként, a három Afrikai Unió tagország (Dél-Afrika, Tanzánia és Malawi) által felajánlott katonai erőkből létrehozott Intervenció dandár megalakítása és tevőleges harctevékenysége hozott a kongói hadsereg oldalán. Emellett azonban a nemzetközi politikai is rendkívül aktív szerepet játszott az egyre súlyosbodó helyzet megoldásában. Az ENSZ Biztonsági Tanács szakértői csoportja, amely már a konfliktus kirobbanása előtt is évente készített átfogó jelentést a Kongói Demokratikus Köztársaság (kiemelt figyelmet fordítva annak keleti, Ugandával, Ruandával, Burundival és Tanzániával határos területeire) biztonsági, gazdasági és politikai helyzetéről, letette a BT asztalára az aktuális helyzetről elkészült jelentését. A 2013-as jelentés az M23 mozgalom vizsgálatára összpontosított, annak támogatására, a konfliktus tényeinek feltárására és annak a pénzügyi és katonai támogatására. A sok-sok vizsgálat, tényfeltárás, helyszíni interjúk eredményeként megszületett az a jelentés, ami feltárta az események hátterét, nyomom követte az események alakulását egészen a fegyveres mozgalom bukásáig. Bizonyítékokat tártak az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé Uganda és főként Ruanda által az M23-nak nyújtott pénzügyi, anyagi és katonai támogatásról. A jelentés természetesen heves reakciókat váltott ki az érintett országok részéről, sok érv és ellenérv hangzott el a konfliktus eredetét és támogatását illetően.

¹³ Laurent NKUNDA tábornok: A kongói kormányhadsereg korábbi tábornoka, aki 2007-2009 között a ruandai támogatást élvező CNDP (kongói tuszik) vezetője. 2009-ben a ruandai hatóságok letartóztatják, házi őrizetbe helyezik. Korábbi törzsfőnöke Bosco Íntaganda vezette ezt követően a „Gomai” tárgyalásokat a kongói kormánnyal

¹⁴ <http://www.scribd.com/doc/126272971/Sereg-Szemle-VII-efolyam-1-szam-2009-januar-marcus-45-52-oldal> Letöltés ideje: 2014. 02. 01.

¹⁵ Addis-Abeba: Etiópia fővárosa. Itt született meg afrikai országok egyetértésével a kelet-kongói konfliktus rendezését célzó keretegyezmény.

Hosszú ideje van a vizsgálatok központjában az a kérdés, hogy az illegális fegyveres csoportok milyen forrásokból tartják fenn magukat. Természetesen a forrásokat eredetét nem könnyű megtalálni még annak ellenére sem, hogy a feltételezések többször is beigazolódtak, de bizonyítékot is felmutatni a tények igazolására már sokkal nehezebb.

Nos, a legtöbb csoport a természeti kincsek illegális kibányászásából és kereskedelméből finanszírozza önmaga fennmaradását. A legfőbb forrás az arany. A szakértői jelentésből kiderül, hogy a legtöbb bányaterület azokon a konfliktus területeken fekszik, amelyeket az M23 és egyéb más fegyveres csoportok tartanak felügyeletük alatt. Az innen kikerülő ásványok – nem csupán az arany, hanem a platina, coltan, kobalt úgyszintén – illegális úton jutnak tovább a tranzit országokba, mint Burundi, Uganda, Ruanda és Tanzánia. A szakértői jelentés szerint a Kongói Demokratikus Köztársaságban kibányászott aranynak megközelítően 98%-a illegálisan hagyja el az országot. Ez azt jelenti, hogy a becslések szerint az Ugandában - a kongói arany legfontosabb tranzit országa - megjelenő arany 100%-a illegális „exporttal” kerül ki Kongóból. Következésképp a kongói kormány súlyos dollár milliárdokat veszít az illegális bányászat és főként az illegális export miatt. Az ellenőrzés gyengesége viszont továbbra is lehetővé teszi a kongói és néhány a szomszédos országból érkező, de kongói területen aktív, illegális fegyveres csoport működését. Azon törekvések, amelyek az *OCDE (Organisation de coopération et de développement économique)*¹⁶ és a *CIDEL (Conférence internationale sur la région des Grands Lac)*¹⁷ nevéhez köthetőek, igyekeznek érvényt szerezni a bányakörzetek hivatalos nyilvántartásba vételének, amely már lehetőséget adna az onnan érkező és a kereskedelmi forgalomba került ércek nyomon követésére. Törekednek továbbá arra is, hogy erősítsék annak a nemzetközi normának a betartását, amely azoknak a természeti kincseknek forgalmazásának tiltására vonatkoznak, amik fegyveres konfliktusok sújtotta körzetekből kerülnek ki, amelyekhez a gyermekmunka köthető, és amelyek a fegyveres csoportok ellenőrzése alatt állnak és azok finanszírozására szolgálnak.¹⁸

A szakértői csoport kapcsolati rendszere és munkamódszerei

A Kongói Demokratikus Köztársaságba delegált szakértői csoport az ENSZ BT 2078 határozata 5§ (2012) alapján a vizsgálatok befejeztével a 1533 határozatában létrehozott Bizottságon keresztül éves jelentést terjeszt fel. A BT a 2078 határozat 21§-ban egyaránt kérte, hogy a szakértők konzultáljanak az Elefántcsont-parton dolgozó hasonló feladatokat ellátó szakértőkkel, kiemelt figyelmet szentelve az ásványkincsek kereskedelmére. A konzultáció kiterjedt a Szomáliában és Eritreában dolgozó ellenőrző csoportokra és a Szudáni szakértőkre is.

¹⁶ OCDE: (*Organisation de coopération et de développement économique*) *Gazdasági fejlődési és együttműködési szervezet*

¹⁷ CIDL: (*Conférence internationale sur la région des Grands Lacs*) A Nagy-tavak térségi nemzetközi konferencia

¹⁸ Besenyő János: *Az Afrikai konfliktusok és kezelésük sajátosságai, a békefenntartó műveletek során szerzett tapasztalatok*, pp. 5-6

Ami a jelentésben bemutatott és hivatkozott bizonyítékokat illeti, a szakértők a BT munkacsoport ajánlásait figyelembe véve végezte feladatát. A megállapításaikat a feltárt „hiteles” dokumentumokra és a lehetőségek függvényében, a helyszíneken folytatott személyes vizsgálataikra és megfigyeléseikre alapozva tették meg. A közvetett információkat legalább három megbízható forrás alapján kellett megerősíteni a hitelesség ellenőrzése érdekében. Látni kell azonban, hogy a kongói konfliktus kapcsán meglehetősen ritka az olyan jellegű, hitelesnek mondható és bizonyítékként elfogadható dokumentum, ami az illegális fegyverkereskedelemtől szól, ami a hierarchia felső szintjén levő civil és katonai/rendőri vezetők felelősségét bizonyítaná az emberi jogok súlyos megsértésében és a természeti kincsek illegális kitermelésében. Emiatt a szakértők vizsgálata kiterjedt a helyi lakosság (sokszor megbízhatatlan információkkal szolgálnak a helyi lakosok) az ex-harcosok és a fegyveres csoportokból kiváltak megfigyeléseire, tapasztalataira is. Nem szabad megfeledkezni a térség állami és katonai tisztségviselői, valamint az ENSZ szervek munkatársai által nyújtott információkról sem. *(Nem csupán kongói jelenség, de itt talán könnyebben lehet „üzletet” kötni az információért.)* A ruandai kormányhoz intézett kérdéseikre a mai napig sem kaptak választ és ezen túlmenően, a ruandai hatóságok először a szakértők Ruandába történő hivatalos beutazását is megtagadták.

A szakértői csoport vizsgálatának forrásai

2013 folyamán az M23 több mint 70 volt harcosát és a mozgalom politikai szárnyához tartozót hallgatott meg, akik közül 34 Kongóban, 23 Ugandában és 14 Ruandában került korábban toborzásra a mozgalom tagjai közé. Ugyancsak a meghallgatottak között volt 14 olyan M23 tag, aki feladta magát a ruandai hatóságoknak. Ezen túlmenően olyan dezertőrök is hajlandóak voltak információt szolgáltatni, akik korábban a ruandai haderőben szolgáltak vagy korábban azok kötelékéből szereltek le. Forrásként szolgáltak, természetesen a hitelességük kérdéses lehet, egyéb fegyveres csoportok tagjai is, akik információkkal szolgáltak a tuszi mozgalomról.

Nem szabad megfeledkezni azokról a forrásokról, amelyek az M23 által ellenőrzött zónában éltek, élnek ma is. Ezek közül is legfontosabbak a civil szervezetek és a falvak vezetői. A menekültektől is származnak információk, bár ezeket fenntartásokkal kell fogadni, hiszen a megfélemlített, pszichikailag és sokszor fizikailag terrorizált személyek sokszor valótlán és eltúlzott információkat adnak. Ezt személyes tapasztalataim is megerősítik.

A helyi vezetők, a kongói kormányzat helyi és tartományi képviselőitől származó információk pedig sok esetben túlzottan diplomatikusak. Igyekeznek az ellenség oldalára áttolni minden felelősséget. Ennek eklatáns példája a kongói kormányhadsereg rengeteg hiányossága, gyengesége és a parancsnokok cselekvőképtelensége, ami nyíltan nem ért kritika, annak ellenére, hogy a mozgalom kirobbanása utáni összeomlás a kongói katonai vezetőknek tudható be.

Az ENSZ kongói stabilizációt támogató missziója (MONUSCO)¹⁹ által felállított közös ellenőrző csoport (*Mécanisme conjoint de vérification élargi et des fonctionnaires des Nations Unies*) is tudott bőséges információval és az információkhoz kapcsolódó fotókkal szolgálni. Ez utóbbiak főként az M23 által elfoglalt pozíciókat mutatta be (légi felvételek).

A Ruandába történő első hivatalos beutazási kérelem elutasítása után végül is sikerült két alkalommal Ruandában és három alkalommal Ugandában is vizsgálatot folytatni a kapcsolódó kérdésekben.

A „Március 23” Mozgalom

A kongói fegyveres csoportok vizsgálata már a korábbi szakértői jelentéseknek is részét képezte. Ebben az esetben a vizsgálat kiemelten az M23 tevékenységére, külső és belső támogatására koncentrált. Hangsúlyozott figyelmet kapott annak vizsgálata, hogy mi vezetett a „Március 23” mozgalom bukásához. A bukás kifejezés talán kissé erősnek látszik, mert a mozgalom teljesen nem szűnt meg létezni és félő, hogy az általa képviselt eszmeiség tovább vívódik a kongói tuszik fiatal generációi felé. A korábban a kongói kormánnyal Kampalában²⁰ folytatott, majd az egy évig elhúzódó tárgyalások során sokszor elfogadhatatlan feltételeikkel, máskor az engedékenységgükkel képesek voltak manipulálni a folyamatot. A feltételeik folyamatosan bővültek a tárgyalások előre haladtával, azok jelentős része elfogadhatatlan volt a kongói kormány részéről. Igyekeztek olyan színben megjelenni a közvélemény előtt, mint akik nem csupán a kelet-kongói tuszik érdekeit, hanem a kongói népet képviselik, azokért harcolnak a „bűnös” kormánnyal szemben.

Út a bukáshoz

A 2013. májusi, Mutaho körzetében folyt harcokat követően egy nyugalmi időszak köszöntött be, meglehetősen kevés harccselekménnyel egész júniusban és július elején. Ezt az időszakot mindkét fél a pozícióik megerősítésére használta fel. Ugyancsak június és július hónapban az Intervenciós dandár folytatta erői szétbontakoztatását és pozícióik elfoglalását Goma és Sake térségében.

2013. július közepén a harcok kiújultak. Augusztus közepén az M23 folyamatosan veszítette el korábbi pozícióit, élőereje jelentős veszteségeket szenvedett, ami a morális helyzet romlását eredményezte. Mindez az Intervenciós dandár erői hatékony harctevékenységének, valamint a Rutshuru területén tevékenykedő, az M23 ellen fordult fegyveres csoportok támadásainak tudható be. Az M23 ugyan tett erőfeszítéseket a Gomától északra fekvő Mutaho és Kanyarucinyai zóna visszafoglalására, de az ekkorra magára talált kongói csapatok harci helikopterek támogatása mellett, három napos intenzív harc során ezt a

¹⁹ MONUSCO: (Mission de l'Organisation des Nations unies pour la stabilisation de la République démocratique du Congo) Az ENSZ stabilizációt támogató missziója a Kongói Demokratikus Köztársaságba

²⁰ Kampala: Uganda fővárosa. Itt folytak 2012decemberétől – 2013 decemberéig az ugandai elnök közvetítésével a kongói kormány és az M23 képviselői közötti tárgyalások.

szándékot meghiúsították. Ugyancsak helikopterekkel támadta az M23 rumangabói (korábban katonai bázis) M23 erőket.

Augusztus 21-től újabb harcok voltak Kibatiban, 15 km-re, északra Gomától a tartomány fővárosától. Egy nappal később a tüzérség gyakorlatlanságából eredően (a szándékosság nem volt bizonyítható) több tüzérségi lövedék csapódott be civilek lakta területre ruandai és kongói területen egyaránt. A harcok során újra jelentős veszteséget kellett elkönyvelni az M23 soraiban (legkevesebb 17 tisztet, fő tisztet veszítettek) és anyagi eszközeikben.

Augusztus 28-tól kezdve az Intervenció dandár harckocsikat, páncélozott harcjárműveket, harci helikoptereket is bevetett a gyalogság támogatására a rebellis erők ellen a Kibati fronton. Nem kis meglepetést okozott az M23 hatékony válasza a támadásra, ugyanis bevetette a teljes páncéltörő arzenálját és minden lehetséges módon ellenálltak. Az ENSZ fennhatóság alatt lévő erők soraiban a tanzániai és dél-afrikai csapatok is veszteségeket szenvedtek. Gomába és az ENSZ erők Miningiben levő bázisára is tüzérségi lövedékek csapódtak be. Augusztus 30-ra a FARDC erők támadása eredményeként a lázadók visszavonulta Kibumba és Kanyamaroho vonaláig, felmentve ezzel Gomát az M23 tüzérségi eszközeinek hatásától.

A FARDC által kiharcolt kedvező katonai helyzet és az egyre erősödő nemzetközi nyomás a harcselekmények ideiglenes felfüggesztését és a korábban megszakított „Kampalai tárgyalások” újbóli beindítását eredményezték szeptember 10-én. A tárgyalások alatt kisebb lövöldözésektől eltekintve említésre méltó harci cselekmény nem történt. Az M23 készleteinek fokozatos kimerülését jelezte, hogy az ellenőrzésük alatt levő területekről érkezett jelentések szerint fosztogattak, erőszakos cselekményeket, emberrablásokat követtek el. Természetesen ez szolgálhatta a lakosság megfélemlítését is, de az előző sokkal valószínűbb.

Több jelentés is megerősítette, hogy tüzérségi lövedékek csapódtak be kongói és ruandai területre egyaránt, civil áldozatokat követelve. A hírt az ENSZ is megerősítette, de a lövések eredete csak ritkán volt bizonyítható. Ennek ellenére az október elsején napvilágot látott ENSZ jelentés azt erősítette meg, hogy az augusztus hónapban ruandai területet és Gomát ért tüzérségi becsapódások 80%-a az M23 által elfoglalt területek irányából érkeztek. Ezt erősítette meg az ENSZ Aknamentesítő Koordinációs Központjának jelentése is.

A bukás utolsó fázisa

Az M23 mozgalom bukása jelentősen felgyorsult a „Kampalai” tárgyalások újbóli beindításával. Kihasználva a viszonylagos nyugalmat, mindkét fél – FARDC és M23 – az elért pozíciók megerősítésére fordította a figyelmet. Az M23 hatalmát fitogtatva megakadályozta annak az ellenőrző csoportnak a területén való áthaladását, ami egy az M23 fegyver és lőszerraktárát volt hivatott ellenőrizni.

Október 25-én a reggeli órákban az M23 két FARDC pozíciót támadott meg. A kongói hadsereg erői a támadást ugyan visszaverték, de mivel az ellenség pozíciói a ruandai határ közvetlen közelébe voltak, nehéz volt elkerülni az átlövést a

szomszédos területre. Bizonyított, hogy ruandai harckocsik tűzzel támogatták az M23 erőket a kongói ruandai határ vonalától. Az utolsó összecsapások során a Rutshuru²¹ körzetében tevékenykedő az M23 ellen fordult fegyveres csoportok egyaránt támadták az M23 pozícióit. Október 28-tól a kongói hadsereg erői gyorsan haladtak előre és nyomták egyre jobban vissza az M23 fegyvereseit az ugandai határhoz közel fekvő Tshanzu²² és Runyoni²³ vonaláig.

Október 30-án a FARDC csapatok elfoglalták az M23 mozgalom politikai központját, az ugandai határon levő Bunaganát.²⁴ Az Intervenció dandár nyújtotta tűztámogatás eredményeként november 5-én a kongói hadsereg elfoglalta az előbb említett Tshanzu-t és Runyoni-t is. Az M23 jelentős lőszerkészleteket volt kénytelen hátrahagyni, soraikból többen megadták magukat a kongói hatóságoknak, mások Ruandába menekültek, a maradék erők nagy része a mozgalom katonai vezetője, Sultani Makenga tábornok parancsnoksága alatt Ugandába menekült át.

A FARDC vezetése megerősítette, hogy november végén 284 M23 katona és rendőr²⁵ adta meg magát a kongói hadseregnek, a MONUSCO csapataiból több mint 400 fő lépett át ugandai területre. Ez utóbbit az ugandai hatóságok meg is erősítették, hogy 445 volt M23 harcos lépett az országuk területére, köztük Innoncent KAINA ezredes is. Megerősítést nyert továbbá az is, hogy a magukat megadó M23 harcosok a fegyvereiket átadták az ugandai hatóságoknak.

Az ENSZ szakértők a volt M23 harcosok kihallgatása során megerősítést kaptak a mozgalom által 2012 és 2013 folyamán szervezeten folytatott toborzásról a Kongói Demokratikus Köztársaság, Ruanda és Uganda területén. Világossá vált az is, hogy a rumangabói²⁶ katonai táborban mintegy 80 fős kiképzőállomány foglalkozott az „újoncok” felkészítésével. A szakértői jelentés beszámol arról is, hogy a meghallgatottak között volt jelentős számban volt található ruandai, ugandai, burundi ex-harcos. A tanúvallomások szerint számtalan volt ruandai demobilizáción átesett ex-katona szolgált az M23 soraiban, sokak közülük kiképzőként, a nehézfegyverek szakértőiként. Ezen túl a ruandai hadsereg különleges erői is részt vettek az M23 támogatásában.

Már korábban is felmerült a kérdés, miként magyarázható az M23 harci erejének és hatékonyságának hirtelen erősödését, főként a harcok első fázisában? Nos, ezt csak a külső, ezek közül is főként a ruandai speciális erők beavatkozással lehet magyarázni, ami később bizonyítást is nyert. Sokszor elhangzott ugyan a ruandai elnök szájából, hogy az M23 Kongó belügye és ahhoz országának semmi

²¹ Rutshuru. Fontos település és útsomópont Észak-Kivuban, az M23 által ellenőrzés alatt tartott zónában.

²² Tshanzu: Az M23 egyik bázisa Észak-Kivuban

²³ Runyoni. Az M23 bázisa

²⁴ Bunagana: Fontos határátkelőhely Uganda és Kongó között. Az M23 már a konfliktus elején saját ellenőrzése alá vonta a határátkelőt és a beszedett „vámokat” fel is használta a mozgalom finanszírozására.

²⁵ M23 rendőr: az elfoglalt területeken az M23 átvette a rendőrség szerepét is és saját erőiből szervezett rendőri kötelékekkel. Természetesen ezek nem rendelkeztek az ahhoz szükséges felkészítéssel.

²⁶ Rumangabo: A FARDC volt katonai tábora Gomától északra, amelyet a harcok kirobbanásától kezdve az M23 tartott felügyelete alatt.

köze sincs, de a feltárt bizonyítékok világossá tették, hogy az M23 nem csupán kongóiakból állt, így nem is beszélhetünk erről úgy, mint tisztán a kongóiak fegyveres konfliktusáról, belügyéről.

Nemzetközi reakciók

Az elhíresült „Kampalai” tárgyalások lezárásaként megszületett és a kenyai fővárosban, Nairobi-ban, 2012. december 12-én aláírt okmány reményt és főként lehetőséget adhat a konfliktus megnyugtató lezárására.

A Nagy Tavak térsége különleges megbízottjai (Mary Robinson/ENSZ, Russ Feingold/USA, Boubacar Diarra/AU, Koen Vervaeke/EU, Martin Kobler/ENSZ-MONUSCO) közös nyilatkozatban adtak hangot annak, hogy az ellenfelek aláírásukkal szentesítették az M23 mozgalom megszűnését, méltó befejezésként a 12 hónapja tartó tárgyalásoknak. Ezen túlmenően úgy értékelték, hogy ez lehet az alapja egy tartós békének a Nagy Tavak térségében. Azonban felhívták a figyelmet arra, hogy minél előbb hatályba kell léptetni a megállapodást és a vállalt kötelezettségnek érvényt kell szerezni, úgymint a lefegyverzés, a demobilizáció és a volt M23 tagok, jobb esetben a civil társadalomba, rosszabb esetben (erős a valószínűsége) a hadseregbe történő visszaintegrálása. Az ENSZ DDRRR együttműködve a nemzeti DDR programmal három fő irányban kell, hogy megvalósítsa feladatait, a Kongói Demokratikus Köztársaság, Ruanda és Uganda területén egyaránt.

A különleges megbízottak felhívták a kongói kormány figyelmét arra, hogy a háborús és emberiség elleni bűntetteket elkövetőknek felelni kell bűneikért, és erre a kormánynak kiemelt figyelmet kell fordítania. Aláhúzták, hogy az M23 csak egy (*igaz a legerősebb és legtámogatottabb*) a tucatnyi illegális fegyveres csoport közül a Kongói Demokratikus Köztársaság területén. Éppen ezért fordultak közleményükben mindhez, azért hogy hagyjanak fel tevékenységükkel, tegyék le a fegyvert.

A Fehér Ház szintén üdvözölte a deklarációk aláírását, amelyek véget vetnek az M23 mozgalom által okozott súlyos következményekkel járó konfliktusnak a Kongói Demokratikus Köztársaság keleti területein, de a különleges megbízottakhoz hasonlóan, felhívta a figyelmet az érintett kormányok a felelősségükre a folyamat végig vitelében.

Összegzés

Az M23 mozgalom bukását az alábbi tényezőkkel foglalhatjuk össze:

Volt vezetőjüknek, Bosco Ntagandának és a mintegy 800 követőjének Ruandába való elmenekülése (*Bosco feladta magát az USA Kigali nagykövetségén*) 2013 márciusában erősen megosztotta és elbizonytalanította a mozgalmat. Ez a hatás annak ellenére is jelentősnek bizonyult, hogy kevéssel a mozgalom beindítása után,

még 2012-ben Bosco a háttérbe vonult, átadva (önként vagy sem...) a tényleges vezetést Sultani MAKENGA²⁷ tábornoknak.

Ugyancsak jelentős szerepe volt az ENSZ (MONUSCO) vezetése alatt működő, az Afrikai Unió²⁸ bázisán létrehozott intervenció dandár és a kongói hadsereg (FARDC) közötti hatékony koordinációnak.

A nemzetközi közvélemény egyre erősödő nyomása nehezedett Ruandára, aki ennek hatására jelentősen csökkentette az M23 mozgalomnak nyújtott segítséget. Ez a támogatás egyaránt megnyilvánult pénzügyi, fegyverzeti, anyagi és közvetlen katonai területen. *(A kongói misszióm alatt, amelynek utolsó éve erre az időszakra esett, sokszor volt alkalmam találkozni a hadsereg vezetőivel és alegységparancsnokokkal, akik megerősítették a ruandai hadsereg erőinek közvetlen beavatkozását az M23 oldalán. Ezen túl az FDR²⁹ szervei felderítési információkkal is ellátták Makenga katonáit.)*

Bizonyítást nyert, hogy a ruandai támogatás folytatódott 2013. október végéig. Főbb momentumként említhető a ruandai hadsereg erőinek (speciális erők) kongói területre érkezése 2013. augusztusban, valamint a június és augusztus közötti időszakban történt lőszerutánpótlás Ruanda részéről az M23 számára. Természetesen ezt megelőzően is történtek hasonló esetek, de ez utóbbiak jelentősége abban rejlik, hogy ez már az erős nemzetközi nyomás időszakában történt meg.

Köztudott, hogy az M23 már 2013. november 5-én hivatalosan bejelentette a mozgalom megszűnését, azonban ez a gyakorlatban nem valósult meg. Ez utóbbi bejelentés ellenére a szakértői jelentés és más egyéb forrás is megerősítette, hogy a továbbra is toborzó tevékenységet folytatnak, főként Ruanda területén.

A kongói hadsereg győzelme az M23 felett a következő tényezőnek tudható be:

Először is a FARDC alegységei, a csapatösszevonásoknak köszönhetően jelentős erőfölénybe kerültek, valamint a harctevékenységek körzetébe csoportosított tűzeszközök jelentős tüzerő növekedést eredményeztek. Az utolsó műveletben a kongói hadsereg erői mintegy 6000 főre, míg az intervenció dandár megerősítő állománya 400 főre tehető. Hatékonyan alkalmazták a helikoptereket a felderítésre, csapatok és utánpótlás szállítására és az M23 pozíciók támadására egyaránt. Szintén sikeresen alkalmazták a rendelkezésükre álló harckocsikat és a nehézfegyverzetet. *(Ez nem volt tapasztalható a korábbi műveletek során, főként nem a FARDC részéről. Igaz a műveletek kezdeti időszakában harckocsi egyáltalán,*

²⁷ Sultani MAKENGA tábornok: 2007-2009 között a CNDP egyik magas rangú katonai vezetője. A 2009-es Gomai egyezmény következményeként került integrálásra a kongói hadseregbe ezredesi rendfokozattal. A hutu FDLR ellen folytatott dél-kivui hadműveletek parancsnokhelyettese. A 2012 márciusában beindult dezertálási hullám során nagyszámú testőrségével csatlakozott a mozgalomhoz, majd Bosco Ntaganda háttérbe vonulásával a katonai szárny vezetője lett.

²⁸ Afrikai Unió (AU):

²⁹ FDR: (Forces de Défense du Rwanda) Ruandai Védelmi Erők, gyakorlatilag a ruandai kormányhadsereg

míg a nehézfegyverzet korlátozottan állt a kongói hadsereg csapatai rendelkezésére. A szerző megjegyzése.)

Másodsorban, a FARDC és a MONUSCO közötti együttműködés, az előző időszakoktól eltérően sokkal hatékonyabban működött, mind a tervezés, mind a végrehajtás időszakában.

És végül utolsó tényezőként meg kell említeni, hogy az M23 a folyamatos toborzásokkal (sok esetben kényszertoborzás) sem tudta pótolni az M23 állományának folyamatos csökkenését. Jelentős volt a dezertálások és a veszteségek/halálesetek száma.

A kongói fegyveres erők győzelme, amely a MONUSCO katonai erőinek parancsnoksága alatt álló Intervenció dandár támogatásával született meg, komoly üzenet volt nem csupán az M23, de az összes a térségben működő illegális fegyveres csoportnak is. Egyes csoportok a hadsereg támadásától félve rendkívül agresszívvé, míg mások inkább defenzívák váltak, de a többség inkább az addigi tevékenység feladását választotta és a kongói hadsereg, illetve a rendőrség kötelékébe való integrálódás mellett döntött. Néhány azonban, mint az FDLR³⁰, az FDA³¹ és a Kata Katanga³² továbbra is fenyegetés jelent a fokozatosan stabilizálódni látszó biztonsági helyzetre a kelet-kongói régióban.

Felhasznált irodalom:

1. Nations Unies, Conseil de sécurité S/2012/843
2. Rapport experts ONU Congo nov 12
3. Az ENSZ Biztonsági tanács szakértői csoportjának jelentése (2012. november)
4. Nations Unies, Conseil de sécurité S/2013
5. Rapport experts ONU Congo
6. Az ENSZ Biztonsági tanács szakértői csoportjának jelentése a Kongói Demokratikus Köztársaságban kialakult konfliktusról (M23)
7. Besenyő János, Gyarmati Ádám, Hetényi Soma Ambrus, Pető Gergő, Szijj Dóra és Resperger István: Országismertető-Kongói Demokratikus Köztársaság, „Sereg Szemle” kiadvány, az MH Összhaderőnemi Parancsnokság tudományos kiadványa, Székesfehérvár, 2010, ISBN: 978-963-89037-1-6, 138 oldal
http://www.kalasznyikov.hu/dokumentumok/orszagismerteto_kongo.pdf
8. Besenyő János: Beszámoló a kongói EUSEC misszióról, Sereg Szemle, VII. évfolyam, 1. szám, 2009. január-március 45-52. oldal,
9. <http://www.scribd.com/doc/126272971/Sereg-Szemle-VII-efolyam-1-szam-2009-január-március-45-52-oldal>

³⁰ FDLR: (Forces démocratiques de libération du Rwanda) A ruandai népiertás elől Kongóba menekülő hutukból szerveződött illegális fegyveres csoport. Főként Észak- és Dél-Kivu területén tevékenykedtek. 2010-ben a kongói hadsereg offenzívát indított az FDLR fegyveresek megsemmisítésére.

³¹ FDA: (Forces démocratiques alliées), Egyesült demokratikus erők.

³² Kata Katanga: Katanga tartományban tevékenykedő illegális fegyveres csoport.

10. Besenyő János: Az Afrikai konfliktusok és kezelésük sajátosságai, a békefenntartó műveletek során szerzett tapasztalatok, Felderítő Szemle, VII. évfolyam, 3. szám, 2008. szeptember, 5-15. oldal
11. Le M23 n'était pas une rébellion congolaise, www.lepotentielonline.com Letöltés ideje: 2013.01.17
12. „Tout composition d'une Armée africaine doit tenir compte de la nature des troupes”,selon un officier sénégalais, www.lepotentielonline.com Letöltés ideje: 2013.12.17
13. Emery Okundji: „Le Congo profond ne se trouve pas dans les 11 points convenus entre le gouvernement et le M23” www.lepotentielonline.com Letöltés ideje: 2013.01.16
14. Carte RDC-Rwanda, www.relief.int Letöltés ideje: 2014.02.01
15. Nord-Kivu, www.relief.int Letöltés ideje: 2014.02.01
16. Nord-Kivu : les FARDC contrôlent le centre de Kibumba après avoir repoussé le M23, www.lepotentielonline.com Letöltés ideje: 2013.10.25
17. La Belgique s'engage à poursuivre sa coopération militaire avec la RDC,
18. www.lepotentielonline.com Letöltés ideje: 2014.01.30
19. Les pays des Grands Lacs conviennent de „mener des efforts concertés pour la mise en oeuvre de l'Accord-cadre” sur la sécurité en RDC, www.lepotentielonline.com Letöltés ideje: 2014.02.01
20. Kivu: Le Rwanda conteste le rapport des experts de l'ONU,
21. www.lepotentielonline.com Letöltés ideje: 2014.02.07
22. Au sujet de la „réorganisation” du M23: Abdallah Wafyattendu á Kampala,
23. www.lepotentielonline.com Letöltés ideje: 2014.01.30
24. Rapport final du Group experts de l'ONU sur la République Démocratique du Congo,
25. www.lepotentielonline.com Letöltés ideje: 2014.01.29
26. Nord-Kivu: Les FARDC tuent 32 rebelles ADF á Beni,
27. www.lepotentielonline.com Letöltés ideje: 2014.02.01
28. Les miliciens Kifua fuaprets á déposer les armes,
29. www.lepotentielonline.com Letöltés ideje: 2014.01.30
30. Les États-Unis tapent du poing sur la table,
31. www.lepotentielonline.com Letöltés ideje: 2014.01.29

**KIVÁNDORLÁS ELSŐ TÖRVÉNYI SZABÁLYOZÁSAI A XX. SZÁZAD
ELEJÉN, MAGYARORSZÁGON ÉS ANNAK MAI AKTUALITÁSA**

*„Az óvatos kormányos kikérdezi a
tapasztaltakat, mekkora a hullámzás,
mít jeleznek a felhők, s az
örvényléséről hírhedt vidéket nagy
ívben kikerüli”*

Seneca

Absztrakt

A XIX. század végi Magyarországon a munkahelyek hiánya, a megélhetés nehézsége miatt főleg a Felvidékről kivándorló mozgalmak indultak el az USA-ba, valamint kívül Székelyföldről Romániába. Kezdetben a kormány a kivándorlás okait az ügynöki tevékenységben látta, akik kicsábították a magyar munkaerőt, ezért először az ügynökök tevékenységét szabályozták törvényi szinten. A várt eredmény elmaradása miatt, valamint a kivándorlók számának jelentős (évi több mint százezer fő) növekedése miatt a kormány egy csomagban benyújtotta a kivándorlásról szóló törvényt, melynek eredményességéhez, a határrendőrségről, útleveletről, és bevándorlásról is 1903-ban megalkotta a parlament a törvényeket. Az új kivándorlási törvény megalkotta a kivándorló fogalmát, szabályozta, hogy ki lehet kivándorló, milyen feltételekkel és hogyan hagyhatja el az országot, illetve Kivándorlási Alapot hozott létre, továbbá szankcionálta a törvény megsértőit. Az első kivándorlási törvény sem hozott megoldást, amelynek kritikáját az időben gyorsan 1909-ben megalkotott újabb kivándorlási törvény jelenítette meg. A tanulmány kitér az elmúlt években kialakult kivándorlási hullám, és a század eleji helyzet hasonlóságaira.

Kulcsszavak: Kivándorlás, bevándorlás, útlevel, államhatár, ügynök, törvény, kivándorló, vonatjegy, hajójegy, statisztika, parlament, előterjesztés, hatóság, bírság, migráció, határrendőrség, külföldi, magyar állampolgár, kivándorlási alap

Abstract

At the end of the nineteenth century, because of the lack of workplaces and the difficulty of living in Hungary, emigration movements started mostly from the Uplands to the USA, and from Széklerland to Romania. At first the government saw the reasons of emigration in the work of agents, who tempted the hungarian workforce. Accordingly the work of agents was regulated firstly on statutory level. Because of the leeway of the expected result and the significant rise of the number of emigrants (more, than 100.000 person per year) the government drafted the act of emigration in a pack. To the efficiency of this act, the parliament created in 1903 the acts of border police, passport and immigration. The new act of emigration created the definition of emigrant, and regulated that who can be emigrant, with what kind of assumptions and how can a person leave the country. Furthermore it set an

emigration fund up and took sanctions on the violators. The first act of emigration nor provided solituon, its critic was visualized soon by the newer act of emigration, created in 1909. The study touches the similarities between the emigration wave in the last years and the situation at the beginning of the century.

Keywords: emigration, immigration, passport, borderline, agent, act, emigrant, train ticket, ship ticket, statistics, parliament, draft, authority, scot, migration, border police, foreign, hungarian citizen, emigration fund

Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben a globalizáció egyik legnagyobb kihívásává a migráció vált. A globalizáció által „globális faluvá” zsugorodott földön az eltérő gazdasági viszonyok, megélhetési körülmények több százmillió vándorlást indítottak el országokon, kontinenseken belül és között egyaránt. Ennek egyik fő színtere az EU, amely az alapító Római Szerződésben deklarálta a személyek szabad áramlásának megvalósítását, továbbá a magas életszínvonala, valamint a kiemelt szociális ellátottsága és az előregedő társadalmi miatt vonzza mind az Unión belül, mind a határain kívül a migránsokat.

Magyarország is lassan 10 éve, hogy tagja az EU-nak, azaz a „*Szabadság, biztonság és jog*” térségnek, amellyel a magyar állampolgárok számára is megvalósult a személyek szabad áramlása az EU-ban. A 2004-es csatlakozás előtt nagy várakozással voltak a munkaerő nyugatra vándorlása terén az akkori EU tagállamok, amely várakozások csak részben bizonyultak be, Magyarországról a csatlakozás utáni időben lényegesen kevesebben vállaltak munkát a nyugati EU tagállamokban. A 2008-tól kezdődő világválság hatása először talán egyik legjobban Magyarországon, a munkaerő piacon mutatkozott meg és kezdetét vette egy jelentősebb¹ kivándorlás, mely főleg a nyugaton jól fizetett, illetve képzést nem igénylő szakmákban várták, várják a magyar munkaerőt. 2013. év elején a magyaroknak (átlagosan) 16 százaléka gondolkodik² azon, hogy más országokban folytatja életét. Kormányzati források³ szerint is mintegy 500 ezer magyar hagyta el az országot az elmúlt néhány évben. Mára a hazai közbeszédben napi témává vált a kivándorlás kérdése; főleg az orvosok elvándorlása, és a felsőoktatási hallgatók röghöz kötése tekintetében erősödik fel újra, és újra.

A fentiek motiváltak abban, hogy megvizsgáljuk, hogy alakult ez korábban, főleg a XIX/XX. századfordulón, és a XX. század első évtizedében, amikor is József Attilát idézve: „*s kitántorgott Amerikába másfél millió emberünk*”.

¹ Az Eurostat adatai szerint nagyjából 230 ezer - hivatalosan bejelentett - magyar állampolgár élt 2012-ben az európai országokban, ami 2,5-szeres 2001-hez képest.

² Tárki Társadalomkutató Intézet 2013.

http://www.tarki.hu/hu/news/2013/kitekint/20130220_migraciot_tervezok.html

³ Matolcsy György volt Nemzetgazdasági Miniszter sajtótájékoztatója.

Kivándorlás Magyarországról a kiegyezést követően

Magyarország az elhúzódó feudális viszonyok miatt (kimaradva az ipari forradalom hatásaiból) messze leszakadva az akkori nyugati országoktól, megívva harcait törökkel, osztrákkal, iparilag fejletlen országgént lép be a Monarchiába 1867-ben. A XIX. század közepén Magyarország még döntően agrár ország – *a lakosság 80-85%-a a mezőgazdaságban talált megélhetést.* A magyar gazdaság hagyományos egyszektorú, agrárjellegű volt, amely az azt megelőző két-három évszázadban reagált ugyan a fejlettebb európai gazdaságok részéről érkező kihívásokra, ez azonban alapvetően nem változtatta meg jellegét, hatékonysága elmaradt az európai színvonalától. S bár a kiegyezés előtt közvetlenül, a XIX. század utolsó harmadában hazánk már egyre intenzívebben bekapcsolódott az európai nemzetközi tőkés gazdaság vérkeringésébe, és az hozott is eredményt az agráriumba, az ország jelentős részén ipari létesítmény nagyon csekély munkahelyet teremtett az ország népességi adataihoz képest. Nyugat-Európában ekkor már az ipari forradalom hatásai eredményeként a vasutak, a gyárak, ipari üzemek jelentősen elterjedtek, amely magyarországi hatása először a mezőgazdaság és a szolgáltató ágazatokban jelentkezett, azok gyors ütemű fejlődése főleg a 1880-as évek végére mutatkozott meg. Ugyancsak Nyugat-Európában a fejlődés és az ipari forradalom hatásaként tudható be, hogy az emberek a feudális viszonyok közt megszokott röghöz kötéssel szemben a XVIII-XIX. századokban lényegesen szabadabbá váltak, és a közlekedés, az infrastruktúra fejlődésével könnyebben utaztak először országon belül, majd átlépve az országhatárokat, tengereket, óceánokat, nemzetközi viszonylatban is. Napi gyakorlattá vált a népesség hármass irányú mozgása: városba költözés, vándormunka, kivándorlás.

Ebbe a folyamatba kapcsolódott be a magyar népesség is a kiegyezést (1867) követően. *„A kiegyezés, mint történelmi kompromisszum számos gazdasági előnnyel járt, azonban társadalmi értelemben a korszak magán viselte a megkésett és ezért következtelen polgárosodás jegyeit. Az alkotmányos monarchiában egyszerre voltak jelen a polgári átalakulás, a kapitalizálódás kísérő jegyei, és a feudális rend tovább élő maradványai.”*⁴ Az új ipari üzemek munkát kínáltak a szegényebb rétegeknek is, akik ezért elhagyva szülőhelyüket, kis falvaikat, a gyárak közelébe költöztek. Akiknek nem jutott munka, azok pedig először az országon belül kínálták munkaerejüket, (pl. mezőgazdasági vándormunkásként) vagy szolgáltatásaikat, (pl. drótos, üveges, meszes...) vagy egyenest az „új világ” (Amerika) meghódításában látták boldogulásukat.

Az a helyzet, hogy a magyar lakosság szabadon közlekedhet az országon, illetve monarchián belül további könnyebbségként jelentkezett a belső vándorlás tekintetében. Ez hosszú ideig Ausztria, főleg Bécs irányába való munkaerő vándorlást jelentetett, de a vasút fejlődésével egyre elérhetőbbé vált Nyugat-Európa kikötői, és rajtuk keresztül Amerika is. Ekkor jelentek meg az ügynökök, akik

⁴ Kacziba Antal: Budapest Főváros Önkormányzata Városbiztonsági és Városrend-védelmi koncepciója, kézirat 2012. Budapest p 16

„*elkísérték*” sokszor kölcsönt is adtak vonatra, hajójegyre a kivándorolni⁵ akaró magyar állampolgároknak.

Ezt a nagy problémát (főleg a hadkötelesek és a mezőgazdaságból az olcsó munkaerő kivándorlását,) érzékelve a magyar politikai vezetés az ügynökökben látta a fő veszélyt, ezért a jogalkotás is az ügynökök⁶ tevékenységére koncentrált. Egyben a törvény végrehajtása során a politikai vezetés észlelte, hogy mennyire nehéz a kivándorlás állami, jogi eszközökkel való irányítása. Az 1881. évi XXXVIII. törvény a közvetítésre nem adott ki engedélyt, ezért a külföldi vállalatok közvetítése főleg postán keresztül zajlott. Ezt 1885-től a Hamburgból, és Brémából érkezett postai szállítmányok nem kézbesítésével akadályozták meg

Ugyanakkor a belső vándorlás területén nemcsak a gazdaságra gyakorolt hatása jelentkezett, hanem árnyoldalai is megjelentek. Az árnyoldalakra hívta fel a figyelmet Irányi Dániel⁷, amikor irományában a következőkről szolt: „*Magyarország határai minden megszorítás nélkül nyitva állanak minden külföldinek. Senki sem kérdi tőle kicsoda, honnan jön, miért jött, miből él. Lehet becsületes ember – s a legtöbb az – de lehet gonosztevő is.*”⁸ S bár a benyújtott törvényjavaslat főleg a bevándorlási kérdéseket feszegette, ezzel kezdetét vette a kivándorlási törvény megalkotása. A benyújtott törvényjavaslat nem került elfogadásra. Ugyanakkor az 1885-ben benyújtott javaslatot követően az országhatáron belüli vándorlás mellett felerősödött az országot elhagyni kívánó népesség száma, amit katalizátorként felerősített, hogy a ki-be vándorlásról, és a hozzá kapcsolható útlevélről és határrendőrségről szóló (kiegészítve a 3 csendőrkerületparancsnokság felállításáról, és a Tengerszem határvíta rendezéséről szóló) törvényjavaslatok egy csomagban⁹ lettek benyújtva és elfogadva immár a XX. században, 1903-ban.

A kivándorlás, munkaerő-áramlás árnyoldalairól készített belügyminisztériumi jelentés¹⁰ szerint a magyar lányok főleg Észak-Németországba kérnek útlevelet

⁵ „*Sáros vármegyében, topolyai járásban az 1862-65 években katonai karhatalommal véghez vitt zsellér executio miatt tönkrement és kivándorolt zsellér családoktól érkezett támogatások adták meg az első impulzust a kivándorláshoz. Az 1870-es évektől Sáros vármegyében kifejlődik a kivándorlás, melynek fő okai: elszegényedés, munkahiány, és vagyonszerzés reménye. Főleg Zemplén és Sáros vármegyéből vándoroltak ki, miközben ügynökök is segítették a kivándorlást.*”

⁶ 1881. évi XXXVIII. törvénycikk a kivándorlási ügynökségekről

⁷ Irányi Dániel (született Halbschuh Dániel, Toporc, 1822. február 24. – Nyíregyháza, 1892. november 2.) politikus, publicista.

⁸ Indokolás, „*az idegenek letelepedéséről*” szóló törvényjavaslatához 1885. március 17.

⁹ Ezek a törvények a következők:

- 1903. évi IV. tc. a kivándorlásról
- 1903. évi V. tc. külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról
- 1903. évi VI. tc. az útlevélügyről
- 1903. évi VII. tc. három új csendőrkerület felállításáról
- 1903. évi VIII. tc. a határrendőrségről
- 1903. évi IX. tc. a Magyarország és Ausztria között Szepes vármegye és Gácsország szélén az úgynevezett Halastó körüli területen, az országos határvonalnak megállapítása iránt az 1897. évi II. tc. értelmében alakított választott bíróság által hozott ítélet becikkelyezése tárgyában

¹⁰ Magyar Közigazgatás 1888. 28. szám július 12.

pincérnői állás betöltésére, de áldozatul esnek a prostitúciónak. A jelentés szerint a fehér rabszolga-kereskedelem Magyarországon gazdag területtel rendelkezik, amelyre rányomja még a bélyegét, hogy a magyar lányok¹¹ kedveltek Európában. Ezért a BM szerint meg kellene védeni őket, mert sok magyar lány áldozatul eshet, és esik a nyugat-európai piacon. Sajnos Európában nagyon sok helyen, többek között hazánkban is a leánykereskedelem, a prostitúció a helyi rendészeti szervek feladata, ezért ellenük nincs egységes fellépés.

Tömeges kivándorlás 1880-81-től indul be Magyarországon, főleg a Felvidékről. A kialakult helyzet miatt Zemplén vármegye felirattal fordult az Országgyűléshez, hogy a hadkötelesek, családapák, szabadságos katonák, legalább 1 évig ne kaphassanak útlevelet, a csábító ügynököket megbüntessék, földadót csökkentésük, az uzsora büntény legyen, ingó hitel bevezetésre kerüljön, a hadseregben szolgáló földműves katonák legalább fele évenként a nyári hónapban szabadságoltassék.¹² 1882 augusztusában memorandumot intéz az Országgyűlésnek az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, amelyben részletesen leírja a felvidéki kivándorlás okait, és javaslatokat tesz az orvoslására.¹³

A felerősödő kivándorlás¹⁴ kezelésére először helyi (vármegyei) szinten reagáltak, így 1880-as évek végén a vármegyék saját szabályrendeleteket alkottak, a kivándorlás megátalása érdekében. Később az útlevél nélküli kivándorlás megakadályozása érdekében 1887-től csak olyan embernek állítottak ki Amerika irányába szóló vasútjegyet, aki rendelkezett érvényes útlevéllel. A kivándorlásra csábítás azonban csak fokozódott az 1890-es években, ezért a postai értékeket is ellenőrizték. 1890-ben a törvényhatóságok tömegesen fordultak a BM-hez a kivándorlás megakadályozása és a törvényes eljárás iránti utasítás érdekében.

A helyzet kezelésre Széll Kálmán akkori belügyminiszter a következőképpen intézkedett körrendeletében:¹⁵

„a kivándorlást kényszereszközökkel megakadályozni nem lehet, mert ez ellenkezik az állampolgároknak általában elismert alapjogaival, de különben is azt tartja, hogy ezen baj gyökeresen csak helyes közgazdasági, és közigazgatási intézkedésekkel orvosolható, addig is míg ilyen intézkedések meg fognak tétetni, utasítást ad az ügynökök nyomozására, a nyomtatványok és hirdetmények

¹¹ A Magyarországról folyó leánykereskedelem viszonylag egyszerű módon ment végbe. Ügynökök járták az országot, főleg a magyar vidéket, ahol a szebb lányoknak szakácsnői, pincérnői, vagy más művészi állást ajánlottak, majd elvitték őket, és nagyon sokat soha többé nem látták viszont a lakóhelyükön.

¹² 150 -1928-XI-8-szám nélkül 3610 cs. A magyar kivándorlás története

¹³ Uo. p.9.

¹⁴ 1891-ben 33.000 fő vándorolt ki

1892-ben 35.125-re nőtt a kivándorlás.

1893-ban 22.996-ra csökkent, melynek oka a kolera járvány, és a Hamburgi irány letiltása volt

1893-94-ben erősen visszaesett 8.044-re.

Közben megnőtt a Brazília Argentína irányába Olaszországon keresztül kivándorlási hajlam.

1898-ban ismét növekedett, 22.082 főre

1899-ben már 43.394 főre növekedett

¹⁵ 1900. július 5. 59207 sz. BM körrendelet

lefoglalására, megújítani rendeli a kiadott óvásokat, végül kimerítő útmutatást ad az útlevelek körül elkövetett visszaélések meggátlására.”

A XIX. század utolsó éveiben a sajtóban, és a hazai közéletben egyaránt folyamatosan közbeszéd tárgyát képezte az Amerikába¹⁶ való kivándorlás. A hazai alacsony keresetek, az egyenlőtlen fejlesztések miatt egyes vidékek ipar (munkahely) nélkül maradása, és az Amerikából érkező hírek, főleg a hazautalások mind arra bíztatták a Magyarországon élőket, hogy a jobb élet és a munka reményében elhagyják hazájukat. Ez mellett folyamatos vita tárgyát képezte, hogy a rendőrség¹⁷ milyen alapon akadályozza a kivándorlást, amikor leszállítva vonatokról, vagy vasúti állomásokon történő igazoltatás során visszairányítja a honfitársainkat. Tovább bonyolította a helyzetet, hogy ekkor az ország elhagyása nem volt útlevélhez¹⁸ kötve. Ez indokolta később, hogy a bevándorlási törvény mellett az útlevről szóló törvényt is az előbbiekkal együtt megalkossák. Ezért tehát amikor a rendőrség minden egyéb indok nélkül megakadályozta a kivándorlást, jogtalanul korlátozta a polgárok szabad mozgásának jogát.

Ugyanebben az időben Magyarország területén elszaporodott azoknak az ügynököknek a száma, akik Amerikából érkezve, vagy megbízva kivándorlásra csábítják az olcsó magyar munkaerőt, melyet a statisztikai adatokból ismerve nagyon sikeresen folytattak. Az USA statisztikai adatai szerint az 1880-as évektől 1901-ig Magyarországról a következő összetételben érkeztek az USA-ba:

Magyarországról összesen: 774 ezer fő, ebből nemzetiségekre lebontva:

- magyar: 180 ezer
- tót: 441 ezer
- horvát: 92 ezer
- rutén, szerb: 49 ezer

Jól látható, hogy a Magyarországról az USA-ba vándoroltak közül a tót nemzetiség a domináns, amit egyértelműen a Felvidék elmaradottsága, iparának hiánya indokolta, és ez később a törvények parlamenti vitájában mindig visszatért.

A kivándorlási statisztika mellett meg kell említenünk a visszatértek számát is, amelynek aránya évenként 8-12 % között hullámzott. Ők voltak, akik vagy kiábrándultak, vagy már meggazdagodtak, vagy egyszerűen honvágyuk lett a családjuk és a hazájuk iránt, és visszatértek Magyarországra. Természetesen nagyon sokan a kivándorlók közül, pl. akik póruul jártak, vagy karriert csináltak, tovább azok, akiknek egyszerűen nem volt annyi pénzük, hogy a hazafelé tartó hajójegyet megvegyék, soha többé nem tértek vissza az óhazába.

¹⁶ 1875-ben körrendeletben értesítették a vármegyéket az USA bevándorlási törvényéről, mely szerint nem engedik be az USA-ba: súlyos bűntény elkövetésével vádolt személyeket, (kivételem politikai okok miatt) kéjhölgyeket.

¹⁷ A magyar belügyminiszter a túl radikális eszközöket nem támogatta, de a rendőri ellenőrzést fokozta és az osztrák kollegáját is erre kérte, hogy a kassai, oderbergi és gácsországi vasútvonalakon a határon átkelőkkal szigorúan lépjenek fel.

¹⁸ Magyar Közigazgatás 1891. aug. 23. 34. szám.

Az USA-ba történő jelentős (évi több tízezres) kivándorlás mellett¹⁹ Magyarországról Románia irányába is folyamatosan emelkedő létszámban vándoroltak ki, földrajzi adottságok miatt főleg Erdélyből a székelyek.

Széll Kálmán átlátva a kivándorlásügy teljes problémáját, Lévy Lajos volt országgyűlési képviselőt kiküldte az USA-ba az ottani helyzet és a kivándorlás tanulmányozására.

Kivándorlás első törvényi szabályozásai a XX. század elején (1903, 1909)

A kivándorlás területén felhalmozódott kérdések, problémák arra készítették a pártokat és különböző civil társaságokat, hogy a közéletben egyre jobban jelenlévő kivándorlási folyamatot szabályozzák, lehetőség szerint csökkentsék. Az elkészült kivándorlási törvényjavaslatot a teljesség igénye nélkül a következőkkel indokolták:

- A korábbi jogszabályok hiányosak voltak, és nem tudták a kivándorlást meggátolni.
- *„Azonban bármilyen kitűnőek lesznek is nálunk a közgazdasági és ipari, tehát a megélhetési viszonyok, - azért mindaddig, míg a hazánkban és a tengerentúli államokban fizetett munkabérek között oly nagy lesz a különbség és az utazás pedig a közlekedési eszközök tökéletesedése s a szállítási költségek folyton kedvezőbb alakulása miatt oly kevés nehézséggel fog járni, mint jelenleg, - a kivándorlás meg nem szűnik, mert mindig lesznek a hazának olyan fiai, a kik nem elégednek meg itthoni keresetükkal, hanem jobbnak reményében elvándorolnak messze országokba.”²⁰*
- *„A kivándorlási ügy rendezésénél tehát oda kell törekedni: hogy a kivándorlás úgy a köz-, mint magánérdekből bizonyos esetekben korlátozhatóság; hogy annak jellege a munkakeresés legyen, és hogy a könnyelmű kivándorlás s a kivándorlásra való ösztönzés és csábítás minden neme meggátoltassék; hogy a kivándorlás oly helyekre irányíttassék, melyek úgy a kivándorlók, mint az állam érdekeiben legelőnyösebbeknek mutatkoznak és oly országoktól, melyekben a kivándorlók vagyona, vagy egészsége veszélyeztetik, a kivándorlás eltereltessék; hogy a kivándorlók szállításával foglalkozó vállalkozók és ügynökeik a hazai hatóságok által szigorú ellenőrzés alá legyenek vonhatók; hogy azoknak az államoknak, a hova a kivándorlás irányul, gazdasági, kereseti, éghajlati és egyéb viszonyairól megbízható értesülések szereztethessenek, s hogy az azokba kivándorolni szándékozók ezekről a viszonyokról már jó eleve tájékozást nyerhessenek; hogy a kivándorlók erre irányuló első lépésüktől kezdve, kivándorlásuk egész tartama alatt, sőt új letelepülésük helyén is, az állam gyámolításában, védelmében és oltalmában részesíttessenek; hogy a kivándoroltakban a magyar államhoz való tartozandóság s a hazaszeretet*

¹⁹ „A kivándorlás nagyobb mérvben két irányba terelődött és van folyamatban: a tengerentúli államokba, különösen pedig Észak-Amerikába és a szárazföldön főként Romániába”

Forrás: Magyar Közigazgatás

²⁰ A törvény indoklásából.

*érzése állandóan fenntartassék, végül hogy a visszavándorlás elősegíttessék.*²¹ (kiemelés: szerző)

A benyújtott törvényjavaslat²² vitájára az 1902. december 16-i ülésen gróf Apponyi Albert elnöklete alatt került sor. Az első szó jogával Kristóffy József élt, aki a Közigazgatási Bizottság álláspontját adta elő. Mellőzte a kivándorlás okainak részletes feltárását és a törvény szükségességét, mivel azt szerinte mindenki ismeri. *„A nemzeti erők vérvesztése, amelyet a kivándorlás miatt eddig elszenvedtük egymagában elegendő”* hogy a kérdéssel érdemben foglalkozzunk. A képviselő szerint a kivándorlási alap oka, hogy *„a kivándorló lakosság elsősorban önmagának akar használni, hogy nagyobb igények mellett, és a messze távolban magának jólétet teremtsen. Ezt a jobblétre irányuló törekvést kényszereszközökkel meggátolni vagy megakadályozni nem lehet a modern állam hivatása, mert hiszen ezen eljárás a közszabadság elemi előfeltételeivel ütköznék össze.”* Véleménye szerint a kivándorlási törvényjavaslatnak következő két alapeszméje van:

1. Az állam a kivándorlást meggátolni, megakadályozni nem akarja, nem láncolja erőszakosan a magyar földhöz a lakosokat.
2. Az állam a kivándorlást a közszabadság sérelme nélkül korlátozni, csökkenteni, irányítani akarja, az állam érdeke és biztonsága, továbbá az állam életének zavartalan működése miatt.

A képviselő véleménye szerint a *„javaslat arra törekszik, hogy a kivándorlás úgy a köz-, mint a magánérdekből lehetőleg korlátoztassék, hogy annak jellege munkaszerzés legyen, és hogy a könnyelmű kivándorlás és a kivándorlásra való ösztönzés és csábítás minden neme meggátoltassék. Arra törekszik a javaslat, hogy a kivándorlás oly helyekre irányítassék, a melyek úgy a kivándorlónak, mind az állam érdekében a legalkalmasabbnak mutatkoznak, és a kivándorlás az országoktól, ahol a kivándorlók vagyona és egészsége veszélyeztetve van, eltereltessek. Arra törekszik a javaslat, hogy a kivándorlók szállításával foglalkozó vállalkozók, és azok meghatalmazottai, a hazai hatóságok legszigorúbb ellenőrzésének és vizsgálatának legyenek alávetve, arra törekszik a javaslat, hogy azon országoknak és államoknak, amelyekbe a kivándorlás irányul, gazdasági, kereseti, éghajlati és egyéb viszonyairól megbízható értesüléseket szereztesse és ezekről a kivándorlók jó előre értesíttessék. Arra törekszik a javaslat, hogy a kivándorlók erre irányuló első lépésüktől kezdve, az egész tartalma alatt, sőt újabb letelepedésük helyén is, az állam gyámolításában, védelmében és oltalmában részesüljenek. Arra törekszik a javaslat, hogy a kivándorlottakban a magyar államhoz való tartozandóság, és hazafiság érzete állandóan fenntartassék, és végül arra törekszik a javaslat, hogy a visszavándorlás minden lehető módon és eszközzel előmozdítassék, és elősegíttessék.”* A bizottság előterjesztője véleményünk szerint nagyon jól megragadta a kivándorlási törvényjavaslat lényegét, talán nem véletlen, hogy az elhangzást követően nagy tetszésnyilvánítást váltott ki a képviselőház termében is.

A benyújtott törvényjavaslatához nagyon sokan érezték szükségét, hogy hozzászóljanak, vagy, hogy újabb módosító javaslatokat terjesszenek elő.

²¹ Uo.

²² Iromány: 195,238

Elsők között Barta Ödön szólt hozzá, és véleménye szerint a kereseti ágak szaporításával, a kereseti források megnyitása, és állandósítása nélkül több millió embert munkával ellátni nem lehet. Szerinte a kivándorló statisztikában, Európában kivívtuk az első helyet.(?) A kivándorlók között főleg az eladósodott kis-, és törpebirtokosoknak a legnagyobb a tömege, hogy a birtokok megváltásához megszerezhessék a pénzt. A kivándorlási törvényre szükség van, hogy ne az ügynökök gazdagodjanak meg. A törvénybe ki kell domborítani, hogy ne idegen hajó- és vasúttársaságok pénztárait gyarapítsuk. Véleménye szerint: *„ha az illető az egyik ország területéről a másikéra megy kenyérkereset vagy tapasztalatszerzés végett, és onnan becsületes munkájának eredményével és tapasztalatokkal gyarapítva visszatér, akkor ezt az országra nézve veszteségnek nem tekinthetjük.”* Továbbá a veszélyt abban látta, hogy a magyar kivándorló az út során idegen hajón, idegen befolyás alá kerül. Így vallásától és hazájától is elidegenítik, a magyar hajók, és magyar tengerpart jelentőségét növelni kell!!!! Fiume csak 600 kilométerre van, és ezáltal a MÁV is jól jár. Ne Hamburg, Bréma, Le Havre, Trieszt (Ausztria) zsebeit tömje a magyar kivándorló... Fontosnak tartotta a magyar vállalkozók támogatását, akik csak akkor nyerhetik el a megbízást, ha az úton forgalmazott élelmet és más szükséges eszközöket csak magyar áruk közül vásárolnak fel. Végezetül javaslatot tett Amerikában a magyar állam és egyház oltalmának erősítésére.

Csernoch János képviselő szerint a kivándorlás fő oka, hogy Felvidéken a közigazgatási tisztviselők helytelen magatartást és bánásmódot alkalmaznak a néppel szemben, amiért nem véletlen, hogy Felvidékről hagyják el legtöbben az országot. Ezt erősíti, hogy Felvidéken nincs gyár, továbbá, hogy a kivándorló könnyen átmehet a határon és tovább áll Amerikába. Szerinte a törvényjavaslat erőssége, hogy ha valakiben felébred a hazaszeretet, és haza szeretne találni, akkor segítenek neki.

Hegedűs Lóránt képviselő *(aki Amerikától Etelközig 6 év alatt bejárta a kivándorlók útvonalát)* utalt a nemzetközi gyakorlatra és statisztikára, amely szerint utolsó tíz évben csökkent a kivándorlás Franciaországban. Angliában, Portugáliában, Svájcban, Norvégiában, Németországban. Olaszországból Argentína felé évi 200 ezer fő vándorolt ki, de ott az olaszoknak iskoláik is vannak. Nő a kivándorlók száma Oroszországból, és Ausztria-Magyarországból. Angol tapasztalat: könyvtárakban ingyen informálják a kivándorlókat, plakátokon hirdetik hova lehet emigrálni. Véleménye szerint Magyarországot évi 70.000 ember hagyta el a tenger felé, de rossz a határstatisztika. Jelenleg Amerikában gazdasági élénkülés mutatkozik, új bányanyitások történtek, jó a dollár árfolyama, amelyek növelik a magyar kivándorlási kedvet az USA-ba. Szerinte az embereket alaposabban kellene tájékoztatni, hogy mi várja őket Amerikában. Továbbá munkaközvetítőkre lenne szükség! Tapasztalatai szerint Amerikában a magyar telepek szét vannak szórva, és kevésbé vannak védve, ezért több konzulátusra lenne szükség. Igen furcsa véleményt fogalmazott meg a Romániába kivándorló székelyekről.

Mandel Pál képviselő szerint a kivándorlási törvény célja: törvényes szabályok keretében terelni a kivándorlást. A képviselő szerint a megoldás egyszerű: *„Van jó termőföldünk, van szabadságunk, szabad alkotmányunk, a fejlődés lehetősége meg van adva, csak vigyünk be a társadalomba más közszellemet és nem lesz*

kivándorlás.” Ez mellett Mandel képviselő megemlítette a kivándorlás egyik legnagyobb veszteséget a szellemi tőke elcsábítását, kivándorlását.

A kivándorlási törvény tárgyalásánál mindig megemlítették más országok gyakorlatát, ugyanakkor azok tapasztalatait csak ritkán tartották átvehetőnek. Így pl. az olaszok dél-amerikai kivándorlásának (ami évente mintegy 180.000 fő) gyakorlatát, mely szerint ott iskolákat hoztak létre, nem tartották kivitelezhetőnek.

Kossuth Ferenc képviselő kifogásolta, hogy a törvény nem veszi elejét a külföldre csábításnak, azaz az ügynökök továbbra is úgy végzik dolgukat, mint korábban.

A fentiek mellett, még több, hosszabb-rövidebb hozzászólásra került sor, de érdemben csak a fentieket tartottuk fontosnak megemlíteni. A felvetett kérdésekre, javaslatokra az ülésen jelen levő miniszterelnök: Széll Kálmán folyamatosan (közbeszól!) reagált: fenntartotta a korábbi benyújtott javaslatot, és jelezte, hogy a vitában megemlített törvények, pl. cselédtörvény hatályba fognak maradni.

Így a törvényjavaslat fő céljának a kivándorlás korlátozását tartotta, mivel megszüntetésének valószínűségét nem látta reálisnak. A kivándorlás fő okait ő is (az elhangzott képviselői beszédekkel összhangban) hazánk gazdasági viszonyaiban, illetve a külföldre csábításban vélte felfedezni. A miniszterelnök nagyon fontosnak tartotta, hogy az emberi jogokat nem lehet béklyóba verni, véleménye szerint lehetetlen volna az embereket bármilyen tiltó rendelkezéssel a kivándorlástól visszatartani. Tiltani nem, de korlátozni lehet a kivándorlást, amelyre a törvény megszületése után sor is kerülhet, amelyre Széll Kálmán a törvény hatályba lépését követően gondot is fog fordítani.

Az elnök a későbbiekben szavazásra bocsátotta a módosításokat, majd a kivándorlási törvényt a következő tartalommal fogadták el.

- A törvény meghatározta a kivándorló fogalmát²³.
- Felsorolja azokat a korlátozásokat, amely esetén nem vándorolhat ki a magyar állampolgár.²⁴

²³ E törvény alkalmazása szempontjából kivándorlónak tekintetik az, a ki tartós keresete céljából bizonytalan időre - külföldre távozik.

²⁴ A kivándorlás tekintetében a következő korlátozások állnak fenn:

- a) azok, a kik a véderőtörvényen alapuló állítási vagy szolgálati kötelezettség alatt állnak, csak az erre illetékes hatóságoktól nyert engedéllyel vándorolhatnak ki;
- b) azok, a kik ellen szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény miatt bünvádi eljárás van folyamatban, nemkülönben az elítéltek a büntetés végrehajtása előtt nem vándorolhatnak ki;
- c) kiskorúak csak atyjuk vagy gyámjuk által írásban adott és hatóságilag hitelesített beleegyezés mellett s a 15 éven alóli férfiszemélyek és a kiskorú nőszemélyek ebben az esetben is csak úgy vándorolhatnak ki, ha megbízható, felnőtt személy kíséretében utaznak s rendeltetési helyükön elhelyezésükről gondoskodva van; nem vándorolhatnak ki továbbá:
- d) azok a szülők, a kik 15 éven alóli gyermeküket itthon hagyni szándékoznak, a nélkül, hogy azok kellő gondozását biztosították;
- e) azok, a kik a rendeltetési helyig való utazáshoz szükséges pénzüsszeggel nem bírnak, vagy azon feltételeknek, a melyek abban az államban, hová kivándorolni akarnak, a bevándorlásra vonatkozólag meg vannak szabva, meg nem felelnek;

- Útlevel nélkül nem lehet kivándorolni.²⁵
- A kormány köteles a kellő útbaigazítást a kivándorlónak megadni, és joga van bizonyos országokba a kivándorlást korlátozni.
- A vállalkozók és ügynökök tevékenysége miniszteri engedélyhez, és 10-100.000 korona biztosítékhoz kötötte. Működésüket a miniszter ellenőrizheti és engedélyüket²⁶ be is vonhatja.
- A kivándorlóval a szállító köteles szerződést kötni, amelybe fel kell tüntetni a szállítás irányát, útvonalát, vasúton az osztályt, hajón az elfoglalható tért, és a viteldíjat. A szállítót teljes felelősség terheli. (Pl.: betegség, elhalálozás esetén!) A használatba lévő hajónak kifogástalannak kell lennie.
- A törvény kivándorlási alapot hozott létre.²⁷
- Felállította a Kivándorlási Tanácsot,²⁸ továbbá rendelkezett a kivándorlási biztos²⁹ hatásköréről.
- Rögzítette a büntető határozatokat.³⁰
- A törvény 34. §-a értelmében létesítendő kivándorlási alap céljaira az 1903. évre 80.000 koronát engedélyeztek.
- A törvény életbelépésével az 1881. évi XXXVIII. törvénycikket és a kivándorlásra vonatkozóan kiadott összes rendeletet hatályon kívül helyezték, és a törvény életbeléptetése idejének megállapításával és végrehajtásával a belügyminisztert bízták meg.

A kivándorlási törvény megalkotásával párhuzamosan zajlott az élet. A kül-, és belföldi polgároknak ebben az időszakban megnövekedtek az utazási lehetőségeik és kedvük is, hisz ebben az időszakban az első és második ipari forradalom következtében a mobilizáció és a hírközlés felgyorsult. *„De a külföldit gyakran nem is tisztességes szándék vezet az idegen államba, hanem vagy hazája büntető igazságszolgáltatása elől menekül s törvényellenes üzemeit más államban, hol nem ismerik, könnyebben véli folytathatni, vagy azzal a határozott szándékkal jön, hogy ennek az államnak érdekei és biztonsága ellen működjék.”*³¹ Ezért vált indokolttá a

f) végül, a kik részére valamely kü állam kormánya, vagy valamely gyarmatosító vagy hasonló társulat vagy magánszemély által tervezett telepítés céljából egészen vagy részben ingyenes szállítás, vagy a szállítási költségek előlegezése helyzetetett kilátásba.

²⁵ Ez motiválta főleg az útlevéltörvény megalkotását.

²⁶ Az első engedélyt a liverpooli Cunard Line Steamship Co. kapta, amelyet a magyarok kimondhatatlan neve miatt csak *Gúnár Linának* neveztek el. 1903. nov. 14. - első járat Fiuméből az USA-ba

²⁷ Első sorban a hazájukba visszatérni szándékozó vagyontalanok útiköltségeinek részben vagy egészben fedezésére, továbbá a kivándorlottaknak a külföldön való útbaigazítására, munkával ellátására, részükre menedékhelyek létesítésére, jótékony célokra, vallási és szellemi szükségleteik istápolására külön alap létesítendő.

²⁸ A kivándorlásra vonatkozó kérdések szakszerű tárgyalása, s a belügyminiszternek ez ügykörben való támogatása végett kivándorlási tanács szerveztetik. A kivándorlási tanács szervezetét és ügyrendjét a belügyminiszter állapítja meg.

²⁹ Lévy Lajos volt az első kivándorlási biztos,

³⁰ Kihágást követ el és két hónapig terjedhető elzárással és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő az a vállalkozó vagy helyettese: aki a tv rendelkezéseit megszegi.

³¹ Tv. indoklás

külföldiek lakhatásáról³² szóló törvény³³ megalkotása, amelyre szintén 1903-ban került sor.

A nagy méreteket öltött kivándorlás³⁴ és a szomszédos országokból történő beáramlás³⁵ kezelésére a kormány egy új, európai értelemben modern határrendészeti szerv, a Határrendőrség felállítását mellett döntött 1903-ban, melynek megszervezésére, felállítására 1906-ban került sor. A Határrendőrség 1906-os felállítását követően jelentősen kivette részét az illegális kivándorlás megakadályozásából.

A kivándorlás szabályozásához nagy szükség volt az útlevél törvény megalkotására, amely szintén először került törvényi szinten szabályozásra. Az útlevél törvény alapelve, hogy Magyarországon, mindenki szabadon utazhat, de a kivándorláshoz bizonyos kategóriák számára nem állítanak³⁶ ki útlevelet.

A hatályba lépett kivándorlási törvény a tapasztalatok szerint nem csökkentette a kivándorlási kedvet. A XX. század elején csak Amerikába vándorolt ki:

1900. évben 54.767 fő,
1901. évben 71.474 fő,
1902. évben 91.762 fő,
1903. évben 119.944 fő,
1904. évben 97.340 fő,
1905. évben 170.430 fő,
1906. évben 185.337 fő,
1907. évben 203.332 fő.

Az adatokból jól látszik, hogy az első kivándorlási törvényt követően nem hogy csökkent volna, hanem jelentősen növekedett a kivándorlás Magyarországról. Ismerve a XIX század utolsó évtizedei statisztikai adatait, megállapítható, hogy az

³² Irányelvek: a külföldiek bármely községben tartózkodhatnak de érkezésüket, távozásukat be kell jelenteni. 24 órán belül!!! Jegyzőnél, városi kapitánynál.

Két héten belül főszolgabírónak jelenteni kell!

A főszolgabíró nyilvántartása alapján ellenőrizhetik.

Aki 2 évig itt lakik, tartózkodási letelepedést kérhet.

³³ Az akkori politikai vezetés nem tartotta kívánatosnak bevándorlási törvénynek nevezni.

³⁴Lásd a határrendőrségről szóló tv. indoklásánál: „Nemkülönben sikeres szolgálatot tehet a határrendőrség a kivándorlók ellenőrzése és a jogosítatlanul eltávozók, nevezetesen a hadkötelesek kivándorlásának megakadályozása s általában a szökésben lévőknek még az ország elhagyása előtt való letartóztatása által.”

³⁵ Lásd a határrendőrségről szóló tv. indoklása: „A bevándorló és az államra úgy közgazdasági, mint rendőri szempontokból felette hátrányos vagyontalan népelemek mozgalmának ellenőrzése, illetve a bevándorlásnak kellő korlátok közé szorítása tekintetéből a határrendőri szolgálat különös fontossággal bír.”

³⁶Tv-i indoklás:”a jogosulatlan kivándorlás meggátlása céljából a szabad távozás megakadályozása jogosult.”

Korlátozzák az útlevél kiadást:

Szolgálati kötelezettsége korlátoz

Büntető ítélet alatt áll, vagy gyanú

Akit a kivándorlás tv. tilt

Kiskorúakat, gondnokoltakat

akkori kivándorlást mérsékeltnek lehet minősíteni a XX. század első évtizedéhez viszonyítva. A jelentős kivándorlás mind nemzeti, honvédelmi, mind közgazdasági (Pl. adófizetés) szempontból aggasztó méreteket öltött. Így érthető, hogy a kormányzat 1908-ban ismét napirendre tűzte kivándorlás kérdését. S bár a 1903. IV. törvény kiindulási pontja és célzata elvileg helyes volt, de a törvény életbeléptetését követő időszak tapasztalatai, főleg a kivándorlási kedv fokozódása azt indokolta, hogy nem elég a törvény módosítása, vagy rendeletek kiadása, hanem egy új törvény megalkotása szükséges. Miközben a törvényjavaslat indokolása is rögzítette, hogy a kivándorlás fokozódása nem az 1903. IV. törvény miatt következett be, annak főleg erkölcsi és anyagi okai voltak.

A beterjesztett új kivándorlási törvény nem az anyagi, szociális helyzettel, hanem a kivándorlás szabályozásával foglalkozott. A törvény indokolása egyben az előző, 1903-as törvény kritikája is. Eszerint a következő fő indokai voltak az új kivándorlás szabályozásának:

1. Az 1903-as kivándorlási törvény már a kivándorlónak fogalmát hiányosan állapította meg. E szerint a kivándorló: "tartós kereset céljából bizonytalan időre" külföldre távozó személy volt. E fogalom szerint a meghatározott időre s az évszaki munkára távozók (pl. Erdélyből Romániába idénymunkára szerződők) többnyire egészen elkerülték a hatósági ellenőrzést.
2. A kivándorlás tekintetében az 1903-as törvény 2. §-a szerint megállapított korlátozások a szerzett tapasztalatok szerint elégteleneknek mutatkoztak. „A mindkét nembeli kiskorúak feltűnően nagymérvű kivándorlása ellen lehetőleg védekezniünk kell. A kiskorú férfiszemélyek kivándorlásának az eddiginél szigorúbb korlátozása különösen az állítási é szolgálati (honvédelmi kötelezettség – szerzők) kötelezettség teljesítésének biztosítása végett szükséges. A családfenntartók kivándorlásának megszorítását pedig erkölcsi szempontok, az itthon hagyott gyámoltalan családtagok létfenntartási érdekei követelik.”³⁷
3. A szállító vállalkozókra és meghatalmazottakra, a fiókirodákra, valamint a kivándorlási útvonalra vonatkozó jelenlegi törvényes rendelkezések szintén kevésnek bizonyultak. Ennek fő oka, hogy Magyarország csak egy kikötővel (Fiume) rendelkezett. Így a kivándorlás csak ebbe a kikötőbe való terelése nem bizonyult jó gyakorlatnak. Bármennyire is lett sok ügynök megbírságolva, ez a kivándorlást nem csökkentette. Ezért az új törvény: „Egyfelől biztosítani kívánja azt, hogy mindazok a vállalkozók, kik vándorlók szállításával foglalkoznak, ehhez az engedélyt - minden felesleges akadály elhárításával - tényleg meg is szerezhessék. Másfelől a vállalkozók, illetőleg alkalmazottjaik működésének körét megszorítani és a visszaélések meggátlását célzó tilalmakat szaporítani s a hatósági ellenőrzést az egész vonalon hatályosabbá tenni törekszik.”³⁸ Továbbá az új szabályozás szerint: „minden vállalkozó csak Budapesten, ezenkívül pedig csupán a hazai tengeri kikötőben és vasúti állomással bíró határszéli városokban (községekben) állíthatna fel - belügyminiszteri engedéllyel - egy-egy kivándorlási irodát; a külföldi vállalkozónak pedig megengedhetné a belügyminiszter, hogy a szállítási szerződéseket saját külföldi irodájában köthesse meg, feltéve, hogy

³⁷ 1909. évi II. törvénycikk indokolása

³⁸ 1909. évi II. törvénycikk indokolása

magát a magyarországi kivándorlás tekintetében a magyar törvényeknek kifejezetten aláveti."³⁹

4. Az 1903:IV. törvény: a törvény megsértőivel szemben nem kellő szankciót⁴⁰ alkalmazott. Az új törvény egyik elsőrangú feladatának tekintette, hogy: „*az összes előfordulható visszaélések szigorú megbüntetéséről gondoskodás történjék, s hogy ezek súlyosabb fajtái, különösen a legveszedelmesebb típusok: a kivándorlásra csábítás és a jogtalanul szállítás vétségé, sőt bizonyos esetekben büntette minősítették.*”⁴¹
5. Az 1903. IV. törvénycikk egyik számot tevő hiányossága, hogy a "Kivándorlási Tanács" szervezetét és hatáskörét nem megfelelően állapították meg. Továbbá igényként merült fel, hogy a kivándorlás ügyében az Országgyűlés még több betekintést nyerhessen.

A fentiek mellett az 1903. IV. törvény alapelveit helyesnek tartva a politikai vezetés úgy vélte, hogy állami érdek fűződik ahhoz, hogy a magyar állampolgárokat a kivándorlás alatt a külföldi hajótársaságok hiénáitól, az ügynököktől megvédje. A korábbi törvényben rögzített fiumei fő irány, a New York-Fiume hajójárat privilégiumának biztosítása már kezdettől fogva nem volt betartható. Főleg azért, mert a kivándorlók nagy számával szemben igen kevés hajójáratot tudtak indítani.

Továbbá az amerikai rokonok a családtagjainak más külföldi hajójáratokra⁴² küldtek jegyeket, amit a magyar hatóságok elkoboztak. Az ez miatt százával érkező panaszok hatására a magyar belügyminiszter engedélyezte a külföldi hajójáratokon

³⁹ 1909. évi II. törvénycikk indokolása

⁴⁰ Az ekkor még érvénybe lévő tv, a kivándorlási törvénybe ütköző összes büntetendő cselekményeket csupán kihágásnak minősítette, tehát a legsúlyosabb természetű visszaéléseket is legfeljebb két hónapi elzárással és 600 korona pénzbüntetéssel sújtotta.

⁴¹ 1909. évi II. törvénycikk indokolása

⁴² „*A „Red Star Line” (Vörös Csillag Vonal) királyi belga posta-gőzhajózási társaság volt, mely Antwerpen és New York, illetve Antwerpen és Kanada között közlekedtette hajóit. Bécsi kirendeltségének 1907. évi nyomtatványa szerint Bécsből New Yorkig a hajójegy ára középfedélzeten, vagyis harmadosztályon 231 koronába került, teljes ellátással a vasúton és a gőzhajón.*

A vonat Bécsből négy-öt nappal a hajó indulása előtt szállította az utasokat a kikötőig. Szentgotthárd környékéről a Fehring, Feldbach, Graz útirányt javasolták Bécs felé. Bécsben a pályaudvarra való megérkezéskor egy zöld cédulát kellett láthatóan viselnie az utasnak. A bécsi iroda a vasútállomással átellenben, a Wiedener Gürtel 20. alatt volt. A társaság figyelmeztette az utast, hogy „útközben ne álljanak semmi ismeretlen személyekkel szóba, nehogy rossz kezekbe kerüljenek”. A konkurencia ugyanis szintén az állomás közelében nyitott irodát. Például a francia „Compag-nie Générale Transatlantique” dupla csavarú gyorsgőzhajó társaság, mely Le Havrétól New Yorkig hat-hét nap alatt vállalta az utasok szállítását. Magyar nyelvű prospektusuk 1907. évi árajánlata Bécsből New Yorkig harmad osztályon: tizenkét éven felüli felnőt 215 korona, tíz-tizenkét év közötti gyermek 130 korona, négy-tíz év közötti gyermek 107.50 korona, egy-négy év közötti gyermek 85 korona és tizenkét hónapnál fiatalabb csecsemő 24 korona. Indulás Bécsből nagyobb társasággal minden hétfőn és kedden. Húsz korona előleget kellett fizetni, a vasúti és a hajójegyet Bécsbe érkezéskor kapták meg. A társaság figyelmeztette az utasokat, hogy „célserű legalább 321 koronát magával vinni, hogy 50 korona maradjon, mert nem lehet tudni, kap-e mindjárt munkát vagy esetleg egy pár napig várnia kell rá”. A társaság „címjegyét” Bécsben az utasnak a kalapjára vagy a mellére kellett tűznie. Az állomásról egy egyfogatú vagy kétfogatú kocsit ingyen az ügynökségre vitte az embereket.”

Forrás: sulinet

való kivándorlást. Azzal viszont, hogy a magyar kivándorlók a fiumei irány helyett nyugat-európai hajójáratokon vándoroltak ki, kikerültek magyar hatóságok látóköréből, így az ügynököknek csábítási célpontjaivá váltak.

A parlamentben Andrassy Gyula belügyminiszter 1908. május 9-én szombaton nyújtotta be az új kivándorlási törvényjavaslatot⁴³.

A törvényjavaslathoz a Kivándorlási Bizottság a következő véleményt csatolta:

- *„Az új javaslat, szemben a múlttal, (1903-as IV. tv. - szerzők) szabatosabban állapítja meg a kivándorlónak fogalmát. Szaporítja a kivándorlásnál tekintetbe jövő korlátozásokat. Védekezik nevezetesen a kiskorúak, a katonakötelezettek és családfenntartók kivándorlása ellen.*
- *A jelenleg érvényben levő törvénnyel (1903-as IV. tv. szerző) sok tekintetben, ellentétben szabályozza a szállító vállalkozók s meghatalmazottaik jogviszonyait, új alapokon szervezi a kivándorlási tanácsot, a mely a régi törvénynek tökéletesen holt intézménye volt.*
- *Gonddal, körültekintéssel s a gyűjtött, sajnos elég bő és szomorú tapasztalatok felhasználásával részletezi a büntetendő cselekvényeket s felemeli az elfogadható határig a kiszabandó büntetéseket. Sok tekintetben beavatkozást vagy legalább betekintést enged az országgyűlésnek a törvény végrehajtásába akkor, a midőn kötelezővé teszi a kormányra nézve, hogy például a szállító vállalkozóknak adandó engedély, valamint ennek megvonása az országgyűlésnek bejelentessék, sőt a kivándorlási tanácsot nagy részben az országgyűlés kiküldötteiből kívánja összeállíttatni.”⁴⁴*

A Kivándorlási Bizottság a fentiekén túl még javasolta az óvadék határainak felemelését, továbbá hogy ne legyen kiadható engedély olyan határszéli községekre, amelyek felé a kivándorlás irányítása be van tiltva, valamint hogy engedélyes vállalkozó nem engedélyes vállalkozóval a kivándorlók szállítására vonatkozólag semmiféle szerződéses viszonyba ne léphessen. Ezen kívül a törvényjavaslathoz még több megfontolandó kisebb ajánlást, javaslatot fogalmazott meg, de végül is ajánlotta a törvény elfogadását.

A törvény parlamenti vitája során Bernát István előadó szólalt fel először. Elmondása szerint Magyarországon a kivándorlás nem új, de óriási arányait, méreteit tekintve mindenesetre új, és ezért ismét foglalkozni kell vele. Irányát vizsgálva egyértelművé vált, hogy az a korábbi Ausztria, Románia helyett döntően Amerika. Az 1881-es kivándorlási ügynöktörvényt céltévesztésnek minősítette, az 1903-as IV. törvény céljai ugyan helyesek voltak, de a törvény nem vált be. Hozzászólása szerint: *„Az alapelv, melyet ez a törvényjavaslat elfogad, körülbelül azonos azzal, a mely az 1903. IV. t.-cz. dominálja. Ez az elv pedig abban áll, hogy nekünk nem áll módunkban, nincs jogunk a kivándorlás szabadságát megkötni, de igenis jogunk és kötelességünk azt a nemzeti érdekekre való tekintettel bizonyos mérvben korlátozni.”* Továbbá véleménye szerint *„a kik kimennek Romániába vagy Amerikába, találhatnak ott bővebb alkalmat a munkára, a boldogulásra, emelkedésre, de soha nem szabad elfeledniük azt, hogy azokat a tulajdonságokat,*

⁴³ Iromány: 818 sz, 914 sz.

⁴⁴ 914. szám. iromány, A kivándorlási bizottság jelentése a magyar királyi belügyminiszter által benyújtott, „a kivándorlásról” szóló 818. számú törvényjavaslathoz.

gazdasági erényeket, szorgalmat, takarékoságot, a mellyel ezen alkalmakat felhasználják, Magyarországnak köszönhetik; ép azért azon kivándorlottak, a kik ezen erények segélyével emelkednek fel magasabb társadalmi helyzetbe, kell hogy minden körülmények között hálásak legyenek az őshaza iránt.” Később egy angol képviselő magyarokról írt tapasztalatát idézte, mely szerint az Amerikában élő magyarok jellemére nem hatottak az ottani körülmények, miközben azok a gazdasági jólétben előkelő helyet szereztek a bevándoroltak körében. Később rátért az új törvényjavaslatra, melyben helyesli, hogy a Kivándorlási Tanácsnak nagyobb szerepet szán a törvény, továbbá a korlátozások körét bővíteni javasolta. Véleménye szerint: „Legjelentékenyebb része a törvényjavaslatnak az, amely a büntetésekre vonatkozik. A régi törvény, amint azt érinteni bátor voltam, főképpen azért nem vált be, mert nagyon is alacsony büntetéseket szabott a kihágásokra. Ez a javaslat a szerzett tapasztalatok alapján, a melyek, sajnos, igen sok esetre és nagyon tágas körre terjednek ki, igyekszik a büntetéseket a lehető legmagasabb határig felemelni. Azt hiszem, hogy ez teljes joggal történik, mert tudjuk azt, hogy azon gazdasági és szociális viszonyokon kívül, a melyek kivándorlásra bírták az embereket, a kivándorlás szaporítása nagy részben mindenféle lelketlen ágensek, ügynökök munkája volt. Ezeket megakasztani és kellőleg büntetni nem lehetséges mindaddig, a míg a régi törvény uralma tart. Ezért, ha a javaslatban statuált büntetések egyes esetekben talán drákói szigorúaknak tűnnek fel, meg vannak okolva a nemzet érdeke által. S ha ezeket a büntetéseket leszállítanók, vétséget, bünt követnénk el a nemzet ellen.” Végezetül javasolta a törvényjavaslat elfogadását.

Beck Lajos képviselő a kivándorlást az egyik legnagyobb veszélynek nevezte, amelynek főleg gazdasági okai⁴⁵ vannak, ezért a törvényjavaslatot, amely csak közigazgatásilag ad megoldást, nem tartotta elfogadhatónak. „T. képviselőház! Addig, a míg iparunk fejlődésével a munkabérek nálunk nem fognak emelkedni, és míg Németország példáján indulva, a fennmaradó különbséget, — mert hiszen az amerikai munkabért egyhamar el nem érhetjük, — nem fogjuk kiegyenlíteni oly egészséges mezőgazdasági, ipari és szociális politikával, a mely visszatartó erőt gyakoroljon honfitársainkra, a míg nem gondoskodunk oly egészséges birtokpolitikáról, a mely az állami felügyelet alatti parcellázás útján a földbirtok hozadékával arányban álló áron juttatja földhöz a kisembert, míg az ipari munkás számára az aggkor- és rokkantság-biztosítás révén nem teremünk biztos és nyugodt aggságot, addig nyugodtan nem gondolhatunk arra, hogy a kivándorlást a maga egészében meg fogjuk szüntetni.” A képviselő azt is fontosnak tartotta, hogy a kivándorolt magyarok az amerikai fogyasztói piacot erősítik, és a visszavándoroltak nem képesek betömni az űrt a magyar piacon.

Török Kálmán képviselő: „Elismerem, hogy e javaslat minden tekintetben javára akar szolgálni a szegény kivándorlóknak; elismerem, hogy biztosítani törekszik a köz- és magánérdekeket; elismerem, hogy az államhatalom gondviselő

⁴⁵ „Így látjuk, hogy Csongrád megyében, a hol óriási a kötött birtok, 1906-ban csak 102 ember vándorolt ki összesen; Nyitóban épen ott a legnagyobb a kivándorlás, a hol legjobban divatozik a parcellázás és legtöbb a kisbirtok, míg annak azon részeiben legkisebb a kivándorlás, a hol legnagyobbak a latifundiumok. És a mint Torontál megyének alispánja jelentésében mondja, ott az egész földbirtoknak több mint 70%-át képezi a parcellázott föld és mégis óriási a kivándorlás. Kimegy onnan a vagyonos ember és a vagyontalan ember egyaránt. Úgy, hogy míg 1905-ben 9934 ember vándorolt ki, 1906-ban már 14.606 ember, 1907-ben már 25.079 ember”

kézzel nyúl hóna alá azon kivándorlónak, a ki elhagyja ősei hazáját és messze idegenben talán több verejtékkal egyék puhább kenyeret; de midőn ezt elismerem, hangsúlyozni kívánom a magam részéről is azon visszatartó erők intézményes biztosítását, a melyek a kivándorlásra megelőzőleg hathatnak.” Ezen kívül véleménye szerint nagy feladat vár a népnevelőkre, papokra, és fontosnak tartja olyan füzetek kiadását, amelyből a kivándorlók megismerhetik Amerikát.

A törvényjavaslat vitában folyamatosan előkerültek a korábbi kivándorlási törvény vitája során már elhangzott problémák. A magyar gazdasági viszonyok, az alacsony bér, az agrárium helyzete, a kivándorolt magyarokkal való kapcsolattartás...stb.

Az elfogadott új 1909. évi kivándorlási törvény felépítése a következő:

I. FEJEZET

A kivándorlásról általában

II. FEJEZET

A szállító vállalkozók

III. FEJEZET

A szállító vállalkozó és a kivándorló közti jogviszony

IV. FEJEZET

A kivándorlási alap

V. FEJEZET

Hatóságok

VI. FEJEZET

Büntető határozatok

VII. FEJEZET

Záró határozatok

A fő fejezetekből is jól látható, hogy az 1909-es II. törvény hasonló felépítésű, ám tartalmában eltérő volt.

Az 1909. szeptember elsején hatályba lépett kivándorlási törvény tartalmi kivonata a következő:

A törvény 1. §-a a kivándorló fogalmával indít, amely szerint tehát: kivándorlónak tekintendő az, a ki tartós kereset céljából külföldre távozik. Így nem tekintette a törvény kivándorlónak azt, aki tanulási, szórakozási (turisztikai) vagy üzleti céllal járt külföldre.

Az 1909. II. törvény a korábbi (1903-as) törvénytől eltérően, szigorúbban lépett fel a kivándorlás korlátozásában, és a következő esetekben tiltotta meg a kivándorlást:

a) atyai hatalom alatt álló kiskorúak atyjuk nélkül csak atyjuknak írásban adott és hatóságilag hitelesített, a gyámság alatt lévők pedig gyámjuknak gyámhatóságilag jóváhagyott beleegyezése mellett s ezenfelül mindkét esetben csak akkor vándorolhatnak ki, ha igazolva van, hogy rendeltetési helyükön való elhelyezésük biztosított.⁴⁶

b) férfiszemélyek azon évi január hó 1-től kezdődőleg, melyben 17-ik életévüket betöltik, addig, míg a véd törvényen alapuló állítási vagy szolgálati kötelezettség alatt állnak, csak a belügyminiszternek a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg írásban kiadott engedélye alapján vándorolhatnak ki. Az engedély csak akkor adható meg, ha a folyamodó a belügyminiszter által 100-tól 1000 Koronáig terjedhető összegben megállapított óvadékot magyar koronaértékben előzetesen leteszi.⁴⁷

c) azok, akik ellen szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény miatt büntető eljárás van folyamatban, továbbá a szabadságvesztésre vagy pénzbüntetésre elítéltek a büntetés végrehajthatósága idejében;

d) azok a szülők, a kik 16 éven aluli gyermeküket otthon hagyni szándékoznak a nélkül, hogy állandó gondozásukat kellően biztosították volna;

e) azok, akik otthon maradó, keresetképtelen és így segélyükre utalt hozzátartozójuknak kellő ellátásáról nem gondoskodtak;

f) azok, akik a rendeltetési helyig való utazáshoz szükséges pénzüsszeggel nem bírnak, vagy nem felelnek meg azon feltételeknek, melyek abban az államban, hová kivándorolni akarnak, a bevándorlásra vonatkozólag meg vannak szabva;

g) akik részére valamely külállam kormánya, vagy valamely gyarmatosító vagy hasonló társulat vagy magánszemély által tervezett telepítés céljából egészen vagy részben ingyenes szállítás, vagy a szállítási költségek előlegezése helyezettett kilátásba;

h) akik külföldről államköltségen szállítottak haza s a szállítási költséget meg nem térítették;

i) akik a kivándorlásban egyéb törvények rendelkezései értelmében korlátozva vannak.

A fenti korlátozások részletes útmutatója a végrehajtási utasításban került kimunkálásra. A törvény a honvédelmi és a nemzeti érdekek maximális figyelembevételével készült, jól látható, hogy adminisztratíván akadályozni kívánta a kivándorlók körének szűkítésével a kivándorlást.

A jogszabály minden kivándorlótól a kivándorlási országba szóló útlevelet kért, ami további szigorítás, hisz az útlevél kiadása egyben szűrést is jelenthetett.

A törvény a belügyminiszternek lehetőséget biztosított a kivándorlás útjának meghatározására.

⁴⁶ Kiskorú nők és 16 éven aluli férfiszemélyek szülőik egyike nélkül csak akkor vándorolhatnak ki, ha az előbbi bekezdésben felsorolt feltételeken kívül az is igazolva van, hogy rendeltetési helyükig teljesen megbízható felnőtt személyek kíséretében utaznak

⁴⁷ Az óvadék bevontatik, ha önhibája miatt az illető útlevele érvényességének leteltéig haza nem tér.

A minisztérium a védköteles nagyobb arányú kivándorlása esetén az ezen pont első bekezdésében megjelölt férfiszemélyek kivándorlását egy-egy évre általában vagy egyes törvényhatóságokra nézve megtilthatja. E tilalomról az országgyűlésnek jelentést kell tennie.

Azért, hogy a kivándorlónak az utazása biztosított legyen, a szállításra vonatkozólag nagyon szigorú szabályozással élt a törvény. E szerint: „*Annak, aki kivándorlók szállításával akar foglalkozni, erre engedéllyel kell bírnia.*” Az engedély kiállítására a belügyminisztert hatalmazta fel a törvény, de az engedély megadásáról az országgyűlést értesíteni kellett, így az országgyűlés is ellenőrizhette a kormány tevékenységét, és a kivándorlásról is közvetlenül képet kaphatott.

A szállításra engedélyt kaphattak:

- Magyarország területén lakó vállalkozók
- hazai kereskedelmi társaságok
- külföldi vállalkozók, egyesek vagy társaságok, vagy külföldön tartózkodó magyar állampolgárok⁴⁸

A vállalkozó köteles volt helyettes⁴⁹ alkalmazni (akinek hasonló feltételeknek kellett megfelelnie) és irodát működtethetett Budapesten, illetve a belügyminiszter engedélyezhette, hogy a vállalkozó, vagy helyettes a budapesti egy irodán kívül hazai tengeri kikötőben és vasúti állomással bíró határszéli városokban, vagy községekben is nyithatott irodát. Kivételt jelentett az az irány, amerre nem lehetett kivándorolni.

A szállítási vállalkozónak a kivándorlóval írásban megkötött szerződéssel kellett rendelkeznie, amelynek a törvény 22. §-a szerint a következőket kellett tartalmaznia:

- a szállító vállalkozó nevét és a kivándorló teljes nevét, korát és lakhelyét;
- az útirány és azon hely megjelölését, hova a szállítás elvállaltatott;
- az indulás pontos idejének, tengerentúli szállításkor a használandó hajó nevének és a hajó indulása napjának megjelölését;
- úgy vasúton, mint hajón az osztálynak, ezen felül a hajón a térségnek meghatározását, a melyet a kivándorló és családja a poggyásszal együtt igényelhet;
- a szállítási díjnak és a hajón utazásnál a biztosítási díjnak is pontos megjelölését számmal és betűvel;
- e törvénynek a szállító kötelezéseiről és az esetleges panaszok orvoslásáról szóló rendelkezéseit.

A fentiekén kívül a vállalkozó az utazás alatt a következő kötelezettségeket terhelték a kivándorlóval szemben:

⁴⁸ Feltételek:

a) ha Magyarország területére helyettest állítanak, aki őket a szállítási üzletből eredő összes ügyekben úgy a hatóságok, mint egyesek irányában teljes joggal és felelősséggel képviseli;

b) ha az engedély alapján folytatott egész üzletük tekintetében a magyar törvényeknek és a magyar bírói és közigazgatási hatóságoknak magukat alávetik, a külföldi kikötőben való ellenőrzést is lehetővé teszik és külföldre való telepítéssel vagy gyarmatosítással nem foglalkoznak

⁴⁹ Állami, törvényhatósági, városi, községi, postai, távírdai és vasúti alkalmazottak, lelkészek, ügyvédek, orvosok, állatorvosok, tanítók, italmérési engedéllyel bíró egyének nem lehetnek helyettesek, irodavezetők vagy egyéb irodai alkalmazottak.

- őt és a poggyászát a szerződésben megjelölt helyre, az ugyanabban meghatározott és semmi esetre fel nem emelhető díjért elszállítani;
- egészséges, tiszta, elegendő ellátásról és elszállásolásról az egész úton gondoskodni, hacsak a szerződés azt nem állapította meg, hogy a szárazföldi úton erről a kivándorló maga gondoskodik;
- ingyenes orvosi ápolásról, útközben való elhalálozás esetén eltemetésről gondoskodni;
- a családfőt baleset ellen, a poggyászt sérülés és elvesztés esetére a belügyminiszter által jóváhagyott díjszabályzat szerint lehetőleg valamely hazai biztosító társulatnál biztosítani;
- ha az utazás a kivándorló önhibáján kívül késedelmet vagy megszakítást szenved, őt ezen veszteglési idő alatt minden külön díj nélkül teljesen ellátni, elszállásolni s mihelyt lehet, őt és poggyászát a rendeltetési helyre tovább szállítani.

Míg a következőket megtiltotta a törvény a vállalkozónak:

- a) a szállítási és biztosítási díjra nézve oly megállapodást létesíteni, hogy a kivándorló azt egészben vagy részben útközben teljesítendő munkával egyenlítsse ki, vagy pedig csak rendeltetési helyére érkezése után fizesse meg;
- b) a kivándorlótól a szerződésben megjelölt szállítási és biztosítási díjon felül bármely díjat vagy szolgáltatást követelni, elfogadni vagy a kivándorlónak előleget adni;
- c) a kivándorlót tartózkodási helyének, idejének vagy foglalkozásának szabad választásában korlátozni.

A fenti kötelezettségek és tilalmak egyrészt a kivándorlónak biztonságot jelentettek, másrészt a feltételek hiánya esetenként korlátozta a kivándorlási kedvet. Ha például a kivándorlónak nem volt megfelelő anyagi fedezete az útra, akkor nem köthetett szerződést, és nem távozhatott külföldre. A vállalkozói tevékenységre, az utazással kapcsolatos követelményekre a leirtakon túl a belügyminiszter és a földművelési miniszter kapott rendeletalkotási úton szabályozási, beavatkozási lehetőséget.

Az 1903. IV. törvényben létrehozott kivándorlási alapot az 1909. II törvény is megerősítette, mely alap a hazájukba visszatérni szándékozó vagyontalanok útiköltségeinek részben vagy egészben fedezésére, továbbá a kivándorlottaknak a külföldön való útbaigazítására, munkával ellátására, részükre menedékhelyek létesítésére, vallási és szellemi szükségleteik istápolására, jótékony célokra, valamint a kivándorlás ellenőrzéséből felmerült rendkívüli költségek fedezésére szolgál. A törvény vitája során is sokszor elhangzott, hogy biztosítani kell a hazától távol bajbajutott, vagy hazatérni anyagi okokból nem tudó honfitársunkat. Erre nyújt fedezetet a törvény szerint:

- az állami költségvetésbe e célra felveendő összegből;
- az útlevél kiállítási díj címén befolyó összegnek a bélyeg és kiállítási költségek levonása után fennmaradó részéből;
- a szállító vállalkozók által fizetendő és az engedélyokiratban meghatározandó díjából;
- a 2. § b) pontja alapján bevont óvadékokból;

- a vállalkozókra és helyettesekre e törvény 45. és 46. §-ai alapján kiszabandó bírságokból;
- s egyéb a belügyminiszter által ideutalt összegekből.

A kivándorlási alap felett a belügyminiszter örködött, és annak kezeléséről köteles volt a zárszámadásban elszámolni.

A kivándorlás „civil” kontrolját a budapesti székhellyel létrehozott a Kivándorlási Tanács biztosította, amely a szállító vállalkozók és helyetteseik részére, valamint az irodák felállítására adandó engedély, illetőleg jóváhagyás megadásáról, korlátozásáról, vagy megvonásáról szóló véleményét a belügyminiszternek eljuttatta.

A kivándorlási folyamat kezelésre a belügyminiszter állami tisztviselői jelleggel kivándorlási biztosokat és ezek mellé a szükségnek megfelelő segédszemélyzetet alkalmazhatott, akiknek a feladatot és feltételeket is ő határozta meg.

Az állam a polgárainak a szabad mozgását nem tiltotta. De a közrend érdekében az állam számára „veszedelmes” folyamatot elősegítők, szítók számára a korábbi jogszabályokhoz képest szigorúbb büntetést⁵⁰ alkalmazott. Az 1909-es II. törvény 37. §-a szerint: aki a kivándorlás előmozdítása céljából valótlanúságot terjeszt, vagy bármely más módon kivándorlásra csábít⁵¹, vétség miatt egy évig terjedhető fogházzal és 2000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

A törvény bünteti, aki útlevél nélkül kísérli meg a kivándorlást, továbbá kiemelten kezeli a vállalkozó, vagy helyettese meg nem engedett⁵² tevékenységét, ezzel is védve a kivándorlót a vállalkozóval szembeni kiszolgáltatottságtól.

⁵⁰ Aki a kivándorlásban a törvény által korlátozott személyt (2. §) csábít kivándorlásra, úgyszintén a ki valamely gyülekezeten szóval, nyomtatvány útján, nyomtatványt, irat, vagy képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítása által kivándorlásra csábít, vétség miatt hat hónaptól három évig terjedhető fogházzal és 1000 Koronától 4000 Koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

A ki az előbbi bekezdésben megjelölt cselekményt üzletszerűen követi el, vagy ha azt a cselekményt oly egyén követi el, a ki a jelen törvény alapján büntett vagy vétség miatt már büntetve volt és büntetésének kiállása óta tíz év még el nem telt, büntett miatt öt évig terjedhető börtönnel és 2000 K-tól 8000 K-ig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

⁵¹ „A csábítás fogalma egyébként oly közismert, hogy közelebbi meghatározása szükségtelen. A bíróság megállapítja azt minden oly ténykedésben, a melynek célja, másban a kivándorlás gondolatát felkelteni, vagy megszilárdítani és őt ezzel a kivándorlásra tényleg rá is bírni. A csábítás legveszedelmesebb és legvisszataszítóbb nemei azok, a melyek lelkiismeretlen nyereségvágyból, önző anyagi érdekből fakadtak.”

Forrás: tv. indoklása

⁵² 45. § A belügyminiszter a kivándorlási vállalkozóra vagy helyettesére 6000 Koronáig és közülük arra, aki az e törvénybe ütköző büntetendő cselekmény miatt már büntetve volt, vagy aki ellen két ízben bírság volt alkalmazva, 5000 Koronától 2000 Koronáig terjedhető bírságot szabhat ki, ha a vállalkozó vagy helyettes:

1. a kivándorlót olyan területre szállítja, a hova engedélye nem szól, vagy a hova a belügyminiszter a kivándorlást általában, vagy az illető kivándorlókra nézve megtiltotta (4. §);

A kivándorlásról szóló törvény a büntető szankciókat a 37-50. §-ok között részletesen rögzítette. A leírtakból talán itt tűnik ki legjobban *az állam a kivándorlást adminisztratíván visszafogó szerepe*.

A kivándorlási folyamatot nagyban felerősítette az ügynökök nyílt és titkos tevékenysége, mellyel az állami ellenőrzést kikerülve, főleg külföldről mozgatták a szálakat és toborozták, irányították a kivándorlókat. *„Az utazási vonalokról térképeket közölnek, melyeken fel vannak tüntetve, hogy akadályok kikerülése szempontjából hol kell vonatra szállni, s a vonalak mely részén kell az utazást gyalog vagy szekéren folytatni s még a hatósági közegek kérdéseire adandó feleletek is szó szerint közölve vannak”*⁵³

Végül a záró rendelkezésben az 1903. évi IV. törvényt hatályon kívül helyezte.

A magyar kivándorlási helyzet maximálisan befolyásolta a nyugat-európai, és az amerikai munkaerő piacot és az ottani gazdaság alakulását. Ezért is kísérte naprakészen figyelemmel a magyar kormány pl. az Egyesült Államok és egyéb, kivándorlás szempontjából célországok bevándorlási törvényeit, szokásait. Valószínűleg csökkentette az USA-ba való bevándorlást, hogy az 1907-es új bevándorlási törvényük a bevándorolt fejadóját 2 dollárról 4 dollárra felemelte, és szigorította a belépés feltételeit. Továbbá a magyar belügyminiszter a dél-amerikai földrészről kapott információk alapján (miszerint az odacsábítás és a valóságos helyzet nincs szinkronban) Brazíliába megtiltotta a kivándorlást. Továbbá a Kanadába történő kivándorlást is megtiltotta a BM rendelet.

Az 1909. II. törvény alkotása idején és azt követően a hivatalos statisztika szerint az alábbiak szerint alakult a kivándorlás:

1908: 52.942
1909: 113.315
1910: 96.324
1911: 64.057
1912: 104.663

Amint a statisztikai adatok is mutatják, a törvény tárgyalását és elfogadását követően a kivándorlási hajlam felére, negyedére csökkent. Ennek lehet oka a szigorítás, de az amerikai gazdasági helyzet alakulása is befolyásolta. 1912 után azért nem érdemes a statisztikai adatokat a kivándorlás szempontjából elemezni, mert az már az első világháborút megelőző időszak, ami a biztonság miatt az embereket óvatosságra intette, és a kivándorlási kedvet lényegesen csökkentette.

-
2. engedély nélkül egynél több kivándorlási irodát állít (11. §);
 3. a helyettesre, irodavezetőre vagy más alkalmazottakra (7., 11., 12. §), vagy az ügykezelésre (19. §) vonatkozó szabályokat megszegi;
 4. a kivándorlóval szemben megszabott kötelezettségeit (23. § első bekezdése) nem megfelelően teljesíti;
 5. a jelen törvény 22-ik §-a ellenére a szerződésnek kézbesítését vagy a törvényhatóság első tisztviselőjéhez való beküldését elmulasztja;
 6. a viteldíjra oly megállapodást létesít, hogy a kivándorló azt egészben, vagy részben útközben teljesítendő munkával egyenlítsse ki, vagy pedig rendeltetése helyére érkezése után fizesse meg (23. § második bekezdésének a) pontja);

⁵³ 1909. II. tv. indoklása.

Az 1903. évi IV. és az 1909. évi II. törvény a maga korában korszerűnek nevezhető, amely véleményünk szerint a jó előkészítésnek és a magas szintű szakmai vitának volt köszönhető. Azt, hogy a kivándorlást nem tudták megakadályozni, már a törvény-előkészítés során is látható volt, mert egy közgazdasági, szociális problémát nem lehet adminisztratív úton orvosolni, megoldani.

Következtetések javaslatok:

1. *Jelenleg Magyarországot ismét mélyen érinti az elvándorlás, EU tagállamaiba való kivándorlás, melyre véleményünk szerint mind a jogalkotásnak mind a gazdaságnak reagálni kell.*
2. A jelenlegi kivándorlás fő okai a munkahelyek hiánya, és az alacsony munkabérek, jog és vagyonbiztonság hiánya. Ezért a leghatékonyabb propaganda sem hoz annyit eredményt, mint *új munkahelyek teremtése, és a munkabérek emelése.*
3. Az ország politikai vezetésének nemzetbiztonsági érdekek miatt adminisztratíván is be kell avatkozni a kivándorlási folyamatba. (pl. honvédelmi kötelezettségek, orvosok elvándorlása miatt szociális biztonság kockázatokmiatt)
4. *A kivándorlókat fel kell világosítani a külföldön rájuk váró nehézségekről. (Pl. adott országokba a munkavállalási jogokról kötelezettségekről, TB, nyugdíj ellátásról, kötelezettségekről...stb)*
5. Kiemelt figyelmet kell fordítani a diplomások elvándorlására.
6. Rögzíteni kell a kivándorlaskor szükséges teendőket (adó, Tb, fizetési kötelezettség, lakcím, szavazás, hiteltörlesztés...stb) és erről tájékoztatni kell a kivándorlót
7. Nagyobb szerepet kell kapni a külföldre vándorolt magyar állampolgároknak az anyaországról való tájékoztatásnak, kapcsolattartásnak.
8. Véleményünk szerint a jelenlegi helyzet jobb megértését elősegítik a XX. század elején lezajlott kivándorlási hullám kezelésének tapasztalatai.
9. Mindenképp kívánatos lenne egy *kivándorlási alapot létrehozni, amelyből finanszírozni lehetne a külföldön bajba került, ott rekedt, és hazatérni óhajtó honfitársainkat.*

Felhasznált irodalom:

1. 1881. évi XXXVIII. törvénycikk a kivándorlási ügynökségekről
2. 1903. évi 39334 sz. BM rendelet
3. 1903. évi IV. törvénycikk a kivándorlásról, annak indoklása
4. 1903. évi IX. törvénycikk a Magyarország és Ausztria között Szepes vármegye és Gácsország szélén az úgynevezett Halastó körüli területen, az országos határvonalnak megállapítása iránt az 1897. évi II. t. cikk értelmében alakított választott bíróság által hozott ítélet becikkelyezése tárgyában
5. 1903. évi V. törvénycikk külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról, annak indoklása
6. 1903. évi VI. törvénycikk az útlevelügyről, annak indoklása
7. 1903. évi VII. törvénycikk három új csendőrkerület felállításáról
8. 1903. évi VIII. törvénycikk a határrendőrségről, annak indoklása
9. 1909. évi II. törvénycikk a kivándorlásról
10. A m. kir. belügyminiszter 1900. évi 59.207 sz. körrendelete
11. A magyar szent korona országainak kivándorlása és visszavándorlása 1899-1913. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat, 67. köt. M. K. Központi Statisztikai Hivatal, Bp., 1918.
12. Az 1901. évi október hó 24-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója X. kötet. Budapest 1902.
13. Az igazságügyi bizottság jelentése, „a kivándorlás szabályozásáról” szóló törvényjavaslat tárgyában. Budapest 1902 1-ső melléklet a 238. számú irományhoz.
14. Bencsik Péter Ph. d. disszertáció Az útlevelkérdés története Magyarországon a törvényi szabályozástól a második világháborúig. Pécs 1999.
15. Bencsik Péter: A kivándorlás jogi szabályozása 1903 és 1910 között in: Rendvédelmi –történeti Füzetek XIII. évf. 2007. p 13-31
16. Egyesült Államok kivándorlási törvényének kivonata. 1907. február 13.
17. Fejős Zoltán: Kivándorlás Amerikába a Zemplén középső vidékéről. A Herman Ottó Múzeum évkönyve, 19. (1980) 293-328
18. Hautzinger Zoltán: Az első idegenjogi törvény in: A modernkori magyar határrendészet százöt év. Bp. 2013. p. 179-192
19. Hegedüs Lóránt: A magyarok kivándorlása Amerikába I-II. Budapesti Szemle, 99. köt. (1899)
20. Irányi Dániel: Törvényjavaslat, az idegenek letelepedéséről. 1885. Képviselőházi irományok. Országgyűlés Könyvtár
21. Kacziba Antal: Budapest Főváros Önkormányzata Városbiztonsági és Városrend-védelmi koncepciója, kézirat 2012. Budapest
22. Királyfi Árpád: A kivándorlásról szóló törvényjavaslat. Jogállam 1908. p. 40-71
23. Löherer Andor: Az amerikai kivándorlás és a visszavándorlás. „Pátria” Irod. Váll. és Nyomdai Részvénytársaság Könyvkiadó hivatala, Bp., 1908.
24. Magyar Közigazgatás folyóirat 1885-1909 évfolyam számai
25. MOL K 150 -1928-XI-8-szám nélkül 3610 cs. A magyar kivándorlás története
26. Neményi Bertalan: A magyar nép állapota és az amerikai kivándorlás. Budapest 1911. Athenaeum, p. 1-156

27. Pálvölgyi Balázs. A magyar kivándorlás politika kezdete (1881-1903) Kivándorlási törvények és a amerikai kivándorlás, Jogtörténeti szemle 2010. 4. sz.
28. Pavlaik F – Laky I: Határrendészet kézikönyve 1907. Budapest
29. Puskás Julianna: Kelet-Európából az USA-ba vándorlás folyamata 1861-1924. Történelmi Szemle, 27. (1984) 1-2. sz. 145-164.
30. Szentiványi Ferenc: Torontál vármegye vándorlási mozgalmáról. én. hn.
31. Tárki Társadalomkutatási Intézet 2013.
http://www.tarki.hu/hu/news/2013/kitekint/20130220_migraciot_tervezok.html
32. Thirring Gusztáv: Magyar kivándorlás és a külföldi magyarság. Budapest. Kilián 1904
33. Utasítás a kivándorlásról szóló 1909. II. tv. végrehajtás tárgyában 57.000/1909 BM rendelet
34. Vásárhelyi Gyula: Rendészet. Budapest 1911.
35. Wetzsel Tamás Ph. D disszertáció: A bevándorlás kérdése Magyarországon. Budapest 2009.

OROSZ LÁSZLÓ NKE DOKTORANDUSZ

A NATO ÉS OROSZORSZÁG KAPCSOLATRENDSZERE

Absztrakt

A NATO és Oroszország kapcsolatrendszere egészen a hidegháborúig nyúlik vissza. A bipoláris világrend fennállása során egyik oldal vezetője sem gondolta volna, hogy egyszer a felek megegyezésre jutnak. A Szovjetunió felbomlását követően azonban mégis megkezdődött az együttműködés, s kisebb megszakításokkal még ma is tart. A szerző bemutatja e kapcsolatrendszer történetét, illetve azokat a konzultációs fórumokat, ahol a két fél sikereket ért el, vagy éppen nem tudtak közös véleményt kialakítani.

Kulcsszavak: NATO, Oroszország, partnerkapcsolatok, együttműködés

Abstract

The NATO-Russia relations began in the Cold Wars. Over the course of the bipolar world order none of leaders thought that the parties will reach an agreement. But after the dissolution of the Soviet Union the cooperation has started and with brief interruptions is still in progress. The author presents the history of this relation, and those consultative forums, where the two sides have reached success or they have not been able to develop a joint opinion.

Keywords: NATO, Russia, partnerships, cooperation

Bevezetés

2014. április 4-én ünnepeljük az Észak-atlanti Szerződés Szervezet (NATO – North Atlantic Treaty Organisation) megalakulásának¹ 65. évfordulóját.² Ezen alkalomból esett a választásom egy olyan kérdéskör bemutatására, amely nagyban meghatározta, és a jövőben is nagy szerepe lesz a NATO fejlődésében. Ez a központi kérdés pedig nem más, mint a katonai szervezet az Oroszországi Föderációhoz (továbbiakban: Oroszország) fűződő viszonyrendszere.

¹ Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét 1949. április 4-én alapították Washingtonban. A tizenkét alapító állam (Amerikai Egyesült Államok, Belgium, Dánia, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Izland, Kanada, Luxemburg, Norvégia, Olaszország, Portugália) politikai és katonai eszközök igénybevételével a tagállamok szabadságának és biztonságának védelmét tűzte ki célul.

² Valamint Magyarország csatlakozásának 15. évfordulóját.

Tanulmányom első részében egy rövid történelmi áttekintés keretében bemutatom az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió kapcsolatát, majd felvázolom a két katonai szervezet – a NATO és Varsói Szerződés³ – megalakulásának következtében kialakult kapcsolatokat.

A következő szerkezeti egységben rátérek a hidegháborút követő Oroszország-NATO viszonyának fejlődésére. Kronológiai sorrendben kívánom bemutatni azon eseményeket, amelyek hozzájárultak az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének és Oroszország szorosabb együttműködéséhez, vagy éppen ezt a kooperációt szakította meg. Bemutatom ezen párbeszéd következtében született dokumentumokat, kétoldalú szerződéseket, továbbá az együttműködést elősegítő gyakorlati tevékenységeket.

Értekezésem zárásaként megfogalmazom következtetéseimet, összegzem a tanulmány megírása során elért eredményeket, valamint felvázolom a NATO és Oroszország kapcsolatának jövőjét.

A tanulmány megírása során törekedtem a közérthetőségre, így a NATO megalakulásától kezdve egészen a napjainkig tartó kapcsolat fejlődésének bemutatását magában foglaló írásmű oktatási segédanyagként is hasznosítható.

Történelmi keretek

A második világháborút követően, már 1947-ben felmerült egy biztonsági struktúra kialakításának igénye a fennálló veszélyhelyzetek következtében. Az első kockázati tényező a világháborút követően a német militarizmus esetleges újjáéledése volt, ezért a britek és franciák megkötötték a kétoldalú Kölcsonös Katonai Segítségnyújtási megállapodást, majd egy évvel később Belgiummal, Hollandiával és Luxemburggal kiegészülve aláírták a Brüsszeli Szerződést. A világháborút követően megkezdődtek az amerikai csapatok hazaszállítása Európából, s joggal merült fel a kérdés: Nyugat-Európa képes lesz-e szembeszállni egy szovjet támadással? A nyugat-európai államok kezdeményezésére megkezdődtek az Egyesült Államokkal való tárgyalások, s ennek eredményeként 1949. április 4-én aláírták a Washingtoni Szerződést, ezzel megalapították az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét, melynek feladata – az első főtitkár, Lord Ismay megfogalmazása szerint – „a németeket lent, az oroszokat kint és az amerikaiakat bent tartani” Európában.⁴

³ A Varsói Szerződés a Szovjetunió kezdeményezésére jött létre, amelynek tagjai a Lengyel Népköztársaság, a Román Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, a Magyar Népköztársaság és az Albán Népköztársaság. A barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést 1955. május 14-én (egy nappal az Osztrák Államszerződés aláírása előtt) kötötték meg, annak érdekében, hogy ellensúlyozzák a NATO katonai erejét a térségben. Az 1991. február 25-én történő katonai szervezet megszűnéséről szóló dokumentum aláírását követően a VSZ 1991. április 1-jén hivatalosan is megszűnt. *Hadtudományi Lexikon M-Z*. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995. 1402-1403. p.

⁴ DUNAY Pál: *Az Észak-atlanti Szerződés szervezete: Tanulmányok és dokumentumok*. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1997. 96.p.

A kezdeti időszakban a Szovjetunió nem lépett fel aktívan a NATO-val szemben, csupán a „felszabadított” államokkal kötött megneemtámadási szerződéseket. A fordulópontot a Német Szövetségi Köztársaság felvétele jelentette a NATO-ba, amikor is előbb a franciákkal, majd a britekkel korábban kötött szerződéseit mondta fel, végezetül 1955. május 14-én pedig megalakult a Varsói Szerződés. A keleti katonai szövetség létrejöttével a világ végleges két pólusra szakadt, kialakult a bipoláris világrend, ugyanakkor Európában hosszú időre stabilizálódott a béke.

A keleti szervezet szétesését elősegítő események az 1989-91-es években kerültek sorra: a berlini fal 18 éves fennállása után leomlott, a Varsói Szerződés katonai szervezetét felszámolták, s 1991. július 1-jén hivatalosan is megszűntették.

„Gorbacsov és Bush 1989. decemberi találkozásánál még két szuperhatalom vezetője tárgyalt egymással, s egyikük sem hitte, hogy a bipoláris nemzetközi rendszer egyik tartópillére két éven belül egyszerűen megszűnik létezni.”⁵

A Szovjetunió szétesésének egyik jelentős oka a túl nagy – etnikailag is sokszínű – államközösség, melynek gazdaságát már nem lehetett egyben tartani. Az Oroszországi Föderáció azonban nem vesztette el vezető szerepét: gazdasági ereje, óriási nyersanyag-készletei, nukleáris arzenállal rendelkező haderejének köszönhetően megőrizte befolyását.

A NATO-Oroszország kapcsolatok

A bipoláris világrend felbomlásával, s a globalizáció következtében a határok átjárhatóvá váltak. A hidegháborúban még a két szuperhatalom konfliktusa jelentette a legfőbb veszélyt, azonban a Szovjetunió felbomlásával egy sor nem katonai kihívás⁶ jelent meg, amelyek kezelésére a NATO és Oroszország is igyekezett megfelelő választ adni. A két fél közötti együttműködés első lépésének tekinthetjük Oroszország 1991-es belépését a NATO Észak-atlanti Együttműködési Tanácsába (NACC – North Atlantic Cooperation Council), ezt követően Oroszország 1994-ben a Békepartnerségi Programhoz⁷ (PfP – Partnership for Peace), végül 1997-ben az Észak-atlanti Partnerségi Tanácshoz (EAPC – Euro-Atlantic Partnership Council) is

⁵ DUNAY Pál: *Az Észak-atlanti Szerződés szervezete: Tanulmányok és dokumentumok.* Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1997. 54.p.

⁶ A köztudatban, de még a biztonságpolitikai szakfolyóiratokban is az „új típusú kihívások” kifejezés terjedt el. Ilyen kihívásnak tekintjük – a teljesség igénye nélkül – a nemzetközi terrorizmust, a tömegpusztító fegyverek proliferációját, a szervezett bűnözés felerősödését és elterjedését, valamint az illegális migrációt. Véleményem szerint ezen biztonságot fenyegető tényezők nem tekinthetők új elemeknek, mivel már korábban is jelen voltak a világunkban, ugyanakkor lényeges elem, hogy ezen fenyegetések hatása a Szovjetunió szétesését követően nagy mértékben felerősödtek.

⁷ A Békepartnerségi program egy olyan kétoldalú, gyakorlati együttműködés az egyes euro-atlanti országok és a NATO között, amely lehetővé teszi a szerződő felek számára, hogy saját képességeikhez mérten kapcsolódjanak be a szervezet által folytatott nemzetközi tevékenységbe. http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

csatlakozott.⁸ Még ugyanebben az évben aláírták az Állandó Közös Tanács (PJC – Permanent Joint Council) Alapító Okiratát,⁹ amely rendezte a két fél közötti viszonyt. Eszerint a NATO nem tekint ellenségként Oroszországra, továbbá a jövőben a bizalom és biztonságerősítés jegyében igyekeznek szoros kapcsolatot kiépíteni.

Következő állomásunk, amikor az orosz-NATO kooperáció a gyakorlatban is megmutatkozik az az 1996-os boszniai missziók,¹⁰ majd az egy évvel később Oroszország az Észak-atlanti Partnerségi Tanácshoz (EAPC – Euro-Atlantic Partnership Council) való csatlakozása.

Oroszország és a NATO együttműködésében az első törés az 1999-es koszovói válság idején mutatkozott. Koszovó a Szerb állam tartománya, melynek két millió fős lakosságának kb. 90%-a albán nemzetiségű. A koszovói konfliktus annak a délszláv függetlenedési folyamat egyik állomása, amely már 1991-ben megindult a Balkánon. A válság közvetlen előzménye az 1989-ben Milošević által megszüntetett koszovói autonómia. Ezt követően megalakult a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UČK), amely különböző terrorakciókkal igyekezett kivívni a tartomány függetlenségét. Az elszakadásért folyó harcok idővel annyira súlyosbodtak, hogy 1999 januárjában megkezdődtek az ENSZ csapatok telepítéséről szóló tárgyalások. Az Egyesült Államok többszöri próbálkozása ellenére sem sikerült ENSZ BT felhatalmazással megindítani a NATO csapatokat Szerbiába – mivel Oroszország minden egyes alkalommal élt vétőjogával. Ezt követően 1999. március 23-án – BT felhatalmazás nélkül – az USA és a NATO megkezdte Szerbia bombázását. Az orosz-amerikai ellentét természetesen kihatott az orosz-NATO viszonyra is, amely abban mutatkozott meg, hogy ezt követően Oroszország nem vett részt az Állandó Közös Tanács ülésin.¹¹

A 2001. szeptember 11-én bekövetkezett terrortámadást követően azonban enyhül a feszültség, és újra – elsősorban a terrorizmus elleni küzdelem területén – az együttműködés kerül előtérbe.

Jelentős előrelépést jelentett a 2002-ben megrendezett NATO Római Csúcstalálkozója, ahol a korábbi Állandó Közös Tanács (PJC – Permanent Joint Council) helyére felállították a NATO-Oroszország Tanácsot (NRC – NATO-Russia Council), melynek elsődleges szerepe a két fél közötti politikai párbeszéd elősegítése, fórumot biztosít az együttműködésre, továbbá a nemzetközi jogi

⁸ DAVYDOV, Yuriy: *Should Russia Join NATO?* <http://www.nato.int/acad/fellow/98-00/davydov.pdf> 7.p. (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

⁹ *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France.* http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25468.htm (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

¹⁰ Oroszország körülbelül 1340 fővel vett részt az IFOR (Implementation Force) és az SFOR (Stabilisation Force) missziókban. <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue4/english/special.html> (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

¹¹ DR. RESPERGER István: *A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű, fegyveres válságok kezelése során* (Doktori értekezés). Zrínyi Mikós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2001. 78-85.p.

alapelvekkel¹² összhangban a béke és biztonság megőrzésére és erősítésére kíván megoldást találni.¹³

A kapcsolatrendszer következő súlyos válságát a grúz-orosz konfliktus idején, 2008-ban élte.¹⁴ Ugyan a terrorizmus elleni küzdelem területén továbbra is szoros kooperáció folyt, az NRC üléseit egy ideig nem hívták össze.

A fordulópontot az amerikai alelnök, Joe Biden által 2009-ben a Münchener Biztonságpolitikai Konferencián meghirdetett „újraindítás” (Reset) politika¹⁵ jelentette. A politika elsősorban a két fél együttműködésére koncentrált, ennek keretében több programot is szerveztek, s a következő öt területen értek el jelentős sikereket:

- ◇ nukleáris fegyverek és hordozóeszközök csökkentése
- ◇ cseh és lengyel rakétavédelmi-rendszerek telepítésének visszavonása
- ◇ non-prolifерáció
- ◇ afganisztáni kábítószer-ellenes tevékenység
- ◇ terrorizmus elleni küzdelem

1. ábra

Hilary Clinton, az Egyesült Államok külügyminisztere átnyújtja az orosz külügyminiszternek, Szergej Lavrovnak az „újraindítás gombját”.

Forrás: <http://en.ria.ru/images/17637/45/176374548.jpg>

(Letöltés ideje: 2014.02.11.)

Nagy előrelépésnek tekinthetjük a 2010-es Lisszaboni Csúcstalálkozón elfogadott 21. századi közös biztonsági kihívások felülvizsgálatáról szóló nyilatkozat (Joint Review of 21st Century Common Security Challenges), amely

¹² A belügyekbe való be nem avatkozás; szuverenitás tiszteletben tartása; viták békés rendezése; az erőszak alkalmazásának és az azzal való fenyegetésének tilalma; az emberi és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása; határok sérthetlensége. Ezen nemzetközi jogi alapelvek elsődleges forrásai az ENSZ Alapokmány (1945), a Bandungi nyilatkozat (1955) és a Helsinki Záróokmány (1975).

¹³ *NATO-Russia Council, Rome Summit 2002*. <http://www.nato.int/docu/comm/2002/0205-rome/rome-eng.pdf> (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

¹⁴ *Day-by-day: Georgia-Russia crisis*. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7551576.stm> (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

¹⁵ *'Reset' Sought on Relations With Russia, Biden Says*. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/02/07/AR2009020700756.html> (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

tovább mélyíti a kapcsolatokat.¹⁶ Lisszabon másik jelentős eredménye az új Stratégiai Koncepció, melynek 33-34. pontja rögzíti a szövetség Oroszországi Föderációjához fűződő viszonyát:

„A NATO-Oroszország együttműködés stratégiai jelentőségű, mivel hozzájárul a béke, stabilitás és biztonság közös térségének kialakításához. A NATO nem jelent fenyegetést Oroszország számára. Ellenkezőleg: valódi stratégiai partnerséget szeretnénk látni a NATO és Oroszország között, és ennek megfelelően fogunk cselekedni, kölcsönösséget várva Oroszországtól. A NATO-Oroszország kapcsolat a NATO-Oroszország Alapokmány és a Római Nyilatkozat által megfogalmazott célokon, elveken és elkötelezettségen alapul, kiváltképp a demokratikus alapelvek és a szuverenitás, függetlenség, valamint a területi integritás tiszteletben tartásán az euro-atlanti térség minden állama számára. A bizonyos kérdésekkel kapcsolatos ellentétek dacára továbbra is meg vagyunk győződve arról, hogy a NATO és Oroszország biztonsága összefonódik, és egy a kölcsönös bizalmon, átláthatóságon és kiszámíthatóságon alapuló erős és konstruktív partnerség szolgálja leginkább biztonságunkat. Eltökéltük vagyunk, hogy fokozzuk a politikai konzultációkat és a gyakorlati együttműködést Oroszországgal a közös érdekek terén, beleértve a rakétavédelmet, a terrorizmus elleni, a kábítószer elleni és a kalózkodás elleni tevékenységet, valamint a szélesebb körű nemzetközi biztonság elősegítését.”¹⁷

Szintén 2010-ben adták ki az új orosz Katonai Doktrínát,¹⁸ amely már nem emeli a fenyegetések körébe a NATO-t, mint katonai szövetséget. Ugyanakkor a NATO által, az orosz határ közelébe telepített rakétavédelmi rendszerek továbbra veszélyt jelentenek az ország biztonságára nézve.

Az orosz-NATO kapcsolatokban Lisszabon jelentette a csúcspontot. Az ezt követő években az amerikai-orosz, így a NATO-orosz kapcsolat is újra elhidegülni látszott, elsősorban a rakétavédelmi rendszerek kialakítása körüli viták következtében. A tárgyalások szüneteltetésének másik oka az időközben újraválasztott orosz elnök, Vladimir Putin által meghirdetett új(?) orosz külpolitika következtében kialakult bizonytalanság, illetve a választásokkal elfoglalt amerikai adminisztrációnak sem volt ideje a két államot egy tárgyalóasztalhoz ültetni. Továbbá az gesztus, hogy a NATO 2012-ben rendezett Chicagói Csúcstalálkozóján nem az orosz elnök, hanem Medvedev, mint miniszterelnök vett részt, szintén a kapcsolatok elhidegülését jelzi. A csúcstalálkozón nem született pozitív eredmény az orosz-NATO kapcsolatok terén, a Zárónyilatkozatban megerősítették a két fél

¹⁶ NATO-Russia set on path towards strategic partnership.

http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_68876.htm (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

¹⁷ Aktív szerepvállalás, modern védelem.

http://www.biztonsagpolitika.hu/documents/1291766875_NATO_Strat_Koncepcio_2010_hun_BSZK.pdf (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

¹⁸ ВОЕННАЯ ДОКТРИНА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ.

<http://www.scrf.gov.ru/documents/33.html>
(Letöltés ideje: 2014.02.11.)

együttműködésének stratégiai fontosságát, ugyanakkor a NATO ismét felszólította Oroszországot, hogy tartsa tiszteletben Grúzia területi épségét és szuverenitását.¹⁹

A chicagói csúcson kívül 2012-ben ünnepelték a NATO-Oroszország Tanács 10., valamint a NATO-Oroszország Alapokmány aláírásának 15. évfordulóját. Az ünnepélyes ülésen tartott beszédében Anders Fogh Rasmussen, a NATO főtitkára megerősítette a két fél közötti együttműködés fontosságát. Említést tett az addig megvalósított eredményekről (terrorizmus, kábítószer és a kalózkodás elleni fellépésről), valamint a felek kijelentették, hogy a jövőben is folytatják a biztonság és bizalom erősítését szolgáló tárgyalásokat, tovább fejlesztik a nukleáris stratégiákat, illetve a védelmi reform és az információ-áramlás területén növelik az átláthatóságot.²⁰

2. ábra

Anders Fogh Rasmussen, a NATO Főtitkára és Vladimir Putin, orosz elnök a NATO-Oroszország Tanács 10. évfordulóján.

Forrás: http://www.nato-russia-council.info/media/65589/rasmussen_putin2.jpg
(Letöltés ideje: 2014.02.11.)

2012. december 4-5-én ismét ülésezett a NATO-Oroszország Tanács, ahol elsősorban az elért eredményeket értékelték, valamint az együttműködés további mélyítése volt napirenden. Külön kiemelték az afganisztáni kábítószer-ellenes tevékenységre kiképzett szakemberek (2500 fő) és helikopter-technikusok (30 fő) felkészítését, illetve a NATO-Oroszország Tanács Légtér-együttműködési Kezdeményezés (NRC CAI – NATO-Russia Council Cooperative Arispace Initiative) keretében végrehajtott közös gyakorlatokat.²¹

¹⁹ *Chicago Summit Declaration.*

http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm?mode=pressrelease (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

²⁰ *NATO-Russia Ministers discuss closer cooperation.* http://www.nato.int/cps/en/SID-4BCC7F63-B5B8AD17/natolive/news_86221.htm (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

²¹ *Press conference.* http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_92826.htm (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

2013. február elején született meg a NATO Katonai Bizottságát (NATO's MC – NATO's Military Committee) és Oroszország Vezérkarát összekötő megállapodás, amely így a két fél között állandó katonai kapcsolatot teremt.²²

Egy hónappal később újabb együttműködési szerződés aláírására került sor. Ezúttal Vladimir Puchkov, az orosz veszélyhelyzetek minisztere és Alexander Vershbow, a NATO főtitkárhelyettese kötött megállapodást a közös polgári védelem, a természeti katasztrófa-megelőzés és -elhárítás területén.²³

Annak ellenére, hogy az utóbbi időben az európai rakétavédelmi rendszerek következtében kialakult nézeteltérések miatt az orosz-NATO kapcsolatok elhidegültek, az együttműködés nem szűnt meg, s a következő években is azon fognak fáradozni a felek, hogy tovább folytatódjanak a tárgyalások – derül ki a NATO Főtitkár 2013-as évről jelentéséből.²⁴

Hosszú ideig úgy tűnt, hogy a szíriai vegyifegyver-támadások következtében kialakult nemzetközi tanácstalanság újabb mélypontra repíti az orosz-NATO kapcsolatokat. 2014. január 28-án azonban a két fél tárgyalóasztalhoz ült és elsődleges feladatuk a Vegyifegyver-tilalmi Szervezet (OPCW – Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons) tevékenységének támogatása volt.²⁵

A Szovjetunió felbomlását követő időszakban számos politikai-katonai konzultációra sor került. A következő néhány pontban a gyakorlati eredményeket kívánom bemutatni:

1. Rendszeres politikai egyeztetés a nemzetközi béke és biztonság elősegítése érdekében.

2. A politikai mellett a katonai együttműködés palettája is egyre szélesedett. A közös tanfolyamok és hadgyakorlatok mellett a folyamatos információ-csere lehetőséget biztosított sok más területen a hatékony, közös fellépésre. Ilyen például a légtérelenőrzés, a terrorizmus és kalózkodás elleni fellépés, a kábítószer-kereskedelem elleni tevékenység, valamint a tömegpusztító és hagyományos fegyverek non-prolifációja.

3. A polgári védelem területén is jelentős eredményeket ért el a két fél. Az 1998-ban felállított Euro-atlanti Válságkezelési Koordinációs Központ (EADRCC – Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre)

²² *NATO-Russia military-to-military direct line*. http://www.nato.int/cps/en/SID-755DEAC6-4B314F12/natolive/news_98492.htm (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

²³ *NATO and Russia committed to boost cooperation on civil emergency planning*. http://www.nato.int/cps/en/SID-13592114-F3CFF40C/natolive/news_100951.htm (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

²⁴ *The Secretary General's Annual Report 2013*. http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/stock_publications/20140123_SG_AnnualReport_2013_en.pdf (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

²⁵ *Secretary General has constructive talks with Foreign Minister Lavrov*. http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_106656.htm?selectedLocale=en (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

munkájának köszönhetően közös a fellépés a természeti katasztrófák okozta károk megelőzésében és a csapások utáni helyreállításban.

4. A 2004-es NRC Terrorizmus Ellenes Akcióterv, és 2011-es felülvizsgálata a tapasztalatok közös feldolgozását, az információk cseréjét és a közös fellépést írta elő, így a terrorizmus visszaszorításában is látható javulás mutatkozott.²⁶

5. A nukleáris fegyverek területén több konzultációra került sor, közös válságkezelési stratégiát dolgoztak ki, és ennek kapcsán több gyakorlatot is végrehajtottak.

6. A hagyományos fegyverek elterjedésének megakadályozásában mindkét fél érdekelt. Az Európai hagyományos fegyveres erőkről szóló szerződés (Conventional Armed Forces in Europe), azaz a CFE-szerződés, illetve a Nyitott Égbolt Szerződés a két alapvető nemzetközi szerződés, amely e területet szabályozza. Ugyan Oroszország és az Egyesült Államok között megszűnt az információ-szolgáltatás, a felek mégis a kooperáció újbóli helyreállításának módján fáradoznak.²⁷

7. Már a hidegháborúban is központi helyet foglalt el a két fél vitájában a rakétavédelmi rendszerek telepítése, és ez a kérdés napjainkban sem vesztett jelentőségéből. Ugyan már megkezdődtek a tárgyalások egy közös rakétavédelmi rendszer kiépítéséről, azonban annak megvalósításának módjáról még nem született döntés. Megoldás csak akkor lehetséges, ha a NATO egyenrangú félként tekint Oroszországra.²⁸

8. A NATO ISAF missziójának támogatása: logisztikai támogatás, az orosz légtér megnyitása.

9. Afganisztáni kábítószer-ellenes tevékenység, az afgán fegyveres erők kiképzése és felkészítése.

Összefoglalás

Oroszország és a NATO kapcsolata a hidegháború idejére nyúlik vissza, amikor a két szuperhatalom egymásnak feszült és ugyan a két állam között nem volt közvetlen háború, azonban a különböző helyi háborúk során mindkét fél az ellentétes oldalakat támogatták.

A Szovjetunió felbomlásával egy újfajta időszámítás vette kezdetét. A felek kiszakadtak a bipoláris szemléletből, már nem egymás szemében látták a legnagyobb katonai fenyegetést, hanem felismerték az együttműködés

²⁶ *NATO-Russia Council Action Plan on Terrorism.*
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_72737.htm (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

²⁷ *Russia looks for revival of CFE Treaty – Lavrov.*
<http://en.ria.ru/world/20110205/162467198.html> (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

²⁸ *No Europe missile shield without Russia – Medvedev.*
<http://voiceofrussia.com/2011/05/15/50319814/> (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

szükségességét, elsősorban a nem katonai kihívások feltartóztatása terén. Ugyan az évek során a kapcsolatnak voltak mélypontjai (lásd: Koszovó, Grúzia, Szíria) és vannak megoldatlan kérdések (pl.: az európai szárazföldi telepítésű rakétavédelmi rendszerek), de a kooperáció soha nem szűnt meg véglegesen, mindig meg tudott újulni.

Anders Fogh Rasmussen 2014. február 1-jén tartott beszédében elmondta: „Egy NATO partnerségi kapcsolat sem rendelkezik nagyobb potenciállal, mint a NATO-Oroszországi. [...] Közös együttműködésünknek most nagyobb jelentősége van, mint valaha.” A főtitkár felsorolta azokat a pontokat, ahol a kooperáció sikereket ért el, ugyanakkor aggasztóan tekint a jövőre. Nyugtalanítja az orosz-amerikai ellentét, s elsősorban az orosz fél erőszakos tevékenysége. Beszédét – az aggályok ellenére – pozitívan zárta: „Semmi sem fog egyik napról a másikra megvalósulni. De ha a politikai szándék megvan, akkor elkerülhető a hideg együttműködés. Akkor megkezdődhet a konstruktív közös munka. És mi megállapodunk a stratégiai partnerség elérésében.”²⁹

3. ábra: Oroszország állandó NATO képviselőjének címere.

Forrás: <http://natomission.ru/en/i/logo.gif>

Letöltés ideje: 2014.02.11.

Felhasznált irodalom:

1. ASMUS, Ronald D.: A NATO kapunyitása. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2003. ISBN: 963 327 366 8
2. DR. RESPERGER István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű, fegyveres válságok kezelése során. (Doktori értekezés) Zrínyi Mikós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2001.
3. DUNAY Pál: Az Észak-atlanti Szerződés szervezete: Tanulmányok és dokumentumok.

²⁹ NATO and Russia: Time to engage – Remarks by NATO Secretary General at Munich Security Forum. <http://www.youtube.com/watch?v=mVqAy9eKuai> (Letöltés ideje: 2014.02.11.)

- Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1997. ISBN: 963 811 738 9
4. NAGY László: A NATO és Oroszország egy átalakuló biztonságpolitikai rendszerben. In.: Felderítő Szemle, 2007. VI. évf. 4. sz. 8-23.p.ISSN: 1588-242X
 5. NATO handbook. NATO Public Diplomacy Division, Brussels, 2006. ISBN: 928 450 178 4
 6. STENT, Angela: The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century. Princeton University Press, New Jersey, 1014. ISBN: 069 115 297 7

Internetes hivatkozások:

1. Aktív szerepvállalás, modern védelem.
http://www.biztonsagpolitika.hu/documents/1291766875_NATO_Strat_Konceptio_2010_hun_BSZK.pdf Letöltés ideje: 2014.02.11.
2. Chicago Summit Declaration.
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm?mode=pressrelease Letöltés ideje: 2014.02.11.
3. DAVYDOV, Yuriy: Should Russia Join NATO?
<http://www.nato.int/acad/fellow/98-00/davydov.pdf> Letöltés ideje: 2014.02.11.
4. Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France.
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25468.htm
Letöltés ideje: 2014.02.11.
5. NATO and Russia: Time to engage – Remarks by NATO Secretary General at Munich Security Forum.
<http://www.youtube.com/watch?v=mVqAy9eKUAi> Letöltés ideje: 2014.02.11.
6. NATO-Russia Council Action Plan on Terrorism.
http://www.nato.int/cps/en/SID-0C136E3E-DA368431/natolive/official_texts_72737.htm? Letöltés ideje: 2014.02.11.
7. NATO-Russia Council, Rome Summit 2002.
<http://www.nato.int/docu/comm/2002/0205-rome/rome-eng.pdf>
(Letöltés ideje: 2014.02.11.)
8. NATO-Russia Relations: A New Quality.
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19572.htm
Letöltés ideje: 2014.02.11.
9. SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY Klára: A NATO partnerségi kapcsolatainak áttekintése.
http://www.mhht.eu/hadtudomany/2012/2012_elektronikus/2012_e_Kecskemet_hy_Klara2.pdf Letöltés ideje: 2014.02.11.
10. The Partnership for Peace programme.
http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm
Letöltés ideje: 2014.02.11.
11. The Secretary General's Annual Report 2013.
http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/stock_publications/20140123_SG_AnnualReport_2013_en.pdf Letöltés ideje: 2014.02.11.
12. ВОЕННАЯ ДОКТРИНА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ.
<http://www.scrf.gov.ru/documents/33.html> Letöltés ideje: 2014.02.11.

A MENEKÜLTKÉRDÉS KEZELÉSÉNEK NEMZETBIZTONSÁGI ASPEKTUSAI VÁLSÁGÖVEZETEKBE ÉS ITTHON

Absztrakt

A globalizáció hatásainak következményeként ma már nincs a világnak olyan része, amelyet ne érintene a tömeges migráció problémája. Az egyre sűrűsödő helyi háborúk, konfliktusok, természeti katasztrófák következtében milliók kényszerülnek otthonaik, hazájuk elhagyására. Ilyen formán a válságok kezelése a közvetlenül nem érintett államok problémájává is válik, hiszen a menekültek áramlása felboríthatja az egyes közösségek közti egyensúlyt, illetve kezelhetetlen gazdasági vagy biztonsági terhet jelenthet befogadó országok gazdasága, kormányai számára. A szerző jelen tanulmányban a nemzetbiztonsági szolgálatok menekültek helyzetének kezelésében betöltött szerepét vizsgálja válságövezetekben, illetve Magyarországon.

Kulcsszavak: menekültek, nemzetbiztonság, válságövezet

Abstract

As a result of globalization there are not any places in our world which is not affected by the mass migration problem. Because of the increasing number of wars, conflicts and natural disasters millions of people are forced to leave their homes and homelands. Therefore the crisis management becomes also a problem of states which are not directly effected. Because the flow of refugees could upset the balance between the communities and it causes intractable economic and security burdens for governments. The author examines the role of national intelligence/security services in managing of refugees' situation in crisis zones and Hungary.

Keywords: refugees, national security, crisis zone

Bevezetés

A tanulmány kapcsán felmerül, vajon mennyiben nemzetbiztonsági ügy a menekültek helyzetének kérdése, s mennyiben kapcsolódik a nemzetbiztonsági szervezetek, tevékenységéhez. Nem pusztán politikai, társadalmi, illetve gazdasági problémáról van-e szó, melyet a szóban forgó kategóriák eszközeivel lehet és kell kezelni. A válasz azonban korántsem egyértelmű.

Bár a menekültek problémája klasszikus értelemben nem tartozik az új típusú biztonsági kihívások közé, hiszen az már a civilizációk kialakulásától kezdve jelen van, napjainkban az ilyen jellegű mozgások egyedülálló méretűvé váltak. A statisztikák arra engednek következtetni, hogy ez a folyamat tartósan hatással lesz a

világ, különösen a fejlett országok biztonságára, hiszen a harmadik világ országaiban a népesség gyors növekedésének, a gazdaság stagnálásának és a környezet károsodásának összekapcsolódása növekvő szegénységhez és fokozódó társadalmi feszültségekhez vezet. Mindezt tovább súlyosbítják a bipoláris világrend megszűnése óta egyre sűrűsödő helyi háborúk, konfliktusok, melyek következtében milliók kényszerültek otthonaik, hazájuk elhagyására, az egyes államok felbomlása pedig sok ember viszonylatában vezetett állampolgárságuk elvesztéséhez. Ennek következtében ma már nincs a világnak olyan része, amit ne érintene a tömeges migráció problémája, melynek legfőbb okaiként egyértelműen az éhínséget, az élettér csökkenését, a háborúkat és fegyveres konfliktusokat, a politikai és fegyveres erőszakot, az egyre gyakoribb természeti katasztrófákat, valamint, a vallási, etnikai, politikai üldöztetést jelölhetjük meg. Ezek a konfliktusok nemcsak lokális szinten jelentenek problémát, gyakran egész régiókat destabilizálnak, sőt, globális fenyegetésként léphetnek fel. A globalizáció és a spill-over hatás (túlsordulás) következtében akár nagyobb országsoportokat is „megfertőzhetnek”, járványok, terrorista akciók, illetve nagyméretű menekültáradat kiindulópontjaivá válhatnak. Így az ilyen válságok kezelése a közvetlenül nem érintett államok problémájává is válik, hiszen a menekültek áramlása felboríthatja az egyes közösségek közti egyensúlyt, illetve kezelhetetlen gazdasági vagy biztonsági terhet jelenthet befogadó országok gazdasága, kormányai számára. A transznacionális fenyegetések felderítése valamennyi nemzetbiztonsági szervezet számára meghatározó feladatként jelentkezik az adatszerzés és az elemzés értékelés területén egyaránt.¹ Ez a tendencia új konfliktuskezelési eszközök kidolgozását követeli meg, melyek nemcsak magát a fegyveres konfliktust szüntetik meg, hanem segítenek a béke, a biztonság, valamint az életkörülmények helyreállításában, illetve a stabilizációban. Az ilyen műveletek többsége a nemzetközi közösség (ENSZ) felhatalmazásával, civil és katonai erők együttes alkalmazásával szövetségi, többnemzeti keretek között zajlik.²

I. A menekültek problémájának kezelése válságövezetekben

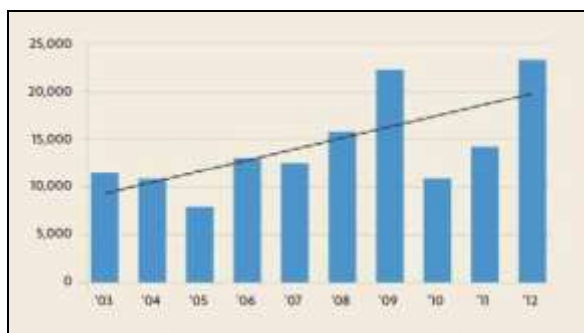
A menekültek kérdése tehát nem újkeletű jelenség, nem sorolható az új típusú biztonsági kihívások közé. Már az ókori társadalmaknak is foglalkozniuk kellett a problémával, hiszen a háborúk már a legkorábbi történelmi korokban megjelentek, s ezen fegyveres, sokszor elhúzódnó összecsapások gyakran együtt jártak az ellenséges nép tagjainak vallási, etnikai, faji alapon történő üldözésével. Napjainkban azonban az ilyen jellegű mozgások egyedülálló méretűvé váltak. Az elmúlt évtized során naponta átlagosan több mint 25 000 ember kényszerült hazája elhagyására. A jelenlegi világméretű migráció rendkívül bonyolult, és nemcsak a menekülteket érinti, hanem olyan milliókat is, akik gazdasági okokból, a jobb élet reményében hagyják el a lakóhelyüket. A statisztikák arra engednek következtetni, hogy ez a folyamat tartósan hatással lesz a világ, különösen a fejlett országok biztonságára, hiszen a harmadik világ országaiban a népesség gyors növekedésének, a gazdaság

¹ Dr. habil. Kis-Benedek József: A nemzetbiztonsági szervezetek előtt álló kihívások p. 67.

² Friedmann Viktor: A konfliktuskezelés új terei – Az államon belüli konfliktusok regionális, inter- és transznacionális dimenziói, *Kül-Világ – A nemzetközi kapcsolatok folyóirata*, IV. évf., 2007/3-4. szám, pp.75-99.

<http://www.kul-vilag.hu/2007/0304/friedmann.pdf>

stagnálásának és a környezet károsodásának összekapcsolódása növekvő szegénységhez és fokozódó társadalmi feszültségekhez vezet.³

1. ábra

Otthonukat elhagyni kényszerülő személyek (átlagos) száma naponta 2003-2012.

Forrás: Displacement – The New 21st Century Challenge, UNHCR Global Trends 2012⁴

Mindezek ismeretében már számos szerző, köztük Gubicza József és Laufer Balázs is, megállapította, hogy a nemzetközi migráció, ezen belül a menekültek problémaköre, szoros összefüggésben van egy adott ország biztonságpolitikájával, illetve nemzetbiztonságával. Így annak ellenére, hogy a nemzetbiztonsági szféra speciális jellemzői, a kutatással kapcsolatos korlátok jelentősen megnehezítik a téma mélyreható vizsgálatát, mindenképp szükséges a menekültkérdés kezelésének ilyen jellegű megközelítése.⁵

A nemzetközi közösségnek óriási szerepe van a menekültkérdés megoldásában. Egyrészt mivel az 1951-es egyezmény egyik legfontosabb elve, hogy a menekülteket nem szabad kitoloncolni vagy visszafordítani „olyan területek határára, ahol az életük vagy a szabadságuk veszélybe kerülne”⁶ segítséget kell nyújtaniuk ahhoz, hogy a menekülők biztonságba kerüljenek, s menekülttáborok létrehozásával, illetve támogatásával, valamint humanitárius segítségnyújtással igyekezniük kell megakadályozni, hogy a befogadó országban válság alakuljon ki. Másrészt a konfliktus lezárása után segíteniük kell a menekültek visszatelepítésében,

³ Friedmann Viktor: A konfliktuskezelés új terei – Az államon belüli konfliktusok regionális, inter- és transznacionális dimenziói, Kül-Világ – A nemzetközi kapcsolatok folyóirata, IV. évf., 2007/3-4. szám, pp.75-99. <http://www.kulvilag.hu/2007/0304/friedmann.pdf>

http://unhcr.org/globaltrends/june2013/UNHCR%20GLOBAL%20TRENDS%202012_V08_web.pdf

⁴ http://unhcr.org/globaltrends/june2013/UNHCR%20GLOBAL%20TRENDS%202012_V08_web.pdf

⁵ Laufer Balázs: Az illegális migráció és a menekültügy biztonsági vetületei, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XI., Tanulmányok a „Quo vadis rendvédelem? szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság” című tudományos konferenciáról, Pécs, 2010., p.197.

⁶ 1951. évi genfi egyezmény a menekültek helyzetéről, <http://www.irm.gov.hu/?mi=1&katid=2&id=108&cikkid=3931>

illetve életkörülményeik rekonstruálásában.⁷ Helyzetük rendezése során elengedhetetlen a kihívások, kockázatok, fenyegetések feltárása, mely során a nemzetbiztonsági szolgálatok szerepe, véleményem szerint, megkérdőjelezhetetlen.

Az utóbbi évtizedek tapasztalatai alapján a menekültek visszatelepítése során nemzetközi erők legfontosabb feladatai a következők:

- a biztonságos környezet fenntartása,
- a visszatelepülés támogatása,
- a spontán visszatelepülők támogatása,
- a helyi hadseregek bevonása,
- az együttműködő közösségek támogatása.

Valamint kiemelten fontos a származási területek értékelése, annak érdekében, hogy a konfliktus ne éleződjön ki újra. Ennek főbb szempontjai:

- a helyi politikai pártok, közösségek,
- a helyi vezetők gondolkodásmódja,
- a haderő diszlokációja,
- a félkatonai szervezetek szervezettsége, befolyása,
- a helyi biztonsági szolgálatok aktivitása,
- az illegális betelepülők lakásfoglalók száma,
- az adminisztratív akadályok,
- az iskolarendszer helyzete.

Ezen kívül a visszatelepítés előkészítése során rendkívül fontos, az ún. “forró területeknek” a meghatározása, amiben a szolgálatok szintén jelentékenyen részt vehetnek. A nemzetközi békefenntartó, stabilizáló erők jelenléte bátorítólag hat a közösségekre, serkenti a helyi hadseregek aktivitását, biztonságossá és kiszámíthatóvá teszi a nemzetközi szervezetek munkáját. A kiegyensúlyozott és ellenőrzött környezetben pedig csökken a korrupció lehetősége, visszaszorul az illegális kereskedelem, erősödik a helyi közigazgatás és megnő a humanitárius segélyek száma. A beinduló kisvállalkozások erősítik a gazdaságot, új munkahelyek létesülhetnek és mindez jótékonyan hat a visszatelepülés ütemére. A támogatásra érdemes körzetek kiválasztása után megkezdődhet a visszatelepülést segítő beruházások elosztása és a végrehajtásban érdekelt nemzetközi szervezetek és helyi erők kiválasztása is, ami a sokszor ellentétes gazdasági, politikai érdekeknek köszönhetően szoros és összehangolt munkát igényel.

Vitathatatlanul fontos továbbá azon információk frissítése, amelyek a kiválasztott körzetek biztonsági helyzetére vonatkoznak és hatással lehetnek a menekültek és a hontalanok visszatelepítésére:

- az átadható - nem minősített - adatok továbbítása a programban részt vevő nemzetközi szervezeteknek;

⁷ Friedmann Viktor: A konfliktuskezelés új terepei – Az államon belüli konfliktusok regionális, inter- és transznacionális dimenziói, Kül-Világ – A nemzetközi kapcsolatok folyóirata, IV. évf., 2007/3-4. szám, pp.75-99.

- a közvetlen együttműködés és folyamatos információátadás megszervezése a parancsnokság elemei és a hadosztályok között;
- a műveletben részt vevő államok, szövetségek (NATO) szállító erőinek igénybevétele;
- a beruházásokkal kapcsolatos információk továbbítása, a beruházások kivitelezése, a spontán visszatelepülés figyelemmel kísérése, napi kapcsolattartás a nemzetközi szervezetekkel;
- a helyi hadseregek bevonása érdekében javaslatok előkészítése és továbbítása;
- a helyi és nemzetközi sajtó, valamint a helyi szervezetek és a lakosság tájékoztatása a program eredményeiről, és a békefenntartó erők erőfeszítéseiről;
- a beruházások egy részének kivitelezése;
- kapcsolattartás a nemzetközi és helyi szervezetekkel;
- részvétel az egészségügyi, gazdasági programokban;
- képzés és tanácsadás;
- a járőrözés megszervezése, a biztonságos környezet fenntartása, részvétel a beruházásokban.

A visszatelepülés szempontjából fontos, hogy a szervezetek pontos információkkal rendelkezzenek a károkról annak érdekében, hogy meg tudják becsülni a helyreállításához szükséges erőket és eszközöket, valamint az esetlegesen otffelejttett harcanyagok (pl.: aknák, aknamezők, fel nem robbant lövedékek) elhelyezkedéséről a mentesítés végrehajtása érdekében. Hiszen ezek nagymértékben gátolhatják a menekültek visszatérését, valamint a termelés újraindítását.⁸

II. A menekültek kezelésének nemzetbiztonsági aspektusai Magyarországon

Bár Magyarországon jelenleg nincs minden területre kiterjedő szabályozás a nemzetbiztonsági szervezetek menekültekkel kapcsolatos feladatiról, hiszen a migráció vizsgálatának korábban a legtöbb titkosszolgálatnál nem volt prioritása, a megfelelő jogszabályok közvetetten tartalmazznak erre vonatkozó kitételeket, feladatszabást.⁹

Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája szerint *„a migrációt természetes, ugyanakkor összetett jelenségként kezeljük, amely gazdasági és demográfiai előnyöket, valamint köz- és nemzetbiztonsági kockázatokat egyaránt magában rejt... Az illegális migráció Magyarországot jelenleg elsősorban*

⁸ Padányi József: Aknahelyzet a délszláv térségben,

<http://www.bjkmf.hu/tanszekek/muszaki/akna/padesz.pdf>, (Letöltve: 2008. november 18.)

Padányi József: A menekültek és a hontalanok visszatelepítése Bosznia-Hercegovinába, Hadtudomány, 2000, X. évf., 2. szám

Friedmann Viktor: A konfliktuskezelés új terepei – Az államon belüli konfliktusok regionális, inter- és transznacionális dimenziói, Kül-Világ – A nemzetközi kapcsolatok folyóirata, IV. évf., 2007/3-4. szám, pp.75-99.

⁹ Laufer Balázs: A migráció jelensége, valamint az egyes külföldi biztonsági (elhárító) és hírszerző szolgálatok ezzel kapcsolatos kommunikációja, Felderítő Szemle 48. o.

tranzitországgként érinti, azonban hosszabb távon nem zárható ki, hogy az illegális migrációban érintettek nagyobb része célországként tekintsen hazánkra. Az illegális migráció megjelenésével együtt járó biztonsági kockázatok kezelése az uniós tagságból fakadó kötelezettségek teljesítése mellett nemzeti érdek is, ezért az ebből fakadó biztonsági kérdéseket nemzetközi együttműködés keretében kezeljük.”¹⁰

A nemzetbiztonsági szolgálatok szempontjából a következő feladatok kerülnek előtérbe a migrációhoz kötődő kockázatok, kihívások, fenyegetések kapcsán:

- a terrorizmus és a terrorista háttérű személyek kiszűrése,
- a szervezett bűnözés, embercsempész és emberkereskedő csoportok felderítése,
- bűnözői csoportok terroristák államigazgatásba való beépülésének megakadályozása,
- okmányhamisító műhelyek és szakemberek felderítése. (Minden operatív szervnek pl.: Nemzeti Nyomozó Iroda, Terrorelhárító Központ, Alkotmányvédelmi Hivatal ismernie kell a pontos műveleti helyzetet),
- a csempészútvonalak feltérképezése, ismerete,
- gazdasági kockázatok felismerése: pl.: kínai gazdasági terjeszkedés,
- demográfiai kihívások felismerése: Európa iszlamizációja.¹¹

Továbbá az 1995. évi nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló CXXV. törvény 5. §-a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatainak meghatározása során kimondja, hogy az „Alkotmányvédelmi Hivatal végzi a letelepedett jogállást igazoló okmányt kérelmező, továbbá a menekültkénti elismerését kérő, illetőleg a magyar állampolgárságért folyamodó, valamint - az állami függetlenség és a törvényes rend védelméhez kötődően - a vízumkérelmet benyújtott személyek ellenőrzését és az ezzel kapcsolatos feladatokat.” Ennek értelmében a Hivatal letelepedési és menekültügyi, valamint hontalanság megállapítására irányuló eljárás keretében szakhatósági véleményt ad ki, állampolgársági, tartózkodási engedély, valamint vízumeljárásokban nemzetbiztonsági véleményt nyilvánít.¹² A 2007. évi I. és II. alapján a Hivatal továbbá azonosítja az illegális migrációs cselekményeket, azok szervezőit, a visszaélésekben részt vevő csoportokat. Az illegális migrációt érintő felderítő tevékenységének központjában – az európai uniós migrációs irányelvek alapján kialakított – hazai intézményrendszer rendeltetésszerű működését veszélyeztető, a jogszabályok által biztosított törvényes bevándorlási lehetőségek kijátszásban részt vevő személyek és szervezetek tevékenységének azonosítása és elhárítása áll.¹³ A Hivatal álláspontja szerint, összhangban a Nemzeti Biztonsági

¹⁰ Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája, Magyar Közlöny, 2012. évi 19. szám, p.1385.

¹¹ Dr. Gubicza József-Laufer Balázs: Az illegális migráció rendészeti, kiemelten nemzetbiztonsági aspektusú vizsgálata keretében végzett interjúorozat megállapításai, kutatási eredményei, Határrendészeti Tanulmányok, IX. évfolyam, 1. különszám 2012/1. Különszám, Budapest 2012, p. 23.

¹² 1995. évi CXXV. törvény

¹³ 2007. évi I. törvény a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról;

2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról;

2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról;

<http://ah.gov.hu/html/i/idegenrendeszet.html>

Stratégiával, Magyarország az illegális migráció szempontjából elsősorban tranzitországnak számít, az elfogott személyek nagy része azonban menekültstátuszért folyamodik. Mivel azonban az illegális migrációt egyéb bűncselekmények kísérhetik, a felderítés (a schengeni határok következtében) nem csupán hazánk, hanem közösségi szempontból is kiemelten fontos, s az illetékes nemzetbiztonsági szolgálatok és rendvédelmi szervek összehangolt munkáját kívánja meg. Ennek megfelelően a Hivatal vizsgálja ezen folyamatok hátterét, s tevékenysége során keletkező információk átadásával segíti az érintett rendvédelmi szervek, valamint a külföldi partnerszolgálatok munkáját is. Felderíti a térségben működő embercsempész-hálózatok tevékenységét, a hamis okmányokat, névházasságokat, valamint a túltartózkodást.¹⁴ Az Alkotmányvédelmi Hivatalnak, mint nemzetbiztonsági szolgálatnak szakhatósági jogköre van. A Terrorrelhárítási Központ, speciális szervként, szintén szakhatósági jogkörrel rendelkezik a migráció szempontjából terrorfenyegetettség szempontjából szűrve a hazánkba érkezőket.

Látható tehát, hogy Magyarországon is megvan a menekültek nemzetbiztonsági szempontú kezelésének alapvető jogszabályi háttere, azonban Laufer Balázs és Gubicza József migrációval kapcsolatos korábbi kutatásuk során rávilágítottak arra is, hogy bár a bevándorlási szakemberek szükségesnek és célszerűnek tartják a nemzetbiztonsági szűrő tevékenységet, ugyanakkor jelezték, hogy jelenleg minimális a feedback ezen a területen. Szükséges lenne a szakhatósági feladatot ellátó szervek hatás- és illetékességi körét pontosabban elhatárolni, valamint egyeztetési mechanizmusokat kialakítani, amely a másik szerv munkájának kontrollját is jelenthetné. Fontos lenne továbbá, hogy valamennyi migrációval foglalkozó állami szerv információi egy helyen fussanak össze, s egységben legyenek elemezve és értékelve. A transznacionális kihívások, kockázatok és fenyegetések kezelése, az azokra való felkészülés érdekében kiemelten szükséges lenne erősíteni a nemzetbiztonsági szervek szűrő képességét, valamint a partnerszolgálatokkal való együttműködés fejlesztésével elősegíteni Európában a nemzetbiztonsági szféra további integrációját.¹⁵

Összegzés, következtetések

Összegezve megállapítható, hogy a bipoláris világrend felbomlása a nemzetbiztonsági szolgálatok számára is új kihívásokat teremtett. A transznacionális fenyegetések (köztük a migráció) felderítése valamennyi ilyen jellegű szervezet számára meghatározó feladat lesz a jövőben. A menekültek kezelésének problematikája rendkívül összetett jelenség, s kezelése nemzetközi összefogást igényel katonai, nemzetbiztonsági, rendvédelmi és polgári dimenzióban egyaránt. A menekültek védelme, helyzetük rendezése mellett azonban fontos a származási és/vagy a befogadó állam biztonsági igényeinek szavatolása, amiben a nemzetbiztonsági szolgálatokra szintén jelentős felelősség hárul. Mindezek

¹⁴ <http://ah.gov.hu/html/idegenrendeszet.html>

¹⁵ Dr. Gubicza József-Laufer Balázs: Az illegális migráció rendészeti, kiemelten nemzetbiztonsági aspektusú vizsgálata keretében végzett interjúsorozat megállapításai, kutatási eredményei, Határrendészeti Tanulmányok, IX. évfolyam, 1. különszám 2012/1. Különszám, Budapest 2012, p. 23.

ismeretében, álláspontom szerint, a jövőben szükség lesz egy átfogó migrációs/menekültügyi stratégia, valamint az érintett szervezetek között egy szélesebb körű együttműködés kialakítására.

Felhasznált irodalom

Könyvek, folyóiratcikkek:

1. Friedmann Viktor: A konfliktuskezelés új terei – Az államon belüli konfliktusok regionális, inter- és transznacionális dimenziói, *Kül-Világ – A nemzetközi kapcsolatok folyóirata*, IV. évf., 2007/3-4. szám, pp.75-99. <http://www.kul-vilag.hu/2007/0304/friedmann.pdf> (Letöltve: 2014. 03.22.)
2. Dr. Gubicza József-Laufer Balázs: Az illegális migráció rendészeti, kiemelten nemzetbiztonsági aspektusú vizsgálata keretében végzett interjúsorozat megállapításai, kutatási eredményei, *Határrendészeti Tanulmányok*, IX. évfolyam, 1. különszám 2012/1. Különszám, Budapest 2012, http://rendeszet.hu/hatarrendeszetitagozat/Hor_tanulmanyok_2012_1kulon.pdf (Letöltve: 2014. 03.22.)
3. Dr. habil. Kis-Benedek József: A nemzetbiztonsági szervezetek előtt álló kihívások, In: *Nemzetbiztonsági alapismeretek*, szerk.: Kobilka István, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2013. pp. 67-71.
4. Laufer Balázs: Az illegális migráció és a menekültügy biztonsági vetületei, *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XI.*, *Tanulmányok a „Quo vadis rendvédelem? szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság” című tudományos konferenciáról*, Pécs, 2010. pp.195-203. <http://www.pecshor.hu/periodika/XI/lauffer.pdf> (Letöltve: 2014. 03.29.)
5. Laufer Balázs: A migráció jelensége, valamint az egyes külföldi biztonsági (elhárító) és hírszerző szolgálatok ezzel kapcsolatos kommunikációja, *Felderítő Szemle*, IX. évf. 2. szám (2010 június), *Katonai Felderítő Hivatal*, Budapest 2010
6. Padányi József: Aknahelyzet a délszláv térségben, <http://www.bjkmf.hu/tanszekek/muszaki/akna/padesz.pdf>, (Letöltve: 2013. november 18.)
7. Padányi József: A menekültek és a hontalanok visszatelepítése Bosznia-Hercegovinába, *Hadtudomány*, 2000, X. évf., 2. szám

Jogszabályok:

1. 1951. évi genfi egyezmény a menekültek helyzetéről, <http://www.irm.gov.hu/?mi=1&katid=2&id=108&cikkid=3931>, (Letöltve: 2014. március 16.)
2. Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája, *Magyar Közlöny*, 2012. évi 19. szám, 1385. o.
3. 1995. évi CXXV. törvény, http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500125.TV (Letöltve: 2014. március 16.)
4. 2007. évi I. törvény a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról,

- http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0700001.TV (Letöltve: 2014. március 16.)
5. 2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról,
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0700002.TV (Letöltve: 2014. március 16.)
 6. 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról,
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0700080.TV (Letöltve: 2014. március 16.)

Internetes források:

1. <http://ah.gov.hu/html/idegenrendeszet.html> (Letöltve: 2014. 03.22.)
2. http://unhcr.org/globaltrends/june2013/UNHCR%20GLOBAL%20TREND%202012_V08_web.pdf (Letöltve: 2014. 03.22.)

**A „SPECIÁLIS BEOSZTÁSBAN” (NEMZETBIZTONSÁGI)
SZOLGÁLATOT TELJESÍTŐ NŐK PÁLYASZOCIALIZÁCIÓJA**

Absztrakt

A speciális beosztást betöltők különleges kihívással találják szembe magukat már pályaszocializációs folyamatuk kezdetén. A nők esetében ez a kihívás, ha lehet még férfitársaknál is erőteljesebb, hiszen a női szerepszocializáció minden szegmense jelentősen eltér az itt elvárt viselkedésmintázattól. Ebből adódóan, a sikeres pályaszocializációs folyamat során részben felül kell írni alapszocializációt. Ebben jelentős segítséget jelenthet a megfelelő mintát nyújtó pályatársak, csoportok jelenléte, amit a szolgálatok rendkívül zárt közössége tovább erősít. Emellett nem szabad elfeledkeznünk a hátrszágot jelentő családi háttérrel, az egyén pályáján kívüli magánéletéről sem, aminek rendezettsége befolyásolja a szolgálatellátást. A tanulmányban ez a komplex rendszer és folyamat kerül bemutatásra.

Kulcsszavak: titkosszolgálat, női pályaszocializáció, személyiségfejlődés, pszichológiai támogatás, család

Abstract

Individuals in special vocational status have to face special challenges right from the beginning of their career. In the case of women this challenge could be stronger, because there are quite big differences to the social norms of this profession from all aspects of their gender role socialization. Concluding from these in order to socialize oneself successfully to the profession of intelligence the individual has to overwrite partly her own socialization. The patterns shown by the female colleagues and groups could be very useful in that, especially in these “secretly” closed groups of intelligence services. Besides these we must pay attention to the individual’s private life, because its processes have strong influence on fulfilling duty. In this study these complex system and process will be shown.

Keywords: intelligence services, female profession socialization, personality growth, psychological support, family

A nemzetbiztonsági feladatokat ellátó szervezetek szinte a fennállásuktól kezdődően kértek fel nőket meghatározott feladatok ellátására, sőt a két világháború közötti időszakról kezdődően már kiképzett, felkészített női állomány állt világszerte alkalmazásban. Esetenként azon széles körben elterjedt nézet ellenére is, hogy fenntartással viseltettek a nők bevétele tekintetében. Pilch Jenő a következőképpen nyilatkozik erről: „*a kémkedés a lehető legridegebb, legtárgyilagosabb foglalkozás,*

amelyhez elsősorban férfitapasztalatok és férfüidegek kellenek”¹ Ugyanakkor nem tudunk eltekinteni azoktól a nemi jellegzetességektől, amik az ilyen jellegű feladatok esetén kifejezetten a nők alkalmazását segítik elő, sőt indokolják. Ezek a biológiai nemből, illetve nemi szerepszocializációból eredő sajátosságok a nők érdeklődő – kíváncsi természete, kiváló kommunikációs és empátiás készsége, jó megosztott figyelme, részletek iránti érzékenysége kitűnően alkalmazható, integrálható az ilyen jellegű beosztások ellátása során. Ha emellett figyelmet fordítunk a társas közegben megjelenő, szintén a nemi szerepszocializációból adódó viselkedéses mintázatra, akkor felfedezhetjük, hogy az anyafigurára való intimebb, mélyebb érzelmi színezetet mutató reakció, illetve a vonzalmon alapuló információátadás szintén megkönnyítheti a nők dolgát, nem beszélve az ösztrogén feltehetően az akusztikus memóriát is facilitáló hatásáról².

Az ilyen jellegű tartós feladatvégzésre történő pályaszocializáció ezzel együtt sohasem egyszerű. Akár a polgári, akár a katonai szolgálatok esetében, a feladatra történő szocializáció mellett, meg kell hogy történjen a fegyveres testületben, közszférában, egyenruhás szervezetben történő feladatvégzésre való szocializáció is. Ez a két szocializációs folyamat egymást követve, illetve egymással párhuzamosan is zajlódhat. Amennyiben egymást követve történik, úgy sem előre meghatározott, melyik folyamat előzi meg a másikat. Az ilyen jellegű szocializációs helyzetnél kulcsfontosságú, hogy mi az elsődleges, illetve annak nyomán milyen elsődleges szakmai identitás, önmeghatározás alakul ki. Az elsődleges pályaidentitás általában a legmeghatározóbb szereppel bír, esetenként minden más későbbi pályaidentitást képes fölülírni. A speciális, nemzetbiztonsági beosztások esetében pedig kiemelt jelentőséggel bír, hogy ez az alapidentitás, ne feltétlenül legyen nyilvánvaló, hacsak nem ez a cél, illetve a szakmai identitások között legyen egyfajta rugalmas átjárhatóság, ami elősegítheti a helyzethez való alkalmazkodást.

A fegyveres testületben végzett munka, illetve az arra történő szerepszocializáció eredendően maskulin jellegű, a kifejezetten női pályaszocializációt elősegítő, a nőies működést figyelembevevő szocializációs folyamat, módszer kevésbé kidolgozott, illetve csak bizonyos elemekre alapoz. Mindez különösen igaz az ilyen szervezetekben kiemelt jelentőséggel bíró extrém stressz helyzetekre, illetve az arra történő felkészítésre.

Mindezek hátterében a nemek eltérő pszicho-fiziológiai alapon kialakuló alapon kialakuló stressz-kezelési háttere áll. Közismert tény, hogy a stresszkezelés folyamatát a nemek közötti különbségek is befolyásolják, ami a stresszhez való viszonyt, hozzáállást is alapjaiban határozza meg. A nők másként élik meg, illetve más reakciókat mutatnak stresszhelyzetben, amiben a folyamat hormonális háttere is meghatározó szereppel bír³. A nők esetében az ösztrogén elnyújtja a cortisol, a

¹ Pilch Jenő: A hírszerzés és kémkedés története, Franklin Társulat, Budapest, 1936.

² Knight, H.M., Brown, M., Dodgeon, B., Maughan, B., Richards, M., Elliott, J., Sahakian, B.J. and Robbins, T.W. (2010) 'Investigating individual differences in memory and cognition in the National Child Development Study cohort members using a life course approach', *CLS Working Paper Series* 2010/10, London: Centre for Longitudinal Studies.

³ MacInnes, J., D., "The Illness Perceptions of Women Following Acute Myocardial Infarction: Implications for Behaviour Change and Attendance at Cardiac Rehabilitation, In: *Women & Health*, Volume 42, Issue 4, 2006; pp. 105-121

stresszhatásra termelődő hormon kiválasztását, termelődését, így a nők egy-egy stresszhelyzetet követően hosszabb ideig számíthatnak annak érzelmi hatásaira, hosszabb ideig feszültek, nyugtalanok vagy szomorúak. Ez mintegy involválja az arról való kommunikáció szükségességét, hiszen az számukra feszültségcsökkentő szereppel bír. A férfiak esetében viszont csak a stresszhelyzet alatt történik megnövekedett cortisol kiválasztás, így annak érzelmi hatásai is rövidebb ideig észlelhetőek általában.

Amíg férfiak jellemző stressz reakciójának a klasszikus „üss vagy fuss” tekinthető, addig a nőket leginkább a „nyugalom, összetartás” írja le. A vonatkozó kutatások kimutatták, hogy stresszhelyzetben a nők keresik egymás társaságát, a férfiak viszont inkább egyedül szeretnek lenni, illetve kifejezetten elvonulnak a társaságtól⁴. Ennek magyarázata, hogy amikor több nő együtt van, több oxitocin hormon termelődik, ami nyugtató hatással bír. Férfiaknál mindez nem tud érvényesülni, mert a tesztoszteron hormon csökkenti az oxitocin ezen hatását. Amire magyarázat lehet, hogy az alapvető maskulin reakció a feszültségből származó energia aktivitásba történő átfordítása, a helyzetből való gyors kikerülés vagy annak hatékony megoldása révén. A női reakció tehát jelentős mértékben eltérnek a magát sokáig tartó „fight or flight” elméletben megfogalmazottaktól⁵. A fentiekből adódóan a nők a stresszkezelés elősegítésére, nagyobb hajlandóságot mutatnak a társaságkeresésre, a társas támasz alkalmazására⁶.

Ez a viselkedésmintázat az ilyen jellegű terhelés esetén, ahol titok megőrzése, a kommunikáció kontrollja kulcsfontosságú mind előnyöket, mind veszélyeket magában foglal. Hiszen, ha a terhelést követően biztosított módon, kontrollált személyek, illetve közeg által elérhető a ventiláció lehetősége, ez a veszély kivédhető, illetve elmondható az is, hogy a fegyveres testületben való szolgálatteljesítés a nők esetében akár az alap nemi szerepviselkedést is képes felülmúlni, ezáltal lehetségessé válik a férfias viselkedésmintázat kialakítása.⁷

A nők a hadseregben a XX. század elejétől látnak el aktívan szolgálatot, hiszen a nagy háborúk, illetve a tömeges haderő alkalmazása szükségessé tette a nők nagyobb arányú foglalkoztatását, ami elsőként az egészségügy területén valósult meg. A második világháború idején már 1945 tavaszán 120, a sorozóbizottságok által alkalmasnak nyilvánított, nő vonult be a Kilián György laktanyába kiképzésre. Alkalmazásukat a következő területeken valósították meg:

- ellátó szolgálat különböző ágaiban (élelmezés, raktározás),
- az egészségügyi szolgálat területén,
- légvédelmi figyelő- és jelzőszolgálatban,

⁴ Azar, B., A new stress paradigm for women, In: Monitor on psychology, July/August 2000, Vol 31, No. 7, pp.: 42

⁵ Selye, H.: Stress in health and disease, Butterworths, Reading 1976

⁶ Taylor, S., E., Klein, C., L., Lewis, B., P., Gruenwald, T., L., Gurung, R., A., R., Updegraff, J., A., Biobehavioral responses to stress in Females: Tend- and –Befriend, Not fight of flight, In.: Psychological Review, Vol. 107, No. 3, 2000, pp. 411 – 429

⁷ Györfly, Ágnes: Extrém stressz-reakciók nemek közötti különbségeinek vizsgálata speciális beosztást betöltő fegyveres testületi női csoportban. In: „Viselkedés vészhelyzetben” konferencia (előadások összefoglalói), 2013. október 29., NKE, 1101 Budapest, Hungária krt. 9-11.

- gépjárművezetésben,
- hírszerző szolgálatban,
- adminisztrátor, tisztviselő, küldönc beosztásokban.⁸

Láthatjuk tehát, hogy a nők által hivatásszerűen ellátott beosztások területén az ilyen jellegű feladatok az elsők között jelentek meg, ugyanakkor a pályaszocializáció annyiban követte ebben a korszakban a nőies jellegzetességeket, hogy felkészítésük külön csoportban zajlott. Mindezt az aktuális helyzet is indokolta, ahol gyors alkalmazhatóságuk, bevetetőségük kulcsfontosságú volt. Az önkéntesek esetében ekkor a beosztásra és a fegyveres testületben ellátott feladatokra történő szocializáció egyidejűleg zajlott. Ezt követően a nők alkalmazása valamelyest hullámzást mutatott szinte valamennyi területen, míg végül egyértelműen a többi NATO tagállamra is jellemző módon 20% körüli értéken állt be.

A pályaszocializációról általánosságban a következőket mondhatjuk: A pályaszocializáció a szocializáció azon része, amelynek során azokat a viselkedési módokat, technikákat, értékeket, szerepeket, viszonyulási módokat sajátítjuk el, amelyekre az adott pálya gyakorlása során szükségünk van.⁹ Ebben Szabó alapvetően négy szakaszt különít el a pályavittel bezárólag, hiszen a korábban a kényszerű pályaváltási tendencia, ami esetenként a katonai vagy más fegyveres testületi karrier választását eredményezte korábban kevésbé volt jellemző. Daheim emellett rámutat arra is, hogy ezen folyamat során minden szakaszban más-más személyek befolyása erősebb, a pályakezdés, illetve a pályavitel szakaszában a szakmai csoportok, illetve a kollégák hatása a legerősebb.¹⁰ Ebből adódóan a különös jelentőséggel bír a kiválasztást, illetve kiképzést követően is, hogy milyen azonosulási mintát kap az egyén a szervezeten belülről, egyáltalán az adott területen van-e a nemének megfelelő minta, szerep, volt-e más, aki nőként betöltött ilyen beosztást. Ha igen, az általa képzett azonosulási minta vajon megfelel-e az egyén számára, követhető-e.

Sok esetben a pályaválasztást ezen a területen az is indokolhatja, hogy a kevés alkalmazási területet kínáló pályák, tanulmányok esetében pld.: ritka nyelvek a tudás hasznosíthatóvá válik, akár társadalmi szinten is, emellett biztos megélhetést biztosít. A nők esetében a férfiakhoz viszonyítva nagyobb szereppel bír, nemcsak a szocializációs folyamatban, egy adott munkahely közössége, illetve az a közösség a munkahelyen vagy a kiképzésben, ami a valahová tartozás érzését adja az egyén számára. Ezért a jó közösség kialakításával a szocializációs folyamat erősíthető, a kötődés révén az elköteleződés és a pályán-maradás aránya is javítható. Ugyanakkor szintén a fegyveres testületi, illetve a közszférában végzett munkára történő alapszocializáció részét képezi a nők esetében az agresszióhoz, illetve a

⁸ Bolgár, Judit; Kormos, Zsuzsanna: Nők a hadseregben, Magyar Honvédség Humán Szolgáltató Központ, Budapest, 1997

⁹ Szabó, István: Bevezetés a szociálpszichológiába, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994

¹⁰ Dr. Szilágyi, Klára: A tanácsadási elméletek, Gödöllői Agrártudományi Egyetem, Gazdaság és Társadalomtudományi Kar Tanárképző Intézete, Gödöllő, 1993

teljesítményhez való viszony rendezése, rendszerezése és újrendezése.¹¹ Emellett a női nemi szerephez, a női mivolthoz való viszony újrendeződése is törvényszerűen be kell, hogy következzen, hiszen a férfias közegben végzett munka során sokkal több visszajelzést kapnak a nők, aminek hatására a nemi identitás általában végletes ingadozást mutat, vagy teljesen felerősödik, vagy teljesen háttérbe szorul, különösen a pályaszocializációs folyamat első szakaszában. Mindezt persze erősen befolyásolja a nő személyisége, illetve a beosztás, amit betölt. A műveleti területen, terepen végzett munka során ez még jobban megmutatkozhat, ahol a nők aránya maximum a 10%-ot éri el, s a mindkét nemet érintő szexuális depriváció hatására egyes országok esetében a szexuális zaklatás problémáját is felvetette.¹²

A biztonsági beosztások ellátása egyfajta örökös kívülállást igényel, ahol a titokhoz való személyes és társas szintű viszony speciális beállítódást alakít ki. Ez a beállítódás szinte teljesen képes felülmúri a magánéletben betöltött szerepeket, hiszen a titok beékelődik az egyén és társas környezete közé.¹³ Noreen Riols volt SOE (Special Operation Executive) önéletrajzi könyvében így fogalmazza meg ezt az állapotot: „ez egy magános, feszült, félelemmel és árulással teli élet”.¹⁴ A nők számára ez különösen nehéz, mert a kötődés, az érzelmek kifejezése, a megosztás, mint stressz-kezelési forrás vitális jelentőséggel bír a női működés szempontjából. A pályavitel szempontjából egyéni szinten egyensúlyt kell teremteni a megosztás és megtartás, a „szolgálat” és magánélet között, hiszen ha ez nem történik meg a kiegészítés is lényegesen előbb jelentkezhet, illetve elindulhat egy circulus vitiosus, amelyben az egyén magán és szakmai élete egyaránt veszélybe kerülhet. A megosztásban az élmény érzelmi oldalát meg kell tanulni leválasztani annak eseményszintű tartalmáról, ezáltal az megoszthatóvá válik, a zárt közösségen kívül is, illetve az élményben, történésben nem érintettekkel is. Ugyanakkor a szervezeten belül, meg kell találni azt a szakmai és emberi közösséget, ahol a történésre vonatkozó élményközösség is létrejöhet.

A nők ebben a férfias közösségben speciális szerepet töltenek be. Hiszen a titok védelme, megőrzése a szervezet férfi tagjai számára is vitathatatlanul fontos, nem vihető szervezeten kívülre. „Anyá-figurává” válva érzelmi támogatást nyújthatnak társaiknak, amivel a szervezet számára is hasznos módon elősegítik a szervezetben való működést és megmaradást, ugyanakkor fontos szereppel bírnak a mentális egészség megőrzésében. A női szerep ezáltal nem szorul teljesen háttérbe, a feladat érdekében, hosszútávon veszélyeztetve ezzel a testi-lelki-szellemi egészséget a nemi identitás és szerepintegritás egységességét. Természetesen minderre egyénileg, a helyzetnek, csoportműködésnek megfelelően szükséges az egyensúlyt kialakítani.

¹¹ Györfly, Ágnes: A katonanők férfiakétól eltérő pszichológiai jellemzői a katonai alapkiképzés során, kutatási eredmények fontos vonatkozásai az MH katonanői állományában, In: Honvédelem, LXII. évfolyam 2010/1-2 szám/supplementum, pp.:39-50.

¹² Tihanyi, Marietta: A nők szerepe a spanyol hadseregben, In: Felderítő szemle, IV. évf. 1. szám, pp.:100-107.

¹³ Oláh, László, Györfly, Ágnes: Megosztani a megoszthatatlant – avagy megmaradni, épnek maradni a titok szolgálatában, In: Nemzetbiztonsági szemle, 2013., 1. évf., 1.szám, pp.: 106-121.

¹⁴ The Secret Ministry of Ag. & Fish: My Life in Churchill's School for Spies, Macmillan, London, 2013.

A pályavitelnek érzelmi szempontból három különösen kritikus pontja lehet a szakterület specifikumait figyelembe véve: az első a pályára lépést közvetlenül követően, a szakterülettel megismerkedve, a második a családalapítás, párválasztás időszaka, illetve a család, párkapcsolat összeegyeztetése, a harmadik a pálya elhagyása. Emellett fontos megemlítenünk egy esetleges negyedik pontot is, ahol a pályán valamilyen traumatikus élmény éri az egyént, szakterületéhez kapcsolódóan, ami maradandó nyomot hagy, s környezete is észleli, de beavatást nem nyerhet.

Az első kritikus ponton a pálya kívánalmaival, elvárásaival való szembesülés vetheti fel annak elhagyásának gondolatát. A kiképzés során nyert új szemlélet egy új hozzáállást igényel a világ-külvilág egészéhez. Ez a nőies, érzelmetelibb beállítódással párosulva sok feszültséget, félelmet ébreszthet, szenzitív irányban mozdítva el az egyént.

A második kritikus ponton a család, gyermekek, „civil” szociális környezet szemléletmódja, értékrendje ütközik a cég, a hivatás értékrendjével, szemléletével. Hogyan integrálható mindez csak töredékes megosztással, öntudatlan átadással pld.: a gyermek felé: a világ veszélyes, az emberek veszélyesek, az elszigetelődés elkerülésével.

A harmadik kritikus ponton, a zárás, az összegzés során az egyén végül egyedül marad meg nem osztható élményeivel, amihez nem áll többé rendelkezésére az a környezet, amiben azok értelmezhetőek, illetve hiányzik a csoport, akivel megoszthatja. Ha ez a zárás, kilépés érzelmileg negatívummal zárul visszatekintve a pálya és az azért tett erőfeszítés egésze átértékelődhet, értelmetlenné válhat.

Ennek kapcsán célszerű áttekintenünk rendszerszemléleti megközelítésben az egyén személyiségfejlődésének kritikus pontjait, illetve a család, mint rendszer fejlődésének és működésének rendszerét.

Speciális pályaszocializációs helyzetnek tekinthetjük azon női szerepek betöltését, amelyek betöltése kapcsolódnak a családi szerepekhez, és amelynek színtere:

1. a külszolgálat helyszíneként meghatározott közeg, ahol a szolgálati feladatokat ellátó férj „kihelyezett hátszágaként” tölti mindennapjait: biztosítja a stabil családi miliót, ha van, a gyermek (-ek) nevelésében és iskolai előmenetelében is tevékenyen részt vesz, és éli – lehetőségei függvényében – önmaga életét, vagy
2. a normál hétköznapiakban a háztartások erkölcsi, anyagi terheiben jelentős szerepet ellátó nők szerepe, akik már csak a családi feladataik ellátásához szükséges idői tényező – esetenként – egyedüli birtokosai.

Az első pont szerinti feleségként kiutazó nő számára adott feladatrendszer hatékony végrehajtása érdekében személyiségéhez jobbra illeszthető rekreációs elemek beiktatására is szükség lehet, amely elemek segítik fenntartani a mindennapok részévé vált feszes kontrollt. Ez a kontroll oly mértékben involválódhat a személyiség szintjén, hogy automatizmusokként jelennek meg a viselkedésben. Mint a fentiekben kiderült a viselkedés és a viselkedést generáló

motivációk, indítékok, érzelmek szintje genetikailag, hormonálisan determinált a közvélekedésnek megfelelően kb.: 60%-ban.

Természetesen az egyéni igények megvalósulása racionálisan megfogalmazható korlátozás alá esik, hiszen a titok megszerzhetőségének alanyi oldalához a családtagok is hozzá tartoznak. A szervezeteknek létérdekük, hogy biztosítsák a családban érzelmi központ elfoglaló nők felkészítését, a jobb féltekei működésmódnak megfelelően a ráhangolást. A racionális információ átadás – átvétel a rezsimszabályok készségi szintű alkalmazása adta rend és rendszer elsősorban a férfiak számára ad biztonságot. A nők vonatkozásában ezzel ekvivalensen ugyanolyan fontos a szervezet irányából ható társas gondoskodás megélése, amely ha kellően hatékony a férj feladatellátását támogató érzelmi társ szerepkörében is megerősíthet.

A kötődés és a szociális szféra stabilitásának időbelisége három fázisban ragadható meg: a felkészítés - felkészülés időszaka, az állomáshelyen töltött idő, illetve a visszaérkezést követő reintegrációs időszak. A feleség oldaláról, szubjektív szinten pozitívnak megélt beavatkozások alapozhatják meg a támogatást: mindhárom fázisban lehetőséget kell biztosítani - a racionális felkészülés mellett – arra az érzelmi szükségletre, amelynek megléte biztosítja a stabil szerep betöltést.

A második pont szerint a család, mint specifikus rendszerképződmény fenntartása érdekében a nőnek olyan stabilitással, önmagába és a világba vetett bizalommal (!) és kreativitással kell rendelkeznie, amelynek segítségével a családi rendszer formális, és informális elemeit is képes működtetni birtokában abban a helyzetben, amelyben a társ nincs jelen. A jelenlét hiánya a rendszer alapműködését is megkérdőjelezheti, mivel ebben az esetben a rendszer olyan csoport, amelynek tagja *befolyással vannak egymásra*, családként definiálják magukat és *értékrend, hit, meggyőződés, identitás tekintetében koherenciát* mutatnak. Mindannyiunk számára evidenciaként fogalmazható meg, hogy a férfi és nő időben és térben történő, esetenként tendenciózus elkülönülése nem teremti meg a közös akciók lehetőségét, vagyis a mindennapok apróbb és nagyobb kihívásaiban való egyedüllét és az ebből származó negatív érzelmek és beállítódások szép lassan erodálják a két, vagy családtagokkal együtt több ember szövetségét.

Mindkét pont tekintetében tovább bonyolítja a helyzetet, hogy az egyéni személyiségszintű fejlődésnek, valamint a párkapcsolatok fejlődésének is állomásai vannak, nem tekinthetők stacioner rendszereknek.

Az egyéni szintű pszichoszociális fejlődést, amelyet jelen olvasatban Erikson munkásságán keresztül értelmezünk, az egész életen át ható történés. A fejlődés különböző állomásaira az ún.: akcidentális kríziseken keresztül vezet az út. Kríziseket így a kedves olvasó is átélte már, és így pontosan tudja, mekkora mértékű instabilitást jelenthet a mindennapokban. A krízisek meghaladása erőfeszítést igényel, és a bekövetkeztére sem külszolgálat, sem határidős feladatok nincsenek „tekintettel”. Emiatt az egyén sérülékenysége, más szempont szerint a befolyásolhatóságának mértéke megváltozhat.

A család, mint rendszer vonatkozásában a rendszer tagjainak érése, változása, fejlődése miatt a rendszer is fejlődési pályára kell, hogy álljon. A fejlődésben a

tagok stabilitása dinamikus egyensúly felé törekvés jellemzi a családot, azonban a változás időszakában problémák generálódhatnak. Megemlíthetjük, hogy Haley¹⁵, aki egyébként bevezette a „családi életciklus” fogalmát, 7 ciklust emel ki. Hangsúlyozza, hogy amikor a család átjut egy fejlődési cikluson, a rendszeren belüli viszonyokat a feleknek újra kell tárgyalni, ennek elmaradása problémákat generál. Az újra tárgyalás például akkor nehéz, ha:

1. olyan rezsimszabályok vannak életben, vagy olyan helyzet van, amelyek kevésbé engedik a felek közötti egyezkedést, illetve a probléma megjelenítését, vagy,
2. felek hiányoznak a rendszer változása és az ebből adódó egyezkedés nehéz időszakából.

A legnehezebb helyzetben az egyén, a család, vagy a szolgálatok akkor vannak, amikor az egyéni krízisek és a családi milióban bekövetkező ciklusváltások egy időszakban következnek be. Kevésbé hatékony, vagy elmaradó beavatkozás nélkül sérülhet az egyén, a család, de sérülhet a szervezet szintjén (is) maga a titok.

Összességében megfogalmazható, hogy a szervezet feladatrendszeréből következő rövid-, és hosszútávú céljainak megvalósítása érdekében kiemelt fontosságú a végrehajtó egyén, annak tágabb környezetének hatékony ismerete. A hatékony alatt olyan folyamatjellegű, kellően mély: a személyiség működési sajátosságait értő tudást kell értenünk, amelyből származó ismeret segítségre lehet a kiválasztásban, a felkészítésben, a támogatásban, illetve a visszaillesztésben. Az ismereteknek ki kell terjednie az egyén, és a család, mint rendszer analíziséhez, hogy problémahelyzet felbukkanásakor kész megoldási sémák állhatnak rendelkezésre.

Felhasznált irodalom:

1. Pilch Jenő: A hírszerzés és kémkedés története, Franklin Társulat, Budapest, 1936.
2. Knight, H.M., Brown, M., Dodgeon, B., Maughan, B., Richards, M., Elliott, J., Sahakian, B.J. and Robbins, T.W. (2010) 'Investigating individual differences in memory and cognition in the National Child Development Study cohort members using a life course approach', *CLS Working Paper Series 2010/10*, London: Centre for Longitudinal Studies.
3. MacInnes, J., D., "The Illness Perceptions of Women Following Acute Myocardial Infarction: Implications for Behaviour Change and Attendance at Cardiac Rehabilitation, In: *Women & Health*, Volume 42, Issue 4, 2006; pp. 105-121
4. Azar, B., A new stress paradigm for women, In: *Monitor on psychology*, July/August 2000, Vol 31, No. 7, pp.: 42
5. Selye, H.: *Stress in health and disease*, Butterworths, Reading 1976

¹⁵ dr. Bíró, Sándor, dr. Komlósi, Piroska (szerk): *Családterápiás olvasókönyv*, Animula, Budapest, 2001.

6. Taylor, S., E., Klein, C., L., Lewis, B., P., Gruenwald, T., L., Gurung, R., A., R., Updegraff, J., A., Biobehavioral responses to stress in Females: Tend- and –Befriend, Not fight of flight, In.: Psychological Rievew, Vol. 107, No. 3, 2000, pp. 411 – 429
7. Györffy, Ágnes: Extrém stressz-reakciók nemek közötti különbségeinek vizsgálata speciális beosztást betöltő fegyveres testületi női csoportban. In: „Viselkedés vészhelyzetben”konferencia (előadások összefoglalói), 2013. október 29., NKE, 1101 Budapest, Hungária krt. 9-11.
8. Bolgár, Judit; Kormos, Zsuzsanna: Nők a hadseregben, Magyar Honvédség Humán Szolgáltató Központ, Budapest, 1997
9. Szabó, István: Bevezetés a szociálpszichológiába, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994
10. Dr. Szilágyi, Klára: A tanácsadási elméletek, Gödöllői Agrártudományi Egyetem, Gazdaság és Társadalomtudományi Kar Tanárképző Intézete, Gödöllő, 1993
11. Györffy, Ágnes: A katonanők férfiakétól eltérő pszichológiai jellemzői a katonai alapkiképzés során, kutatási eredmények fontos vonatkozásai az MH katonanői állományában, In: Homvédorvos, LXII. évfolyam 2010/1-2 szám/supplementum, pp.:39-50.
12. Tihanyi, Marietta: A nők szerepe a spanyol haderőben, In: Felderítő szemle, IV. évf. 1. szám, pp.:100-107.
13. Oláh, László, Györffy, Ágnes: Megosztani a megoszthatatlant – avagy megmaradni, épek maradni a titok szolgálatában, In: Nemzetbiztonsági szemle, 2013., 1. évf., 1.szám, pp.: 106-121.
14. The Secret Ministry of Ag. & Fish: My Life in Churchill's School for Spies, Macmilan, London, 2013
15. dr. Bíró, Sándor, dr. Komlósi, Piroska (szerk): Családterápiás olvasókönyv, Animula, Budapest, 2001.

A KAUKÁZUS TÉRSÉG SZEREPE A NEMZETKÖZI SZERVEZETT BŰNÖZÉS TERÜLETÉN

Absztakt

A Kaukázus térség földrajzi helyzeténél fogva kulcsszerepet játszik a nemzetközi feketekereskedelemben. A térség kaotikus viszonyai, az elhúzódozó, rendezetlen konfliktusok, az államok gyengesége mind ideális terepet biztosítanak a szervezett bűnözői csoportok működésének.

A térségbeli csoportok szervezettsége, nemzetközi kapcsolataik, a csempészeten játszott szerepük és a nukleáris anyagokhoz való hozzáférési lehetőségük miatt jelentős biztonsági kockázatot jelentenek a világra.

A kaukázusi csoportok bevételeire csak közelítő becslések állnak rendelkezésre, és ezek a pénzforrások a konfliktusok elhúzódozásához vezetnek, valamint biztos bevételi forrást biztosítanak hosszútávon a terroristacsoportoknak is. A szervezett bűnözés és terrorizmus összekapcsolódása bizonyított.

Kulcsszavak: szervezett bűnözés, Kaukázus térség, drog-, fegyver- és emberkereskedelem, korrupció

Abstract

The Caucasus region has very important role in international smuggling. Chaotic circumstances of region, long and unarranged conflicts, weakness of states give ideal space to function of organized crime groups.

These groups are very good organized in region, their international connections and role in smuggling and reach to nuclear materials mean very high security hazard on world.

We have just about data of incomes of organized groups and these funds give ground maintaining conflicts and permanent incomes to terrorist groups. Connection is proved between terrorism and organized crime

Keywords: Organized crime; the Caucasus region; drug, weapon and human trafficking, corruption

A kábítószer-kereskedelem, embercsempészet, fegyveres rablások, terrortámadások, zsarolások, emberrablások, védelmi pénzek szedése, hamisítás, csalás, pénzmosás és rengeteg gyilkosság. Ezek jellemzik a szervezett bűnözést, és az ebből származó hatalmas vagyonok (dollár milliárdok) a tevékenység hatékonyságát, szerepét támasztják alá. Egy olyan ország, vagy térség, ahol a szervezett bűnözés nagysága szembeötlő, ott a dolgok természetüknél fogva instabilak. A gazdagok és szegények közötti szakadék nagy lesz, a korrupció

mértéke óriási, az állami szervek működése akadozik, a gazdaság hatékonysága jelentősen romlik, a politikai és szervezett bűnözői körök összemosódnak, átfedik egymást.¹

A szervezett bűnözés a Szovjetunió felbomlását követően átalakult. Az első szakaszban a „szovjet maffia” tevékenykedett. Ennek keretében a kivándorolt szovjet bűnözők végezték illegális tevékenységüket, és a Kaukázus térségbeli csempészet akkor is zajlott, igaz, lényegesen kisebb méretekben. A Szovjetunió felbomlását követően a szervezett bűnözés robbanásszerűen fejlődött, egyik napról a másikra jelentek meg a különböző csoportok, és számos véres maffia háború zajlott, amelyek a területért, üzletért, hatalomért zajlottak. Ebben a szakaszban kezdtek kialakulni a kapcsolatok a nagy maffia szervezetek között, amelyek az egész világot behálózták. A volt szovjet hatalom helyén létrejött államok mind gazdaságilag, mind politikailag gyengék voltak. Az államok romjaira a szervezett bűnözés telepedett rá, és közel egy évtizedig a maffia csoportok tartottak mindent ellenőrzésük alatt. A válságzónák (elsősorban a Kaukázus térsége) kiváló lehetőséget nyújtottak a szervezett bűnözői hálózatok kialakulásának, és a tranzithálózatok kitűnő kialakítására. A 2000-es években az államok erősödésével, elsősorban Oroszország stabilizálódásával, a szervezett bűnözésnek is át kellett alakulni, ugyanis jelentős csoportokat számoltak fel a belügyi erők. Ma már nagyon jól működő, maffia csoportok közötti együttműködés alakult ki, amelyet az államok közötti rendőrségi együttműködés is követ. A nápolyi Camorra is jelentős kapcsolatokat épített ki a volt Szovjetunióbeli csoportokkal. A kilencvenes évekbeli nyomozások feltárták, hogy a Camorra nukleáris anyagokat és fegyvereket csempészett Oroszországból, míg visszafelé kokaint szállítottak.²

A szervezett bűnözés nemzetközi jellegének másik megjelenési formája Azerbajdzsán esete. A függetlenné vált dél-kaukázusi államok közül Örményország és Azerbajdzsán véres háborúba keveredett egymással. A háború kezdeti szakaszában Azerbajdzsánnak nem volt még jelentős kőolaj bevétele, így a fegyverek beszerzéséhez szükséges pénzt a kaviár csempészéséből teremtették elő. Az orvhalászok által előállított kaviárt Dubaiba, USA-ba, Európába és Moszkvába szállították, hatalmas felárral. Volt év, amikor 40 ezer tonna kaviárt szállítottak illegálisan a piacokra.³ A csecsen maffia végrehajtói szerepe és könyörtelensége világhírű. Erre példa Leonyid Kucsma egyik telefonbeszélgetése, amelyben utasítást ad egy grúz származású újságíró „likvidálására”. A beszélgetés tanúsága szerint Kucsma elnök utasítása így szólt: „*a csecsenek kapják el, és ők szabaduljanak meg tőle*”.⁴

A Kaukázus térségbeli köztársaságok sikerességének egyik legfőbb gátló tényezője a korrupció és a szervezett bűnözés.

A Szovjetunió felbomlása után azokon a területeken, ahol a központi kormányzat gyenge volt, a terrorista és szervezett bűnözői csoportok szabadon

¹ Glenny, Misha: McMaffia – Szervezett bűnözés határok nélkül, GABO Kiadó, p. 53.

² Nicaso, Antonio – Lamothe, Lee: A Maffia, SAXUM Kiadó, p.101.

³ Glenny, Misha: McMaffia – Szervezett bűnözés határok nélkül, GABO Kiadó, p. 67.

⁴ i.m.p., p.101.

szerveződhetnek. Ilyen terület a Kaukázus térségben Hegyi-Karabah, Abházia, Dél-Oszétia, Pankiszi-szoros (Kelet-Grúzia), Csecsenföld, Dagesztán.⁵

A Kaukázus térség földrajzi helyzete miatt központi szerepet játszik a nemzetközi drogkereskedelemben. A térség az „arany kereszt” központi része, azaz a termelő közép-ázsiai területek és a fogyasztó Európa, valamint a termelő iráni területek és a fogyasztó Oroszország közti útvonal kereszteződésében helyezkedik el.⁶

Az oroszországi szervezett bűnözésben a grúz és a csecsen csoportok a legnagyobbak, legjobban szervezettek az oroszok mellett. Kapcsolataik az egész világra kiterjednek. Alkalmazkodó képességük kiemelkedő.⁷

Kábítószer-kereskedelem

A legsúlyosabb, nem hagyományos biztonsági tényező a drogkereskedelem, termesztés, felhasználás.⁸ A Dél- és Közép-Ázsiából származó drog egyik szállítási útvonala a Kaukázus térségen keresztül vezet. A gyenge kormányzat, a feszültségek, konfliktusok mind lehetővé teszik, hogy a csempészet zavartalan legyen. A pénz gyakran politikai célokat szolgál.⁹ Orosz szakértők állítják „*a drogkereskedelem a FÁK országokban nagyon szorosan összefonódott a bűn világával, a szervezett bűnözéssel, más részről a szeparatista és szélsőséges mozgalmakkal és vezetőikkel*”.¹⁰ Iránból jelentős ópium és egyéb drog kerül Azerbajdzsánon keresztül a piacokra. A közel 1.000 km-es azeri-iráni határ ellenőrzése gyenge. Iránból, Azerbajdzsánba, onnét Dagesztánon keresztül zajlik a szállítás.

Az Afganisztánból, Kazahsztánból és Türkmenisztánból származó narkotikumokat a Kaszpi-tengeren keresztül szállítják Bakuba és Szumgajtba, onnét tehergépjárműveken szállítják Szuhumi, Batumi és Poti kikötőkbe az alábbi útvonalon: Baku – Kjudamir – Jevlakh – Gardabani (grúz-azeri határátkelőhely) – Tbiliszi kikötők. Innen hajókon keresztül kerül elszállításra Isztanbulba, Constantaba és Odesszába. A Baku – Odessza vagy Constanta útvonalat Déli útvonalnak is nevezik.¹¹

Sevarnadze elnök megfogalmazása szerint „*a korrupció és a klán rendszer fogja romba dönteni Grúziát*”.¹² A kaukázusi államok közül Grúzia kezdte meg

⁵ Howard, Russell D. – Traugher, Colleen M.: The “New Silk Road” of Terrorism and Organized Crime: The Key to Countering the Terror-Crime Nexus, p.2. és p.4.

⁶ Curtis, Glenn E.: Involvement of Russian organized crime indicates, criminal elements in the Russian military, and regional terrorist groups in narcotics trafficking in Central Asia, the Caucasus, and Chechnya, The Library of Congress, p.3.

⁷ Glenny, Misha: McMaffia – Szervezett bűnözés határok nélkül, GABO Kiadó, p. 67.

⁸ i.m.p., p.227.

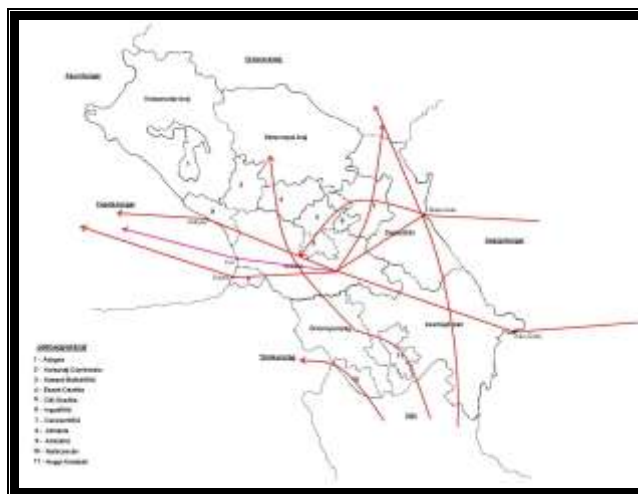
⁹ i.m.p., p.228.

¹⁰ i.m.p., p.229.

¹¹ De Waal – Matveeva, Anna: Central Asia and the Caucasus: A vulnerable crescent, International Peace Academy, p.7.

¹² Country Report for Georgia: Third quarter, Economist Intelligence Unit, London, UK – 1998.

legerőteljesebben a küzdelmet 1998-ban. A magasabb fizetések visszaszoríthatják a korrupció mértékét, de a hagyomány szerint pont a magasabb jövedelműek közül kerülnek ki a legkorruptabb egyének.¹³

1. ábra: A Kaukázus térség drog csempészútvonalai
 Forrás: Lynch, Dov (szerk.): The South Caucasus: a challenge for the EU , p.29.

A Kaukázusban két csempészútvonat keresztezi egymást; a balkáni és az északi.

1.) Balkáni útvonat; ez több alútvonalból tevődik össze. A szállított narkotikumok Helmand és Nangarhar tartományokból (Afganisztán), Balucsisztán tartományból (Pakisztán) származnak. A pakisztáni drogok Iránon keresztül érkeznek. Az útvonat mentén számos labor található, amelyekben a nyers, barna színű ópiumból fehér színű heroint állítanak elő. Ez az útvonat főleg a kilencvenes évek közepéig dominált, de utána Iránban, Pakisztánban, Törökországban és dél-kaukázusi államokban megerősítették ellenőrzéseket, szigorították a büntetéseken, így drágábbá vált a csempésztevékenység. A csempészet fokozatosan az északi útvonatra tolódott át, bár mindig is az északi útvonat volt a jelentősebb. A drog három fő ponton lép be a Dél-Kaukázusba:

- Astara és Bilasuvaraz iráni-azeri határon,
- Iráni-azeri határ örmények által ellenőrzött azeri területen (Zagilan provincia). Innen tovább Grúziába és repülön Oroszországba.
- Iráni-nahicseváni határon keresztül Törökország felé.¹⁴

A helyzet súlyosságát jelzi, hogy Örményország vezetői 2002 márciusában tagadták, hogy tranzitútvonat húzódná az ország területén. A karabahi területekről

¹³ Menon: Russia, the Caucasus and the Central Asia – The 21th century security enviroment, p.214.

¹⁴ Lynch, Dov (szerk.): The South Caucasus: a challenge for the EU, Chaillot Papers N°65, Institute for Security Studies, p.29-31.

pedig az örmények azt állítják, hogy katonai irányítás alatt áll, nem része a csempészútvonalnak. Ennek ellentmond több hivatalos jelentés, amely szerint az örmények által elfoglalt azeri területeken keresztül jelentős drogcsempészet zajlik Európa irányába. A közel 180 km hosszú iráni-azeri (örmények által elfoglalt azeri terület, Iránnal határos szakaszát értem ez alatt) határon jelentős csempészet zajlik.¹⁵ Örményországban nincs számottevő narkotikum előállítás, fogyasztás. Annak ellenére, hogy Örményország Azerbajdzsánnal és Törökországgal közös határai zártak és katonai ellenőrzés alatt állnak, két ok miatt egyre nagyobb az érdeklődés az alternatív drogcsempész útvonal iránt az országon keresztül:

- A török hatóságok szigorú fellépése a drogkereskedelemmel szemben.
- 2008 augusztusa óta zárt a grúz-országi határ.¹⁶

Örményország stratégiai helyzetéből fakadóan fontos kereskedelmi útvonalak haladnak át a területén. Ezeket nagy számban használják ki csempészetre, valamint a jobb élet reményében embereket csempésznek Oroszországba, vagy Európába, Egyesült Államokba. Nem Örményország a célország, hanem örmény lányokat és nőket csempésznek Moszkvába, Dubaiba, Egyesült Arab Emírátságokba, Törökországba prostitúció céljából, illetve szexrabszolgákat csinálnak belőlük az arab országokban.¹⁷

2.) Északi útvonal; a kilencvenes évek közepétől egyre nagyobb a jelentősége. Ez az útvonal érdemben nem érintette a Kaukázust korábban. Kirgizisztán, Üzbegisztán és Kazahsztán területén keresztül szállították a drogot Oroszországba, vagy Tadzsisztánból orosz katonai repülőgépekkel Oroszországba szállították a drogot.¹⁸ Ma már a Kaukázuson keresztül húzódik a csempészútvonal egy szakasza. Ennek nyomvonala a következő; Derbent – Kaszpijszk vagy Mahacska vagy Szumgajt – Poti vagy Szuhumi vagy Batumi. A grúz Batumi kikötő a fegyver kereskedelem központjaként is funkcionál. A Kaukázus térségén keresztül Iránban nukleáris eszközök, anyagok csempészése is zajlik.¹⁹

Csecsenföldön néhány drogszállítmányt katonai gépeken keresztül teljesítettek, amelyre hivatalos szervek is figyelmeztettek. Szevernyi, Kalikovka és Hankala repülőtereiről szálltak fel azok a gépek, amelyek a csempészést végezték.²⁰ Csecsenföldön az olajlopás mellett a fegyver- és drogcsempészet, valamint a dollárhamisítás is virágzik. Az Oroszországban forgalomba került hamis dollárok 90%-a Csecsenföldről származott. Az észak-kaukázusi vasútvonal grozniji

¹⁵ Curtis, Glenn E.: Involvement of Russian organized crime indicates, criminal elements in the Russian military, and regional terrorist groups in narcotics trafficking in Central Asia, the Caucasus, and Chechnya, The Library of Congress, p.8.

¹⁶ International Narcotics Control Strategy Report (INCSR) was published by the US Department of State. This annual report describes the efforts of key countries to attack all aspects of the international drug trade, in <http://www.state.gov/p/inl/rls/nrcrpt/2011/vol1/index.htm>, p.6.

¹⁷ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html#top>

¹⁸ i.m.p. p.31.

¹⁹ Kővári László – Nagy László: A nemzetközi terrorizmus moszkvai megítélése – a csecsen válság, in http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2003/1/kovari_nagy/chapter1.htm

²⁰ i.m.p., p.230.

szakaszán a kilencvenes évek első felében három év alatt 1.700 teherszállító vagon raboltak ki. Groznij repülőtéréről havonta 120 be nem jegyzett gép indult, ami azt jelenti, hogy innen bárki és bármi kikerülhetett. Ebben az üzletben orosz és csecsen jól megértette egymást.²¹ Az 1990-es évek elejétől kezdve Csecsenföld a nemzetközi kábítószer kereskedelem központjává lépett elő. Orosz katonai és hírszerzési források alapján, a Csecsenföldön elosztott drog Afganisztánból, Pakisztánból, Thaiföldről, Laoszból, Kambodzsából származik, és Groznijon keresztül megy tovább Oroszországba és Európa többi részébe. Moszkva véleménye szerint a csecsen hadurak (Samil Baszajev, Hattab, Szalman Raduljev)²² csupán alárendelt szereplői a konfliktusoknak. Orosz források szerint külföldi szervezetek mozgatják a hadurakat. Ilyen szervezetek lehetnek a szaúdi „Iszlám Befektetői Csoport”, a török nacionalista „Szürke Farkasok”, „a német „Nemzeti Út”, illetve az al-Kaida.²³

A Pankiszi-szoros a Kaukázus térség egyik legfontosabb drog előállító központja. A második csecsen háború elől ide menekült embereket követték fegyveres csoportok, akik a völgy elzártságát kihasználva végzik illegális tevékenységüket. A nehezen járható hegyi utakat csak gyalogosan, vagy lovakkal, öszvérekkel tudják leküzdeni, amelyeken a csempészet zajlik.²⁴ Az USA drogellenes szervezetei felhívták a figyelmet, hogy a Pankiszi-szorosban az afgán drog újracsomagolása zajlik, amely ezután folytatja útját Dél-Oszétián keresztül a grúz kikötőkbe, onnan Nyugat-Európába és Csecsenföldön keresztül Oroszországba. 2002 májusában Grúzia védelmi minisztere, Valerij Kaburnadzia bejelentette, közel 800 csecsen gerilla és 100 fő egyéb arab származású személy található a Pankiszi-szorosban. Az orosz vezetés erőteljes nyomás alatt tartotta a grúz vezetést, hogy tegyen hatékony lépéseket a gerillabázisok, valamint a drog- és fegyvercsempészet felszámolására.²⁵

Az oroszországi kábítószer kereskedelem irányítása közép-ázsiai és kaukázusi csoportok kezében van.²⁶ A FÁK keretein belül több csoport foglalkozik drogkereskedéssel, például grúzok, örmények, oroszok, ukránok. Azonban a vezető szerep a csecseneké. A kilencvenes években a csecsenek saját csoportokat szerveztek a drogkereskedelem terén, nem akartak védelmi pénzeket fizetni más csoportoknak. A sikeres csecsen csoportok kialakulásában, valamint a csecsenek vezető szerepében jelentős érdemei vannak Kozni Nukajevnek.²⁷

²¹ Stier Gábor: A Putyin-rejtély – Korona Kiadó – Budapest, p. 77.

²² Már egyik hadúr sincs életben. Az orosz különleges erők végeztek velük.

²³ Borsányi András: Visszacsapás doktrínája – Bona-L Bt. - Budapest, 2002., p.138.

²⁴ Lynch, Dov (szerk.): The South Caucasus: a challenge for the EU, Chaillot Papers N°65, Institute for Security Studies, p.4.

²⁵ i.m.p. p6.

²⁶ Shelley, Louise: The drug trade in contemporary Russia, in China and Eurasia Forum Quarterly, Volume 4, No. 1., p.16.

²⁷ International Narcotics Control Strategy Report (INCSR) was published by the US Department of State. This annual report describes the efforts of key countries to attack all aspects of the international drug trade, in <http://www.state.gov/p/inl/rls/nrcrpt/2011/vol1/index.htm>, p.24-25.

Sem Örményországban, sem Azerbajdzsánban nincs jele narkoterrorizmusnak, mivel nincsenek ilyen csoportok az országokban. Hegyi-Karabahban azonban egyes félkatonai csoportok mutatnak ilyen jeleket.²⁸

A Szovjetunió felbomlása után a határok nem olyan szigorú ellenőrzése, valamint a megnövekedett kereslet miatt egyre nagyobb bevételek realizálódnak a szervezett bűnözésnél és terrorista csoportoknál.²⁹ A droggereskedelmet sok esetben menekültekkel végeztetik. A Transzkaukázusban az államok megerősödésével a droggereskedelem egyre nagyobb akadályokba ütközik, míg a Kaukázus térség északi részében éppen ellenkezőleg, a hidegháború vége óta tartó káoszban a droggereskedelmet sok esetben maguk a szabadcsapatok, terrorista csoportok tagjai végzik.³⁰ A Kaukázus térség északi részében található bizonytalan légkör, a feszültségek mind a „szürke centrumok” kialakítását teszik lehetővé, ahol a csempészet központjai találhatóak. Itt nem csak csempészet, hanem laborok is találhatóak, ahol a finomítás zajlik.³¹

A CIA jelentése szerint Azerbajdzsánban nincs számottevő narkotikum-előállítás, csak ópium mák és cannabis kender termelése zajlik. Azerbajdzsán az egyik legfontosabb tranzit ország az afgán ópium Európába csempészésében, valamint az iráni narkotikumok Oroszországba és Európába szállításában.³²

A szervezett bűnözés és terrorizmus kapcsolata

A Kaukázus térségben a terrorizmus és a csempészet összefonódott. A terrorcsoportok a fegyver-, drog- és emberkereskedelemből szerzik meg a tevékenységükhöz szükséges anyagi forrást. Mivel a droggereskedelem és a terrorizmus összefonódott, erre a jelenségre a narkoterrorizmus fogalmát használják.³³ Az összefonódást legjobban Ruszlan Gelajev csecsen hadúr jelzi, aki 2002-ben a Pankiszi-szoros feletti teljes ellenőrzést megszerezte, ezzel együtt a drogcsempészet feletti ellenőrzést is. Gelajev nagyon jó kapcsolatokat ápolt Kozni Nukajev maffiavezérrel, akit a leggazdagabb és legbefolyásosabb embernek tartanak az egész Kaukázus térségben.³⁴

²⁸ Curtis, Glenn E.: Involvement of Russian organized crime indicates, criminal elements in the Russian military, and regional terrorist groups in narcotics trafficking in Central Asia, the Caucasus, and Chechnya, The Library of Congress, p.8.

²⁹ i.m.p. p.3.

³⁰ i.m.p p.4.

³¹ Brill Olcott, Martha – Udalova, Natalia: Drug trafficking on the Great Silk Road: The security environment in Central Asia, Working Papers, p.8.

³² Invictus, Sol Augustus: Trafficking in the Republic of Azerbaijan, DePaul Rule of Law Journal, p.8.

³³ Brill Olcott, Martha – Udalova, Natalia: Drug trafficking on the Great Silk Road: The security environment in Central Asia, Working Papers, p.8.

³⁴ Curtis, Glenn E.: Involvement of Russian organized crime indicates, criminal elements in the Russian military, and regional terrorist groups in narcotics trafficking in Central Asia, the Caucasus, and Chechnya, The Library of Congress, p.6.

Bűnüldöző szervezetek kapcsolatot találtak a csecsenföldi terrorista csoportok és a moszkvai csecsen maffia között. A csecsenföldi csoportok biztosítják a szállítási útvonalakat, valamint a moszkvai leszámolásokban vesz részt, a moszkvai maffia anyagi háttérrel biztosít a csecsenföldi harcokhoz. A drogkereskedelem gyakran jár együtt fegyverkereskedéssel. A drogkereskedelem bevételei, illetve a fegyverkereskedelem segít fenntartani a Kaukázusban a szeparatista régiók fennmaradását és a fegyveres konfliktusok elhúzódását.³⁵ A csecsen maffia a világ legrettegettebb szervezetei közé tartozik. Az orosz maffia végrehajtóknak alkalmazza a csecsen csoportokat. Elég sokszor rivalizálnak is egyes piacok megszerzéséért.³⁶ Ezek a csecsen maffia csoportok jelentős összegeket juttattak haza, bevételt biztosítva a további harchoz. A kaukázusi-szláv (orosz) szembenállás nem csak a Kaukázus térségben volt jelen, hanem 1992-től két éven keresztül a moszkvai utcákon is maffiaháború formájában, amelyet a nemzeti ellentétek közötti felszínre törésnek is tekintettek a szakértők. Ebben elsősorban a csecsen csoportok és a szolncevói maffia³⁷ közötti véres összecsapásokban csúcsosodott ki, pontosan abban az időben, amikor a csecsenföldi háború első felvonása zajlott a Szovjetunió felbomlását követően.³⁸

Nukleáris anyagok és fegyverek csempészete

Külön ki kell emelni a fegyver- és nukleáris anyagok csempészését, amely az egyik legnagyobb biztonsági kihívás a nemzetközi szervezett bűnözés elleni harcban. Louis Freeh, az FBI korábbi igazgatója 1994-ben azt nyilatkozta, hogy „*az orosz maffia egy lépésre van attól, hogy nukleáris anyagokat ragadjon magához.*”³⁹ A Szovjetunió felbomlását követő időszakban több esetben is tartóztattak fel hatóságok hasadó anyagokat tartalmazó szállítmányokat, amelyek bizonyítottan a volt Szovjetunió területéről származtak. Az egyik ilyen eset 1994 májusában történt Münchenben, ahol 500 gramm, nukleáris töltet előállításához alkalmas plutóniumot foglaltak le a német hatóságok. A szállítók Moszkvából érkeztek. Csak 1994-ben több ilyen jellegű szállítmányt tartóztattak fel a német hatóságok. Német, svájci, osztrák hatóságok jelezték, hogy hírszerzési információk alapján megerősítették, miszerint a volt Szovjetunió területéről nukleáris hasadóanyagot tartalmazó hulladékok kerültek a piacra. Az elfogott szállítók némelyike égési sérüléseket is szenvedett a sugárzó anyagoktól.⁴⁰

A nukleáris anyagok megszerzésére tett kísérleteket, vagy elfogott szállítmányokat az alábbiakban láthatjuk (csak a Kaukázus térségbeli vonatkozásúakat tüntetem fel):

³⁵Howard, Russell D. – Traughber, Colleen M.: The “New Silk Road” of Terrorism and Organized Crime: The Key to Countering the Terror-Crime Nexus, p.8.

³⁶Glenny, Misha: McMaffia – Szervezett bűnözés határok nélkül, GABO Kiadó, p. 77.

³⁷Szolncevói csoport – az orosz maffia egyik legbefolyásosabb és legerősebb csoportja, amely elsősorban Moszkvában volt jelen. Forrás: Glenny, Misha: McMaffia – Szervezett bűnözés határok nélkül, GABO Kiadó.

³⁸Glenny, Misha: McMaffia – Szervezett bűnözés határok nélkül, GABO Kiadó, p. 80.

³⁹Nicaso, Antonio – Lamothe, Lee: A Maffia, SAXUM Kiadó, p.42.

⁴⁰i.m.p., p.42.

- 1990. február – szovjet katonai bázist ért támadás, ahol nukleáris fegyvereket tároltak. A támadás sikertelen volt.
- 1993. március – csecsen lázadók jelezték, hogy Kazahsztánból és az Orosz Föderációból dúsított uránt szereztek be.
- 1994. április – Szocsiban 3 kg természetes uránt foglaltak le a hatóságok.
- 1998-ban orosz szövetségi erők jelentették, hogy Csecsenföldön az egyik vasútvonal mellett „piszkos bombát” helyeztek el lázadók. A merényletet megghiúsították.
- 1998. december 29. – Argun városában erősen sugárzó konténert helyeztek el terroristák. A konténert gyalogsági taposó aknákkal vették körbe.
- 1999. március 1. – Tbilisziben a grúz biztonsági erők öt embert vettek őrizetbe, akik kettő cézium kapszulát tulajdonítottak el egy hadiipari üzemből.
- 1999. szeptember – 1 kg urán 235 izotópot foglaltak le a hatóságok.
- 2000. április – a grúz rendőrség négy személyt tartóztatott le, akik 0,9 kg dúsított urán pelletet akartak kicsempészni az országból. A nukleáris anyagot valószínűleg Oroszországból szereztek be.
- 2000. szeptember – három személyt tartóztattak le radioaktív anyag csempészéséért a tbilisi repülőtéren (kettő grúz és egy örmény állampolgárt). A csomagjukban 0,4 g plutónium és 0,08 g alacsony dúsítású uránium volt. A kihallgatásuk során azt állították, hogy a hasadó anyagokat Oroszországban vásárolták, és Ukrajnában akarták eladni.
- 2001. július 20. – ismeretlen helyről származó, 1, 8 kg 3,6% dúsítottságú urániumot foglaltak le a hatóságok Batumiban.
- 2001. december 19. – Javakheti régióban 300 g alacsony dúsítottságú urániumot foglaltak le a hatóságok. Valószínűleg Örményországból származott a radioaktív anyag.
- 2002. január 15. – Liya, Grúzia. Három favágót szállítottak kórházba, akik stroncium 90-től származó égési sérüléseket szenvedtek. Eltérő hírek szólnak arról, hogy hogyan keletkeztek a sérüléseik, de a hatóságok megtalálták a kapszulákat, amelyekben a radioaktív anyag volt.
- 2002. október 15. – a dagesztáni-azeri határon letartóztattak egy orosz állampolgárt, akik radioaktív anyagot akart a határon átcsempészni.
- 2004. március 13. – egy örmény állampolgárt tartóztattak le a hatóságok, akinél a Sadaklo határállomáson (grúz-örmény határ) ismeretlen radioaktív anyagot találtak.
- 2004. október 8. – Tbiliszi külvárosában két konténert fedeztek fel, amelyek kobalt 60-at tartalmaztak.
- 2005. január 18. – Nyizsnyij-Zaramag (grúz-orosz határ) határátkelőnél egy mikrobuszban nukleáris anyagot fedeztek fel a határőrök. A járműben 1470 kg potasszium-hidroxidot⁴¹ és 550 kg alumínium port találtak. A háttérsugárzás a normál érték ötszöröse volt, ami alapján a járművet azonosították a határőrök.

⁴¹ Potasszium-hidroxid: vegyjele KOH. Erősen maró, mérgező anyag. Alumínium fémzappanok csoportjába tartozik. A vegyiparban fehér pelletek formájában állítják elő. Forrás: <http://www.potassium-hydroxide.com/>

- 2006. február 5. – Szergej Ivanov orosz miniszterelnök helyettes és védelmi miniszter bejelentette, hogy a grúz biztonsági erők a dél-ozsét határon 80 g dúsított uránt foglaltak le.
- 2006. július 27. – Iri és Likhaura (Grúzia) településeken cézium 127 kapszulákat fedeztek fel a hatóságok.
- 2007. október 24. – speciális erők letartóztattak egy örmény állampolgárt, aki 2,04 kg laurencium 103-at akart Törökországba csempészni.
- 2007. november 2. – Grúziában letartóztattak egy embert, akinek kocsijában cézium 137-et és detonátorokat találtak.
- 2011. április 5. – a Batumi Nemzetközi Konténer Terminálban cézium 137-et azonosítottak a fémszállítmányok között.⁴²

Lehetséges kitörési pontok

A Kaukázus térség akkor tud a kilábalás útjára lépni, ha a térség államai hatalmukat meg tudják erősíteni, legitimitásuk kiterjed az egész ország területére. Fontos, hogy ezzel együtt járjon a gazdasági helyzet stabilizálódása, és az államok tartós növekedési pályára állása.

Ahhoz, hogy a szervezett bűnözés erejét csökkentésük, nemzetközi együttműködés erősítése elengedhetetlen. Mint láttuk, globális szerveződésről van szó, amelyben különböző etnikumú, nemzetiségű csoportok működnek együtt nagy hatékonysággal. Ezeket egyetlen dolog kapcsolja össze: a hatalmas haszon. Párhuzamosan az állam, állami szervek megerősödése és a nemzetközi együttműködés elmélyülése azt eredményezi, hogy a szervezett bűnözés jelentősége a Kaukázus térségben csökken, ezzel együtt a nemzetbiztonsági kockázat csökken.

A nemzetközi együttműködés jelentősége a fontos, és nem a hatalmi versengés, ami napjainkban jellemző. A térség feletti befolyás megszerzése háttérbe szorítja a stabilizálódást és felzárkózás lehetőségét, így teremtve további alapot a szervezett bűnözés működésének. A kínai, iráni, török, orosz és amerikai kormányok együttműködése a Kaukázus térségbeli államokkal, mint partnerekkel, sokkal előrébb vinné a stabilizációs politikát, mint a jelenlegi, amelyben csak az a fontos ki dominál, kinek a hatalmi érdeke érvényesül.

Felhasznált irodalom

- Borsányi András: A visszacsapás doktrínája – Bona-L Bt. - Budapest, 2002. – ISBN 978963009388X;
- Brill Olcott, Martha – Udalova, Natalia: Drug trafficking on the Great Silk Road: The security environment in Central Asia, Working Papers, Russian and Eurasian Program, Carnegie Endowment, 2000. március, 11. szám. p.31.;

⁴² Illicit Radiological and Nuclear Trafficking, Smuggling and Security Incidents in the Black Sea Region since the Fall of the Iron Curtain, in <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/schmid-illicit-radiological/html>

- Curtis, Glenn E.: Involvement of Russian organized crime indicates, criminal elements in the Russian military, and regional terrorist groups in narcotics trafficking in Central Asia, the Caucasus, and Chechnya, The Library of Congress, Washington D.C. 20540-4840, 2002. október,
- Glenny, Misha: McMaffia – Szervezett bűnözés határok nélkül – Vintage Books, London, 2008. – ISBN 973 968 689 330 9;
- Howard, Russell D. – Traugher, Colleen M.: The “New Silk Road” of Terrorism and Organized Crime: The Key to Countering the Terror-Crime Nexus, in <http://www.jeffnorwitz.com/SiteAssets/book-chapters/27%20The%20New%20Silk%20Road%20of%20Terrorism.pdf> – 2011-09-23;
- Illicit Radiological and Nuclear Trafficking, Smuggling and Security Incidents in the Black Sea Region since the Fall of the Iron Curtain, in <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/schmid-illicit-radiological/html> - 2011-09-23.;
- International Narcotics Control Strategy Report (INCSR) was published by the US Department of State. This annual report describes the efforts of key countries to attack all aspects of the international drug trade, in <http://www.state.gov/p/inl/rls/nrcrpt/2011/vol1/index.htm> - 2011-09-23.;
- Invictus, Sol Augustus: Trafficking in the Republic of Azerbaijan, DePaul Rule of Law Journal, 2010, International human Rights Law Institute, p.19.;
- Kővári László – Nagy László: A nemzetközi terrorizmus moszkvai megítélése – a csecsen válság, in http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2003/1/kovari_nagy/chapter1.htm, 2008-01-04;
- Lynch, Dov (szerk.): The South Caucasus: a challenge for the EU, Chaillot Papers N°65, Institute for Security Studies, in <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp065e.pdf> - 2011-09-23.;
- Matveeva, Anna – de Waal, Thomas: Central Asia and the Caucasus: A vulnerable crescent, International Peace Academy, New York, 2007. február, p.27.
- Menon, Rajan – Fedorov E., Yuri – Nodia, Ghia: Russia, the Caucasus and the Central Asia – The 21th century security environment, EastWest Institute, M.E. Shape – Armonk, New York. 1999 – ISBN 0-7656-0433-7;
- Nicaso, Antonio – Lamothe, Lee: A Maffia – A szervezett bűnözés új világrendszer – SAXUM Kiadó, Budapest, 1996 – ISBN 963 85578 4 2;
- Shelley, Louise: The drug trade in contemporary Russia, in http://www.silkroadstudies.org/new/docs/CEF/Quarterly/February_2006/Louise_Shelley.pdf - 2011-09-23.;
- Stier Gábor: A Putyin-rejtély – Korona Kiadó – Budapest, 2000;

DR. KAISER FERENC EGYETEMI DOCENS

RECENZÍÓ

RESPERGER ISTVÁN – KIS ÁLMOS PÉTER – SOMKUTI BÁLINT:
„ASZIMMETRIKUS HADVISELÉS A MODERN KORBAN
KIS HÁBORÚK NAGY HATÁSSAL” CÍMŰ KÖNYVRŐL

2013 végén, a Zrínyi Kiadó gondozásában, a „Katonák békében és missziókban” sorozatban megjelent kötet szerzői egy rendkívül érdekes és izgalmas kérdéskört dolgoztak fel. A téma aktualitása vitathatatlan, hiszen a gerilla, vagy partizánháborúk, más néven aszimmetrikus konfliktusok, vagy ahogy napjaink amerikai hadtudósainak egy része nevezi őket, a negyedik generációs konfliktusok ugyan mindig is jelen voltak az emberiség történelmében, ám napjainkra szerepük sokkal markánsabbá vált, mint valaha. Az írott történelemben – kezdve Julius Caesar „A gall háború” című munkájával – számtalan példát találunk e harcmodor – több-kevesebb sikerrel való – alkalmazására. Természetesen hibás lenne azt állítani, hogy a gerillák (partizánok, felkelők stb.) mindig és mindenhol azonos módszerekkel küzdöttek volna, az azonban kétségtelen, hogy a túlerejű állami szintű ellenféllel szemben gyakran ugyanazokat az eljárásokat – lesállások, rajtaütések, üss és fuss akciók – „találták ki” újra és újra, s minden bizonnyal így lesz ez a jövő konfliktusaiban is.

A kötet a közelmúltban lezajlott, s sokak által felismert stratégiai változást tekinti kiindulási alapnak, mely szerint: Az aszimmetrikus hadviselő (gerilla, felkelő, lázadó, terrorista stb.) sokáig – egészen a kilencvenes évekig – alárendelt szerepet játszott a konfliktusokban, mindig volt állami szintű támogatója, s a döntés is a rivális országok, koalíciók összecsapásában született. A hidegháborút követő időszakban, azaz a globalizáció korában – már elsősorban nem az államok közötti, hanem az államokon belüli – aszimmetrikus erőkkal és eszközökkel vívott – összecsapások váltak meghatározóvá, ahol a gyengébbik fél mögött általában nincs tetten érhető, közvetlen külső állami támogatás. Ezeket a konfliktusokat pedig – figyelembe véve az állam, mint nemzetközi aktor gyengülő szerepére – egyre nehezebb kezelni.

A Magyar Honvédség békefenntartó missziói során számos olyan térségben került (Irak), vagy kerül (Koszovó, Afganisztán) bevetésre, ahová aszimmetrikus konfliktust követően, vagy még javában zajló összecsapások kellős közepébe érkeztek meg katonáink, s ha a jelen tendenciáit figyeljük, akkor ilyen bevetési környezet várható a jövőben is. A 2005-ös franciaországi, a 2011-es nagy-britanniai, a 2013-as svédországi, illetve a 2014 elejére eszkalálódó ukrainai, vagy boszniai

események pedig arra figyelmeztetnek minket, hogy ilyen összecsapásokra akár náluk, Európában is sor kerülhet. A 2006-os budapesti zavargások már hazánkban is izelítőt adtak abból, hogy mi történik egy ilyen konfliktusban. Az aszimmetrikus hadviselés tehát minden kétséget kizáróan érdemes arra, hogy a magyar hadtudomány művelői is igyekezzenek azt a maga teljes mélységében, minden komplexitásával együtt feldolgozni. A kérdéskör magyarországi irodalma ugyan bőséges, de messze nem teljes, az eddig megjelent munkák csak egy-egy részterülettel foglalkoztak, s mindaddig nem született szintetizáló jellegű, a közelmúlt konfliktusainak tapasztalatait is széles körben feldolgozó – átfogó munka a témában. Resperger István, Kiss Álmos Péter és Somkuti Bálint írása ezt a hiányt pótolja. (A téma kiterjedtsége és az, hogy új és újabb konfliktusok robbannak ki, lehetetlenné teszik egy ténylegesen átfogó és mindenre kiterjedő munka elkészítését, de ez cseppet sem csorbítja a kötet érdemeit.)

Különleges szerkezetű könyvet vesz kezébe az olvasó, ha felüti a szerzőhármak munkáját. A vaskos kötet tulajdonképpen egyfajta tanulmánygyűjtemény, amelynek részegységeit egy logikusan felépített gondolatmenet fűzi össze. A bevezető tanulmányok egy olyan keretet, gondolati sémát állítanak fel, amely aztán kivétel nélkül visszaköszön az esettanulmányokban. Az 1956-os budapesti események, az 1980. és 1994. között zajló pandzsábi felkelés, az 1995-ös grozníji orosz kudarc, illetve az ezredforduló óta lezajlott izraeli, iraki, afganisztáni események elemzése akár önmagában is megállja a helyét, a kötet igazi érdemét azonban az adja, hogy szerzői igyekeztek a teljesen eltérő földrajzi, történelmi és politikai háttér mellett is megvilágítani azokat a párhuzamokat, amelyek ezeket a felkelésellenes műveleteket – gerilla háborúkat – jellemzik. Az elvek és eljárások részben található tanulmányok pedig további történelmi példákkal erősítenek rá a leírt tapasztalatokra. Az aszimmetrikus hadviseléssel jövőjével foglalkozó utolsó tanulmány pedig nem annyira lezárja a kötetet, hanem inkább új problémákat, feldolgozandó kérdéseket vet fel, jól jelezve, hogy még van mit tisztába tenni az aszimmetrikus hadviselés terén.

A szerzők bőséges mennyiségű és naprakész – döntően angol, magyar és német, de néhány munka erejéig olasz, orosz és spanyol nyelvű – forrásbázis alapján dolgoztak. A közel 200 tételnyi irodalomjegyzék alapján kijelenthető, hogy a kötet a vonatkozó hazai és főleg nemzetközi szakirodalom átfogó és kellően alapos ismeretében készült. A felhasznált irodalom kezelése eleget tesz a tudományos művekkel szemben támasztott követelményeknek. (A jegyzetek alapján visszakereshetők az eredeti források.) A könyv szövege megfelel a magyar helyesírás és nyelvhelyesség szabályainak. A szerzők stílusa jó, mondanivalójukat szabatosan és érthetően, sőt kifejezetten élvezetesen fejtik ki, a szakmai terminológiát jól és következetesen használják. A kötet szerkesztés képezi az igényesen kidolgozott és bőséges ábraanyag, amelynek térképei, fényképei és táblázatai jól szemléltetnek és könnyebbé teszik az olvasottak megértését. (A könyv egészén végigfutó gondolati egység mellett a szemléltetésre való állandó törekvés jelzi igazán, hogy a szerzők kettős célból írták ezt a munkát. A tudományos ismeretterjesztés mellett egyfajta tankönyvet kívántak a szűkebb szakma, illetve a szélesebb olvasókör számára készíteni.)

A recenzió elkészítője nincs egyszerű helyzetben, amikor egy általa lektorált anyagot minősít, hiszen részben a saját munkáját is értékeli. Ha kritikát fogalmaz meg, akkor joggal vetődik fel a kérdés, hogy miért nem vette azt észre korábban, ha túlzottan dicsérő, akkor pedig nyilván hazabeszél. A kötet érdemei azonban tagadhatatlanok, szakmailag korrekt módon készült, megfelelően alapos, az aszimmetrikus hadviselés kérdéskörét több oldalról megvilágító, hiánypótló munka, amely a vonatkozó hazai és nemzetközi szakirodalom kellő mélységű feldolgozásával született. Az írásmű újszerű és átfogó megközelítésének köszönhetően a hazai szakma és a szélesebb olvasóközönség számára is érdekes olvasmánynak ígérkezik, s kifejezetten hasznos lehet a Magyar Honvédség misszióba készülő állománya számára, úgy felkészülés közben, mind a missziós területen. Nyilván lehetett volna jobb könyvet, főleg pedig sokkal többet írni az aszimmetrikus hadviselésről, egészen más szempontok alapján rávilágítani bizonyos dolgokra. Reméljük ezt valaki, vagy valakik meg is fogják tenni, hiszen minden egyes ilyen munkával a hazai hadtudományos irodalom bővül, ami egy ilyen gyorsan változó, s szinte nap mint nap új dolgokat produkáló témakör esetén szükséges is. (A szerzőhármast ismerve megkockáztatom már azt is nagy örömmel vennék, ha munkájuknak köszönhetően kedvenc kutatási területük nagyobb figyelmet kapna.) Ez a kötet viszont már készen van, s pusztán ezzel az elméleti viták fölé helyezte magát, s egyben viszonyítási pontul szolgálhat minden, a témával a későbbiekben foglalkozó könyv, vagy tanulmány elkészítője számára.

DR. BÚR GÁBOR

RECENZIO

**BESENYŐ JÁNOS – MILETICS PÉTER: ORSZÁGISMERTETŐ: MALI
CÍMŰ KÖTETÉRŐL**

**RECENZIO
BESENYŐ JÁNOS**

(A Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat kiadványa, Budapest, 2013.)

A szerzőpáros jól ismert a hazai afrikanisták körében, különösen Besenyő János számít „veteránnak”. Számos, nemzetközileg is jegyzett kötete és tanulmánya jelent meg az elmúlt fél évtizedben, s ő az országismertetők „spiritus rectora” is. A 2013 őszén megjelent Mali kötet egy immár komoly szakmai előzményekre támaszkodó sorozat része, olyan országokról adva alapvető információkat, amelyekről magyar nyelven az általánosságokon kívül még senki nem írt komolyan veendő munkát. Ha ez igaz volt Szudán, Szomália, de még Egyiptom esetében is, akkor hatványozottan igaz Mali vonatkozásában. Az adott országismertető megjelenésének szomorú apropója, hogy az ország 2012 tavaszától olyan, katonai puccsal is egybekötött polgárháborúba süllyedt,

amely az ország de facto széteséséhez vezetett. 2013 januárjára a helyzet már az Európai Unió déli határán egy szélsőségesen radikális, az al-Kaidával nyíltan szövetséget vállaló iszlám állam berendezkedésével fenyegetett.

Nem véletlen tehát, hogy a könyv első fejezete a „Regionális válság az Európai Unió déli peremvidékén” címet viseli. A szerzők eligazítják az olvasót a tágabban vett régió, a Szahara és a Szahel-övezet történelmi, gazdasági, kulturális és politikai viszonyaiban. A ma is zajló konfliktus megértéséhez alapvetően fontos tudni, hogy a „Niger folyó Mali területét – történelmi értelemben is – alapvetően két geográfiai régióra osztja, amelyeknek eltérő sajátosságai súlyos térségi különbségben nyilvánulnak meg. Az északi – a nomád állattartás számára kedvező – és a déli – mezőgazdasági tevékenységre alkalmas – területek történelmi, gazdasági és a politikai hatalom szervezésének eltérő mintáit alakították ki. A társadalmi-civilizációs különbségek miatt a hatalom térbeli eloszlása aszimmetrikus, a politikai magterület – az államszervezés történelmi központjai – délen helyezkedik el, ahol kedvezőbbek voltak a feltételek.” (8. old.) A kedvezőbb feltételek természetesen relatíve értendők, a könyv erényei között említendő az is, hogy Földünk egyik legszegényebb államának bemutatását az elcsépekliséken túllépve sikerült

abszolválni. A kötet kulcsmondata ugyanakkor a következő: „Mali gyors széthullását egy gyakorlatilag a „semmitől” érkezett északi tuareg állam kikiáltása okozta, amellyel párhuzamosan bekövetkezett az iszlamista szélsőséges ideológia térnyerése is.” (7. old.) Ez olyan sorvezető, amellyel tényleg érdemes élni, a bonyolult összefüggések megértéséhez elengedhetetlen. Nem a recenzius ízlésének való ugyanakkor az államtér-elmélet (elmélet?) abszolutizálása, a „globális és regionális hatalmi rendszer etatista szereplői” (7. old.) pedig a munka kevés értelmezési nehézségekbe ütköző kifejezéseinek egyike. E szereplők egyike, Franciaország meghatározó szerepet játszott és játszik a konfliktus korai szakaszaiban és a mai kezelésében. Ennek leírása és elemzése kifogás nélküli.

A természeti földrajzi, az éghajlati, vízrajzi, ill. a flórára és faunára vonatkozó fejezetek után (11-28. old.) igazi csemege a „Közizgazgatás, települések” fejezet, amely a népesebb városokról is, mint Bamako, Djenné, Timbuktu, Kidal, Gao, Mopti, Ségou, Sikasso, Koulikoro és Kayes részletes ismertetést ad. A két biztonságpolitikus szerzőtől elvárható módon igen alapos a mali hadseregnek szentelt rész. Ugyanez elmondható a gazdaságnak szentelt fejezetekről is, ahol a turizmusról is (pontosabban annak potenciális, a válság utáni várható szerepéről, ne feledjük, itt található „Afrika Athénja, Timbuktu, de például itt élnek a mára sok ismeretterjesztő írás és film főszereplői, a dogonok is). A szerzők megérdemelt figyelmet fordítanak az aranybányászatnak, amely már a történelmi időkben is meghatározó gazdasági tevékenység volt és Mali jelenében is kiemelkedő a jelentősége. (66-67. és 123-125. old.)

A szerzők a demográfiai folyamatoknak szentelt fejezetben említést tesznek arról, hogy a születések számát tekintve Mali a második helyen áll a világ országai között (az első a szomszédos Niger), 2012-ben 46,6 születés/1000 lakos mutatóval. (88. old.) Bemutatásra kerül a roppant magas gyermekhalandóság, a rövid, alig 50 éves várható élettartam, a lakosságot fenyegető betegségek sora. Továbbgondolva a leírtakat, választ kapunk nagyon sok, az állandósult krízishelyzettel kapcsolatos kérdésre. A demográfiai robbanás, amely jóval 3% fölötti éves népességyarapodást eredményez, már önmagában is feszítőerőként jelentkezik egy természeti kincsekkel, mindenekelőtt vízzel csak szegényesen ellátott országban. Hozzávesszük ehhez a nomád állattenyésztők és a földművesek antagonisztikus érdekellentétjét, s máris megkapjuk a természetnek végtelenen kiszolgáltatott társadalom képét. Minden változás negatív spirált indíthat be az adott körülmények között. S ahogy Afrika hasonló adottságokkal „megáldott” országaiban (Szómália, Csád, Niger, Közép-Afrikai Köztársaság, Szudán, Dél-Szudán, etc.) láthattuk, a felhalmozódó társadalmi gyúelegy lángra lobbantásához elég a legkisebb szikra is. Ezen a téren is dicséret illeti a szerzőket, érthetően, de nem didaktikusan magyarázzák el az olvasónak, hogyan lett az afrikai kontinens egyik demokratikus mintatanulójából egyszerre az elszabadult erőszak hazája. Ez már a „Biztonságpolitika” fejezet (141-178. old.) mondanivalója, olyan alfejezetekkel, mint: A mali konfliktus, Tuareg felkelések, A 2012-es felkelés, Humanitárius helyzet, Nemzetközi reakciók, A francia katonai műveletek, Az ENSZ által indított művelet, és Európai Unió által szervezett kiképző misszió. A lényegre tapint rá Besenyő János (a lábjegyzetből tudhatjuk meg, hogy a megállapítás az ő tollából való), amikor a kezdeti francia szerepvállalást kiegészíteni, majd felváltani hivatott afrikai csapatok harcértékéről szól: „kiképzésük és felszerelésük jelentős időt igényel, nem lesznek azonnal bevetethők. Vannak, akik azt is megkérdőjelezzik, hogy a sivatagi környezetben

mennyire lesznek hatékonyak az afrikai katonák, akik egészen más ökológiai környezetből – esőerdők, szavanna – érkeznek, a sivatagi harcmodort kevésbé ismerik.” (175. old.) Mivel a szerzőnek közvetlen, Darfúrból származó tapasztalatai vannak, ráadásul jó szeme is van a részletekre és érzi az összefüggésekre, bátran hagyatkozhat az olvasó az ő véleményére. A szerkesztés és a nyomdai átfutás még mindig nem elhanyagolható ideje az oka annak, hogy az Európai Unió által szervezett kiképző misszió, amelyben mi magyarok is érintve voltunk, jövő időben íródott. Cserében viszont a szerzők még sokáig érvényes kérdéseket fogalmaznak meg az összefoglaló fejezetben: „Bizonytalan az elmenekült iszlamisták sorsa, nem ismert, hogy hol „kamatoztatják” Maliban és másutt megszerzett katonai tapasztalataikat? Mennyi időt vesz igénybe csoportjaik újjászervezése, amelyek biztonsági kihívásokat „termelhetnek” azokban a nyugat-afrikai államokban, ahol a nyugati világnak jelentős politikai-gazdasági érdekei vannak. Mikor lesznek képesek Franciaországban, vagy a műveletekben résztvevő más európai államokban terrorcselekmények kivitelezésére, ahogy azzal korábban fenyegetőztek, mert az elmúlt évek eseményeit tekintve ezekre a nyugati világnak fel kell készülnie.” (179. old.) Sajnos ezeket a kérdéseket valakik, valahol tüzzel és vérrel fogják megválaszolni, ezért és egyéb alapvető megfontolásokból kell nekünk is pontosan tudnunk, mi is történik Maliban. Ez adja az adott munka jelentőségét.

A kötetet – a sorozat hagyományainak megfelelően – minőségi és bőséges szakirodalmi felsorolás, nagyszámú, egységesen kezelt lábjegyzet és kitűnő, sok esetben saját szerkesztésű térképek teszik szemléletessé, további ismeretek szerzésére inspirálóvá.

CONTENTS

FACTS ABOUT COUNTRIES

IZABELLA ERŐS - ERIK MOLNÁR, Jr
Somalia, a country constantly seething

EVALUATIONS, ANALYSES, STUDIES

Lt. Col JÁNOS BESENYŐ PhD - PÉTER MILETICS
The 2013 revolution: the Egyptian summer

Lt. Col.(Ret.) cert. engineer..GABOR KOÓS –
Prof. Dr. GYÖRGY SZTERNÁK Professor, CSC
The Brusilov breakthrough (June 4, 1916 -.. Aug. 20, 1916)

DR. JÁNOS VARGA
He sang weapon and warrior

CURRENNT ISSUES

Lt. VECSEY MARIANN NUP BSc student
The first year of the French intervention in Mal

COSULTATION

Col. Eng SÁNDOR NAGY
**"On the margins" of the closure of a conflict
What led to the downfall of the M23 movement?**

COL.(Ret) JÁNOS SALLAI, PHD –
COL. ISTVAN KOBOLKA, PHD
**The first laws on emigration at the beginning of the 20th century
in Hungary and its and its today's actuality**

FORUM of PhD CANDIDATES

LÁSZLÓ OROSZ NUP student
The NATO-Russia relations

FRUZSINA CSATLOS NUP student

The national security aspects of the management of the refugee issue in crisis regions and at home

Capt. GYÖRGGY GYÖRFFY AGNES, NUP student - LÁSZLÓ OLÁH expert

Profession socialization of women serving in „special position”(national security)

ÁRPÁD GERENCSÉR NUP student

The role of the Caucasus region in the field of transnational organised crime

FOR READERS

DR. FERENC KAISER associate professor

**Review of István, Resperger– Péter A. Kis– Bálint Somkuti:
Asymmetric warfare in the modern age: Small wars with big impact**

GÁBOR BÚR, PhD

**Recension: János Besenyő – Péter Miletics:
Country description: Mali**

SZERZŐINK

ERŐS IZABELLA

MOLNÁR ERIK, Ifj.

DR. BESENYŐ JÁNOS alezredes

MILETICS PÉTER

KOÓS GÁBOR nyá. alezredes

PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY egyetemi tanár, CSC

DR. VARGA JÁNOS nyá. hőr. ezredes, NKE tanszékvezető

VECSEY MARIANN hadnagy NKE BSc hallgató

NAGY SÁNDOR ezredes

DR. SALLAI JÁNOS nyá. hőr. ezredes

DR. KOBOLKA ISTVÁN ezredes

OROSZ LÁSZLÓ NKE doktorandusz

CSATLÓS FRUZZSINA NKE doktorandusz

GYÖRFFY ÁGNES százados, NKE doktorandusz

OLÁH LÁSZLÓ NBSZ szakértő

GERENCSÉR ÁRPÁD NKE doktorandusz

Dr. KAISER FERENC egyetemi docens

DR. BÚR GÁBOR

Tisztelt Olvasó!

A SZAKMAI SZEMLE a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat által kiadott, negyedévenként megjelenő tudományos-szakmai folyóirat.

A Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztálya keretében működő Hadtudományi Bizottság a kiadványt „*a hadtudomány egyes szakterületeire kiterjedő tartalmú hazai folyóiratok*” között tartja nyilván, és „*az MTA doktori eljárás során felhasználandó, mértékadó folyóiratok jegyzéké*”-ben szerepel.

A Szakmai Szemle köteles példányai rendelkezésre állnak és tanulmányozhatók az Országos Széchényi Könyvtárban, a Nemzeti Közszerződési Egyetem Tudományos Könyvtárában, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtudományi Könyvtárában. A periodika példányai megtalálhatók a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok szakkönyvtáraiban, továbbá más, tudományos munkával foglalkozó szervezeteknél és egyesületeknél.

A SZAKMAI SZEMLE belső terjesztésű kiadvány, kereskedelmi forgalomba nem kerül. A kiadványt névre szólóan küldjük meg, felhasználásáról a címzett gondoskodik.

Várjuk jelentkezését és írásait!

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

SZAKMAI SZEMLÉBEN ÉS A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

Az írásművekkel szemben támasztott követelmények

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, melyet szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a hadtudománnyal, nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más tudományos területek témáit, anyagait – jelentjük meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

***Formai követelmények* (és a kapcsolódó információk):**

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal); a kéziratot Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban, elektronikus adathordozón (CD-n), és lehetőség szerint egy kinyomtatott példányban is kérjük megküldeni;
- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a szakmaiszerkeszto@gmail.com és a felderito.szemle@knbsz.gov.hu e-mail címeken. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – megbízási szerződés alapján, a honvédelmi tárcánál érvényben lévő szabályzókkal összhangban, a rendelkezésre álló pénzkeret függvényében – szerzői honoráriumot fizetünk;

- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;
- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez „Absztraktot/Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

Tudományos közleményekkel szemben támasztott formai követelmények

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni, mellékelni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata)

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)

ABSZTRAKT/REZÜMÉ (magyarul, angolul)

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)

SZERZŐI NYILATKOZAT

Bibliográfiai hivatkozás

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézések jegyzetben

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, melyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében levő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

- (1) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (2) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (3) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (4) [www. globalsecurity.org/army/iraq](http://www.globalsecurity.org/army/iraq) (letöltés ideje: 2012. 04. 19.)

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. *Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó. ISBN 963 9276 45 6*
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények. Budapest, 1994, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. pp. 31–50.
- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
- (4) [www. globalsecurity.org/army/iraq](http://www.globalsecurity.org/army/iraq) (letöltés ideje: 2012. 04. 19.)

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrás (vagy: Szerkesztette: ...);
- az ábra, vázlat sorszáma (pl. I. ábra.);

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19-20.

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.

- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – (World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja).

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elérhetőségeink

Postacím: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24–26.
Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117

E-mail: szakmai.szemle@knbsz.gov.hu
felderito.szemle@knbsz.gov.hu

Dr. Kobilka István ezredes,
a Tudományos Tanács titkára
06(1) 432-9000, HM 29-271
e-mail: kobilka.istvan@gmail.com

Dr. Resperger István mk. ezredes,
06(30) 231-6141, HM 65-050
e-mail: resperger.istvan@knbsz.gov.hu,
drresi@gmail.com

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG